

POSEBNA ŠTEVILKA \ PRISPEVKI K RAZUMEVANJU ČASA

MLADINA

ALTERNATIVE 2011

FRANCE BUČAR

SPOMENKA HRIBAR

JOŽE MENCINGER

MLADEN DOLAR

SVETLANA MAKAROVIČ

JANKO LORENCI

VESNA V. GODINA

JURIJ GUSTINČIČ

MAJA NOVAK

JOŽE VOGRINC

BOŽIDAR DEBENJAK

ALOJZI HAN

BOGOMIR KOVAČ

N'TOKO

JOSEPH STIGLITZ

BOŽO REPE

MOJMIR MRAK

VLADO MIHELJAK

BORIS VEZJAK

SREČO DRAGOŠ

MOJCA VENDRAMIN

LUKA OMLADIČ

ALEKSANDER ZADEL

DUŠAN KEBER

ALEŠ VODOPIVEC

FRANČEK DRENOVEC

GABI ČAČINOVIČ

VOGRINČIČ

RUDI RIZMAN

TONE KRAMBERGER

Poraba goriva v l/km (kombinirana vožnja): 4,7 - 9,0.

Ostrejša vožnja

Novi Audi A5 Coupé z elektromehanskim servo krmiljenjem.

Nova oblika krmiljenja za vrhunsko okretnost in preciznost med vožnjo. Elektromehansko servokrmiljenje se aktivira samo med obračanjem volana in porabi znatno manj energije kot hidravlični sistemi. Rezultat je opazno izboljšana vozna dinamika, ki ustreza oblikovno posodobljenemu Audi A5 Coupé. Njegove linije so še bolj poudarjene in ostrejše, medtem ko je njegov sprednji del z opcijskimi ksenonskimi žarometi z integriranim svetlobnim trakom za dnevne luči v LED-tehnologiji še izrazitejši. Za več informacij obiščite www.audi.si/modeli/a5.

Emisija CO₂ v g/km (kombinirana vožnja): 122 – 159.

Vse nadaljnje informacije o specifični porabi goriva in specifičnih emisijah CO₂ iz novih osebnih vozil najdete v priročniku o varčni porabi goriva in emisijah CO₂, ki ga lahko brezplačno pridobite na prodajnem mestu in na spletni strani dobavitelja. Slika je simbolna.

**POSEBNA IZDAJA TEDNIKA MLADINA
ALTERNATIVE**

ODGOVORNI UREDNIK

GREGA REPOVŽ

KREATIVNI DIREKTOR

ROBERT BOTTERI

OBLIKOVANJE

DAMJAN ILIČ IN IVIAN KAN MUJEZINOVIČ

DTP

INSIST D.O.O.

IZDAJA

MLADINA ČASOPISNO PODJETJE D.D.

DUNAJSKA CESTA 51, 1000 LJUBLJANA

PRESEDNICA UPRAVE

DENIS TAVČAR

TISK

DELO-TČR D.D.

NATISNILI SMO 17.050 IZVODOV

CENA 3,90 EUR

NAROČNIKI (FIZIČNE OSEBE) IMAJO POPUST ZA
IZBRANO NAROČNIŠKO OBDOBJE: 10%
(TROMESEČJE), 15% (POLLETJE), 20% (LETO).

ŠTUDENTI, DIJAKI, UPOKOJENCI IN BREZPOSELNI
LAHKO UVELJAVLJAJO 15% POPUST PRI
TROMESEČJU. NAROČNINA VELJA OD TEKOČE
ŠTEVILKE DO PISNEGA PREKLICA, ODPOVEDI PA
VELJAJO OD ZAČETKA NASLEDNJEGA

OBRAČUNSKEGA OBDOBJA. NAROČNINA ZA TUJINO
ZNAŠA 265 EUR LETNO, Z LETALSKO DOSTAVO PA
325 EUR.

UREDNIŠTVO

DUNAJSKA 51, SI-1001 LJUBLJANA,

PP. 2700

TEL 01 230-65-00

DEŽURNI GSM 041 321 763

FAX 01 230-65-10

E-MAIL DESK@MLADINA.SI

[HTTP://WWW.MLADINA.SI](http://WWW.MLADINA.SI)

NAROČNINE IN REKLAMACIJE

TEL 01 230-65-30

E-MAIL NAROCNINE@MLADINA.SI

RAČUNOVODSTVO

TEL 01 230-65-53

PRODAJA IN DISTRIBUCIJA

TEL 01 230-65-30

E-MAIL PRODAJA@MLADINA.SI

OGLASNO TRŽENJE

TEL 01 230-65-20 IN 01 230-12-33

FAX 01 230-65-10

E-MAIL OGLASI@MLADINA.SI

TRANSAKCIJSKI RAČUN

06000-0063490582, BANKA CELJE D.D.

ISSN 0350-9346

VSE PRAVICE PRIDRŽANE. PONATIS CELOTE
ALI POSAMEZNIH DELOV JE DOVOLJEN LE
S PISNIM PRIVOLJENJEM.

NASLOVNICA

OBLIKOVANJE

DAMJAN ILIČ

Grega Repovž: Razumevanje časa

Odsotnost razprave je najboljšo možno gojišče za manipulacijo, je jeseni 2011 opozoril dr. Slavko Splichal. Je torej zdaj čas za razpravo? Nič bolj, kot je bil pred desetimi ali petimi leti. Razprava danes je popravni izpit za odsotno razpravo v preteklih letih. Evropski mediji so vsi po vrsti na popravnem izpitu. Niso dovolj dvomili, niso dovolj spodbujali razprave o temeljnih vprašanjih. Danes razpravljamo, kaj je iz našega življenja naredila ekonomija, kako je bil iz Države izrinjen človek in na njegovo mesto postavljena gospodarska rast. A še preden so nas oropali države, ki naj bi bila servis za ljudi, in jo preoblikovali v agencijo za lažje poslovanje in doseganje rasti, smo sami sebi vzeli, kot pravi filozof Robert Pfaller, pravico do razsvetljenstva. Zgražajmo se nad privatizacijo države! A pred tem se je zgodila privatizacija in banalizacija misli. Veliko hujši rop.

Nismo samo finančno zadolženi. Smo tudi intelektualno v globokem primanjkljaju. Pustili smo si vzeti razmišljanje, dovolili smo, da so nam ga določali drugi.

Ne moremo torej dovoliti, kot državljani imamo zgodovinsko odgovornost, da bi razprava o prihodnji državi – z veliko in malo začetnico – potekala na ravni političnega populizma, medijskega moraliziranja in profane čistunskosti. Zastavek je prevelik. V razmislek je treba vložiti več. Ne moremo ostati na površju razmisleka, v upanju, da bo vse skupaj minilo, da bo jutri bolje. Ta površnost in v nas vsajeni pohlep, ki je nenadoma postal vrednota – mar nismo tudi sami postali korporativno razmišljujoči, mar ni naše temeljno vodilo postalo, da moramo vsako leto bolj napredovati, v evrih? –, sta nas namreč pripeljala sem. In vzeti si moramo čas, da bomo razumeli, kaj se nam je zgodilo in kaj smo si naredili. ✘

- 001 **Dr. France Bučar:**
Kriza demokracije
- 001 **Dr. Jože Mencinger:**
Deželi se slabo godi
- 001 **Dr. Mojmir Mrak:**
Kriza evroobmočja in (ne)
uspešnost njegovega
dosedanjega reševanja
- 001 **Dr. Joseph Stiglitz:**
Globalizacija protesta
- 001 **Dr. Vlado Miheljak:**
Prihodnost neke iluzije
- 001 **Dr. Mladen Dolar:**
Bartleby in razredni boj
- 001 **Dr. Spomenka Hribar:**
Bog je mrtev, naj živi Bog!
- 001 **Dr. Bogomir Kovač:**
Nevarni čas
- 001 **Dr. Vesna V. Godina:**
Čas brez imena
- 001 **Franček Drenovec:**
Ostareli in odsluženi
- 001 **Dr. Jože Vogrinc:**
Družba ni nekaj, kar »deluje«
- 001 **Dr. Rudi Rizman:**
Ugrabljena demokracija
- 001 **Jurij Gustinčič:**
Kje so veliki ljudje, velike reči
- 001 **Dr. Božo Repe:**
Med zrezki v Figlmüllerju in
klobasami na Naschmarktu
- 001 **Dr. Božidar Debenjak:**
Je konec brezglavih časov?
- 001 **Mag. Mojca Vendramin:**
Kaj, če bi se prebudili?
- 001 **Dr. Anton Kramberger:**
Mila moja cislajtanija, bog te ubio
- 001 **Janko Lorenci:**
Moj strah, tvoj strah
- 001 **Dr. Srečo Dragoš:**
Pravičnost pod savskim mostom
- 001 **Dr. Alojz Ihan:**
Peta zapoved: Ne ovajaj
(svojega soseda)!
- 001 **Dr. Dušan Keber:**
Etični kapitalizem – ne
da ali ne, temveč kdaj
- 001 **Dr. Aleksander Zadel:**
Zakaj bo revolucija
- 001 **Dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič:**
Za drugačen svet naprej
drugačna šola
- 001 **Dr. Boris Vezjak:**
Logika gospodarja
- 001 **Dr. Aleš Vodopivec:**
Prostora ni možno resetirati
- 001 **Dr. Luka Omladič:**
Onstran trajnostnega razvoja
- 001 **Maja Novak:**
Povabi me na kavo
- 001 **Miha Blažič - N'toko:**
Nevera je opij ljudstva
- 001 **Svetlana Makarovič:**
Mene ni

France Bučar: Kriza demokracije

Enaka svoboda vseh je mit, ki vodi v lastno zanikanje. Mit je enakost tekmecev, mit je enakost začetnih položajev, mit je domneva o svobodi. Neenakost v sedanjem kapitalizmu je pripeljala do tolikšnih razsežnosti, da njena žrtev niso le deprivilegirani posamezniki, ampak celo številne države, znotraj posameznih družb pa celotni družbeni sloji.

Vedno širša javnost se opredeljuje proti kapitalizmu - točneje, proti njegovim socialnim in ekološkim posledicam, ne da bi se spraševala o ustreznosti kapitalizma kot modelu družbene ureditve, še manj o gospodarski ureditvi, ki naj vodi do čim večjega družbenega proizvoda, ki naj bi ga delila. Hoče enostavno več ter bolj pravično in enakopravno delitev ustvarjenega družbenega proizvoda.

Kapitalizem je v svojem bistvu samo eden od odgovorov o razmerju med posameznikom in družbo, omejen na proizvodnjo in delitev materialnih dobrin. Kot tak mora biti zato v skladu s splošno sprejetim in prevladujočim razumevanjem položaja posameznika v družbi. V svojih končnih posledicah je ekonomija socialna veda, še zdaleč ne samo tehnologija o tem, kako čim bolj učinkovito ustvariti čim višji dohodek. V hierarhiji vrednot je ekonomska svoboda izpeljana iz svobode posameznika v družbi, torej pogojena s splošnim pojmovanjem in predstavami o družbi.

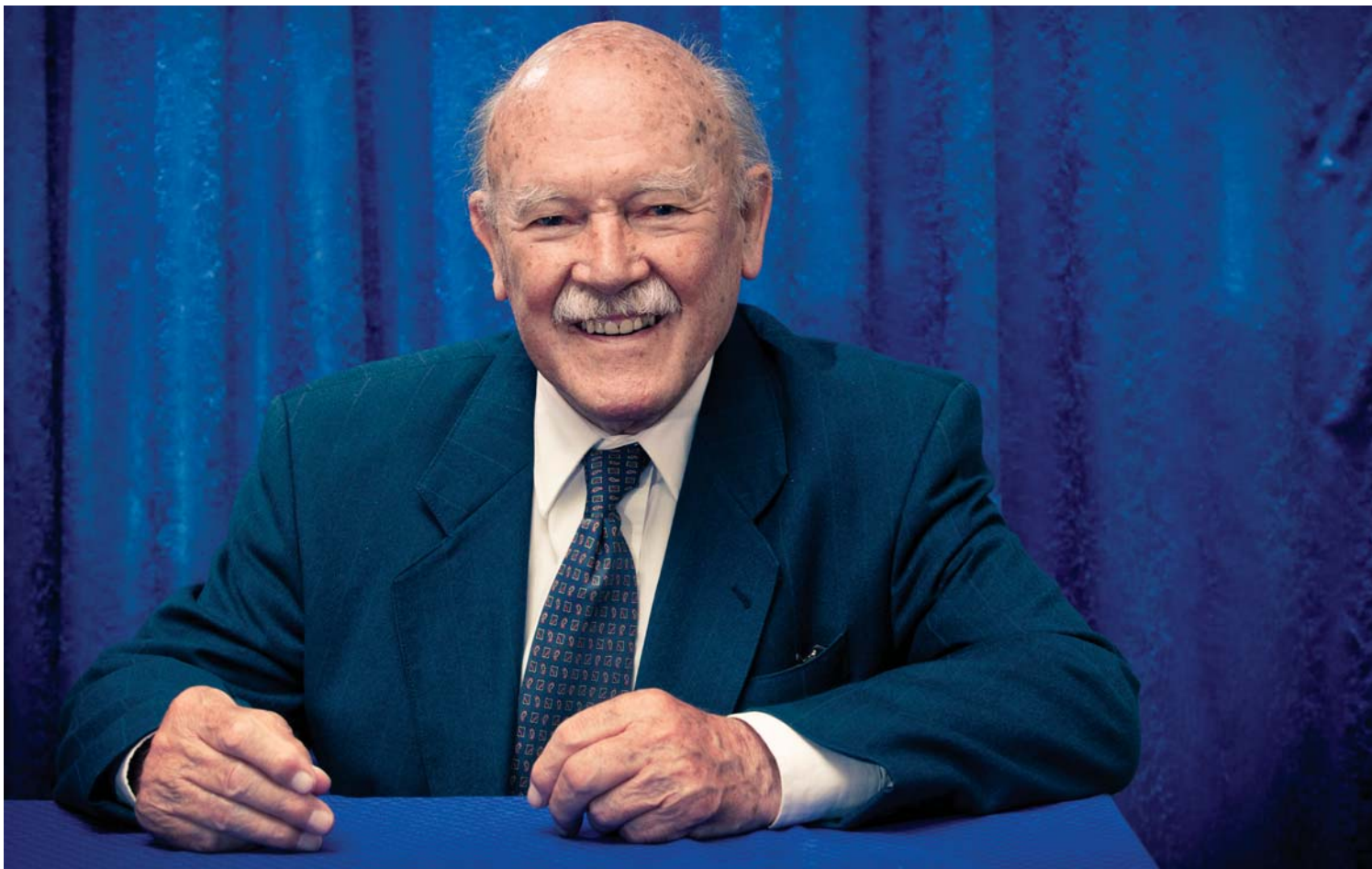
Če velja načelo, da vsakdo lahko ravna v skladu z lastnim pojmovanjem svojih interesov, le da pri tem ne krši enakih pravic drugih, sledi, da je kapitalizem naraven in logičen nasledek položaja posameznika, izvirajoč iz njegove svobode. To med drugim vodi do tekmovanja, ki pa ne more pripeljati do enakosti, saj je v neenakosti bistvo tekmovanja. Že v naslednjem krogu tekmovanje ne more biti več tekma z istih začetnih položajev. Razlike so vedno večje. Enaka svoboda vseh je mit, ki vodi v lastno zanikanje. Mit je enakost tekmecev, mit je enakost začetnih položajev, mit je domneva o svobodi. Neenakost v sedanjem kapitalizmu je pripeljala do tolikšnih razsežnosti, da njena žrtev niso le deprivilegirani posamezniki, ampak celo številne države, znotraj posameznih družb pa celotni družbeni sloji. Marsikje izginja srednji razred, ki je bil glavni stebel meščanske ureditve.

Iz tega sledi, da vprašanje neenakosti ni izvorno v kapitalizmu. Kapitalizem sam je nasledek oz. vektor določenih predstav o svobodi posameznika v

Dr. France Bučar (l. 1923) je eden od utemeljiteljev slovenske države. Bil je prvi predsednik skupščine sodobne Slovenije. Je starosta slovenskega prava, soavtor slovenske ustave in kritični analitik slovenske družbe in politike. Mirno lahko napišemo, da je bil in da je še moralna avtoriteta te države.

6 V kapitalistični družbi zahteva po enakosti ne pomeni zahteve po dejanski izenačenosti vseh udeležencev gospodarskega procesa. Ob dejanski enakosti bi bilo tisti hip konec kapitalizma. Pomeni le zahtevo po življenjskem standardu, ki ga ima večina za skladnega s svojimi predstavami o vrednosti človeka.

BORUT KRALJIC

družbi. V svojih končnih posledicah so se izkazale kot smer, ki vodi v zanižanje enakosti in svobode večine članov družbe.

Predstave o enakosti ljudi so značilen proizvod znanstvene revolucije z začetka sedanjega 'novega veka', njihova podlaga pa sta mehanistično pojmovanje sveta in matematično-geometrična metoda kot sredstvo za njegovo razumevanje. Iz tega izvira joči pozitivizem potrebuje enakega posameznika kot stalno enako in merljivo enoto. Brez te hipoteze pozitivistična znanost ne zmore, brez pozitivistične znanosti pa sedanji svet ne vzdrži. Ta enaki posameznik nima v sebi nobenega etičnega naboja in je znanstvena abstrakcija, ki nikoli v zgodovini ni nastopal v stvarnosti. V stvarnem svetu ne poznamo družbe enakih posameznikov, vseh enako svobodnih, pa celo ne vseh enakih pred zakonom, čeprav nobena sodobna zakonodaja ni v nasprotju s to hipotezo. Položaj posameznika v družbi in krog njegovih privilegijev (tudi pojem pravice je konstrukt, op.

p.) sta bila v temelju vedno odvisna od njegove družbene moči; družbena moč pa od njegovega vpliva, s katerim je druge spravljal v odvisnost od sebe. Ta odvisnost je bila vedno utemeljena v moči posameznika, s katero je obvladoval sredstva, od katerih je bila odvisna možnost drugih za preživetje. Od prvotne najbolj pomembne fizične moči, kot sredstva za premagovanje sil, s katerimi se je posameznik srečeval v naravnem okolju, pa tudi odpora v soočanju z drugimi člani skupnosti (danes to moč monopolizira država), se je ta odvisnost vedno bolj selila k posedovanju sredstev za obvladovanje tehnologije in izkoriščanja vednosti in znanja. Ker se je v družbenem razvoju ta odvisnost iz vrste razlogov, predvsem nakopičenega novega znanja in izkušenj, selila med različnimi posamezniki in družbenimi skupnostmi, sta se selili tudi družbena moč in iz tega izvira joča neenakost. Neenakost je normalno stanje družbe in je korelat svobode. V tem je njena razvojna dinamika. Ključno

vprašanje je izvor neenakosti, v čemer je zajet tudi njen obseg. Od tega je odvisna njena funkcionalnost. (Namesto o izvoru bogastva bi danes Adam Smith lahko pisal o izvoru neenakosti.)

Posameznik, ki ni svoboden, izgublja svojo človečnost. Izgublja človeku vrojeno težnjo po individualizaciji, ker se ne more izločiti iz nerazdeljivega okolja; ostaja njegov nerazločeni del. Razvoj pa je ravno v razločevanju, v diferenciaciji, dvigniti se nad neartikulirano maso, postati posebna identiteta. Enakost kot stremljenje je težnja proti diferenciaciji, je proti razvojni dinamiki. Res enaki smo šele v smrti, ki pomeni vrnitev v nediferencirano okolje.

Enakost je geslo, ki ga vsi sprejemamo kot samoumevno zahtevo. V resnici pa noben posameznik ne želi biti enak. Želi biti več od svojega okolja. Če posameznik nastopa z zahtevo, da želi biti enak, je v tej zahtevi vsebovana većinoma neartikulirana težnja ali zahteva biti enak tistemu, ki je več, kot je trenutno sam, ali ime-

ti več, kot ima sam. Biti enak pomeni kapitulacijo pred samim seboj, pred svojo svobodo. V resnici nihče ne želi biti enak, vsakdo želi biti več od tega, kar je oz. ima. Ključen je torej kriterij enakosti. Kriterij enakosti si vsakdo postavlja sam in je vedno višji od njegovega trenutnega položaja. To je povsem naravna težnja človeka po preseganju tako svojega okolja kot samega sebe. Kakšne »kriterije enakosti« si posameznik postavlja, je odvisno od njegove zrelosti ter presoje svojih osebnih sposobnosti in okolja, do kam lahko seže. S tem si ustvarja tudi osebno spričevalo.

V kapitalistični družbi zahteva po enakosti ne pomeni zahteve po dejanski izenačenosti vseh udeležencev gospodarskega procesa. Ob dejanski enakosti bi bilo tisti hip konec kapitalizma. Pomeni le zahtevo po življenjskem standardu, ki ga ima večina za skladnega s svojimi predstavami o vrednosti človeka. To pa ni, kljub videzu, gospodarsko, ampak politično in ideološko vprašanje. 'Enakost' ne sprejema gornje meje in

Pritisk za 'enakost' je sestavina življenja in se uveljavlja na vseh stopnjah družbene hierarhije. Nihče zato ne more v načelu nastopiti proti njej. Bo pa nenehna grožnja položaju tistih, ki so 'bolj enaki' kot drugi.

7

je izpostavljena subjektivnemu dojetju, ki pa mora zadeti ob neke določene objektivne meje. Kje naj se v določenih okoliščinah ustavi in kdo je tisti, ki bo to mejo določal in jo tudi uveljavljal? Vsak zase je gotovo ne sprejema, strinja pa se z njo, kolikor in kadar je v to prisiljen, in je ob tem prepričan, da se mu godi krivica. Družba, ki naj bi bila utemeljena na dejanski enakosti, je pojmovno nesmisel in že teoretično ne more obstajati. Kolikor jo dejansko uveljavlja, je zavrla svoj lastni razvoj. To je zgodba npr. vseh bivših komunističnih gospodarstev. Ker taka družba dejansko ne more obstajati, sta zgodba in prisilnost enakosti v resnici samo krinka za vsiljeno neenakost, ki ne more biti funkcionalna. Zavoro težnji po 'enakosti' pa je seveda nujno postaviti in dopustiti tisto neenakost, ki bo vzgon za družbeni razvoj.

Pritisk za 'enakost' je sestavina življenja in se uveljavlja na vseh stopnjah družbene hierarhije. Nihče zato ne more v načelu nastopiti proti njej. Bo pa nenehna grožnja položaju tistih, ki so 'bolj enaki' kot drugi. Obramba te 'enakosti' ima tudi svojo negativno stran. Biti najbolj ali vsaj bolj enak kot drugi lahko pomeni tudi preprečevati drugim, da bi postali enako enaki.

Ker je neenakost temelj družbene dinamike, je praviloma funkcionalna samo tista neenakost, ki izhaja iz družbene dinamike in k njej prispeva. To pa je tista neenakost, ki izhaja iz delitve dela in ustvarjalnosti. Zato ne more biti večja, kot so proizvodne in ustvarjalne sposobnosti posameznika, niti tako izničena, da posameznik ne more razviti svojih zmogljivosti.

Primer nefunkcionalne enakosti je (bil) v sodobnem času poskus ustvariti družbo popolne enakosti, in sicer s tem, da bi (oz. so) vsem njenim članom odvzeli možnost z delom ali sredstvi ustvarjati soodvisnost, in s tem izničiti njihovo družbeno moč. Razlastiti sleherno proizvodno premoženje in onemogočiti sleherno samostojno proizvodno dejavnost; ustvariti nediferencirano družbo enakih državljanov, enakih v popolni družbeni nemoči. Ker je taka družba nenaravna, brez notranje strukture, se je mogla vzdrževati samo iz eksogene sile iznad nje, tj. monopolne politične stranke. Svoboda posameznika je bila nujno omejena na okvire, ki jih je določala ta z vidika družbe zunanja sila. Enako pa je bila zau-

stavljen tudi sleherna družbena dinamika, razen tiste, ki jo je zmoгла ustvarjati nad družbo vzpostavljena vladajoča elita. Povsem logično, da se je ta 'družbeni konglomerat' (ki ga ne moremo enačiti s sodobnim pojmom države) sam od sebe notranje sesedel, čim njegova elita ni mogla več obvladati protislovij, ki jih je rojevala od nje vsiljena umetna enakost. Na njenem pogorišču je bila vzpostavljena nova država, ki je uvedla novo družbeno diferenciacijo v obliki, kolikor jo vsebuje pojem parlamentarne demokracije in pravno zagotovljena svoboda državljanov. Tako postavljeni ustavni okvir je ustvaril možnost nove notranje diferenciacije in strukturno družbe, ki bi temeljila na novi dinamiki neenakosti, izvirajoči iz dela in ustvarjalnosti.

Do te nove strukture pa ni prišlo. Prišlo ni v prvi vrsti zato, ker je nekdanjo vodstveno strukturo enostavno zamenjala sicer nova večstrankarska, ohranila pa je enake ali vsaj podobne metode upravljanja države kot nekdanja partijska, čeprav z novim demokratičnim predznakom: družba ostaja notranje nediferencirana, brez strukture, ki bi temeljila na delovnem prispevku; o vsem odloča nova vodstvena elita, vse odločitve imajo politično kvalifikacijo in terjajo vsaj vnaprejšnjo politično odobritev. Razglašeni cilj družbene ureditve ostaja splošna enakost, varstvo človekovih pravic in čim manjše poseganje države v odnose med državljanji, posebej v gospodarstvu. (Tipična kopija komunistične družbe!)

Na takih izhodiščih je izvedena tudi privatizacija družbenega gospodarstva: vsi smo skupaj ustvarili to premoženje, in pravično je, da ga razdelimo po enakih delih. Odločilen je kriterij enakosti, ne funkcionalnosti. Gospodarstvo je ostalo brez gospodarja, ki bi v lastnem interesu skrbel za njegovo ohranitev in razvoj. Pomemben delež, zlasti velikih podjetij z infrastrukturnim pomenom, pa je ostal neposredno v rokah države in ga je vladajoča elita še naprej v bistvu upravljala po nekdanjih administrativno-političnih kriterijih, upoštevajoč predvsem lastne interese oz. interese svojih podpornikov. Zlasti ni vladajoča elita razvila načrta, da bi gospodarstvo z javno pomočjo na organiziran način prešlo v roke novih lastnikov, ki bi bili za njegov prevzem in razvoj pripravljeni zastaviti svojo lastno usodo. Brez tega lastnina izgublja smisel. Razvoj zasebnega gospo-

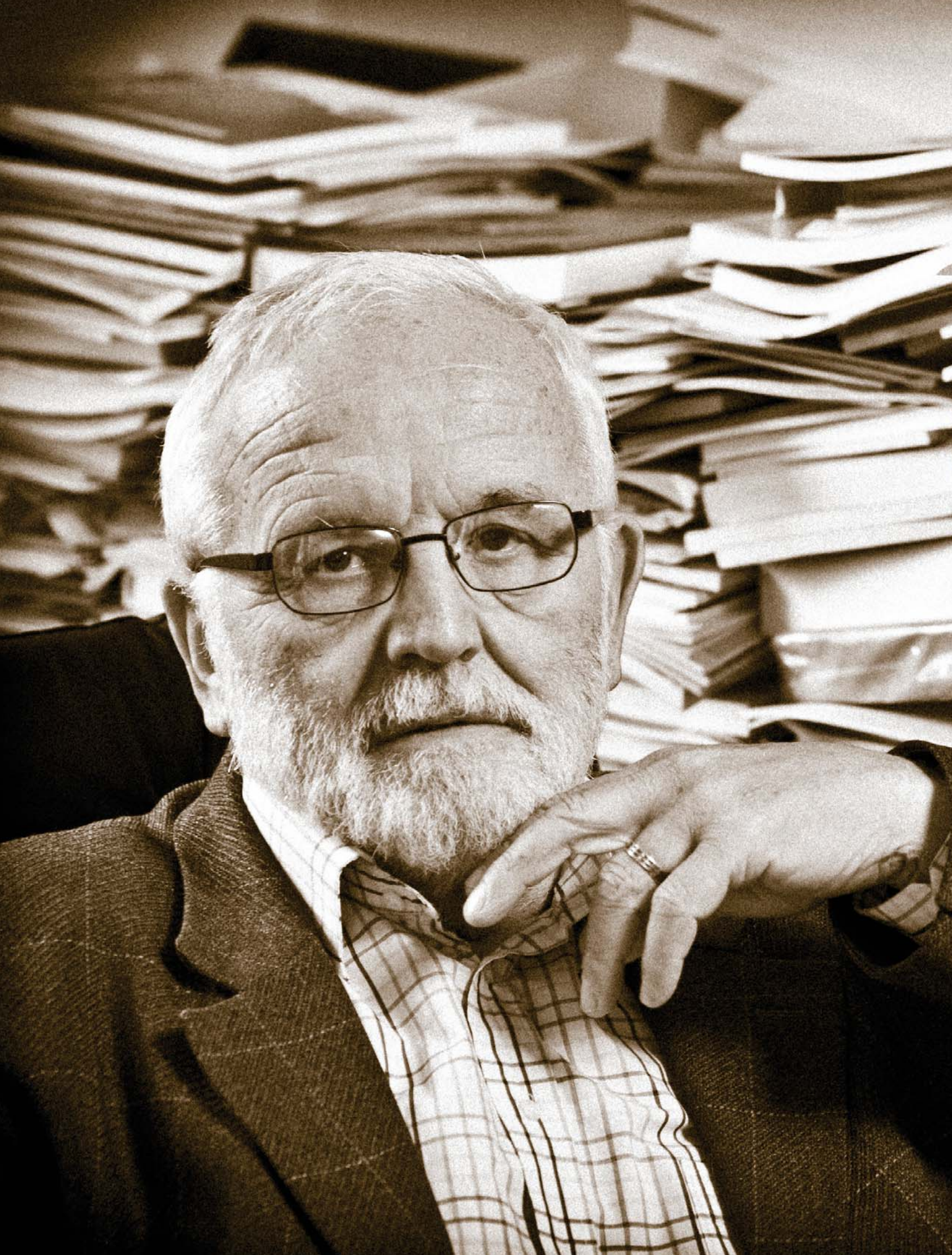
darstva pa niti ni bil v posebnem interesu nove oblasti. Zasebno gospodarstvo namreč ustvarja družbeno moč in s tem zmanjšuje absolutnost politične.

Tako je gospodarstvo do današnjega dne ostalo brez nosilca, ki bi bil za njegov uspeh nagrajen oz. kaznovan za neuspeh. Dokler pa tega ni, je gospodarstvo na milost in nemilost prepuščeno plenu ali v najboljšem primeru nezainteresiranosti upravljavcev. Koruptivnost je samo ena od oblik endemične obolenosti celotne družbe. Že prvi koraki v novo zasebno gospodarstvo, t.i. direktorska privatizacija, so bili v nasprotju s temelji poslovne morale, večinoma celo neposredno v nasprotju z zakonitostjo, in so s tem postavili standarde, na temelju katerih se je v vsem nadaljnjem obdobju razvijalo pollegalno zasebno gospodarstvo. Skoraj praviloma je nastajalo na zakonito vsaj sporen način, izkoriščajoč zakonodajo, ki je temeljila na ideologiji demokracije, pojmovane kot družbi enakosti. Točneje, populizma s primesjo egalitarizma iz obdobja komunizma in sestavinami sodobnega neoliberalizma. Skratka, brez kakršnegakoli jasnega načrta in opredelitve za neki notranje skladen sistem. Edina doslednost vladajoče elite je bila ostati na oblasti za vsako ceno. S tem pa je ta elita samo sebe spravila v položaj ujetnika različnih interesnih klik tako doma kot v tujini, kar je imelo za posledici skoraj popolno sesutje domačega gospodarstva in ceneno razprodajo premoženja tujim interesantom. Vrhunec je ta poskus nemoralnega prilasčanja družbenega premoženja dosegel v t. i. tajkunizaciji, ki pomeni doslej najbolj sprevržen poskus ropanja premoženja, kjer naj bi

njegova žrtev sama prispevala za svojo razlastitev. Dejanski plenilec, formalno zakoniti kupec, najame za plačilo kupnine kredit in ga odplačuje z dohodkom, ki ga ustvarjajo razlašeni delavci. Poskus k sreči ni uspel, zapustil pa je pravo razdejanje v vsem gospodarstvu, poleg materialnega v dokončni izgubi zaupanja v strukturo oblasti. Vedno več ljudi ne verjame več, da je prek demokracije mogoča ozdravitev družbe, posebej gospodarstva. Demokracija naj bi bila ureditev, ki ni sposobna ustvariti potrebne družbene stabilnosti, vzpostaviti zaupanja v družbene institucije, vrniti in utrditi prepričanja, da je samo z delom in ustvarjalnostjo mogoče zagotoviti gospodarski napredek, in vrniti veljavnosti moralnim vrednotam, brez katerih ni mogoča nikakršna družbena povezanost.

Na temelju pri nas prevladujočega pojmovanja demokracije zares ne. Po tem pojmovanju naj bi bila demokracija ureditev z absolutno prevlado splošne enakosti, enakih pravic in enake svobode za vse ter odgovorna nikomur razen sama sebi. Sleherna omejitev teh pravic naj bi bila pot v avtoritarnost. Država se mora umakniti iz gospodarstva in javnih služb. To pojmovanje je bistvo populizma in negacija demokracije. Oboje vodi v družbeni razkroj. Prava demokracija je strukturirana družba s funkcionalno neenakostjo, izvirajočo iz različnosti družbenih vlog in ustvarjalnosti. Država je soigralec, ki skrbi za pravila igre, skrbi za njihovo spoštovanje in odpravlja disfunkcije, ki izvirajo iz narave tržnega gospodarstva. Država, ki naj bi po komunistični ideologiji odmrta, se mora vrniti v družbo in prevzeti funkcije, ki ji pripadajo. ✘

Jože Mencinger: Deželi se slabo godi

Tudi, ker se v njej ne da vladati

Nedavno smo v Sloveniji dobili prevod knjige Tonyja Judta, katerega naslov je enak prvi polovici naslova tega prispevka. V knjigi Slovenija niti omenjena ni; vseeno se zdi, da je pisana za nas. Tudi naši deželi se slabo godi, veliko pa jih misli, da se ji godi še slabše. Da je vse še bolj črno kot drugod, nas prepričujejo »resetarji«; »ekonomisti« in ekonomisti, ki nikdar ne pogledajo števil. Stvari so res precej zavožene, a zavožena je vsa Evropa, pa tudi svet. Pri nas je še kar dobro, tudi če se primerjamo le z državami EU. Imamo precej nižjo brezposelnost od povprečne; po padcu BDP v letih 2008 in 2009 je bila Slovenija kljub majhnosti in s tem vezanosti na zunanjo trgovino deseta, javni dolg je malone pol nižji od povprečja EU, celo skupna neto zadolženost je manjša kot v vseh novih in večini starih članic EU. Še za povečevanje konkurenčne nesposobnosti, ki naj bi bila vsem znana, ni merljivega dokaza. Vseeno bo za vrnitev v »normalno« stanje, v katerem bodo terjatve do tujine enake obveznostim, krediti bank pa depozitom, potrebno desetletje potrpežljivega odpovedovanja delu BDP.

Krži se Slovenija ni mogla izogniti, saj je industrija povsem odvisna od gospodarske aktivnosti v EU. A krizo je pričakala z neravnotežji, ki so močno zmanjšala ali pa celo izničila možnosti, da bi s preostanki gospodarske politike ublažili njene socialne učinke. Razlogi so znani. Po vstopu v EU in še bolj po vstopu v evroobmočje je Slovenija skrenila s poti dotedanjega »fiziokratskega« razvoja s štiri odstotno gospodarsko rastjo, počasnim zmanjševanjem brezposelnosti in inflacije ter notranjim in zunanjim ravnotežjem. »Zastarelo« razmišljanje, da je bogastvo mogoče ustvarjati le počasi, je zamenjalo »moderno«, po katerem je s »finančnim poglobljanjem«, z iskanjem »priložnosti« in nakupi »visoko donosnih« vrednostnih papirjev v različnih skladih doma in po svetu vse mogoče narediti hi-

Dr. Jože Mencinger (l. 1941), je vodilni slovenski ekonomist, profesor na Pravni fakulteti v Ljubljani in raziskovalec na ekonomskem inštitutu EIPF. Svoje analize redno objavlja v Gospodarskih gibanjih, ekonomski reviji inštituta EIPF. Mencinger je član Evropske akademije znanosti in umetnosti.

Popotniški vrtiljak

Palmina svetovna potovanja

Šrilanka in Maldivi

13 dni od 2.339€
23. december, 17. februar, 27. april

Klasična tura po Tajski

11 dni od 1.790€
26. december, 17. februar, 16. marec

New York

5 dni od 1.299€
26. november, 17., 23. in 29. december,
8. in 22. februar

Palmine Arabeske

Čudovita Jordanija II.

8 dni od 1.040€
27. december, 20. februar 26. in 29. april

Egipt in križarjenje po Nilu II.

8 dni od 1.039€
25. december, 25. februar, 28. april

Potepanje po Maroku

8 dni od 949€
25. december, 18. februar,
19. marec, 27. april

Sončna zima - počitnice na toplem

EGIPT - Sharm El Sheikh

HOTEL SUNRISE ISLAND VIEW 5*
vse vključeno od 639€
Odhodi vsako soboto iz Ljubljane

TURČIJA - Belek

HOTEL SHERWOOD DREAMS 5*
ultra vse vključeno od 599€
Odhodi v izbranih terminih v decembru
2011, januarju in februarju 2012.

TENERIFE - Playa de Las Americas

HOTEL LTI GALA 4*
nočitev z zajtrkom od 799€
Odhodi v izbranih terminih v decembru
2011, januarju in februarju 2012.

Nižji davki naj bi samodejno povečali davčne prihodke, nižji stroški dela in lažje odpuščanje zaposlenih naj bi zmanjšali brezposelnost in povečali socialno varnost, zmanjšanje javnega sektorja naj bi samodejno povečalo konkurenčnost zasebnega, odpuščeni v javnem sektorju naj bi dobili delo v zasebnem. Res?

11

tro. Vsi, mali investitorji, »gradbeniki«, tajkuni in bankirji, so začeli slepo verjeti v trajno vsaj 20- do 30-odstotno rast bogastva. Najprej je šlo kot po maslu. Gospodarska rast se je okrepila (resda predvsem zaradi napihovanja balonov v gradbeništvu in finančnih storitvah), število iskalcev zaposlitve se je zmanjšalo za tretjino, zaradi hitre rasti BDP so upadli javnofinančni primanjkljaj, delež javnega sektorja in javni dolg. Vrednost premoženja na borzi se je v treh letih potrojila. Običajne oblike varčevanja v bankah, pri katerih vsi, ki tako varčujemo, malo izgubljam, so nadomestile naložbene spekulacije v »visoko donosnih« domačih ali tujih investicijskih ali pokojninskih skladih, menedžerski prevzemi podjetij so vzcveteli. Vse to je bilo mogoče početi le s krediti. Ker pa so depoziti v bankah rasli veliko počasneje, je dovolj hitro rast kreditov, potrebnih za financiranje proizvodnje, širjenje družb s prevzemi drugih družb, menedžerske prevzeme in »varčevanje« v vrednostnih papirjih omogočalo le zadolževanje bank v tujini. Od nič evrov neto tujega dolga konec leta 2005 smo v treh letih prišli do deset milijard evrov.

A prišla je kriza, rast kreditov se je ustavila, kreditna zasvojenost se je spremenila v kreditni »krč«. Privlačna protitajkunska demagogija je še dodatno zmanjšala možnosti za razumno postopno zmanjševanje kreditne zasvojenosti; banke so smiselna reprogramiranja kreditov zamenjale z zaplembami zastavljenih delnic. S tem se je del že »privatiziranega« premoženja pravzaprav vrnil v državno last; s prodajami naj bi ga ponovno privatizirali. Ga bo mogoče prodati, in če ga bo, komu in po kakšni ceni? Šlo bo bolj za razprodajo kot za prodajo. Na to kažejo tudi podatki o gibanju tujih neposrednih naložb v »novih« članicah EU. Že pred krizo je odliv dobičkov v državah, ki so najprej imele največ tujih naložb, postal najpomembnejša sestavina primanjkljaja na njihovih tekočih računih. A do krize sta bila odliv dobičkov in priliv neposrednih naložb še približno izravnana, čeprav je odliv že leta 2005 presegel priliv; leta 2009, 2010 in letos pa so se naložbe malone ustavile, odliv dobičkov je trikrat presegel priliv naložb. Krizna javnofinančna gibanja v Sloveniji niso nikakršna posebnost; veliko povečanje proračunskega primanjkljaja in javnega dolga je neizo-

gibna posledica krčenja gospodarske aktivnosti. Bi spretnejša vlada lahko naredila več? Najbrž, a bi že v začetku leta 2009 morala upoštevati nasvete, ki so se takrat verjetno zdeli preveč revolucionarni. Namesto protitajkunske retorike bi morala uvesti skrbništvo nad finančnimi holdingi, s prisilno dokapitalizacijo izriniti nekaj zasebnih lastnikov, začeti bi morala odpravljati križna in verižna lastništva, ki le skrivajo pravega lastnika, in povprašati, čemu služi podjetje v Panami ali na Deviških otokih. Kljub majhni učinkovitosti keynesianske politike v majhnem gospodarstvu bi lahko pospešila razpršene investicije po občinah.

Kakorkoli; predvsem zaradi nespretnosti je vlada izgubila oblast. Res je veliko niti ni imela, še tiste, ki jo je imela, pa ni znala dobro uporabiti. Nasploh vlade, pa naj bo to pri nas ali v svetu, morejo napraviti mnogo manj od tistega, kar same menijo, da morejo, in še mnogo manj od tistega, kar državljani menijo, da morajo. Same si tudi pripisujejo preveč zaslug za dobre stvari, ki so se zgodile v času njihovega »vladanja«, ljudje pa jim pripisujejo preveč krivde za slabe stvari, ki so se prav tako zgodile v času njihovega »vladanja«. V obeh primerih najpogosteje neodvisno od njihovega početja.

Bo po 4. decembru vse drugače? Najbrž ne. Programi strank so si bolj ali manj podobni; navadno gre za skupen obljub, ki jih ni mogoče uresničiti oziroma so le malo odvisne od tega, kaj bodo stranke, ki jih bodo volitve pripeljale na oblast, tam počele. Vsi po vrsti obljublajo gospodarsko rast, zmanjšanje brezposelnosti, nižje davke, krčenje javnih izdatkov, vitko državo, večjo socialno varnost in podobne všečne stvari ter bolj nejasne strukturne reforme, s katerimi naj bi se cedila med in mleko. A ne gre le za prazne obljube, te so razumljive; obljube o znoju, solzah in krvi ne prinašajo glasov. Kar skrbi, je, da programi mnogokrat ne razlikujejo med ukrepi in cilji ter da so cilji najpogosteje konfliktni; nižji davki naj bi samodejno povečali davčne prihodke, nižji stroški dela in lažje odpuščanje zaposlenih naj bi zmanjšali brezposelnost in povečali socialno varnost, zmanjšanje javnega sektorja naj bi samodejno povečalo konkurenčnost zasebnega, odpuščeni v javnem sektorju naj bi dobili delo v zasebnem. Nenavadni gospodarski mehanizmi naj bi seveda delovali po njihovem

programu, ne pa po podobnem programu nasprotne stranke, »leve« ali »desne«. Sestavljalci programov najpogosteje ne vedo, zakaj naj bi politika X peljala k rezultatu A, politika Y pa k rezultatu B, kaj šele, da mora biti število instrumentov vsaj enako ali večje od števila ciljev. Še težje je z obljubljenimi strukturnimi reformami; reformatorji vedo, da so nujne za izhod iz krize, ne vedo pa prav dobro, zakaj so nujne, in še manj, kakšni bodo njihovi rezultati. Nejasnost tu je razumljiva, saj v volilni program ne sodijo ugotovitve, da reforme zdravstva, sociale in trga dela prinašajo manj pravic, kot jih imamo zdaj.

V Sloveniji je nemoč vlade najbrž še precej večja kot drugod. Najprej, ker delovanje vlade omejuje članstvo v EU in EMU. Najbrž se bo končno le treba sprizniti z že mnogokrat povedanim, da smo izgubili vse tradicionalne ekonomske atribute državnosti - odločanje o denarju, davkih, tokovih blaga in kapitala ter o pravih igrah. To ne pomeni, da je to kar slabo, ampak le, da je Slovenija zgolj pokrajina EU in da glas našega ministra v Bruslju ali guvernerja BS v Frankfurtu ne šteje toliko, kot šteje glas nemškega ministra ali nemškega guvernerja. Pri tem prav nič ne pomaga, če lahko v evropskem parlamentu govorimo slovensko, če v slovensko prevedemo vse papirje, ki jih ustvarijo v evropski komisiji, ali če v formalnem sistemu odločanja uporabljajo kombinacije pravil »en človek, en glas« in »ena članica, en glas«. Res pa je tudi, da slovenski politiki že kar vnaprej soglašajo z vsem, kar rečejo veliki, ali celo z vsem, kar naj bi ti rekli. Čeprav nato tožijo nad tem, da ponižne privrženosti EU ne nagradi

z vsaj eno diplomatsko službo. In, kar je najbrž pomembnejše, čeprav so dozodajšnje libonske strategije EU in ustvarjanje »družbe znanja« Evropo pripeljale do tu, kjer je; zdajšnje »reševanje« pa jo lahko hitro pripelje v propad.

Celo če pustimo te omejitve ob strani in celo če bi bila vlada spretnejša od dozodajšnje, prav veliko ne more napraviti. To ji preprečuje sistem odločanja, ki vladi vladanja sploh ne omogoča. Zakaj je tako? Zgodba sega v čas nastajanja Slovenije in njene ustave, ko so se oblikovale pristojnosti posameznih državnih institucij. Najbrž ni nič novega v ugotovitvi, da je bil položaj predsednika republike, kolikor je bilo mogoče, omejen na protokolarno dejavnost iz povsem preprostega razloga, ker je bil predsednik Kučan in ne kdo drug. Kaj je bilo vzrok za omejitve vlade, je težje reči; zdi se, da ni bilo nič namernega oziroma da je šlo bolj za inercijo kot za kaj drugega. Vlada pred letom 1991 je bila namreč izvršni svet, ki naj bi izvrševal ukaze skupščine, te pa je bolj ali manj narekovala partija. Kakorkoli, že od leta 1991 nimamo prave razmejitve med gospodarskim sistemom in gospodarsko politiko. Razmejitev pa je vsaj teoretično povsem jasna; parlament z zakoni odloča o gospodarskem sistemu, vlada pa z odloki in uredbami o gospodarski politiki. Tudi to, kaj sodi v sistem in kaj v politiko, teoretično ni sporno. Pojdimo k edinemu od ekonomskih atributov državnosti, pri katerem je Sloveniji doslej ostalo nekaj pristojnosti, to je k fiskalni politiki in znotraj tega k davkom.

V zakone sodijo na primer določila o tem, da v davčnem sistemu uporabljamo davek na dodano vrednost z

Sir Edmund Hillary je dokazal, da se da povzpeti na najvišjo goro sveta.

To, da ne razlikujemo med gospodarskim sistemom in gospodarsko politiko, usodno vpliva tudi na zakonodajo. Odločitve, ki bi jih moral sprejeti posamezen minister ali uradnik kakšnega ministrstva, se prenašajo v zakone. Komaj je zakon sprejet, že ga je treba spremeniti, vse skupaj kmalu postane povsem nepregledno, nerazumljivo in nekonsistentno.

12

dvema stopnjama, trošarino za nekaj proizvodov, stopničasto progresivno dohodnino in cedularno obdavčitev dohodkov od kapitala. Določitev stopenj teh davkov pa sodi v uredbe ali odloke, o tem bi morala odločati vlada in jih spreminjati v odvisnosti od vsakokratnih gospodarskih razmer. Zdaj se gospodarska politika vlade skrči na štirinajstdnevno spreminjanje stopnje trošarin za naftne derivate, pa še tu so spodnje meje določene s pravili iz Bruslja, in na pripravljanje zakonov, s katerimi se na državni zbor prenašajo ekonomskopolitične odločitve. Te bi se morale takoj prilagajati razmeram, ki se nenehno hitro spreminjajo; za odločitev v državnem zboru pa je potreben čas, marsikatera je že zaradi zamude napačna. Še več jih je napačnih, ker se ukrepi na poti od vlade do objave zakona krepko spreminjajo. Pa še, kdo je pravzaprav odgovoren, ko se glasuje s pritiskom na tipko ali z dvigom rok; roka katerega poslanca je obrnila odločitev v sprejetje ali zavrnitev predloga.

Gospodarskopolitične odločitve dejansko sprejema državni zbor, v katerem se vse politizira, kar je normalno, saj je državni zbor najbolj politična institucija v državi. S politiko kot takšno tudi ni nič narobe; njena naloga je skrbeti, da koristi posameznikov ne škodujejo koristim skupnosti, in ščititi šibke pred močnimi. Zdaj tako priljubljeno izrivanje politike iz gospodarstva je zato usodnejše od izrivanja gospodarstva iz politike; pod gospodarstvom namreč nihče ne razume delojemalcev oziroma »delovne sile«, ampak le »delodajalce« oziroma lastnike kapitala. Lahko bi rekli, da je samo ena stvar slabša od preveč države, to je premalo države; v državah, kjer države ni, je nasilja in nepravilnosti veliko več kot pod najbolj avtoritarnimi vladavinami.

Vrnimo se v slovensko politiko. Odločitve, ki jih sprejema državni zbor, najpogosteje nimajo prav veliko opraviti z blaginjo državljanov Slovenije in zaščito šibkih pred močnimi, odločanje je veliko bolj podrejeno razmislekom o koristih strank. Da ugotovimo, da to drži, ni treba drugega kot obiskati sejo kakšnega odbora državnega zbora; usoda skoraj vsakega predloga, čeprav govori o kakšni povsem samoumevni ali tehnični stvari, ki s politiko nima prav veliko ali pa nič opraviti, je odvisna

od dejanskih ali celo le namišljenih koristi strank. Če predlog pride z napačne manjšinske strani, »leve« ali »desne«, je zavrnjen, kar pomeni, da bomo ostali brez morda nujne reakcije na dogajanje z ukrepom, o katerem bi moral odločiti minister ali kak državni uradnik. Če že v parlamentu ni mogoče vsega blokirati, ostaja referendum, na katerem je z dovolj demagogije mogoče doseči zavrnitev tudi tako razumne stvari, kot je bila pokojninska reforma. Občasno v dogajanje posežejo še različni regulatorji, ki v pravno-računovodski ihti vidijo le množico dreves, ne pa gozda.

Med najprivlačnejše predvolilne obljube sodi zmanjševanje davčnih bremen in javnega sektorja. Toda zakaj naj bi bilo progresivno obdavčenje, ki omogoča kolektivno last javnih dobrin, nesprejemljiva oblika omejevanja osebnih svobode, kot bi rekli liberalci? Zakaj sploh gre pri prispevkih za pokojninsko zavarovanje, ki naj bi bili previsoki? Za nič drugega kot za uveljavljanje dolžnosti otrok, da skrbijo za onemogle starše. Nekdaj so za to, dobro ali slabo, spomnite se Mačkovih očetov, skrbele družine, v sodobnem svetu je skrb za spodobno življenje starejših prevzela država. Nič drugače ni z vrtci, s šolami in z bolnišnicami; del skrb za otroke in bolne se je z družin prenesel na državo. Delo s prispevki in davki res postaja dražje, a že preprost račun z razmerji med številom odvisnih (starejših, otrok in bolnikov) in številom tistih, ki plačujejo prispevke in davke, bi hitro pokazal, da je razmerje med bruto in neto plačo določeno z razmerjem med vsemi prebivalci in prebivalci, ki za svoje delo dobivajo plače in plačujejo davke.

To, da ne razlikujemo med gospodarskim sistemom in gospodarsko politiko, usodno vpliva tudi na zakonodajo. Odločitve, ki bi jih moral sprejeti posamezen minister ali uradnik kakšnega ministrstva, se prenašajo v zakone. Komaj je zakon sprejet, že ga je treba spremeniti, vse skupaj kmalu postane povsem nepregledno, nerazumljivo in nekonsistentno. Naj navedem besedilo sicer že nekaj časa veljavnega, v zadnjem desetletju pa morda najbolj škodljivega Zakona o spremembi in dopolnitvi zakona o sistemu plač v javni upravi, ki je bil sprejet 10. junija 2008; odpravil naj

bi nesorazmerja med plačami v javnem sektorju. Odpravljane nesorazmerja najbrž pomeni, da poznamo pravo razmerje. A kakšno je pravo razmerje; je 1 profesor = 0,64 poslanca = 0,85 sodnika = 1,65 vojaka ali pa je prav kaj drugega? Zakon je državne uradnike, zdravnike, sodnike, vojake in profesorje razvrstil v nekažno matriko s 1885 polji (29 plačnih podskupin krat 65 plačnih razredov). V njej je zaradi njene diagonalnosti uporabljenih »le« 1024 polj, v katera so razvrstili plače. Manjši problem tega zakona je strošek, ki je nastal v pogajanjih ob sprejetju in naj bi znašal 400 milijonov evrov, večji problem pa, da smo dobili sistem, ki ga bodo neprestano stresale spremembe v posameznih delih. Uporabljenih 1024 polj matrike celo ni zadoščalo za »pravično« razvrstitev, zato jih je bilo treba dodatno popravljati. Tako smo na primer dobili 7. odstavek 21. člena, ki se glasi:

»V kolikor je primerljivi znesek plače ustavnega sodnika, sodnika, državnega tožilca ali državnega pravobranilca, izračunan v skladu s petim odstavkom tega člena, višji od primerljivega zneska plače, obračunanega v skladu s šestim odstavkom tega člena, se znesku plače iz šestega odstavka tega člena doda razlika do zneska plače iz petega odstavka tega člena. V kolikor je primerljivi znesek plače drugega funkcionarja, izračunan v skladu s petim odstavkom tega člena, zmanjšan za 5 %, višji od primerljivega zneska plače, obračunanega v skladu s prejšnjim odstavkom, se znesku plače iz prejšnjega odstavka doda razlika do zneska plače iz petega odstavka tega člena, zmanjšane za 5 %.«

Res bo kdo rekel, da sem 7. odstavek iztrgal iz konteksta in da bi bilo prav, če bi napisal še besedili 5. in 6. odstavka 21. člena. Tudi če bi to naredil, vse skupaj ne bi bilo bolj razumljivo. Ali 21. člen, pa tudi celoten zakon res uveljavljata načelo »enakosti plač med plačnimi skupinami« ali gre za gibanje k ravnotežni ali stran od ravnotežne plače, bi bilo enako težko presoditi. Pa še. Je takšen zakon vreden spoštovanja? Gotovo smo pogosto spet pred dilemami, znanimi iz obdobja pred tranzicijo, to je iz obdobja »dogovornega socializma« z znamenitim Zakonom o združenem delu, družbenimi dogovori in samoupravnimi sporazumi, ko je sistem deloval le zato, ker ni deloval.

A ne gre za edini zakon, ki je takšen. Takšna je kar večina zakonov in morda jih, najbrž pa ne, razume nekaj pravnikov, ki so jih pisali in ki vidijo le drevesa, ne pa gozda, nekaj poslancev, ki so zakone izglasovali, ne da bi jih razumeli, ali državnih svetnikov, ki so jim predloge za veto prinesli kar na klop in jih sploh niso prebrali. V Uradnem listu 2. novembra je bilo na primer naenkrat objavljenih kar 14 zakonov oziroma sprememb zakonov. Čeprav sem že 45 let javni uslužbenec in se še dlje ukvarjam z ekonomijo, mi nikoli ni bilo jasno, kako meriti produktivnost uradnikov. Po količini papirja, ki ga proizvedejo, številu znakov v besedilu, številu elektronskih pošilk ali po izvajanju zakonov, ki jih neudrudno proizvajajo v parlamentu? Sodeč po zakonodajni aktivnosti parlamenta gre nedvomno za najproduktivnejši del javnega sektorja; na koncu leta se tudi pohvalijo s številom sprejetih zakonov ter številom rednih in izrednih sej. Njihovo delo je, mislim iskreno, naporno, vprašanje je le, ali je tudi koristno. Zato me skrbi prav njihova produktivnost. Na vprašanja predlagateljem, zakaj sploh potrebujemo spremembo kakšnega zakona ali nov zakon, navadno dobim odgovor, da gre le za spremembo, ki ne bo nič spremenila, ali za spremembo, potrebno zaradi uskladitve zakona z direktivami EU. Oboje je nesmiselno. Zaradi »lepote« zakonov ni treba spreminjati, že brez tega so dovolj »grdi«, uskladitve, ki se jim ne moremo izogniti, ker smo v EU, pa bi lahko opravili kar »odvečni« državni uradniki, saj glasovati o nečem, na kar ne moreš vplivati, nima velikega pomena. Če ne bi kar naprej zapletali življenja in ustanavljali novih institucij in s tem zaposlovali tudi novih uradnikov, ki drug drugemu ustvarjajo delo, bi nova vlada svoje delo res lahko opravila z vitko državo ali s polovico uradnikov oziroma ministrstev. Edina težava, ki bi jo imeli, bi bila, kaj z drugo polovico; v zasebnem sektorju še za tiste, ki so tam, ni dovolj dela. Jemljejo jim ga tehnološki napredek in »kitajci«. A to ni le problem Slovenije, gre za problem Evrope in razvitega sveta nasploh; zdajšnja kriza ga je le razgalila, »reševanje« te krize ga bo povečalo. Morda pa se bo kriza res končala, ko se bomo najo navadili. ✘

Zaustavite trenutek!

Novi razred B

Velik in majhen a vendarle popoln popotni tovariš za vas in vaše sopotnike. Novi razred B s serijskim inovativnim varnostnim sistemom COLLISION PREVENTION ASSIST, ki prepozna potencialno nevarnost in je v pomoč vozniku pri pravočasnem zaviranju, vam zagotavlja, da se boste na cilj vedno pripeljali varno in v stilu. V svojem razredu prvič ponuja vse atribute udobja in varnosti, ki smo jih do zdaj poznali zgolj pri produktih višjih razredov. www.mercedes-benz.si

Razred B 180 BlueEFFICIENCY že od 21.600 EUR.

Poraba goriva (komb.) 4.4 - 6.2 l/100 km, emisije CO₂ (komb.) 114 - 145 g/km.

125! years of innovation

Mercedes-Benz

autocommerce
Autocommerce d.o.o.

Pooblašчени prodajalci: Autocommerce, d.o.o., Autocommerce Ljubljana T: 01 5883 520, PE Maribor T: 02 4600 114, PE Koper T: 05 6631 202, TRENDY d.o.o. T: 01 8344 619 in Agentske enote: AE Novo mesto T: 041 486 021, PRIMORSKI AVTOCENTER d.o.o. PE Nova Gorica T: 05 3351 084, DC Dominko Center d.o.o. T: 02 7881 118, Hotko d.o.o. T: 03 7800 030. Naročnik oglasa: Autocommerce, d.o.o.

Mojmir Mrak:

Kriza evroobmočja in (ne)uspešnost njegovega dosedanjega reševanja

Dosedanji način reševanja krize evroobmočja je precej zmanjšal kredibilnost ključnih nosilcev ekonomske politike, prav to pa je tudi ključni razlog, da je letos poleti kriza dobila povsem novo razsežnost.

Mojmir Mrak (l. 1954) je redni profesor za področje mednarodnih financ na Ekonomski fakulteti in na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Poleg tega redno predava kot gostujoči profesor na MBA študiju bančništva in financ na Università di Siena v Sieni, Italija ter na podiplomskem študiju financ na Wirtschaftsuniversität na Dunaju, Avstrija.

Po desetletju razmeroma uspešnega delovanja je evro zašel v prvo in zelo globoko krizo. Ta se vleče že več kot dve leti in v tem času države članice niso bile sposobne vzpostaviti institucionalne infrastrukture, ki bi bila celovita in bi zagotavljala dolgoročno stabilnost evropske valute. To ne pomeni, da nosilci ekonomske politike v evroobmočju niso sprejemali ukrepov za obvladovanje krize. Nasprotno, ukrepov je bilo razmeroma veliko. Žal pa je bilo v vsaki fazi krize narejeno samo toliko, da se je preprečil kolaps, to pa je bilo premalo, da bi se s temi ukrepi povrnilo zaupanje mednarodnih finančnih trgov. Ta način reševanja krize evroobmočja je precej zmanjšal kredibilnost ključnih nosilcev ekonomske politike, prav to pa je tudi ključni razlog, da je letos poleti kriza dobila povsem novo razsežnost. Iz prve faze je kriza, ki je izbruhnila maja 2010 v Grčiji in se je razširila še v dve drugi obrobni državi evroobmočja, avgusta letos prešla v novo fazo, katere glavna značilnost je razširitev v nekatere osrednje države evroobmočja, zlasti Italijo in delno tudi Francijo. S prehodom v novo fazo je kriza evroobmočja postala resnično sistemska, saj vključuje države, ki ustvarijo več kot tretjino BDP evroobmočja. Prispevek ima dva temeljna cilja. Pr-

vi je analizirati metodo, ki so jo države članice evroobmočja do sedaj uporabljale za sistemsko reševanje težav skupne valute. *Drugi cilj* prispevka pa je predstaviti tiste ključne elemente reforme institucionalne infrastrukture, ki se pojmujejo kot nujni za preživetje evra v razmerah, v katerih je letos poleti kriza vstopila v novo fazo.

VZROKI ZA KRIZO EVROOBMOČJA IN AD HOC REŠEVANJE OBROBNIH ČLANIC

Razlogi za krizo evroobmočja temeljijo v institucionalni strukturi in načinu upravljanja, vzpostavljenem ob nastanku skupne evropske valute. Dve takšni skupini slabosti se z današnjega vidika presojata kot izrazito pomembni.

Prva med njima zajema slabosti v samem osnovnem »dizajnu« evropske monetarne unije. Naj navedem nekaj primerov. Evroobmočje sploh ni vzpostavilo mehanizma za reševanje kriz. Proračun EU, katerega obseg je okoli odstotek BDP držav članic EU, je tako majhen, da te vloge niti po naključju ne more opravljati. Poleg tega je evroobmočje vzpostavilo izrazito šibak sistem nadzora nad statističnimi podatki, ki jih države članice dostavljajo Eurostatu, to pa se je vsaj pri Grčiji pokazalo kot izrazita

Gre za nekakšen začarani krog, kjer ena vrsta krize spodbuja drugo in nasprotno. Vse večje dolžniške težave držav vplivajo na slabšanje portfeljev bank, zato te banke potrebujejo svež kapital.

16

pomanjkljivost. Naslednji temeljni problem »evrodizajna« je bila implicitna predpostavka, da je fiskalna nedisciplina ene ali več držav lahko edini pomemben razlog za krizo evroobmočja. Grška kriza je sicer res predvsem posledica te težave, nikakor pa tega ni mogoče reči za Irsko. Tudi naraščajoča neravnotežja v tekočih računih plačilne bilance držav članic kažejo, da razlogi za krizo presegajo ozko opredeljeno fiskalno nedisciplino. In še eno veliko pomanjkljivost je imela izvorna institucionalna infrastruktura evroobmočja. Maastrichtska pogodba vsebuje t. i. klavzulo non-bail out, ki dejansko pomeni, da država članica, ki ji grozi bankrot, ne more računati na pomoč drugih članic. Izkušnje s sedanjo krizo kažejo, da je v kontekstu medsebojne prepletenosti držav članic takšna klavzula preprosto nerealistična.

Druga skupina slabosti v sami institucionalni infrastrukturi in načinu upravljanja evroobmočja pa se nanaša na slabosti v izvajanju tistega, kar je bilo sicer dogovorjeno v Maastrichtski pogodbi in kasneje v Paktu o stabilnosti in rasti. Zelo nazoren primer slabosti te vrste je »rahlanje« tega pakta, ki se je začelo leta 2003. Tega leta je Nemčija, ki je bila sicer glavna pobudnica in zagovornica uveljavitve pakta, skupaj s Francijo in še dvema velikima članica EU preprečila sprejetje sklepa o uvedbi postopka za odpravo presežnega javnofinančnega primanjkljaja proti njima, kar je takrat upravičeno zahtevala Evropska komisija. Rahljanje pakta, ki je bilo formalizirano s reformo tega dokumenta, sprejeto leta 2005, je bilo pomemben udarec kredibilnosti upravljanja evroobmočja. Poleg slabosti v sami institucionalni strukturi evroobmočja je k njegovi krizi precej prispevalo izrazito veliko poslabšanje javnih financ tako rekoč vseh držav članic v letih 2009 in 2010. Do jeseni 2008 so države evroobmočja odgovarjale na svetovno finančno krizo izključno na nacionalni ravni in po načelu »od primera do primera«. To seveda pomeni, da je bil tudi pritisk na javne finance dokaj omejen. Poglobitev krize in njeno prelivanje v realni sektor po propadu banke Lehman Brothers septembra 2008 pa sta od teh držav zahtevala bistveno celovitejšo in bolj usklajeno delovanje, s čimer se je tudi pritisk na javne finance zelo povečal. Razlogi za to so bili predvsem trije - reševa-

nje bank in drugih finančnih institucij, delovanje avtomatskih stabilizatorjev in ukrepi za spodbujanje gospodarstva v trenutku, ko so gospodarstva zašla v recesijo.

In navsezadnje, finančni trgi in njihove napačne ocene so tudi pomembno prispevali k razvoju in končno k izbruhu krize v evroobmočju. Pred vstopom v evroobmočje so dolžniški vrednostni papirji obrobni držav, na primer Grčije, Portugalske in Španije, imeli visoke pribitke v primerjavi z nemškimi vrednostnimi papirji. To je odražalo pričakovanja trgov o višji stopnji inflacije v teh državah in pričakovanja o depreciaciji njihovih nacionalnih valut v razmerju do nemške marke. Po uvedbi evra so finančni trgi tako rekoč odpravili te razlike in obveznice obrobni evrskih držav so imele na teh trgih ceno, ki je bila tako rekoč enaka ceni nemške obveznice, čeprav makroekonomske značilnosti in trendi nikakor niso bili primerljivi. Ko so sredi leta 2009 grške težave postajale vse očitnejše, so trgi začeli biti pozorni na razlike v makroekonomskem, v tem okviru pa še zlasti v fiskalnem položaju posameznih članic. Tokrat so šli trgi v drugo skrajnost. Občutno so se povečale razlike med pričakovanimi donosi nemške obveznice in obveznic obrobni držav. Tokrat povečanje razlik ni odražalo razlike v pričakovanih stopnjah inflacije oziroma v pričakovani depreciaciji valut, temveč naraščajočo skrb za vzdržnost dolga teh držav. Zelo pomemben dejavnik, ki je prispeval k procikličnemu delovanju finančnih trgov, so bile bonitete agencije. V preteklosti se je kar nekajkrat zgodilo, da niso predvidele težav v posamezni državi, tipičen primer je Koreja v prejšnjem desetletju, ali pa so na izbruh krize odgovorile s pretiranim znižanjem bonitete države, s čimer se je kriza samo še poglobila.

IZBRUH KRIZE IN AD HOC REŠEVANJE OBROBNIH ČLANIC

Kriza evroobmočja je izbruhnila konec aprila 2010 in se naslednje mesece razširila še na Portugalsko in Irsko. Čeprav so se specifični razlogi za krizo po posameznih državah delno razlikovali - katastrofalno upravljanje javnih financ v Grčiji, izgubljanje mednarodne konkurenčnosti na Portugalskem in težave finančnega sektorja na Irskem -, je bil končni izid povsod enak. Pribitki na držav-

ne obveznice so se povečali na raven, ki je dejansko pomenila prekinitev dostopa teh držav do sredstev z mednarodnih finančnih trgov.

Odgovor držav članic evroobmočja na izbruh grške krize je dejansko pomenil precedens za *ad hoc* reševanje prve resne krize skupne valute. Čeprav je bila takrat ena od možnosti sicer tudi bankrot države, ta resno ni bil nikdar v igri. Zelo hitro je prevladalo mnenje, da so »stroški« bankrota, ekonomski in politični, previsoki in da je torej Grčijo treba rešiti. Kot rečeno, evroobmočje v trenutku izbruha krize ni imelo instrumenta, s katerim bi bilo mogoče pomagati državi članici v težavah, zato je bilo treba narediti nekaj povsem novega.

Kako je bil sestavljen »grški sveženj«? Šlo je v bistvu za klasičen stand-by aranžma s palico in korenčkom, kakršnih je Mednarodni denarni sklad (MDS) v preteklih desetletjih pripravil na desetine. Prvi element tega sveznja je bilo drastično fiskalno prilaganje dolžniške države, ki ga je mednarodna skupnost podprla s svežimi sredstvi. Pri Grčiji je bila vrednost finančnega sveznja 110 milijard evrov, pri čemer naj bi države evroobmočja zagotovile 80 milijard evrov v obliki bilateralnih kreditov tej državi, 30 milijard evrov pa naj bi zagotovil MDS. Ta je torej v svežnju formalno sodeloval samo kot sofinancer, dejansko pa je zagotavljal tudi nekakšno tehnično pomoč evropskima institucijama, Evropski komisiji in Evropski centralni banki (ECB), pri koncipiranju stand-by aranžmaja in kasneje pri nadzoru izvajanja tega aranžmaja. Ta »trio« mednarodnih institucij, ki je bil vzpostavljen ob grškem primeru, je postal nekakšna stalnica tudi pri reševanju kriz drugih držav evroobmočja.

Ker je hitro postalo jasno, da ne bo mogoče preprečiti širjenja krize iz Grčije v nekatere druge obrobne države evroobmočja, ki jih je trg takrat identificiral kot ranljive, so države članice na zasedanju Evropskega sveta maja 2010 že sprejele nekatere pomembne odločitve, usmerjene v sistemsko reševanje evroobmočja. Prva se nanaša na potrebo po bistveni okrepitvi - v smislu vsebine in v načinu odločanja - Pakta o stabilnosti in rasti kot ključnega elementa institucionalne infrastrukture evroobmočja za preprečevanje kriz. Druga pomembna odločitev pa se nanaša na vzpostavitev mehanizma za reševanje krize. Kot rečeno, evroob-

močje takega mehanizma do tedaj preprosto ni imelo, zato tudi ni bilo kaj popravljati. Ustanovljen je bil mehanizem, imenovan European Financial Stability Facility (EFSF), ki naj bi sredstva pridobival z zadolževanjem na mednarodnih finančnih trgih, temelječem na jamstvih držav članic. EFSF, ki je sicer začasen mehanizem s finančnim potencialom 440 milijard evrov in naj bi nehal obstajati junija 2013, je postal polno operativen, potem ko je poleti 2010 pridobil oceno AAA glavnih bonitetnih agencij.

Ker sredstva v višini 110 milijard evrov, dogovorjena v okviru grškega stand-by aranžmaja, in tudi sredstva mehanizma EFSF niso bila operativna takoj po sprejetju odločitve, je bila ECB edina institucija, ki je lahko takoj posredovala na trgu in tako preprečila bankrot Grčije in potencialno tudi katerekoli druge države evroobmočja. Ta odločitev ECB pa ni bila le odločitev brez precedensa v njeni dotedanji dejavnosti, temveč je bila tudi zelo kontroverzna, saj je sprožila številna vprašanja o neodvisnosti institucije, o njenih potencialno inflacijskih tveganjih. Prav zaradi vključevanja v takšno aktivnost so se pojavila resna konceptualna nasprotovanja med nekaterimi ključnimi funkcionarji ECB, posledica tega pa je bil odstop enega vodilnih nemških funkcionarjev v tej instituciji.

Ad hoc reševanje dveh drugih obrobni držav evroobmočja naslednje mesece je v konceptualnem smislu potekalo po »grškem« modelu. Podobno kot v tem primeru je tudi tokrat šlo za stand-by aranžmaje, ki so bili pripravljeni v sodelovanju med državo dolžnico in »trojko«. Tudi pri Portugalski in Irski je aranžma vseboval komponento drastičnega domačega prilaganja, ki ga je spremljala zagotovitev svežega denarja, zagotavljali pa so ga države evroobmočje (približno dve tretjini) in MDS (preostala tretjina). Drugače od grškega sveznja, v katerem so države evroobmočja zagotovile sredstva tej državi v obliki bilateralnih kreditov, je bilo pri preostalih dveh državah financiranje, ki ga je zagotovilo evroobmočje, realizirano ob pomoči novoustanovljenega mehanizma EFSF.

DVE FAZI SISTEMSKEGA REŠEVANJA KRIZE EVROOBMOČJA

Prva faza: reševanje krize obrobni držav (maj 2010-julij 2011)

Neukrepanje bi dejansko pomenilo odločitev, da se usoda evra prepušča stihiji, to pa bi zelo verjetno peljalo v bolj ali manj nadzorovan razpad evroobmočja in morda tudi EU kot celote.

17

Ad hoc reševanje evrske krize je bilo nedvomno uspešno v smislu preprečitve kolapsa evroobmočja, ki bi zagotovo imel zelo negativne učinke tudi na EU kot celoto. Z rešitvijo treh obrobni držav so si države EU in še zlasti države evroobmočja kupile nekaj časa, v katerem naj bi odpravile temeljne slabosti institucionalne infrastrukture evroobmočja in instrumentov za upravljanje tega območja.

Ključna elementa strategije za sistemsko reševanje krize v tem obdobju sta bila temeljita reforma Pakta o stabilnosti in rasti kot instrumenta za preprečevanje kriz ter vzpostavitve mehanizma za reševanje kriz, najprej v obliki začasnega mehanizma EFSF in kasneje v obliki mehanizma European Stability Mechanism (ESM) kot trajnega mehanizma na tem področju. Ta naj bi začel delovati julija 2013, to je po izteku mandata mehanizma EFSF.

Kakšna je ocena reform za spremembo institucionalne strukture evroobmočja, ki so bile izpeljane v tem obdobju? Na kratko rečeno zelo mešana. Nekorektno bi bilo reči, da se je na tem področju malo zgodilo. Nasprotno, izhajajoč iz standardov, ki so običajni za mednarodna pogajanja in torej tudi za pogajanja v EU, se je zgodilo kar veliko. Pa vendar, kljub nekaterim pozitivnim elementom systemskega reševanja krize v tem obdobju so trgi ocenili ta prizadevanja kot premalo odločna, necelevita in prepočasna.

Kaj je bilo pozitivnega? *Prvič*, v samem »dizajnu« evrske institucionalne strukture je treba omeniti priznanje, da niso vse krize posledica nezadostne javnofinančne discipline oziroma da se v reformiranem Paktu o stabilnosti in rasti daje večji poudarek vzdržnosti javnega dolga, vprašanju mednarodne konkurenčnosti in drugim makroekonomskim neravnotežjem. *Drugič*, odločitve glede uvedbe sankcij za države kršiteljice bodo v skladu s sprejeto reformo sedaj sprejemane bistveno bolj samodejno, saj bo predlog Evropske komisije lahko blokirano samo, če bo proti njemu glasovala kvalificirana večina držav članic. *Tretjič*, poleg sprememb v mehanizmu v Paktu o stabilnosti in rasti kot mehanizmu za preprečevanje kriz je treba poudariti tudi novosti pri instrumentih, namenjenih reševanju kriz. Ker takšnih mehanizmov izvirna institucionalna infrastruktura evroobmočja sploh ni vse-

bovala, je to že samo po sebi velik dosežek. Z EFSF kot začasnim mehanizmom in kasneje z ESM kot trajnim mehanizmom evroobmočje dobiva instrument, s katerim bo lahko pomagalo državi članici - s svežimi sredstvi in z možnostjo prestrukturiranja dolga - ob morebitni izgubi dostopa do mednarodnih trgov kapitala. Dogovor držav članic o tem je seveda pomenil, da se neha upoštevati klavzula »non bail-out« kot eden od temeljev izvirne mastrichtske strukture, to pa samo potrjuje, da je kriza povzročila pomembne institucionalne spremembe na tem področju.

Kljub vsem tem pozitivnim spremembam pa novi »dizajn« institucionalne infrastrukture evroobmočja vsebuje tudi številne nedorečenosti in celo slabosti. Te se nanašajo na reformirani Pakt o stabilnosti in rasti in na nova mehanizma reševanja krize. Pri reformiranem paktu še vedno ostaja veliko vsebinskih nedorečenosti, na primer medsebojno prekrivanje različnih procedur in sankcij. Tudi spremenjena pravila o glasanju, ki so nedvomno boljša kot tista pred reformo, še vedno ne odpravljajo v celoti političnega elementa v odločanju o uvedbi ukrepov proti posamezni državi.

Še resnejše potencialne težave je mogoče zaslediti v zvezi z mehanizmom EFSF in ESM. MDS je med sedanjjo krizo oblikoval instrumente, ki omogočajo hitro in skoraj samodejno odobritev pomoči državi, ki se spoprijema z nenadnim odlivom kapitala, v nasprotju s tem pa sta oba evroinstrumenta bistveno bolj omejevalna. Dostop do njenih sredstev je predviden samo v skrajni sili, pomoč prek mehanizma EFSF pa je lahko odobrena celo zgolj s soglasjem vseh držav članic. Druga pomembna pomanjkljivost mehanizmov EFSF in ESM je obseg sredstev, s katerimi razpolagata oziroma bosta razpolagala. Čeprav je bil finančni potencial mehanizma EFSF povečan na zasedanju Evropskega sveta julija 2011, tako da sedaj resnično znaša 440 milijard evrov, je to razmeroma malo v primerjavi z obsegom dolga s krizo prizadetih evrskih držav. Splošno mnenje mednarodnih finančnih krogov je, da ima EFSF dovolj finančnega potenciala za reševanje dolžniških težav manjših obrobni držav evroobmočja, kot so Grčija, Portugalska in Irska, da pa je preprosto premajhen, da bi pomagal reševati dolžniško kri-

zo nekaterih večjih držav, kot je na primer Španija, da ne govorimo o Italiji in Franciji. In končno, izvirni »dizajn« mehanizma EFSF je dovoljeval, da ta institucija ponuja samo en produkt, in to je zagotavljanje sredstev državam članicam, ki so v dolžniških težavah in imajo sklenjen stand-by aranžma. Da bi se preprečilo poglobljanje krize, je evropski svet oktobra 2011 omogočil širitev področja dejavnosti mehanizma EFSF, tako da sedaj lahko kupuje dolžniške vrednostne papirje držav članic na primarnem in sekundarnem trgu. Reforma institucionalne strukture evroobmočja je v obdobju maj 2010-julij 2011 vsebovala pomembne spremembe dotedanjega mehanizma za preprečitev kriz, njen učinek je tudi oblikovanje začasnega in iniciranje trajnega mehanizma za reševanje kriz, nekateri drugi nujni elementi celovite reforme pa so bili povsem zanemarjeni. Tri med njimi je treba posebej omeniti.

Prvi je potreba po drastičnem prestrukturiranju in po delnem odpisu dolgov držav v težavah, ki se ne ubadajo več le s problemom nelikvidnosti, temveč s nesolventne. Grčija je tipičen primer takšne države, morda pa je v tej kategoriji nesolventnih držav še katera druga od obrobni držav. V zgodnji fazi krize je bilo prestrukturiranje dolgov odločno zavrženo kot možnost za reševanje krize, in to z namenom, da se banke vsaj začasno zavarujejo pred izgubami, ki so posledica odpisov dolgov. Ko je s poglobljanjem krize postajalo vse jasneje, da krize ne bo mogoče reševati brez vsaj delnega odpisa dolgov, je vključevanje zasebnega sektorja v reševanje krize postalo tudi politično sprejemljivo. To je bil ponovno

korak v pravo smer, a kot navadno premajhen in prepozen. Z 20-odstotnim odpisom dolgov, dogovorjenim v Evropskem svetu julija 2011, se je dolžniška obremenjenost Grčije sicer zmanjšala, a to je bilo bistveno premalo za trajnejšo rešitev.

Naslednja velika težava reševanja krize evroobmočja, ki je v tem obdobju ostala tako rekoč nedotaknjena, je slabo kapitaliziran bančni sektor. V nasprotju z ZDA, ki so v prvi fazi svetovne finančne krize vložile znatne vsote javnih sredstev v dokapitalizacijo svojih bank, je EU na tem področju delovala zelo obotavljivo. Do avgusta 2011 je bilo uradno stališče v Evropi, da je kapitalizacija njenih bank ustrezna, to stališče pa so podpirali t. i. stresni testi evropskih bank, ki jih izvaja European Banking Association. Izkušnje kažejo, da metodologija, ki je bila uporabljena pri teh testih, ni bila primerna za ocenjevanje državnih tveganj v bančnih bilancah. V nasprotju z uradnimi stališči, da imajo banke dovolj kapitala, so mnogi analitiki in tudi finančni trgi ugotavljali, da evropski bančni sistem ni v tako dobri kondiciji, kot se govori, in da bo za rešitev krize evroobmočja potrebna znatna dokapitalizacija. Razvoj dogodkov zadnje mesece je več kot očitno potrdil pravilnost tega mnenja.

Navsezadnje krize obrobni držav evroobmočja ne bo mogoče uspešno rešiti, če te države ne bodo zasnovale in izpeljale razvojne strategije, ki bo zagotavljala doseganje visokih stopenj gospodarske rasti, utemeljenih na temeljitih strukturnih reformah in vzdržnih javnih financah. Tudi ta element celovite reforme evroobmočja je bil tako rekoč odso-

Neil Armstrong je naredil majhen korak in dokazal, da človek lahko osvoji tudi Luno.

Ni realno predvidevati celovite reforme institucionalne strukture evroobmočja, če njen sestavni del ne bo prehod v neke vrste fiskalno unijo.

18

BORUT PETERLIN

ten pri upravljanju krize v tem obdobju.

Druga faza: zaostritev krize in njen prenos v osrednje države evroobmočja (od avgusta 2011)

Čeprav je bil Evropski svet julija 2011 z novim svežnjem pomoči Grčiji - sveža sredstva in 20-odstotni odpis dolga ter povečanje obsega in razširitev mandata mehanizma EFSF - napovedan kot odločilen za reševanje krize evroobmočja, so trendi na finančnih trgih to kmalu demantirali. Že mesec kasneje, torej avgusta, ko se je kriza razširila v Italijo in v manjšem obsegu tudi v Francijo ter s tem na banke z velikimi izpostavljenostmi do teh držav, je kriza vstopila v novo in veliko dramatičnejšo fazo. Preselila se je z obrobja evroobmočja v njegov osrednji del in je tako postala sistemska kriza, ki je začela resno ogrožati ne le obstoj evroobmočja, temveč tudi stabilnost globalnih svetovnih financ.

Še v nečem se ta faza krize bistveno razlikuje od prejšnje. Prva faza je bila predvsem faza krize suverenih držav, v tej fazi pa se je kriza preoblikovala v kombinacijo dolžniške krize držav in bančne krize. Gre za nekakšen začarani krog, kjer ena vrsta krize spodbuja drugo in nasprotno. Vse večje dolžniške težave držav vplivajo na slabšanje portfeljev bank, zato te banke potrebujejo svež kapital. Glede na nepripravljenost zasebnih virov za financiranje bank te lahko dobijo sredstva predvsem iz javnih virov držav članic, to pa samo še prispeva k slabšanju njihovih že tako šibkih javnih financ. Po predvidevanjih MDS iz avgusta letos naj bi evropski bančni sistem potreboval okoli 200 milijard evrov svežega kapitala. Čeprav so uradni evropski krogi to oceno sprva zavračali kot veliko pretirano, je razvoj dogodkov na medbančnem trgu, tudi skorajšnji propad banke Dexia, pokazal, da gre za težavo, s katere reševanjem

ni več mogoče odlašati.

Podobno kot maja 2010, ko evroobmočje dejansko ni bilo pripravljeno na izbruh krize v svojih obrobni državah, tudi avgusta 2011 ni bilo pripravljeno na širitev krize v nekatere osrednje države evroobmočja in v evropski bančni sektor kot celoto. V obeh primerih je nosilec ekonomske politike uspelo začasno pomiriti finančne trge na enak način, to je s posredovanjem ECB. V obeh primerih je ta institucija s formalno začasnim in po obsegu omejenim kupovanjem obveznic v krizi prizadetih držav dejansko kupovala čas, v katerem naj bi države članice vzpostavile sistemsko rešitev za spoprijemanje z nastalimi težavami. EFSF kot začasni »obrambni zid«, ki so ga države vzpostavile v prvi fazi krize, je bil sicer primeren in zadosten po obsegu za reševanje majhnih, perifernih držav evroobmočja, je pa absolutno nezadosten in celo konceptualno neprimeren za sistemsko reševanje krize v

fazi, ko se je ta razširila v velike, osrednje države evroobmočja.

Kako so se nosilci ekonomske politike v državah članicah odzvali na poglabljanje krize? Enako kot preteklo leto in pol, to je s ponovnim sklicem Evropskega sveta, ki je bil podobno kot julijsko zasedanje napovedovan kot zgodovinski oziroma kot tisti, ki naj bi zagotovil celovito rešitev za evrsko dolžniško krizo. Sprejeti ukrepi - ti so vključevali nov sveženj finančne pomoči Grčiji s stopnjo odpisa dolgov, povečano na 50 odstotkov, povečanje finančnega potenciala mehanizma EFSF na 1000 milijard evrov in dokapitalizacijo bank v višini 106 milijard evrov - so bili ponovno korak v pravo smer, vendar, žal, premajhen in prepozen, da bi pomiril finančne trge. K zaostrivanju težav na teh trgih je prispeval tudi sestanek G20 konec oktobra, ki ga je s stališča evrskih držav mogoče označiti za neuspešnega. Na tem sestanku so predstavniki ključnih neevrop-

Žal je bilo v vsaki fazi krize narejeno samo toliko, da se je preprečil kolaps, to pa je bilo premalo, da bi se s temi ukrepi povrnilo zaupanje mednarodnih finančnih trgov.

19

skih držav jasno povedali, da evroobmočje kot celota razpolaga s svojimi sredstvi v dovolj velikem obsegu za reševanje svoje valute in da so morebitno finančno pomoč evroobmočju pripravljene kanalizirati izključno prek MDS-ja.

Obstaja še vrsta drugih razlogov, tudi napovedi o možnosti ponovne recesije v evroobmočju, ki povečujejo volatilitnost evropskih trgov obveznic zadnje tedne. Naj omenim samo dva med njimi. Eden je že omenjeni problem kredibilnosti ključnih nosilcev ekonomske politike v evroobmočju. Gre preprosto za to, da trgi ne verjamejo več, da bodo države članice evroobmočja dejansko naredile tisto, za kar so se obvezale na področju stabilizacije svojih bančnih sistemov in tudi na področju vračanja svojih javnih financ na dolgoročno vzdržne ravni. K slabšanju kredibilnosti prispevajo tudi razlike ali celo javni spori med ključnimi državami članicami evroobmočja glede nekaterih elementov reševanja krize. Eden takšnih sporov v zadnjem času je povezan z razlikami med Nemčijo in Francijo glede možnih virov financiranja za potrebno dokapitalizacijo bank; prva se zavzema za zasebne in nacionalne javne vire, Francija pa vidi mehanizem EFSF kot pomemben vir takšnega financiranja.

Drugi in morda še pomembnejši razlog za povečanje nestabilnosti na evropskih finančnih trgih zadnje tedne pa je neustreznost »požarnega zidu« v obliki mehanizma EFSF, ki ga je evroobmočje vzpostavilo v prvi fazi krize, za učinkovito odgovarjanje na izzive sedanje faze krize. Čeprav je bil na zasedanjih Evropskega sveta julija in oktobra letos znatno povečan njegov finančni potencial, je ta z vidika današnjih razmer še vedno bistveno premajhen za reševanje nastalih težav. Kot že rečeno, je obseg mehanizma EFSF ustrezen za reševanje manjših, obrobni držav, je pa preprosto premajhen za reševanje velikih, osrednjih držav evroobmočja, kot je Italija, ki ima sama za okoli 1900 milijard evrov dolgov. Tudi če bi bil njegov finančni potencial še dodatno močno povečan, to ne bi preprečilo strahu investitorjev, da EFSF morda ne bo imel zadostnega finančnega potenciala, in špekulacije bi se nadaljevale. Morebitno povečevanje finančnega potenciala mehanizma EFSF pa je povezano še z eno težavo.

Glede na to, da mehanizem temelji na jamstvih držav članic, bi bila posledica njegovega morebitnega povečanja nadaljnje slabšanje javnofinančnega položaja držav članic in s tem njihovih bonitet. To pa bi se odrazilo ali v zmanjšanju finančnega potenciala EFSF ali pa v znižanju njegove bonitete.

KLJUČNI ELEMENTI ZA DOLGOROČNO REŠEVJE EVROOBMOČJA

Najnunnejša stvar, ki bi jo evrske države morale narediti v tej fazi krize, je razdeliti države članice v dolžniškimi težavami v dve osnovni skupini; na države, ki so nesolventne, in države, ki se spoprijemajo predvsem s problemom nelikvidnosti. Če te razdelitve ne bodo opravili nosilci ekonomske politike, jo bodo pač naredili trgi sami, in to po ceni, ki bo za evroobmočje veliko višja, kot bi bilo treba.

Ko bi bila ta delitev narejena, bi se bilo treba lotiti specifičnega reševanja težav vsake od skupin. Pri nesolventnih državah, kakršna je nedvomno Grčija in morda še katera od obrobni držav evroobmočja, je smiselno nadaljevati kombinacijo zagotavljanja finančne pomoči, ki bo zagotavljala sveža sredstva in tudi prestrukturiranje dolgov skupaj z odpisi, in izvajanja kredibilnih domačih prilagoditvenih programov, ki naj bi v okolju ponovne gospodarske rasti zagotavljali izvedbo potrebnih strukturnih sprememb in vračanje javnih financ na dolgoročno vzdržen trend. Za to skupino držav ni mogoče izključiti niti primera, da država organizirano izstopi iz evroobmočja in svoje težave rešuje v kontekstu vrtnice k nacionalni valuti.

Državam članicam, ki se spoprijemajo s problemom nelikvidnosti, pa bi bilo treba zagotoviti sicer časovno omejen, a po obsegu neomejen dostop do likvidnosti. Tu pa obstaja bistvena razlika med državo, ki ima svojo valuto, in državami, ki so del monetarne unije. Država s svojo valuto, ki izdaja obveznice v tej valuti, ima možnost, da prek centralne banke v funkciji posojilodajalca v zadnji sili vedno dobi na razpolago sredstva za servisiranje teh obveznosti. V nasprotju s tem država v monetarni uniji, torej tudi tista v evroobmočju, izdaja obveznice v valuti, nad katere izdajanjem nima popolnega nadzora. To v praksi pomeni, da država preprosto ne more zago-

toviti investitorju v državne obveznice, da bodo te redno servisirane. Prav odsotnost tega jamstva povzroča, da na trgih takšnih vrednostnih papirjev lahko izbruhnejo likvidnostne krize in da se kriza prenaša iz ene države v drugo.

Če želi evroobmočje rešiti problem držav z likvidnostnimi težavami na konceptualno čist način, bo ECB, podobno kot centralne banke nacionalnih držav z lastnimi valutami, morala prevzeti in igrati vlogo posojilodajalca v skrajni sili za dolžniške vrednostne papirje držav članic. To vlogo bo morala igrati sistemsko in ne le občasno in v omejenem obsegu, kot je to počela zadnje leto in pol. Pri tem je treba jasno povedati, da po veljavnem pravem redu EU ECB nima takšnega mandata in da je njeno sistemsko vključevanje v vlogo posojilodajalca v skrajni sili povezano z nekaterimi inflacijskimi tveganji. Ta bi bila razumna samo, če bi spremenjeno vlogo ECB spremljal zavezujoč dogovor držav članic o izvajanju bistveno bolj centralizirane fiskalne politike. Ni realno predvidevati celovite reforme institucionalne strukture evroobmočja, če njen sestavni del ne bo prehod v neke vrste fiskalno unijo. Njen sestavni del ni nujno poenotenje davčnih politik, morala pa bo vsebovati močne zaveze, nadzor nad izvajanjem ter s tem tudi sankcije glede javnofinančnega primanjkljaja in javnega dolga.

Nekakšna »rezervna različica«, ki pa ni kakovostna zamenjava za ECB kot posojilodajalca v skrajni sili, bi lahko bil EFSF in kasneje ESM kot kucep na trgih obveznic problematičnih držav (kot rečeno, tu obstaja problem, da ne glede na njun finančni potencial to ne bi preprečilo špekulacij), nekaj v tej smeri pa bilo mogoče storiti tudi z uvedbo koncepta evrskih obveznic, ki dejansko pomenijo solidarnostno obveznost držav evroobmočja za servisiranje tega dolžniškega instrumenta.

ZAKLJUČEK

Prva faza krize evroobmočja, to je obdobje od maja 2010 do julija 2011, je bila dejansko kriza majhnih, obrobni držav. Kljub nekaterim pozitivnim elementom systemskega reševanja krize v tem obdobju so trgi ta prizadevanja ocenili kot premalo odločna, necelovita in prepočasna. Rešitve, s katerimi so nosilci ekonomske politike naredili samo toli-

ko, da so preprečili kolaps (ne pa toliko, da bi povrnilo zaupanje trgov), so močno zmanjšale njihovo kredibilnost in s tem povzročile prelivanje krize v osrednje evrske države.

S prehodom krize v drugo fazo avgusta letos se je kriza močno poglobila in postala systemska. Za reševanje bodo sedaj potrebni bistveno celovitejši in globlji ukrepi, kot bi bili, če bi se kriza resnično reševala v prvi fazi. Neukrepanje bi dejansko pomenilo odločitev, da se usoda evra prepušča stihiji, to pa bi zelo verjetno peljalo v bolj ali manj nadzorovan razpad evroobmočja in morda tudi EU kot celote.

Poleg že sprejetih ukrepov za preprečevanje in reševanje kriz - torej za reformo Pakta o stabilnosti in rasti, za oblikovanje mehanizmov EFSF in ESM ter za dokapitalizacijo bank - bo za celovito reševanje evroobmočja najprej treba razdeliti države v težavah v dve skupini. Reševanje nesolventnih držav bo treba nadaljevati s kombinacijo domačega prilagajanja in finančne pomoči, reševanje nelikvidnih držav pa ne bo učinkovito, če ECB ne bo začela sistematično igrati vloge posojilodajalca v skrajni sili tudi na trgih obveznic držav članic. Takšna sprememba mandata ECB pa je smiselna za dolgoročno stabilnost evroobmočja samo, če jo bo spremljalo resnično tesnejše in institucionalno okrepljeno sodelovanje držav članic na področju fiskalnih in širše makroekonomskih politik oziroma s prehodom v nekakšno obliko fiskalne unije.

Če reforme v smeri fiskalne unije držav evroobmočja, spremljane s systemsko spremembo vloge ECB na trgih dolžniških vrednostnih papirjev, iz kakršnihkoli razlogov ne bodo sprejete, in to v razmeroma kratkem času, bo takšno neukrepanje dejansko pomenilo odločitev, da se usoda evra prepušča stihiji, to pa bi zelo verjetno peljalo v bolj ali manj nadzorovan razpad evroobmočja, vsaj takšnega, kot ga poznamo danes. Menim, da bodo zaradi izrazito negativnih ekonomskih in političnih posledic, ki bi jih to imelo ne le za evropsko monetarno unijo, temveč za celoten projekt EU, države članice pripravljene storiti še veliko za ohranitev in dolgoročno stabilizacijo evroobmočja, čeprav morda ne s prav vsemi državami, ki so v njem danes. ✘

Joseph Stiglitz: Globalizacija protesta

Nebrzdani trg povzroča gospodarske in politične krize. Trgi pravilno delujejo le, če ostajajo v okviru ustreznih uradnih predpisov, ta okvir pa je mogoče vzpostaviti le v demokraciji, ki izraža splošne interese - ne le interesov enega odstotka.

Dr. Joseph Stiglitz (l.1943) je univerzitetni predavatelj na Univerzi Columbia in Nobelov nagrajenec za ekonomijo. Dolga leta je bil glavni ekonomist Svetovne banke. Še v času službovanja v Svetovni banki je opozarjal, da globalizacija ni pozitiven proces in napadal oznanjevalce ekonomije prostega trga. Bil je med prvimi, ki so opozorili, da bo prišlo do velike krize, pa so ga razglasili za katastrofika. Njegova zadnja knjiga ima naslov Freefall: Free Markets and the Sinking of the Global Economy (Prosti pad: Svobodni trg in pogrezanje globalnega gospodarstva).

Protestno gibanje, ki se je januarja začelo v Tuniziji in se nato razširilo v Egipt pa v Španijo, je zdaj postalo globalno. Protesti so zajeli Wall Street in mesta po vseh Združenih državah Amerike. Globalizacija in sodobna tehnologija danes omogočata družbena gibanja, ki meje prestopajo enako hitro kot presegajo zamisli. Družbeni protesti so povsod padli na plodna tla: občutek, da je »sistem« odpovedal, prepričanje, da celo v demokracijskih državah z volitvami ni mogoče popraviti vsega - vsaj ne brez močnega pritiska z ulice.

Maja sem na lastne oči videl proteste v Tuniziji, julija sem se pogovarjal s španskimi *indignadi*, od tam sem šel v Egipt, kjer sem se sestal z mladimi revolucionarji na kairskem trgu Tahrir, in pred nekaj tedni sem razpravljal s protestniki gibanja Zavzemimo Wall Street v New Yorku. Vsi imajo skupno točko, ki jo je v preprosti ugotovitvi strnilo samo gibanje: 99 odstotkov nas je.

To geslo se je potrdilo tudi v članku, ki sem ga objavil pred kratkim in v katerem sem opisal neverjetno povečanje neenakosti v ZDA: odstotek prebivalstva upravlja več kot 40 odstotkov premoženja in prejema več kot petino prihodka. In ljudje v tem

prečiščenem sloju tako bogato niso nagrajeni le zato, ker so toliko prispevali za družbo - bonusi in pomoč so več kot izničili to opravičilo za neenakost -, temveč ker so uspešni (in včasih pokvarjeni) lovci na dobiček, če lahko povem brez ovinkarjenja.

S tem ne želim zanikati, da je nekaj predstavnikov tega odstotka prispevalo veliko. Koristi družbe od nekaterih *dejanskih* inovacij (v nasprotju z novimi finančnimi »proizvodi«, zaradi katerih je svetovno gospodarstvo postavljeno na glavo) navadno daleč presegajo tisto, česar so zaradi njih deležni izumitelji.

Kakorkoli že, po vsem svetu so glavni krivci za večjo gospodarsko neenakost politični vpliv in navade, ki škodijo zdravi konkurenčnosti (pogosto ob podpori politike). Davčni sistem, v katerem milijarder, kakršen je Warren Buffett, plača manj davkov (v odstotku prihodkov) kot njegova tajnica, in v katerem so špekulanti, ki so pripomogli k zloemu svetovnega gospodarstva, obdavčeni po nižji stopnji kot tisti, ki morajo za svojo plačo delati, je le še okrepil takšno usmeritev.

Raziskave v zadnjih letih kažejo, kako pomemben in kako zakoreninjen

Protestnike grajajo, ker nimajo programa, a s tem samo kažejo, da ne razumejo bistva protestnih gibanj. So izraz razočaranja nad volilnim postopkom. So znak za preplah.

22

je občutek poštenosti. Španski protestniki, pa tudi tisti v drugih državah, imajo pravico biti užaljeni: imamo sistem, v katerem rešujejo bančnike, njihove žrtve pa pustijo, da se znajdejo, kot vedo in znajo. Še huje, bančniki že spet sedijo za svojimi mizami in služijo bonuse, ki presegajo znesek, kakršnega se večina delavcev morda lahko nadeja v vsem življenju, mladi ljudje, ki so pridno študirali in upoštevali pravila, pa ne vidijo obetov za delovno mesto, ki bi jih izpolnjevalo.

Povečanje neenakosti je posledica začaranega kroga: bogati lovci na dobiček denar izkoriščajo, da vplivajo na zakonodajo, s katero se varuje in povečuje njihovo premoženje - in vpliv. Ameriško vrhovno sodišče je v zloglasni rzsodbi v zvezi z organizacijo Citizens United družbam dala proste roke pri uporabi denarja za vpliv na smer, v katero pluje politika. Bogati torej lahko uporabijo svoj denar za širjenje svo-

jih stališč, meni pa policija na ulici ni dovolila nagovoriti protestnikov gibanja Zavzemimo po megafonu. Nasprotje med demokracijo s preveč pravili in bančniki s premalo pravili ni ostalo neopaženo. No, protestniki so bili premeteni: ponavljali so, kar sem povedal, da so to slišali vsi. In da »dialoga« ne bi prekinjali s ploskanjem, so strinjanje pokazali z odločnimi kretnjami z rokami.

Prav imajo, ko pravijo, da je nekaj narobe z našim »sistemom«. Po svetu so premalo izrabljeni viri - ljudje, ki bi radi delali, stroji, ki ne obratujejo, in zgradbe, ki so prazne - in ostajajo pomembne naloge, ki niso izpolnjene: boj proti revščini, spodbujanje razvoja, nadgrajevanje gospodarstva, da ne bo prispevalo h globalnemu segrevanju, če jih naštejemo le nekaj. V ZDA imamo, potem ko je bilo zaseženih sedem milijonov domov, zadnja leta prazne hiše in brezdomce.

Protestnike grajajo, ker nimajo programa, a s tem samo kažejo, da ne razumejo bistva protestnih gibanj. So izraz razočaranja nad volilnim postopkom. So znak za preplah.

Protiglobalizacijski protesti v Seatlu leta 1999, ko naj bi se začel nov krog trgovinskih pogajanj, so osvetlili pomanjkljivosti globalizacije, mednarodnih ustanov in sporazumov, ki urejajo njihovo delovanje. Ko so se mediji poglobili v obtožbe protestnikov, so ugotovili, da je v njih več kot le zrno soli. Trgovinska pogajanja, ki so sledila, so bila drugačna - načeloma naj bi bila *razvojni krog*, s katerim bi skušali vsaj deloma odpraviti pomanjkljivosti, ki so jih poudarili protestniki - in Mednarodni denarni sklad se je zaradi tega odločil za obsežne reforme.

Tudi v ZDA so zagovorniki državljanskih pravic v šestdesetih letih opozarjali na očiten institucionalizirani rasizem v ameriški družbi. To dediščino je še mogoče opaziti, a

izvolitev predsednika Baracka Obama je dokaz, kakšne premike so ti protesti povzročili v ZDA.

Po svoje današnji protestniki ne prosijo za veliko: za priložnost, da bi uporabili svoje sposobnosti, za pravico do dostojnega dela za dostojno plačo, za *pravičnejše* gospodarstvo in družbo. Njihovo upanje je evolucijsko, ne revolucijsko. A hkrati vendarle zahtevajo veliko: demokracijo, v kateri bodo pomembni ljudje, ne dolarji, in tržno gospodarstvo, ki naj bi delovalo, kot je treba.

Oboje je povezano: kot vidimo, nebrzdani trg povzroča gospodarske in politične krize. Trgi pravilno delujejo le, če ostajajo v okviru ustreznih uradnih predpisov, ta okvir pa je mogoče vzpostaviti le v demokraciji, ki izraža splošne interese - ne le interesov enega odstotka. Najboljša vlada, kar jih je mogoče kupiti, ni več dovolj dobra.

X

CENTER ZA
IZOBRAŽEVANJE
ODRASLIH
SLOVENJ GRADCE

MOCIS, Center za izobraževanje odraslih iz Slovenj Gradca vam ponuja številna izobraževanja in usposabljanja. Izbirate lahko med naslednjo ponudbo:

PROGRAMI

- Osnovna šola za odrasle (8. in 9. razred)
- Programi za pridobitev poklicne in strokovne izobrazbe (trgovec, računalnikar, ekonomski tehnik, predšolska vzgoja, gastronomija in turizem)

TEČAJI/USPOSABLJANJA

- Tečaji tujih jezikov (angleščina, nemščina, italijanščina ...; slovenščina za tujce)
- Strokovni tečaji in usposabljanja (računovodstvo in knjigovodstvo na računalniku, strojepisje, usposabljanje za strokovni izpit iz upravnega postopka)
- Delavnice/tečaji za prosti čas (fotografija, masaža stopal, aranžiranje, šivanje in krojenje ...)
- Nacionalne poklicne kvalifikacije (organiziramo priprave in preverjanje ter potrjevanje za različne poklicne kvalifikacije, kot so: viličarist, posrednik za nepremičnine, maniker, socialni oskrbovalec na domu, hišnik, izdelovalec spletnih strani, turistični informator ipd.)

Izvajamo tudi številne brezplačne programe, ki so financirani s strani Ministrstva za šolstvo in šport ter Evropskega socialnega sklada, kot je npr. Projektno učenje za mlajše odrasle – PUM.

INFORMACIJE:

MOCIS, Center za izobraževanje odraslih
Partizanska pot 16, 2380 Slovenj Gradec

Več kot **10** let
dajemo znanju pomen!

telefon: 02/88 46 400, faks: 02/88 46 401
e-pošta: mocis@siol.net, splet: www.mocis.si

Posamezniki in skupine so skozi zgodovino spreminjali svet. Mi pa spremljamo, kaj se bo v svetu dogajalo jutri.

Prava dejanja v pravem trenutku

Triglav Megatrendi

Naložbena kombinacija, ki temelji na neizogibnih globalnih trendih.

Svet se spreminja! Izkoristite priložnost, da se spremeni tudi vaša finančna prihodnost.

pokličite:
080 10 19

obiščite:
www.triglavskladi.si

Delniški podskladi: Triglav EM Potrošne dobrine, Triglav Energija, Triglav Surovine in materiali, Triglav Zdravje in farmacija ter obvezniški podsklad Triglav EM Bond so podskladi Krovnega sklada Triglav vzajemni skladi, ki ga upravlja Triglav Skladi, d. o. o., Slovenska 54, Ljubljana. Prospekt Krovnega sklada Triglav vzajemni skladi z vključenimi pravili upravljanja, izvlečki prospektov podskladov ter zadnje objavljeno revidirano letno in polletno poročilo krovnega sklada so vlagatelju brezplačno na voljo na vseh vpisnih mestih družbe za upravljanje ter na spletni strani www.triglavskladi.si. Podatki o gibanju vrednosti enot premoženja vseh podskladov Krovnega sklada Triglav vzajemni skladi so objavljeni v časopisih Delo, Dnevnik, Večer in Finance. Gibanja vrednosti enot se spreminjajo, zato donosi v preteklosti ne zagotavljajo donosov v prihodnosti.

Vlado Miheljak: Prihodnost neke iluzije

Po vsem, po vsaki izkušnji je ne le mogoče, ampak tudi treba živeti najprej, a ni si treba delati iluzij, da bo bolje, da obstajajo trajne in učinkovite rešitve.

Ko sta v času vojne vihre in holokavsta ter do perfekcije razčlenjene industrije smrti Horkheimer in Adorno pisala Dialektiko razsvetljenstva, sta se v predgovoru, napisanem leta 1944, ko je vendarle že bilo slutiti konec morije vseh morij, resignirano vprašala: »Zakaj človeštvo tone v barbarstvo novega kova, namesto da bi vstopilo v resnično človečnost?« Tudi kasneje, ko sta vsaj vesternizirani svet in Evropa s polnimi pljuči zadihala svobodo šestdesetih let 20. stoletja, je Adorno še vedno vztrajal v prispodobni totalne grožnje organiziranega človeštva proti organiziranemu človeku, češ nikakršna univerzalna zgodovina ne zagotavlja razvoja od divjaka v humanost, ampak prej »od frače (Steinschleuder) do megabombe«. Pesimizem, metodični in generični. Izkušnja vznika bestialnega nacizma je Adorna tako pretresla, da je izrekel sloviti stavek, da bi bilo po izkušnji holokavsta še pisati pesmi barbarsko dejanje. Oporekal mu je H. M. Enzensberger, ki meni nasprotno, da če hočemo živeti, moramo takšen drastičen stavek zavrniti. Adorno se je kasneje popravil, češ, nesporno ima trajajoče trpljenje prav toliko pravice do izražanja kot trpeči do ječanja. Vendar je nereflektirana stilizacija in estetizacija trpljenja, trpinčenja, genocida krivična in neodgovorna do žrtev.

Če potegnemo črto pod ta dialog, je preprosto in ne preveč optimistično treba reči nekako takole: po vsem, po vsaki izkušnji je ne le mogoče, ampak tudi treba živeti najprej, a ni

si treba delati iluzij, da bo bolje, da obstajajo trajne in učinkovite rešitve. V krizi so vrednote, kričijo moralisti, v krizi je globalna ekonomija, čutno nazorno demonstrirajo tisti, ki svoje delo ponujajo na trgu, v krizi je Evropa, triumfalno sporočajo evroskeptiki. V krizi je predstavniška demokracija, visoko dvigajo transparente anarhisti. Še več. V krizi je ves kapitalistični sistem, pravijo množice udeležencev nove oktobrske revolucije, ki so odšle na ulice, trge, pred banke, borze. Nesporno, vse naštetu drži, a vprašanje je, kaj dejansko pove.

ILUZIJA: TRŽNA SAMOREGULACIJA

Za kapitalizem nesporno velja diagnoza krize. Slej ko prej je kriza normalna patologija kapitalizma. Je ciklična in neizogibna, lahko jo blažimo, predstavljamo, a ne moremo se ji izogniti, ko napoči njen čas. Je kriza kapitalizma posledica napak ali se preprosto mora zgoditi? Oboje. Kajti napake so vkomponirane v sam sistem. Ni treba prislunhiti kritikom, prislunhimo, kaj so povedali tisti, ki so tvorci ideje, pravzaprav religije optimalne samoregulacije, tako rekoč avtopoetičnosti trga, potem ko so se idilične podobe popolnosti hipno spremenile v moro. Nekdanji kultni dolgoletni prvi mož Feda (Federal Reserve) Alan Greenspan je leta 2008, v času, ko je kriza stopila na veliki oder, pred kongresniki resignirano ugotavljal, da je bilo njegovo nastrovanje regulaciji trga zmota: »Ne vem, kako bistveno in trajno je to spoznanje, ki me je zelo pretreslo, ker sem 40 let verjel, da stvar deluje. Motil sem

Dr. Vlado Miheljak (l. 1954) je profesor na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani in na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Je vodilni politični analitik v Sloveniji in ta položaj v javnem prostoru zaseda že več kot 20 let.

Danes je zanimivo pogledati stanje držav, ki so najbolj verjele in sledile neoliberalnemu imperativu deregulacije.

26 Pravzaprav je treba pogledati stanje njihovih državljanov.

se in prav to je razlog, da me je finančna kriza tako šokirala. Štirideset let je namreč kazalo, da sistem ne bi mogel delovati bolje, kot je.« V religiji deregulacije je bila seveda predpostavka zadostnosti samonadzora finančnih institucij samoumevna. Čas je pokazal, da mora država spet prevzeti močnejšo nadzorno vlogo v vitalnih porah gospodarstva in finančnega inženiringa.

ILUZIJA: TANKA DRŽAVA JE DOBRA DRŽAVA

Predvsem pa se moramo radikalno posloviti od ideje tanke države. Svoj čas sem že zapisal, da v tanki državi slehernik tanko piska. Država mora imeti roko (tj. nadzorno vlogo) nad vsemi vitalnimi dejavnostmi sistema. Nad strateškimi bankami, proizvodnjami, dejavnostmi. Predvsem pa nad temeljnimi servisi za državljanje, kot sta zdravstvo in šolstvo. Samo javno zdravstvo in javno šolstvo omogočata kar najuniverzalnejši dostop do obeh dobrin. Tanka država prepušča tudi šolstvo in zdravstvo trgu in dominaciji interesa dobička. Socialno odgovorna država je draga država. Zato socialno odgovorna država ne niža davkov. In ne izenačuje davčnih obremenitev. Socialno odgovorna država ne prepušča odgovornosti trgu in gospodarstvu, čeprav je nemški eksperiment socialnega tržnega gospodarstva, pojma, ki ga je skoval oče nemškega gospodarskega čudeža Erhard, vsaj v času rasti zagotavljal, ob visoki ekonomski učinkovitosti, razmeroma visoko družbeno blaginjo. A tudi tam ne popolnoma brez dolge roke države.

Danes je zanimivo pogledati stanje držav, ki so najbolj verjele in sledile neoliberalnemu imperativu deregulacije.

Pravzaprav je treba pogledati stanje njihovih državljanov.

ILUZIJA: ODPRTA ZDRUŽENA EVROPA

Združena Evropa (na najmanjšem skupnem imenovalcu vrednot, človekovih pravic, ekonomske kompatibilnosti, »metadržavnosti«) je morda najboljša ideja 20. stoletja. A je trd oreh. Najprej zato, ker je težko partikularne interese spravljati na skupni imenovalc. Hkrati pa, ker temelji na dveh protislovnih predpostavkah: visoki ekonomski odprtosti in visoki migracijski zaprtosti za tretji (zunanj) svet. Združena Evropa je dosegla višjo raven človekovih pravic, političnih pravic ob hkratni visoki ekonomski učinkovitosti in blaginji kot katerikoli druga regija. A notranja odprtost in uspešnost sta pogojeni z visokim zidom pred migracijskimi pritiski. Velikodušno odpiranje ima svoje pasti. Rušenje socialne strukture in nižanje vrednosti delovne sile. Kako odpreti Evropo in ne hkrati intenzivirati težav, ki jih prinašajo intenzivni migracijski procesi? Formule racionalne rešitve ne pozna nihče.

Še večji paradoks je velika odprtost trga. Na kratki rok prinaša učinke, na dolgi rok pavperizira prav to Evropo, ki se ta čas še redi na račun konkurenčnosti cenene proizvodnje v deželah onkraj svojih obrambnih zidov. Če sta končna cilja ekonomske učinkovitosti kakovost življenja in blaginja, bo morala Evropa prej ali slej vzpostavljati nekakšen novi »protekcijonizem«, obrambni zid pred neolojalno konkurenco, ter postavljati visoke standarde glede pogojev, pod katerimi drugje nastajajo dobrine, ki se pojavljajo v ponudbi na evropskem trgu. Evropska šivilja ne more sešiti srajce za ceno, kakršno zmore

v najbolj surovih, skoraj suženjskih razmerah šivilja denimo kje v Aziji. Seveda obstaja nekakšen samodejni odgovor o nujnem prehodu na delo z višjo dodano vrednostjo. Lepo in prav, a vsa zaposljiva populacija in tudi večina ne more biti vpeta v proizvodnjo z višjo dodano vrednostjo. Zapiranje trgov pred nelojalno konkurenco »suženjskega dela« bi imelo tudi povratni učinek. Dražilo bi delo in s tem izboljševalo razmere dela v deželah deprivilegirane delovne sile.

Evropa se je ujela za rep. Zato J. Habermas v odmevni polemiki, objavljeni v FAZ-u (<http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/euro-krise-rettet-die-wuerde-der-demokratie-11517735.html>), poziva k reševanju dostojanstva demokracije. Reševanje grške krize je jasno nakazalo drvenje združene Evrope v postdemokracijo. V nekakšno pokroviteljsko medkabinetno usklajevanje in reševanje vprašanj, ki zadevajo celotno Evropo, njeno demokracijo in njeno prihodnost. V krizni management Merklove in Sarkozyja namesto demokratičnega rituala.

A kje je alternativa? Za Evropo, za razviti svet.

ILUZIJA: NEPOSREDNA DEMOKRACIJA

Odgovor na opisane iluzije in aporije sodobne postavitve demokracije ter njenih predstavnjskih in ekonomskih postulatov je še ena velika iluzija. Namreč iluzija neposredne demokracije. Zadeva ne deluje oziroma deluje v nasprotno smer. Nobenih dobrih praks, nobenih izkušenj, ki bi obetala paradigmatško zamenjavo, ne prinaša. Nobenih izdelanih idej, ki bi se vsaj modelno izšle. Obstaja visok konsenz, da je predstavnjski demokratični

ni model v krizi. Ni pa domišljenih odgovorov, kako ali s čim ga nadomestiti. Kdaj zamenjamo paradigmo? Ko nova reši večino tistih vprašanj kot stara in nekaj pomembnih novih. Kaj prinaša neposredna demokracija? Vse in karkoli! In to je njeno najslabše spričevalo. Neposredna demokracija je ritual, scenosled, ki nadomešča demokratična načela. Je paravan, za katerim se skrivajo parcialni, neredko nedemokratični interesi. Neposredna demokracija je lahko tudi presežna energija, iracionalnost, pogromaštvo ulice. Tudi Ambrus je bil rezultat neposredne demokracije. Otroci, noseče ženske, bolniki, skratka »cigani«, kot so jih klicali, so morali v ostri zimi zapustiti svoje domove in prezimovati pod milim nebom. Domorodci pregretilih glav celo pokojnega predsednika Drnovška niso pustili, da bi pregnanim Romom dostavil zasilna bivališča za peklenko hladne noči. Navsezadnje, neposredna demokracija je tudi referendumsko izrekanje. O vsem. Celotno človekovih pravicah drugih.

KAJ TOREJ STORITI?

Molčati, kot v nekem trenutku stiske in grozljivih izkušenj zapove Adorno? In še: moraš poznati odgovor, da smeš spraševati? Moraš biti pek, da smeš kritizirati slabo zapečen kruh? Nikakor, kritika in skepsa sta legitimni tudi, ko ne ponujata (boljših) rešitev. Meni ljubi Brecht je svoj čas zapisal, da kdor reče A, mu ni treba zato reči še B. Lahko zgolj ugotovi, da je A (bil) napačen. A tudi Brecht ni optimist. V predgovoru k svojemu Galileu (Leben des Galilei) je zapisal, da so podobe jutra in noči lahko zavajajoče. »Srečni časi ne pridejo, kot pride jutro po prespani noči.« Srhljivo resnično. ✕

**VAS BOLI?!
MORDA KOLENO...?**

Pred uporabo zdravila natančno preberite priloženo navodilo! O tveganju in neželenih učinkih se posvetujte z zdravnikom ali farmacevtom.

TOYOTA

Prihodnost ustvarjamo že 14 let.

Yaris HSD
naprodaj v letu 2012

Prius+
naprodaj v letu 2012

Prius

Auris HSD

Toyota hibrid. Preprosto boljši način vožnje.

Toyota Hybrid Synergy Drive, najbolj priljubljena hibridna tehnologija širom sveta. Dokler drugi govorijo o hibridni tehnologiji, Toyota že 14 let izpopolnjuje le-to, kar navsezadnje potrjuje že več kot 3 milijone zadovoljnih voznikov. Toyotina hibridna tehnologija je bila že četrčič nagrajena z nagrado »Zeleni motor leta«, v letošnjem letu pa je Auris hibrid prejel prestižno nagrado »Vozilo prihodnosti« s strani ADAC-a.

Odkrijte več na www.toyota.si

Vse nadaljnje informacije o specifični porabi goriva in specifičnih emisijah CO₂ iz novih osebnih vozil najdete v priročniku o varčni porabi goriva in emisijah CO₂, ki ga lahko brezplačno pridobite na prodajnem mestu in na spletni strani dobavitelja.

Poraba goriva: 3,8 – 4 l/100 km
Emisije CO₂: 89 – 93 g/km.

Today
Tomorrow
Toyota

DARKER - CM C II

Mladen Dolar: Bartleby in razredni boj

Tako je kot v Brechtovi domisljici iz Beraške opere: vsi tečejo za srečo, ampak sreča je ostala zadaj, prehiteli so jo. Vsi si prizadevajo za demokracijo, tako zelo, da se je demokracija upehala in zaostala.

Bertolt Brecht je na koncu *Beraške opere* ponudil slovito geslo: »Kaj je rop banke v primerjavi z ustanovitvijo banke?« Pisalo se je leto 1928 in neznanški uspeh, ki ga je komad doživel naslednje leto, je bil hkrati tako rekoč predigra k finančnemu zlomu jeseni 1929, doslej najhujši krizi, ki se ji je po silovitosti približala šele ta sedanja, osemdeset let kasneje. Formula s konca komada bi ne mogla biti bolj po meri časa, pripadajoča trenutku zloma, ki ga niso povzročili kakšni bančni roparji, ampak natanko ustanovitelji bank. A čeprav je bil finančni kapitalizem takrat vendarle videti amaterski, gledano z vidika današnjega obsega in standardov, je morala Brechtova formula počakati osemdeset let za svoj pravi domot.

»Kaj je rop banke v primerjavi z ustanovitvijo banke?« Kaj so vsi ti diletantski mali tatovi, ki jim sem in tja uspe pobasati kakšno vrečo denarja, pa še tako jih večinoma polovijo, v primerjavi z masivnim bančnim prilaščanjem denarja, ki je dolgotrajno, sistematično in legalizirano? Seveda, banke so nadvse koristna reč, brez kreditov ni ekonomije, brez prihrankov ni stanovanja, formula je brez dvoma naivna v svoji neposrednosti, pa vendar. Predlaga temeljit zasuk perspektive, tako rekoč spekulativni zasuk, ki poglobitve težave ne vidi v majhnih tatovih, ki jim je treba stopiti na prste, ker so se pregrešili zoper svetost zasebne lastnine, temveč prav v legaliziranem sistemu finančnih transakcij, ki so podlaga in branik zasebne lastnine, sistemu, ki se predstavlja kot hrbtnica ekonomskega življenja in je spričo tega zlahka izvzet iz fines legalnih sankcij. Sistemu, ki je tako zelo nujen za ekonomsko rast, da bi ga trše in jasne kontrole samo ovirale v njegovi blagodejni ekspanziji. To, čemur smo bili priča v krizi, ki je izbruhnila jeseni 2008, je brez

Mladen Dolar (l. 1951), je profesor filozofije in teoretske psihoanalize. Na Oddelku za filozofijo ljubljanske Filozofske fakultete predava predmeta Nemška klasična filozofija in Strukturalizem in psihoanaliza, je pa tudi raziskovalec na Jan Van Eyck Academie v Maastrichtu na Nizozemskem.

Odsotnost vseh resnih kontrol je nazadnje potegnila za seboj prav tako samoumevno terjatev, da je treba z javnim, državnim denarjem zapolniti finančno brezno, ki ga je taka politika sistematično proizvedla.

30

dvoma bančni rop stoletja ali sploh največji bančni rop v zgodovini. Besedna zveza bančni rop pri tem zavzema v vsej svoji dvoumnosti, v znamenljivosti subjekta in objekta: niso bile banke tiste, ki bi bile oropane, ampak so same pripravile rop nepojmljivih razsežnosti. V takojšnje gašenje finančnega požara je bilo treba v hipu investirati stotine milijard dolarjev javnega denarja in zatem še tisoče milijard, kdo bi vedel natančno številko, številke so za nas, ki smo neuki ekonomije, nepredstavljivo visoke, predstavljajo tako rekoč razsežnost kantovskega sublimnega, se pravi velikost, ki presega predstavnost zmožnosti. Odsotnost vseh resnih kontrol, ki je spet za nas, nevesče ekonomije, popolnoma nerazumljiva, odsotnost kontrol, ki ni nastala čez noč, ampak jo je nekaj desetletij implementirala tista politika, ki je v bohotenju finančnega kapitala samoumevno videla sinonim za razvoj, ta odsotnost je nazadnje potegnila za seboj prav tako samoumevno terjatev, da je treba z javnim, državnim denarjem zapolniti finančno brezno, ki ga je taka politika sistematično proizvedla. Z javnim, se pravi davkoplačevalskim denarjem je treba nujno poplačati zablode zasebnega kapitala, drugače bo nepopravljivo trpelo vse gospodarstvo, države naj se zadolžijo prek glave in za desetletja, da lahko pokrijejo nepokrite zasebne dolgove, drugače nas čaka še hujša kataklizma. Neverjetno je najprej, kako so se vse te neznanske vsote javnega denarja nenadoma našle, in to je v zadnjih letih definiralo politike domala vseh držav, čeprav jih nikoli ni bilo mogoče najti za resne investicije denimo v ekologijo ali izboljšanje socialnih standardov. Neverjetno je dalje, kako se je čez noč postavila na glavo vsa retorika deregulacije, ki nas je dolga desetletja učila, da je glavni greh v tem, da se država meša v gospodarstvo, kjer nima kaj iskati, in da nam bo blaginjo in razvoj prineslo samo brezmejno zaupanje v prostost trga, ki ga je treba le odrešiti uzd, pa bo poskrbel za vse. Seveda, spričo tega so bili potrebni nižanje davčnih bremen, da ne bi obremenjevala teženj finančnega kapitala po nagli rasti, privatizacija državnih funkcij, da jih ne bi uklepala toga in neučinkovita birokracija, krčenje socialne države, da ne bi pridaniči živeli zastoj na plečih davkoplačevalcev itd. Naza-

dnje je takšen umik države morala reševati država z večjimi posegi, kot si jih je bilo mogoče kadarkoli zamisliti. Zanašanje na državo in njeno neskončno zmožnost kreditiranja kolosalnih zasebnih zablod je konec koncev resnica gesla o deregulaciji. Svojtčas je levico navdihovalo geslo o odmiranju države (katerega resnica je sicer bila njena neznanska krepitev v vseh socialističnih državah), a takega odmiranja države, njene razgradnje in destrukcije, kot ga je v zadnjih desetletjih uprizorila neoliberalna desnica, česa takega bi vsa združena levica različnih barv nikoli ne zmogla. Niti ne bi zmogla finančne zlorabe države tolikšnih razsežnosti. Država je odmrla najprej s svojim umikom, nato pa se s svojim zagrobnim vstajanjem od mrtvih. In še zdaj, ko je vrag odnesel šalo in so se uslužno našle vse nepreštevne milijarde, ni videti, da bi uvedli tiste minimalne mehanizme kontrol in sankcij finančnega poslovanja, za katere bi se laiku od daleč dozdevalo, da so samoumevni in da bi morali v vsaki situaciji, prej in potem, zagotavljati minimum nadzora nad vsakršno finančno dejavnostjo, absolutni minimum transparence in odgovornosti. Tako kot vsakega amaterskega vlomilca, ki se z nogavico čez obraz loti poslovalnice v Medvodah, nemudoma primejo policisti. A kaj ko rop banke spada pod povsem drugo zakonodajo in družbeno percepcijo kot ustanovitev banke.

Ta bančni rop opredeljuje naš trenutek, v katerem se kot poglavitna politična naloga zdaj kaže predvsem to, kako prepričati ljudstvo, da na svojih plečih poravnava kriminalno zapravljivost drugih. Krivec je, ne boste verjeli, spet država. Ta je namreč pretolsta in preveč zapravljiva, treba ji je pošteno zmanjšati izdatke, odpuščati ljudi, skrciti državni aparat, zniževati izobraževalne standarde, oklestiti zdravstvo, se otresti kulture, vse to, da bi se izkopal iz krize, ki je prišla nad nas kot naravna katastrofa. Kriza je naturalizirana kot naravna ujma, potrebni so pozivi k solidarnosti tako kakor ob poplavih in potresih, vsi moramo solidarno zategniti pasove, ne da bi se vzpostavila kakšna refleksija o vzrokih za to in o preprečevanju tega, da bi nas takšna logika ne zadela še v prihodnje. Ravno nasprotno, prav tista politika, ki je s svojimi ukrepi povzročila ta propad,

se zdaj predstavlja kot odrešenica, ki nas bo obvarovala pred njegovimi posledicami. Zdravilo proti zablodam neoliberalizma so državni ukrepi, ki še bolj demontirajo osnovne funkcije države. Tako kot je Naomi Klein v *Doktrini šoka* popisovala, kako so naravne katastrofe vselej rabile za priročni alibi, da bi uvedli ukrepe, ki jih v normalnih razmerah nikakor ne bi mogli, tako zdaj družbena naravna katastrofa rabi predvsem kot alibi za nadaljevanje iste politike.

Medtem ko se državne politike ukvarjajo predvsem z vprašanjem, kako naprtiti stroške krize na rame prebivalstva z nadaljnjim demontiranjem vseh javnih servisov in z zaostritvijo pogojev eksploatacije, je nastalo gibanje zasedbe Wall Streeta in navdahnilo še vrsto gibanj po vsem svetu. Njegova zahteva je navivna, preprosta in neuresničljiva: nasprotuje finančnemu kapitalu. Gibanje doslej ni proizvedlo niti kakšne organizacijske oblike (če odmislimo naivno pričakovanje, da bodo socialna omrežja, facebook in twitter, nadomestila dosedanje oblike politične organiziranosti), niti kakšnega vodstva ali koordinacije, niti kakšnega seznama zahtev, ki bi jih bilo mogoče nasloviti na kakšnega konkretnega naslovnika ali se pogajati o njihovi implementaciji. Temelji na zahtevi nasploh in prav njegova neopredeljenost povzroča splošne simpatije, ki segajo do državnih vrhov in celo do protagonistov politike, zoper katero protestira, hkrati pa sproža nelagodje, saj ni jasno, kaj določnega sploh hoče. 'Povejte vendar, kaj hočete, če ne, pa bodite tihi.' Toda njegova forma je ta trenutek veliko pomembnejša od njegove vsebine: po vsebini večinoma ne sega prek naivnega moraličnega ogorčenja nad pohlepom finančnega kapitala, po formi pa odpira prazen prostor refleksije in prav v tem, da ta prostor drži odprt, je njegova poglavitna sporočilna vrednost. V tem, da nima konkretnega programa, je obenem njegova nemoč in njegova moč. Je neka zarezava prav spričo tega, da svojih zahtev ne formulira v jeziku in okvirih dosedanje politike in njenih običajev, hkrati pa izkazuje neizmerno voljo, odločnost in vztrajnost, vztrajanje pri formi. Možnosti za razmah in uspeh tega gibanja so nemara neznatne, pa vendar. Na sebi ima nekaj tistega, v čemer je Kant videl poglavitno

vrednost francoske revolucije kot historičnega 'znamenja': da zbujajo entuziazem in željo po participaciji. Najboljši emblemi tega gibanja je Bartleby (napotiti moram na posebno številko *Problemov o Bartlebyju*, 2004, 7-8). Spomnimo se, v Melvillovi zgodbi je pisar Bartleby postavljen natanko v srce Wall Streeta, zgodba ima podnaslov *Zgodba z Wall Streeta*, njegovo edino sporočilo pa je bilo »I would prefer not to«, »Raje bi, da ne«, kot minimalna zarezava sredi finančnih in lastniških tokov, brez zahtev in programa, prav zato neumestljiva v kapitalnem in političnem univerzumu, gesta subtraksije, ki pa ji je, če poznate zgodbo, vendarle uspelo iztiriti dobro utečeni stroj. Gibanje se je vkopalo na Wall Streetu, tako kot se je pisar Bartleby vkopal v odvetniški pisarni nekaj sto metrov od tam.

Zastavek je »nedoločno ogromen«. Ena od temeljnih komponent tega gibanja je kritika predstavnike demokracije. Najprej v neposrednem pomenu: ko so se velike množice zgrinjale na španske trge, je bilo mogoče njihovo sporočilo strniti v osnovno geslo: nimamo koga voliti. V splošnem gnevu je bila radikalna nezaupnica celotnemu političnemu razredu, vsem strankam, ki so na izbiro, levici in desnici, ki se čedalje bolj razlikujeta le še po finesah. Seveda so jim lahko takoj zabrusili nazaj, naj pač ustanovijo svojo stranko in ponudijo alternativo, to je svobodna dežela. V tem odgovoru je nekaj ciničnega, saj v praktičnem delovanju sedanjih parlamentarnih demokracij zija velika razlika med teoretično možnostjo, da lahko vsakdo kandidira na volitvah, in realnimi vstopnimi pogoji v tako opredeljen politični prostor, pogoji, ki terjajo krepko kapitalsko zaledje, dostop do mreže vplivanja in navsezadnje do medijev, brez katerih politični igralci ostanejo v temi. Karte so razdeljene vnaprej, vloge so razporejene, mehanizmi izključevanja so postavljeni visoko. Še toliko višje v Ameriki, kjer zasedbeniki zdaj porabljajo precej časa za razpravo, kako bi lansirali svojega kandidata na predsedniških volitvah prihodnje leto. Če imamo pred očmi neznanske denarje, ki so potrebni za kandidaturu, neznansko skrčenost in komercialno prepredenost ameriškega medijskega prostora pa dolgo ukoreninjenost dvostrankarskega

Na Kitajskem ni krize, nasprotno, ne vedo, kam bi s presežki denarja, na veliko kupujejo vire in strateške položaje v tretjem svetu, kamor so do pred kratkim spadali sami, s svojimi presežki pa utegnejo nazadnje reševati evropsko in ameriško dolžniško krizo.

31

sistema, je stvar videti brezupna, to je misija nemogoče, četudi glavno geslo gibanja zatrjuje, da to predstavlja 99 odstotkov ljudi. A tudi v Sloveniji, kjer so zaradi majhnosti prostora vstopni pogoji veliko ugodnejši, je po mesecu dni jasno, da sta med vsemi novonastalimi strankami upoštevanja vredna igralca le Jankovič in Virant, stara mačka s kapitalnim zaledjem, s široko mrežo vplivanja, z operativnimi izkušnjami in ljubljena medijev. In seveda, tako kot vsi, oba simpatizirata z idealističnimi zanesenjaki, vkopanimi pred borzami, in jima želita vsa srečo.

A kritika predstavniške demokracije zadeva še druge vidike, ki so veliko usodnejši. Preprosto je mogoče reči, da v zadnjih desetletjih poteka naraščajoč proces, s katerim so se centri in vzvodi odločanja dramatično premaknili proč od parlamentov in njihovega dosega in se premestili v kaj malo nadzorovane in razvejene mreže mednarodnih koncernov in korporacij, ki odločajo o kapitalnih gibanjih z drastičnimi posledicami brez kakšnih resnih kontrol. Dogodile so se masivna prerazdelitev bogastva, reorganizacija produkcijskega načina in selitev proizvodnje, ne da bi o tem kdo kdaj glasoval ali to postavil v strankarski program. Vsakdo bi moral prebrati knjigo Vasje Badaliča *Za 100 evrov na mesec* (Krtina 2009), ki govori o izvozno-predelovalnih conah, torej zamejenih območjih, ki jih množica držav po svetu odpira na svojem ozemlju zadnja desetletja, da bi tako privabila kapital. Tam seveda veljajo najrazličnejši odmiki od sicer veljavne zakonodaje, manjša zaščita delovne sile in omejevanje pravic, nobenih sindikatov, davčne olajšave, disciplinski mehanizmi devetnajstega stoletja (kot prepisani iz Engelsovega *Položaja delavskega razreda v Angliji iz leta 1845*) itd. Leta 1975 je bilo takih con vsega 79 v 25 državah, leta 2006 pa 3500 v 130 državah, zdaj jih je še bistveno več. Prišlo je do množičnega outsourcinga zahodnega proletariata. Hlače, ki jih imam na sebi, so bile izdelane v Pakistanu, pullover v Gvatemali, televizor pred mano pa na Tajskem, najbrž vse v razmerah, o katerih ohranimo ničesar vedeti, če hočemo ohraniti zdrav želodec. Vse seveda zato, ker tam vladajo neprimerno ostrejši pogoji eksploatacije in nižja raven

BORUT PETERLIN

pravic, česar naš evropski želodec ne bi mogel prenesti. (In mimogrede, če že govorimo o 99 odstotkih, potem se moramo zavedati, da so protestniki pred Wall Streetom bližje temu, da sami spadajo v tisti en odstotek.) Sočasno se je radikalno spremenilo razmerje med realno in finančno ekonomijo, ki je bilo, kot se ne utruji ponavljati kolega Mencinger, še leta 1980 v ravnovesju 1 : 1, ob izbruhu krize leta 2008 pa 1 : 5 v korist finančnega kapitala. Vse to so grobe in na hitro skicirane številke, ki nazorno govorijo v prid temu, da so se bistveni premiki dogodili mimo parlamentarnega odločanja in nadzora. Z nacionalno suverenostjo in osredotočenostjo na notranje težave so bili parlamenti nemočni ob mednarodnem razmahu in kakor s skrivno roko uravnnavani

koordinaciji kapitalnih tokov. Gledali so stran, odločali so le toliko, da so se odpovedali svojemu odločanju, v imenu ideje, da je treba le čim manj državnih posegov in kontrol. Suvereno so se odpovedovali svoji suverenosti. Od razsvetljenstva je bilo videti, da gresta kapitalizem kot ekonomski substrat in demokracija kot njegova politična forma z roko v roki, v zadnjih tridesetih letih pa je kapital prehitel demokracijo in jo pustil za seboj. Tako kot v še eni Brechtovi domisljici iz *Beraške opere*: vsi tečejo za srečo, ampak sreča je ostala zadaj, prehiteli so jo. Vsi si prizadevajo za demokracijo, tako zelo, da se je demokracija upehala in zaostala. To zaostajanje se sicer ni začelo nedavno in ima dolgo zgodovino, razmah kapitalizma se je konec koncev časovno ujel s

kolonializmom, demokratične pravice pa so bile vselej le trdo izborjene v socialnih bojih, tekanje za demokracijo, ki je zaostajala, pa je bilo njegovo notranje protislovje, ki je zdaj dobilo globalni in drastični zasuk.

Potem je tu Kitajska. Če je za kaj vredno brati Delo, ga je zaradi izvrstnih in lucidnih poročil in komentarjev pekinške dopisnice Zorane Bakovič, s katerimi nas vsak dan in v izobilju zasipa. Sporočilo Kitajske je četverno. Prvič, to je kapitalizem brez demokracije. Drugič, kapitalizem brez demokracije deluje bolje od kapitalizma s tem fasadnim in dragim dodatkom. Na Kitajskem ni krize, nasprotno, ne vedo, kam bi s presežki denarja, na veliko kupujejo vire in strateške položaje v tretjem svetu, kamor so do pred kratkim spadali sami, s svojimi presežki pa utegnejo nazadnje reševati evropsko in ameriško dolžniško krizo. Tretjič, državi tam ne pade na pamet, da bi se umikala iz gospodarstva, prav nasprotno, trdno je v sedlu in drži uzde, saj lahko le tako zagotovi ostrejšje pogoje izkoriščanja in nižjo raven pravic. In četrtič, kitajski razvoj narekuje tempo za vse, postavlja nove standarde, ki se jim bomo morali prilagajati, uveljavlja nov obseg eksploatacije, za katerega je bilo videti, da je mogoč le v tretjem svetu. Pot kitajske iz tretjega sveta v prvega je nazadnje v tem, da tretji svet prinaša k nam. Vrača nam naše lastno sporočilo s povratno pošto. (Navajam iz Dela, 10. 11., Jin Liqun, predsednik nadzornega odbora Kitajske investicijske korporacije: »Menim, da so evropski zakoni o socialnem varstvu preživeti, zakoni o delu pa naravnost kličejo k lenobi in nemarnosti. Evropski sistem spodbud je popolnoma neustrezen.«) Na Kitajskem se dela tudi po 12 ur na dan, tudi brez počitka za konec tedna, skorajda brez počitnic, brez ustreznega zdravstvenega zavarovanja, za minimalno plačilo. Skratka, če potegnemo črto: razredni boj se zaostuje, prav tisti razredni boj, ki so ga po nemarnem tlačili na smetišče zgodovine kot preživet odpadni material. Ob vsem tem je gibanje OWS in 15o, ki mu tako zlahka in vzvišeno očitajo zanesenjaški idealizem, utopizem in pomanjkanje slehernega političnega realizma, videti edino realistično. Zahteva namreč nemogoče. X

Dr. Spomenka Hribar:

Bog je mrtev, naj živi Bog!

Še vedno smo prej in primarno pripadniki te ali one ideologije; veliko, morda večina katolikov voli po navodilih Cerkve in tudi levosredinski volivci se ozirajo nanje, da namreč volijo protikatoliško. Kar seveda tudi ni čudno glede na agresivnost Cerkve. Pa vendar: ne znamo razložiti ideologije od državljanske države oziroma državljanstva kot takega. Smo še vedno arhaična družba. Ne avtonomni subjekti, še manj avtentična bitja.

Dr. Spomenka Hribar, je slovenska sociologinja in publicistka (l. 1941). Vedno je bila aktivistka, predana visokim etičnim in demokratičnim standardom, vedno na strani človekovih pravic in šibkega. Njen aktivistični pohod se je začel z esejem Krivda in greh (objavljen v Katedri 1986), v katerem je spregovorila o povojnih pobojih in se zavzela za spravo. Je ključna oseba demokratizacije in tudi ključna kritičarka osamosvojitvenega procesa in prvih let demokratične države.

Ko je bil Bog »še živ«, človek ni bil sam. V svojih odločitvah ni bil prepuščen samemu sebi. Pravzaprav sploh ni šlo za njegove odločitve; vse je bilo odločeno že prej, v Bogu. Vse, kar ga je doletelo, je bilo od Boga. Tudi sreča ali nesreče, težke preizkušnje so bile od Boga, bodisi kot darilo bodisi kot kazen. Kajti pred vsemogočnim Bogom je bil kot končni, nepopolni človek vedno *kriv*. Kljub temu je bil nekako spravljen, v božjem naročju, v božjih rokah. Če je prosil, veliko molil, delal pokoro, je bilo od Boga mogoče izprositi, kar je želel. Če ni izprosil, je Bog še vedno bil, s tem pa upanje na milost, za drugič. Predvsem pa je bilo življenje na Zemlji podaljšano v onstranstvo; po smrti bo prišlo plačilo, nadomestek vsega hudega na tem svetu bo tam, v večnosti, v Raju! Smrti pravzaprav - ni! Da je ni, vemo po vstajenju Jezusa Kristusa; njegovo vstajenje je jamstvo tudi za nas, smrtnike na Zemlji; Greh je vprašati, kakšen je oče, ki pusti trpeti in umreti svojega sina?! Slavimo Kristusovo smrt! Z njo je bilo podaljšano človekovo življenje; svet je bil zaokrožen, smiseln; ni bilo »luknje« v tem sistemu; človek se je rodil in umrl in večno živel po božji odločitvi, po njegovi volji. Katoliška cerkev (v nadaljevanju Cerkev) kot božja *namestni-*

Človeška svetost ne temelji v neminljivosti njegove duše, temveč v njegovi smrti. Odpre se kot taka, ko se človeku milo zasveti lastna končnost. Ko se spravi s seboj in svetom.

34

ca je imela vsemogočno oblast nad človekom; bil ji je povsem zaupljivo podrejen, »njen« je bil od rojstva do smrti; od nje je bilo odvisno njegovo (od)rešenje. Za to ji je moral tudi plačevati oziroma odslužiti njene storitve. Nič ni šlo mimo nje, mimo njenih predstavnikov, duhovnikov, niti najbolj skrite skrivnosti; pred njo je bil enako kot pred samim Bogom vedno *grešen*.

MODERNA DOBA

Potem pa se je nekega dne Descartes domislil: *Mislím, torej sem!* Ta njegova popolnoma nova misel namreč ne pomeni, kakor bi razumela vsakdanja pamet: če mislim, že moram tudi *biti*, temveč pomeni: po *misli SEM*. Kar pomeni: po svoji misli sem, ki *sem*, kdor *sem*. Z mislijo ustvarjam sebe in svet. Se projektiram, proizvajam svojo *bit*. Čeprav Descartes priznava Boga - Bog je zadnji porok moje *misli* -, pa je bil Bogu s to njegovo *mislijo* zadan »smrtni udarec«. Kajti človek se odslej *projektira* sam! Ne le sam sebe, ves svet je v principu postal njegov predmet, predmet njegovega obdelovanja in obvladovanja. Bogu je človek odvzel njegovo bistvo: (u)stvarjenje človeka in sveta. Z odvzemom bistva Bogu je Boga Očeta samega »umoril«, postal je očetomorilec.

Začelo se je gospostvo človeka. Človek je s samopostavitvijo samega sebe postal subjekt: samoodločevalec, samoustvarjalec. S tem pa se začne tudi človekova osamljenost, samoprepuščenost. Nietzschejev »nori človek« zato tava okrog in kriči: Bog je mrtev, strašna nesreča! Kdo bo izmeril nesrečo te samote?

Kdo ve, ali je Descartes vedel, kaj je s tistim stavkom povzročil? Od njegovega stavka dalje govorimo o *moder- ni dobi*, saj je postavil paradigmo novega veka. To je doba, ko je človek začel - in zdaj je na vrhuncu - graditi samega sebe in sveta - ne po božji - po svoji *podobi*. V predmete sveta, v svet, v Zemljo kot planet je začel vtiskati svojo podobo sveta. Začel je premikati tokove rek, premeščati narode z enega kraja na drugega ali jih uničevati, prevzgjajati, jim spreminjati njihove *duše*, vero in pamet, prepričanja.

Tudi Cerkve ta Descartesova usodna misel ni obšla. Če je »prej« veljalo, da je namestnica Boga, se po Descartesovem prevratu vse bolj čuti in *hoče* biti NA MESTU Boga, torej odlo-

čevalka o tem, kaj Bog je, kaj Bog hoče. Bog hoče to, kar hoče Cerkev, ne obratno.

Cerkev je postala nosilka *ideje* Boga. Vpeta je v *voljo do moči*, do svoje moči in do moči človeka kot subjekta. Cerkev je »pomagala« osvajati svet, ne le z vero, temveč z ognjem in mečem; pomagala je osvajati Ameriko, jo podrežati evropski paradigmi, evropski civilizaciji, recimo z duhovnim in fizičnim uničevanjem Indijancev. Pa še koga. Kajti tudi za Cerkev bog ni več Bog, ampak je bog njena *podoba* Boga. Sama spreminja to *podobo* po svojih hotenjih; po francoski revoluciji, ko je izgubila večji del duhovne, materialne in politične moči, je tudi *podoba* Kristusa Boga postala poosebljenje Moči: Kristus je Kralj, Kristus ni (več) Bog usmiljenja in ljubezni do bližnjega, nasprotno, »zdaj« (Cerkev) poudarja, da je na svet prišel z mečem. Da bo pokončal koga? Sovražnika, seveda. Nevernika, tistega, ki jo ogroža. Uzakonitev papeške nezmotljivosti v verskih zadevah je prav to: Cerkev si je uzakonila odločanje o Bogu kot svoji lastni postavki (ideji). Cerkev = Bog.

DOBA SUBJEKTA

Dostojevski je spoznal: če ni Boga, je vse dovoljeno! Če ni nad nami večnega razsodnika, jamstva resnice in pravice, morale in vesti, je dovoljeno čisto vse. In človek *kot* subjekt, ki je šel na pot osvajanja sveta, na pot zgraditve Raja na Zemlji, da bo premagal *smrt*, si tudi dovoli čisto vse: ubijati sočloveka, ki ni po njegovi *podobi*, drugo raso, drugače misleče. Hoče postati Nadčlovek, kajti človek je končno bitje; premagati svojo končnost, postati nesmrten po svojih delih po svoji podobi - to je maksimalno! Uresničiti svojo *idejo!* Resnica in laž zamenjata svoji mesti oziroma se izenačita; Kafka prinese to spoznanje skozi pogovor med jetniškim kaplanom in jetnikom, ko je temu dejal, da ni pomembno, kaj je res, včasih je pomembneje, kaj je *koristno*. S tem, je odgovoril jetnik, postane laž resnica sveta. Resnica postane *interpretacija* tega, kar je »koristno« za Nas. Ali, kakor je zapisal Janez Janša, ko je komentiral odmeve svojih prijateljev na pismo, v katerem je razgrnil svojo *interpretacijo* Demosove vloge in svojo politično filozofijo oziroma *projekcijo*: »Dobil sem nekaj pisem, v katerih ste mi posamezniki

pisali o tem, da to ali ono manjka, redki politiki bivšega Demosa pa so videli celoto in SVOJE INTERESE V TAKI INTERPRETACIJI.« *Celota* je interes, politični interes. Resnica = interes. Resnica sama tako izgine oziroma je zamenjana za *interes*. Politični interes. *Interes volje do moči*. V imenu Interesa, »raja na zemlji«, ko bo »miza pospravljena ali na polju stari pridelek pobran, plevel populjen«, da bo lahko posadil »novo seme«, si Janša dovoli skorajda vse: sprenevedanje, laži, intelektualno krajo, ponarejanje dokumentov, da bi umazal tistega, ki si ga je naredil za svojega političnega sovražnika, prekupčevanje z orožjem in prikrivanje te rabote. In hkrati očita svojim nasprotnikom, da delujejo po načelu: Če ni Boga, je dovoljeno vse! Vedno je kriv *drugi!* Jaz nisem kriv, jaz imam Resnico v zakupu! Če je ne morem uveljaviti, je torej nujno kriv, absolutno kriv drugi, ker je zmoten, ker je hudoben, ker ima napačen interes, ker je torej nepravil. Treba ga je zavreči, onemogočiti, v končni konsekvenci ubiti. Ubijalo se je v imenu *čiste rase* in v imenu *delavskega razreda*, Partije, ki je bila nosilka svoje »absolutne resnice«. Ne gre le za diktatorje same; prepričanje, vera ljudi je bila nosilka tega totalitarizma. Stalin je mrtev, naj živi Stalin! Po Titu Tito! To so zaklinjevalni obrazci nekonfesionalnih verovanj! Enaka struktura, kot je katoliška: Po Kristusu Kristus! Bog je mrtev, Bog naj živi! Četudi je Subjekt Absoluten, se pravi, da se *hoče* absolutnega, je vendarle *smrt* še vedno tu, zato je treba svojo voljo in hotenje na nekaj/nekoga vpeti; na svojo *podobo* (projekcijo) Boga ali na svojo podobo (projekcijo) zgodovine, ki ima veljavo absolutna, torej Zgodovine. Če so nekdanji boljševiki rekli, »to je objektivno«, to so objektivni zakoni zgodovine, je to pomenilo, da njihova izjava drži kot pribito in da je njihovo hotenje zunaj dvoma; je metafizično *utemeljeno*.

MANIPULACIJE S SMRTJO

Po porazu, po sesutju absolutnega subjekta v obliki nacifašizma in stalinizma je »velikih zgodb« Nadčloveka konec - ni pa konec ideologij. Nasprotno, opravlja imamo z množstvom ideologij in ideologij, ki vsaka zase hoče biti absolutna, doseči popolno moč, popolno prevlado nad vsemi drugimi ideologijami. Vsem

pa je skupna usmerjenost izrazito v svet *moči*. Ena med njimi je izjema, saj poleg svojega hotenja po posvetni moči vendarle zadržuje še »spomin« na človekovo končnost. To je vera oziroma Cerkev. Četudi vzdržuje ta *spomin* tako, da že ko ga vzame v misel, ga že tudi preseže: umrl si, toda v raju boš živel večno. (Če boš seveda sledil Cerkvi!) Smrt je že presežena, pozabljena, prekrizana - toda ni izginila iz pozornosti, kakor je to pri »posvetnih« ideologijah. In prav v tem črpa Cerkev svojo posvetno, »duhovno« moč. Ki jo brezobzirno širi. Tako tudi ljudje, ki so ateisti ali vsaj v konfesionalnem smislu neverni, prihajajo 1. novembra, ob prazniku mrtvih, na pokopališča in so, ker želijo počastiti svoje mrtve, hočeš nočeš priče verskemu obredu. To ni nič narobe; cerkveni obred je lahko lep, pieteten, je naša tradicija, sporno pa je, da si župnik vzame pravico brati levite - ne le vernikom, ampak premalo vernim in predvsem nevernim. Recimo s kritiko, da je na grobovih vse manj spomenikov, na katerih bi bilo vklesano krščansko znamenje, križ. Kakor da bi bilo pokopališče *lastnina* Cerkve! Pokopališče spada v javno sfero, na njem so pokopani eni in drugi. Pokopališče je prostor pietete. Pieteta do vseh mrtvih pa je zapisana v »gene« človečnosti človeka in je starejša kot vse religije - in vse religije so jo kasneje vzele v svoja verska učenja. In pri tem si župnik, ki ga imam v mislih, še dovoli, da pove, da je komunizem tako rekoč katoličanom ukradel 1. november, ki je bil »dan vseh svetih«, in ga razglasil za »dan mrtvih«. Seveda je to partija naredila le zato, ker je bil 1. november javni običaj spominjanja na mrtve - ne zato, da bi sicer imela *kot* partija kakšen poseben, pietetni odnos do mrtvih oziroma do smrti.

Cerkev pri nas pronica prav v vse sfere javnega življenja. Ni problem v tem, da so verni ljudje na različnih vodilnih mestih; sporno je to, da na teh mestih ne ravnajo kot javne osebe, kot funkcionarji s temi ali onimi javnimi pristojnostmi, ampak ravnajo kot funkcionarji vere *alias* Cerkve. S tem vse bolj zabrisujejo ustavno zapisano ločitev Cerkve od države. »Država« pa to »mirno« dopušča! Zakaj? Zato ker se čuti inferiorna do nje. Ker Cerkev - vsaj implicitno - vzdržuje »spomin« na človekovo končnost, na smrt. V tej svoji inferiornosti je že

PRAVA EKIPA ZA DOBER REZULTAT

EKIPA NIVEA FOR MEN SPORT

- poživi in neguje kožo
- zagotavlja svež, dišeč občutek

www.NIVEAFORMEN.si

KAR MOŠKI HOČEJO

1

Cerkev pri nas pronica prav v vse sfere javnega življenja. Ni problem v tem, da so verni ljudje na različnih vodilnih mestih; sporno je to, da na teh mestih ne ravnajo kot javne osebe, kot funkcionarji s temi ali onimi javnimi pristojnostmi, ampak ravnajo kot funkcionarji vere alias Cerkve.

36

socialistična oblast (ne da bi se zavedala, kakšne posledice bo to imelo!) pragmatično in v smislu »dobrega sodelovanja« med Cerkvijo in državo privolila v idejo: Država skrbi za ekonomijo, Cerkev pa za »moralo«. In zdaj, ko je demokracija in je - normalno - Cerkev neomejena v svoji dejavnosti in ko se je s propadom komunizma okrepila, češ da je »imela prav«, ko se je postavila po robu komunizmu, ni več nobene ovire za njeno ekspanzijo. (Seveda pri tem »pozablja«, kdaj in s kakšnimi sredstvi se je uprla komunizmu!) Samoumevno se širi, celo v vojsko, in »država« (še posebej v osebi ministrice za obrambo) ji mirno in celo samoiniciativno dopušča, da je prevzela celotno »duhovno oskrbo« vojakov - in ne le vojakov, temveč tudi njihovih družin. Kakor da bi bilo mogoče in legitimno duhovno oskrbo *enačiti* zgolj in samo z religiozno. Vsa duhovna sfera postaja vse bolj katoliška oziroma ocenjevana s stališča katolištva. Katolištvo se - ob vidnem propadu paradigme *progres*a, ki se kaže kot pogon za dobičkom - vse bolj uveljavlja oziroma se vse bolj agresivno postavlja za arbitra zahodne civilizacije; tako si je prizadevala, da bi v evropsko ustavo vpeljali »krščanstvo« kot njen temelj. Kakor da bi bila Evropa *kot* Evropa izključno nasledek krščanstva! Toda Evropa *kot* Evropa izhaja iz treh duhovnih obzorij: judovstva, grške filozofije in krščanstva. Krščanstvo ima nedvomne zasluge, da se je Evropa *kot* Evropa ohranila, obranila muslimanske prevlade, toda prav po svojem izvoru ni krščanska. Da pa je danes njena duhovna podoba pretežno krščanska, drži.

In prav tu je problem! Krščanstvo, kot rečeno, vzdržuje »spomin« na človekovo končnost, toda, rekli bi, le prehodno. Kajti smrt je zanj prehodna »stvar«. Kristusove smrti se kristjani ne spominjajo kot *smrti*, temveč *kot vstajenja* od smrti - smrt je že presežena. Kristusova smrt ni »njegova«; Kristus je umrl »za nas«! Že dva tisoč let katolištvo manipulira Kristusovo smrt. Na njej utemeljuje svojo moč in oblast. Manipulaciji smrti - le v množičnem obsegu - smo bili priča v prejšnjem sistemu, ko je bila tragična dimenzija padlih »presežena« v ideološko floskulo: »Umrli so za svobodo«, torej: umrli so za nas, ki jo uživamo. Ali še bolj banalno: Umrli so za socializem. In najbolj banalno in svetoskrunsko: Umr-

li so za Partijo - tudi to se je slišalo ob komemoracijah na pokopališčih in ob grobiščih padlih partizanov! Oni pravzaprav niso umrli, oni so *povzeti* v našo svobodo. Njihove smrti ne dojemamo kot *tragične*, temveč kot stavni vložek v našo svobodo, natančneje: v Našo Oblast! Smrt nasprotnikov oziroma sovražnikov sploh ni bila omembe vredna, v javnem spominu pa je sploh ni bilo. V tem smislu je logična Pirjevčeva ugotovitev za tisti čas, namreč da je »smrtnost kot taka prepovedana« oziroma: »socializem-stalinizem je prepovedana smrtnost«. Se pravi, da je bila prepovedana vsa človekovo končnost zadevajoča, tj. eksistencialna, problematika.

HETERONOMNA MORALA

Danes za eksistencialno problematiko v javni zavesti skrbi katolištvo. (Čeprav je umetnost tista, ki zares izhaja iz izvirne človekove svobode, v njej je vedno »prostor« za človeka kot posameznika, torej za njegovo končnost!) Levica, ki je pravzaprav dedič liberalizma kot ideologije kapitalizma, ne ve s smrtjo kaj početi. Saj je prav smrt tisto, od česar liberalizem kot ideologija kapitalizma *beži*. Tako samoumevno dovoljuje, da se katolištvo, ki je v svojem hotenju po *moči* svojega vpliva *zahteva* po *politični* moči (in se tudi povezuje s politiko s političnimi strankami), širi celo prek ustavne določbe o ločenosti verskih skupnosti od države. Zahteva po politični moči Cerkve je klerikalizem, v razmerah demokracije torej neoklerikalizem, širi se vertikalno in horizontalno, torej v vse pore družbe. (Katoliški) fundamentalizem na eni, na drugi pa liberalistični nihilizem (neobčutljivost) - to je večinska opredelitev našega družbenega in duhovnega življenja. Smrt je še vedno izgnana, še vedno človekova nepresegljiva končnost ni v zavesti nas kot ljudi.

Subjekt, ki samega sebe utemeljuje in projektira, še vedno ne zmore prevzeti zares lastne odgovornosti zase. V pogledu *etike* smo še vedno ljudje s heteronomno moralo.

Leta 1985 ob diskusijah ob eseju *Krivda in greh* sem dobivala mnoga zmerjaška pisma (z levece), nekaj pa tudi takih, od vernih ljudi, ki so mi dajala podporo in me spodbujala. Enega se še posebej spominjam, saj mi je pisec sporočal, da vsak večer v družini molijo zame, da bom zdržala v svoji držbi. Seveda sem bila hvale-

žna in ganjena, saj kaj ti lahko vernik da več kot to, da moli zate?! Toda enkrat sem pa le zapisala, kaj če bi recimo v pismih bralcev pisali, da imam prav, ko zahtevam pieteto do vseh mrtvih in narodno spravo. Pisca sem res nehote zelo prizadela; odgovoril mi je, da vsak večer prosi Boga za odpustanje, če je kaj naredil narobe, in prosi za odpustek, če česa ni naredil, pa bi bil moral. Prijazno sem mu odgovorila, da jaz žal nimam take možnosti, da moram čisto vse narediti sama, in če česa ne naredim, pa bi po svoji vesti morala, sem sama za to odgovorna. Ni me razumel; ponovno sem ga prizadela. Marksisti bi rekli: njegovo prepričanje je »objektivno utemeljeno« - to verovanje v Boga je njegova *resnica*. In *alibi*.

In to je to: verovanje v Boga ali v »objektivne zakone zgodovine« pomeni heteronomno moralno. Človek se razume kot »služabnik« nečesa ali nekoga in ne jemlje odgovornosti zase in za svet - nase! Toda ni drugega ali Drugega, ki bi nas rešil in odrešil naše odgovornosti zase in za svet. Rečeno iz vere: Bog dopušča, da počnemo, kar počnemo, da sami rinemo v katastrofo; dal naj bi nam *svobodno voljo*, da se uničujemo in morda tudi uničimo - sami. Iz našega sveta se je »umaknil«, je nepresegljivo odsoten. Sami smo tu in zdaj - in dokler tega ne bomo dojeli, vzeli te svoje eksistencialne samote nase, nam ni rešitve.

Glede na prevladujočo heteronomno moralno lahko rečemo, da mi še nismo *državljeni*, *državljeni* demokracije kot *FORME*. Primarnejša kot enakopravnost ljudi pred zakonom je »čistost« naroda (odnos do tujcev), »čistost« družine (odnos do možnosti posvojitve otrok istospolnih partnerjev), »čistost«, tj. neomadeževanost državljanov s strani komunizma itd. Še vedno smo prej in primarno pripadniki te ali one ideologije; veliko, morda večina katolikov voli po navodilih Cerkve in tudi levosredinski volivci se ozirajo nanje, da namreč volijo protikatoliško. Kar seveda tudi ni čudno glede na agresivnost Cerkve. Pa vendar: ne znamo še razločiti ideologije od državljanske države oziroma (vloge) državljanstva *kot* takega. Smo še vedno »alibična«, arhaična družba. Ne avtonomni subjekti, še manj avtentična bitja. In še vedno velja: kdor ni z nami, je proti nam! Kar na drugi ravni pomeni: »*Naš*« sme, »*Vaš*« pa ne! »*Naš*« lahko laže -

saj lažejo tudi drugi ... »*Naš*« lahko goljufa, saj tudi drugi ... V tem je »skrivnost«, da se noben od (baje) šestdeset tisoč državljanov, ki so dali svoje certifikate Cerkvi, danes ne oglašja s kakšno resno kritiko Cerkve, ki je v svojem pohlepu po lasti in oblasti napravila stotine milijonov evrov. In ob tem so »požrli« še izjava glavnega ekonomista mariborske ško-fije, da so delali v korist vernikov!

VERA KOT OSEBNA RESNICA

Današnja svetovna gospodarska kriza, za katero mnogi družboslovci trdijo, da se je začela »kot finančna kriza«, je le posledica, je le simptom subjektivitete subjekta, ki se uresničuje kot beg pred človekovo končnostjo; z materialnimi dobrinami, uveljavljanjem svoje politične moči, z vsemi mogočimi dejavnostmi mašimo »luknjo v subjektu«, njegovo končnost. To, kar nam edino manjka, je neminljivost - pa prav ta je nedosegljiva! Morali se bomo spraviti v svoj »okvir«, v svojo človečnost, ki je ranljiva in končna. *Ethos* v grštvu pomeni obmejenost; človek se bo moral omejiti glede na svojo končnost. Vsega, kar že zmore, preprosto *ne sme* storiti! Odgovoren je za svet *kot* tak v celoti, za rastlinstvo in živalstvo in seveda zase, za človeški rod - za ves ta čudežni svet! Ko se bo zgodila ta človekova obmejenost, bomo lahko govorili o avtonomni morali, o novi etiki. In o novi paradigmi našega bivanja na Zemlji.

Vse doslej smo slavili svetnike in heroje, toda »v območju moči ni herojstva, herojstvo je *vdanost* smrti«. Ta »vdanost« ni pasivna, ni resignirana, saj šele v luči lastne končnosti zasveti *sreča* bivanja, enkratnost tvoje *biti* in *hvaležnost* zanjo. To pa je temelj vsake vere, konfesionalne ali nekonfesionalne, osebne. Vsakdo ima to globoko v sebi, četudi večinoma prekrito z vsemi mogočimi »mašili«, in mnogokrat se to okence odpre šele ob nesreči ali bolezni, se pravi, v srečanju z dejansko bližino smrti. Ko se bo »jasno zasvetila človeška / svetost, moramo se pokoriti«, kot pravi Edvard Kocbek v pesmi Kakor potolaženi otroci smo, se bo začela drugačna paradigma in doba človeškega bivanja, ne človeka subjekta, temveč človeka smrtnika. Človeška svetost ne temelji v neminljivosti njegove duše, temveč v njegovi smrtnosti. Odpre se kot taka, ko se človeku milo zasveti lastna končnost. Ko se *spravi* s seboj in svetom. ✕

Bogomir Kovač:

Nevarni čas

Če se želi v tem desetletju EU izogniti političnemu nacionalizmu, fašistoidnim idejam in antitržnemu radikalizmu, potrebuje trezne ekonomske odločitve. Morda pa bo kriza nazadnje vendarle prinesla zavedanje o resničnosti Platonovega spoznanja, da moramo Evropo najprej občutiti, da bi jo lahko vzljubili.

Reševanje dolžniške krize dobiva v EU dramatične razsežnosti, političnoekonomska krizna spirala pa je vse bolj negotova. Dokler je dolžniška kriza prizadevala male obrobne države, je bila obvladljiva, ko je zajela Italijo in zdaj, ko ogroža tudi velike in pomembne članice, so razmere postale kritične. Namesto da bi evro postal nekakšen politični povezovalac in razvojni ekonomski temelj EU, postaja njen pogrebec. Za njegovo reševanje bodo potrebni nova politična podoba EU, drugačne institucije in ukrepanje. Zgodba je tako obrnjena. Če želimo razumeti, kaj se dogaja z evrom, moramo doumeti, kaj se je zgodilo z EU. Za banke je veljalo, da so prevelike, da bi propadle, EU pa je očitno postala preokorna, da bi ji uspelo. Petdesetletni razvoj EU je v resnih težavah, politične možnosti za ekonomsko preživetje evra pa so polovične. Kakšna ironija usode, evropski projekt je bil pred desetletji spočet kot skupna misija stabilnosti, miru in omejevanja Nemčije. Danes EU postaja ekonomsko nestabilna regija brez potrebnega socialnega miru in vedno bolj odvisna od nemških usmeritev. Če se želi v tej krizi rešiti, bo morala na novo in dovolj hitro začrtati demokratične poti in tudi ekonomske rešitve.

Zgodba o dilemah, povezanih z vzpostavljanjem evropskega političnoekonomskega sistema, ni od včeraj. Že Wernerjevo poročilo (1970) poudarja, da monetarne unije ni brez fiskalne centralizacije in funkcionalnega operativnega obsega evropskega proračuna. McDougall (1977) govori o vsaj 5 odstotkih BDP-ja tedanjih članic, njegova multiplikacija pa bi lahko narasla za trikrat. To naj bi bil nekakšen keynesianski koordinacijski okvir, ki se je ujemal s prevladujočo Mundellovo tezo o evru kot optimalnem denarnem prostoru.

Dr. Bogomir Kovač (l. 1952) je vodilni slovenski makroekonomist. Je redni profesor na Ekonomski fakulteti v Ljubljani na dodiplomskem in podiplomskem študiju s področja ekonomike in ekonomike okolja, ekonomske filozofije, primerjalne analize ekonomskih sistemov in podjetništva. Je tudi dolgoletni kolumnist tednika Mladina.

EU je na razpotju, toda da ne bi končala na brezpotju, moramo vsi napraviti nekatere korake. Radikalizacija političnih odločitev se je za sedaj ustavila v še znosnih mejah pouličnih protestov in tehničnih vlad, jutri bodo ples zahtevale radikalnejše stranke.

40

Kasnejše Delorsovo poročilo (1989) pa je te ideje spremenilo v fiskalna pravila glede zadolževanja in financiranja proračunskih primanjkljajev, toda razumevanje EMU je še vedno eksplicitno predvidevalo tudi evropsko fiskalno politiko (Lamfalussy, 1989). A kasnejša maastrichtska pravila (3/60) so stvari obrnila na glavo. Nemčija vidi EMU predvsem kot skrbnico stabilnosti cen, Francozi pa se ogrevajo za ekonomsko vlado. V tem precepu proračun EU ostaja brez prave vsebine in moči (odstotek BDP-ja), občasno oddaljevanje od fiskalnih in monetarnih pravil je dovoljeno brez posebnih posledic. Ideja fiskalne koordinacije se je povsem izgubila, skrb za gospodarsko rast, zaposlenost in anticiklično delovanje ekonomskih politik je izključna domena članic in ne EU.

Tako je v devetdesetih letih prevladala politična in ne ekonomska logika. Za vzdržnost EMU in skupne valute je nujno, vsaj na teoretski ravni, zmanjševanje institucionalnih in strukturnih asimetričnosti držav članic, hkrati pa gradi na potrebni fleksibilnosti cen in mezd ter na mobilnosti kapitala. Toda ob uvajanju evra so prevladala monetarna in ne fiskalna merila, nominalna in ne realna konvergenca. Uveljavila se je eksplicitna teza, da za uvedbo evra in EMU ni potrebno fiskalno poglobljanje, še zlasti ne povečanje in delovanje evropskega proračuna.

Uvedba evra leta 1999 je tako od samega začetka potekala brez ustreznih koordinacijskih temeljev. Francoski pristop se je izgubil, nemški je pridobil, multilateralna koordinacija ekonomskih politik je ostala nejasna domena članic, realna konvergenca ni nikogar več posebej zanimala. Azijsko-ruska kriza leta 1998 je prvič pokazala, da ob zunanjih šokih EU deluje zmedeno in prociklično. Napake so se stopnjevale. Portugalska, Grčija in Italija so fiskalna nominalna merila dosegle s friziranjem podatkov in mimo očne pribitkov za tvegano financiranje državnih obveznic. Leta 2003 so imeli presežne deficite v Franciji in Nemčiji, dve leti kasneje je to veljalo že za sedem od dvanajstih članic evroobmočja. Toda evroobmočje ni imelo nobene zavezujoče politične odgovornosti za ekonomske kršitve. Tako je ostalo vse do konca leta 2011, ko po domala dvajsetih letih

ponovno rešujemo stare politično-ekonomske dileme z ostrejšo fiskalno koordinacijo in sankcioniranjem kršiteljev dogovorjenih pravil. Toda omejevanje fiskalne in monetarne sfere na maastrichtska merila ne more nadomestiti sistema pravih ekonomskih politik in institucij odločanja. EU se je znašla v krizi, ker v desetih letih nima niti prave centralne banke niti ustreznega proračuna, ostaja brez klasičnih orodij ekonomske politike in učinkovitega sistema odločanja. Opustitve stare zamisli, da so za monetarno unijo potrebni nekatere oblike ekonomske koordinacije in poglobljanje politične unije, se je navsezadnje v spoprijemanju z veliko recesijo izkazalo za usodno zmoto.

Evroobmočje, pa tudi celotna EU sta medtem padala v sistemsko zanko neravnotežij. Večina držav je za razvoj in socialno stabilnost trošila več, kot je imela prihodkov, primanjkljaji so se kopičili, postopno povečevanje javnih dolgov pa se je končalo v poglobljanju zunanega kreditnega financiranja. Na drugi strani se je oblikoval blok držav, ki so imele negativni saldo tekočega dela plačilne bilance, hkrati smo dobili države s presežki. Euro se je po letu 2002 neprestano krepil v razmerju do drugih valut in samo države, ki so skrbele, da so bili stroški dela nižji od produktivnosti, so dejansko realno deprecirale evro in povečevale konkurenčnost in rast (Nemčija, Nizozemska ...). Vse druge so doživele notranjo apreciacijo evra in zmanjšanje zunanje konkurenčnosti ter gospodarske rasti (Grčija, Italija ...). Zaradi kombinacije presežne potrošnje doma in občutnega zmanjšanja zasebnega varčevanja skupaj z naraščajočimi zunanjimi in notranjimi primanjkljaji je bilo preprosto potrebno vedno večje zadolževanje.

Evropske banke so podpirale nacionalne poti zadolževanja, predvsem pa so sledile vlaganjem v skupni evropski prostor in širitev EU. Odprtost navzven - posebej pa še visoki finančni vzvodi kreditnega financiranja držav, podjetij in državljanov -, ki je veliko večja kot v ZDA, je bila zanje usodna. EU je torej svoje ekonomsko življenje in naraščajoča finančna ter realna neravnotežja pokrivala in prikrivala z vedno obsežnejšo kreditno ekonomijo. Ko je upadlo zaupanje v ta kaotični ekonomski svet in se je skrhalo kredibil-

nost evropske politike na finančnih trgih, se je pokazala vsa šibkost EU. V zapletenih sistemskih razmerah že majhne spremembe in krizni šoki povzročijo vihar. Zapletlo se je pri razmeroma majhnih obrobni državah, kot so Irska, Grčija in Portugalska, katerih BDP skupaj znaša 6 odstotkov BDP-ja evroskupine. Usodna je postala trikotniška povezava dolžniške krize držav, bančne krize in krize konkurenčnosti. Prvo je povzročila premajhna fiskalna disciplina, drugo prevelika tveganja, tretjo premajhna skrb za konkurenčnost.

Vse tri strani so odvisne druga od druge. V izhodišču je pravzaprav vse vezano na konkurenčne sposobnosti spodbujanja rasti. Zaradi realne konvergenca se morajo manj razvite članice razvijati hitreje kot razvite, tiste s presežki v tekočem delu bilance pa morajo skrbeti za odpiranje svojih trgov, povečanje potrošnje in uvoza. Edina prava možnost sanacije dolžniške in bančne krize je hitrejša gospodarska rast ogroženih držav in zmanjšanje njihovega zunanega primanjkljaja. Na drugi strani je finančna usoda povezala države in banke, ki so osrednji financerji državnih obveznic, zato nesolventnost enih povzroča težave pri drugih in nasprotno. Ko so države začele reševati banke, se je izkazalo, da so v težave zabredle države, in ko so začeli reševati dolžniško krizo najbolj zadolženih držav, se je zalomilo pri bankah. Toda reči niso povsem simetrične in zamejene na lastne države. Sredstva petih največjih francoskih bank za trikrat presegajo sredstva francoskega gospodarstva, njihova izpostavljenost do zadolžene Italije pa presega 430 milijard evrov. Nenadoma je postalo jasno, da evropski bančni sektor za dokapitalizacijo potrebuje najmanj 300 milijard evrov (kot ocenjuje MDS), hkrati pa je za refinanciranje najbolj zadolženih evropskih držav (tudi Italije) potrebnih več kot 1000 milijard evrov (ocena EK). Rezultat je znan. Prostih finančnih virov za te obveznosti ni dovolj. Države z večjimi denarnimi rezervami so previdne in drugim postavljajo pogoje (Nemčija), zdrave finančne institucije (»finančni trgi«) pa si zaračunavajo oduške obresti na državne dolžniške papirje (pri Grčiji več kot 30 odstotkov). Ker bodo nekatere države prisiljene v restrukturiranje dolgov, kar pomeni tudi de-

len odpis, banke potrebujejo dodaten kapital, da bodo pokrile svoje izgube zaradi tega.

Če torej prostih sredstev na finančnih trgih ni ali pa so predraga, je izhod samo v vstopu novih igralcev s prostimi rezervami (Kitajska), v mednarodnih bančnih institucijah (MDS) ali pa v novem ustvarjanju denarja ex nihilo (ECB). Vstop Kitajske je za marsikoga vprašljiv z geostrateškega vidika, MDS je že vpleten v reševanje evropske krize, ECB rešuje za sedaj likvidnostne težave bank in sramežljivo odkupuje tudi obveznice bolnih dolžnic. Reševalne poti so lahko posebni finančni aranžmaji za posamezne države ali banke ali pa gre za posebne nove institucije, kot je na primer evropski EFSF. Prav EFSF pa dokazuje, da EU še naprej sprejema nefunkcionalne rešitve. Sklad so sprva ustanovili kot začasni ščit za reševanje solventnosti treh manjših obrobni držav, a kmalu je postalo jasno, da niti po obsegu niti po načinu delovanja ni dorasel reševanju velikih zadolženih držav (Italija, Španija). Po letu dni njegova operativna moč ni takšna, da bi privabil financerje, zbudil zaupanje finančnih trgov in omogočil praktično reševanja finančne krize držav. Vsakič znova mu določajo vsebino, namesto odrešujočega zdravila pa se vedno bolj spreminja v novega bolnika EU.

EFSF ni niti pravi kreditni sklad niti banka, ki bi lahko prišla do možne neomejene pomoči ECB. Dobili bi evropski monetarni sklad (EMS), ki bi po zgledu Bradyjevega načrta reševal finančno restrukturiranje držav in bi hkrati na sekundarnem trgu ob pomoči ECB posegal po konkretnih finančnih intervencijah. ECB je torej edina prava institucija, ki lahko prepereči, da bi posamezne evropske države ali banke doživele to, kar je doživela banka Lehman Brothers. Finančna stabilnost je domena monetarne politike; ta lahko določa posebne obrestne pogoje, posreduje glede cen obveznic in spreminja tečaj evra, ki olajša konkurenčne pritisk najbolj ogroženih držav. To ni toliko v nasprotju z evropskimi pravili kot z interesi Nemčije in tu ekonomski mehanizem reševanja evropske krize trči ob politični problem. Lahko ECB deluje v nasprotju z nemškim javnim mnenjem, ki ne želi priznati, da je evro zgrajen na slabih temeljih in da ECB edina lahko reši evropsko

Če želimo razumeti, kaj se dogaja z evrom, moramo doumeti, kaj se je zgodilo z EU. Za banke je veljalo, da so prevelike, da bi propadle, EU pa je očitno postala preokorna, da bi ji uspelo.

41

BORUT PETERLIN

finančno krizo z brezkompromisnim delovanjem? Bo v vrtnec krize in nezaupanja zasebnih finančnih institucij moralo za Italijo potegniti še Francijo ali morda Avstrijo? Bo nazadnje z najboljšim ratingom na pogorišču EU ostala samo še zmagovita Nemčija? To so bile morda sanje drugih nemških voditeljev v osrčju podobne velike krize sredi tridesetih let 20. stoletja. Nihče si ne želi takšne reprize.

Finance in denar temeljijo na zaupanju in kredibilnosti. ECB ima edina še kredibilnost in primerna orodja, toda politiki nimajo zaupanja, da bi jih lahko uporabila. Seveda obstajajo nekateri resnejši pomisleki glede delovanja ECB kot zadnjega posojilodajalca. To je problem moralnega hazarda, ko se v prevelikem obsegu socializirajo (evropeizirajo) tveganja in strah pred novo inflacijo (stagflacijo). Toda nakup vladnih obveznic povečuje monetarno osnovo v bilancah, ne pa denarne mase, ki vpliva na cene. Razlika je očitna in pomembna. In morda bo prav Italijan Draghi na čelu ECB lažje razumel, da mora ECB poskrbeti za finančno stabilnost evroobmočja, če želi obdržati evro, in ne zgolj za stabilnost cen in likvidnost evroobmočja. Politiki morajo vedeti, da EFSF (EMS) ne more biti nadomestilo za delovanje ECB in da ne morejo ohranjati invalidne

evropske institucije, če ne želijo nazadnje ogroziti celotnega projekta evropskega združevanja. Evro se je nekoč ponujal kot ekonomsko sredstvo za politični razvoj EU, danes se mora spremeniti EU, če želimo rešiti evro.

Če seštejemo vse politične omejitve in pogledamo sedanje ekonomske možnosti reševanja evropske dolžniške, bančne in razvojne krize, potem je preživetje evra vedno manj verjetno. Nihče očitno ne želi prevzeti odgovornosti za radikalnejše in hkrati konvencionalne rešitve, politični procesi odločanja so vedno manj demokratični, zaupanje med članicami EU pa je vse manjše. Koncentracija odločanja na relaciji med Berlinom in Parizom, neposredni pritiski in oblikovanje tehničnih vlad Lukasa Papademosisa in Maria Montija mimo uveljavljenih parlamentarnih procedur v Grčiji in Italiji povečujejo demokratični deficit evropske politike in zmanjšujejo upanje, da je mogoče doseči medsebojno zaupanje za rešitev evra. Boudimo povsem konkretni. Če želimo rešiti evro, končati sedanjo politično zmedo in krizni ekonomski kaos, potrebujemo večjo političnoekonomsko integracijo EU. Tu ni posebnih institucionalnih dilem. Za monetarno unijo sta nujni fiskalna integracija in večja federalna regulacija proračunov in bank, vse skupaj

pa utrjuje večje politično zaupanje, jasno določljivo solidarnost in učinkovito odločanje s kvalificirano politično večino. Evro lahko preživi samo znotraj temeljite političnoekonomske reforme EU.

Tu je ključna prevojnica točka krize. Za politično reformo in sistemske spremembe pravil delovanja EU potrebujemo leta pogajanj, za ekonomsko reševanje krize imamo na razpolago nekaj mesecev. Politiki so do sedaj za rešitev EU in evra napravili premalo in ukrepali prepozno, da bi jim lahko uspelo. Zato moramo izbirati korake, ki so politično možni in ekonomsko učinkoviti. Zato je edina možna izbira, ko iščemo reševalca dolžniške in bančne krize, ECB. Drugi korak je večja fiskalna in finančna disciplina, kar ustreza nemškemu interesom in je že del sveznja šestih ukrepov, ki jih predlaga Barrosova komisija. Tretji pomeni nekakšno preoblikovanje komisije v evropsko vlado, ki povečuje zlasti ekonomskorazvojne in finančne pristojnosti. To bi moralo zadovoljiti Francoze. Četrty temelji na ustanovitvi posebnih razvojnih bank in skladov, kakršen je lahko EFSF (EMS), ki potem financirajo konkretne skupne evropske projekte. To bi moralo razveseliti skupino fiskalno ogroženih držav. Peti korak pomeni, da EU potrebuje investicijski zagon, obojestransko delovanje konkurence in

regulacije, da bi lahko preprečila grozečo recesijo. To bi koristilo vsem članicam (EU27), ki potrebujejo zagon EU.

EU bi morala zavezati vedno manj prikrit politični spopad korporativnega finančnega kapitalizma med korporativnimi vodstvi finančnih institucij in političnimi vodstvi držav. Danes nekaj sto finančnih institucij in njihovih menedžerskih vodstev narekuje politične pogoje ekonomskega preživetja držav in ne nasprotno, da bi države določale pogoje delovanja teh ljudi. To je nevarna prevlada »trga« nad »državnim sistemom«, nevarna levitev finančnega kapitalizma v tovarišjskega v samem jedru svetovnega sistema, v ZDA in EU. To je bitka za kapitalizem s človeškim obrazom, socialno tržno gospodarstvo, ki temelji na trajnostnem razvoju in družbeno odgovorni ekonomiji. Brez mrežne demokracije in vrednot, ki povzdigujejo svobodo izbire in solidarnosti, ne moremo doseči večje enakopravnosti in enakosti za vse ljudi. Zato je tako pomembno, da evropska politika in za njo tudi državljani delujejo dovolj kredibilno, da bodo ustavili špekulativne napade zasebnih finančnih institucij na posamezne članice. Nobena cena ni previsoka, da EU ohrani mir in tudi drugim, zlasti državam na območju nekdanje Jugoslavije, končno ponudi razvojno širitveno alternativo. To velja celo za zadnjega zajčka, ki ga še lahko držimo v klobuku, da z inflacijskimi amortizerji čim dlje in nadzorovano zmanjšujemo dolžniške pritiske v prihodnjih desetih letih.

EU je na razpotju, toda da ne bi končala na brezpotju, moramo vsi napraviti nekatere korake. Radikalizacija političnih odločitev se je za sedaj ustavila v še znosnih mejah pouličnih protestov in tehničnih vlad, jutri bodo ples zahtevali radikalnejše stranke in njihovi nosilci. Desni in levi radikalizem sta tu enako nevarna, čeprav je med njima pogosto velika vsebinska razlika. Če se želi v tem desetletju EU izogniti političnemu nacionalizmu, fašistoidnim idejam in antitržnemu radikalizmu, potrebuje trezne ekonomske odločitve. Morda pa bo kriza navsezadnje vendarle prinesla zavedanje o resničnosti Platonovega spoznanja, da moramo Evropo najprej občutiti, da bi jo lahko vzljubili. ✕

Vesna V. Godina:

Čas brez imena

Kapitalu je v zadnjem stoletju uspelo Evropejcem tako zelo oprati možgane, da mednarodno eksistenco kapitala vidijo tako, kot jo prikazuje sam kapital. Svojo lastno eksistenco pa tudi. Problem so torej ta trenutek Grki. Ne pa mednarodni kapital.

Zdi se, da živimo v času, ko tega, kar se dogaja okoli nas, nihče več ne poimenuje s pravim imenom. Oziroma to počnejo le še izjemno redki. Tako se na primer v kolobociji okoli Grčije sploh ne govori o tem, za kaj v resnici gre, ampak o iluziji tega, za kaj v resnici gre. A ne glede na to je res, da dalj časa, ko traja 'grški problem', jasneje postaja, za kaj v resnici gre. Očitno gre za to, da se hoče, kot že tolikokrat v zgodovini, veliki kapital polastiti tistih panog, ki prinašajo velike profite.

Selitev kapitala iz panog z nižjimi donosi v panoge z višjimi donosi je nekaj, čemur je mogoče slediti že stoletja. Indijska tekstilna zgodba je le eden od številnih primerov te zgodovine. Ena od ključnih strategij kapitala za večanje lastnega dobička je vso zgodovino bila, da se je selil v tiste panoge, kjer je dobil več profita, in seveda ni jasno, zakaj naj bi danes kar naenkrat to nehal početi. To je počel, počne in bi vedno počel. In to ne glede na ovire, ki takšnim selitvam stojijo na poti. Ter ne glede na žrtve, ki so bile vedno spremljevalni pojav takšnih selitev. Uničene nativne ekonomije ter milijoni in milijoni lačnih in umrlih od lakote so zgolj najvidnejši spremljevalni pojavi uvajanja nadzora kapitala nad nativnimi ekonomijami, ki so imele tisto, česar se je hotel kapital polastiti: profit. Danes je to, česar se hoče mednarodni kapital polastiti, seveda še vedno isto. Torej profit. Zato se, tako kot vso zgodovino, hoče polastiti tistih panog, ki ga najučinkoviteje ustvarjajo. Kar je v sodobnosti (med drugim) tudi turizem. Turizem je že kar nekaj let oziroma desetletij izjemno cvetoča gospodarska panoga, od katere dežele, ki ga imajo, večinoma živijo. Ali pa bi vsaj lahko živele. Dežele z razvitim turizmom, med katere Grčija brez dvoma sodi, imajo tudi že zgrajeno potrebno infrastrukturo za služke iz turizma. To pomeni, da gre za panoge,

Dr. Vesna V. Godina (l.1957) je vodilna slovenska socialna in kulturna antropologinja in analitičarka. Predava na Filozofski fakulteti v Mariboru in na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. V javni prostor je dokončno vstopila kot kolumnistka revije Ona, danes pa je najbolj znana po svojih občasnih javnih intervencijah in odmevnih večerih Družabnega družboslovja v mariborskem KGB-ju.

Ideja, v zadnjih letih silno priljubljena med slovenskimi magi, da se bodo težave rešile, če bodo ljudje opustili svoje tradicionalne vrednote in jih nadomestili s tistimi, ki so značilne za Zahodnjake, je napačna.

44

ki ob prenosu lastništva ali nadzora nad njimi prinašajo velik in čisti dobiček. Nič ni treba narediti. Nič velikega ni treba vlagati. Zgolj pokasiraš. Ostaneš. Dokler se ti spleča. In greš. Zato se ne smemo čuditi prizadevanjem mednarodnega kapitala skupno z njegovimi ključnimi protagonisti, kot je na primer Mednarodni denarni sklad, da bi Grčijo zlomil. In prišel do tistega, kar hoče: do dotokov profita iz grškega turizma.

Načrt je bil seveda dolgoročen. Pričetek njegove realizacije sodi v obdobja odobravanja velikih posojil Grčiji. Teh posojil si namreč niso odobraval Grki sami. In se nadaljuje danes. Ne samo na političnih sestankih. Ampak tudi v medijih. Ki so navadnim Evropejcem že kar učinkovito vbili v glavo, da trenutno živijo/živimo v situaciji 'mi ali oni'. Beri: Grki ali mi, preostali Evropejci. Ali se bo Grčija uklonila in naredila to, kar od nje zahteva mednarodni kapital, ali pa bomo doživeli posledice, ki bodo menda katastrofalne za celotno Evropo. V tako naslikani perspektivi Evropejci seveda pridno mislijo le nase. In predvsem nase. Grki jih niti najmanj ne zanimajo. Do njih gojijo celo prezir. In sovraštvo. Govorijo, da so leni. In podobno. O kakršni koli mednarodni solidarnosti, tudi o tisti iz časov delavskih internacional, ni niti misliti. Kapitalu je v zadnjem stoletju uspelo Evropejcem tako zelo oprati možgane, da mednarodno existenco kapitala vidijo tako, kot jo prikazuje sam kapital. Svojo lastno existenco pa tudi. Problem so torej Grki. Ne pa mednarodni kapital. Za njimi pa kot problem že prihajajo, zanimivo, dežele, ki imajo prav tako kot Grčija močan in razvit turizem: Italija, Španija in Portugalska (tem se bo ob vstopu v EU pridružila seveda tudi Hrvaška). Vse omenjene dežele imajo skupen problem: ogrožajo likvidnost in podobne reči velike EU. To, ali to res počnejo, seveda sploh ni vprašanje, ki bi kogar koli zanimalo. Kakor tudi ni vprašanje, kako so se likvidnostne težave Grčije in drugih omenjenih držav ter s tem ogrožanje EU sploh lahko pojavili. Kdo je te težave proizvedel? In zakaj? Enako kot nikogar ne zanima, da imajo te dežele poleg tega, da usodno ogrožajo EU, skupno še eno, očitno povsem nebitveno podrobnost: da so tiste najmočnejše turistične države današnje Evrope,

ki v EU igrajo bolj ali manj postransko vlogo.

Takšna vprašanja se poštenim državljanom in državljanke Evrope pač ne morejo postavljati. Saj državljanke in državljanke EU obvladuje logika kapitala, ki pravi, da je lahko državljanom in državljanke Evrope kot celote in vsake od evropskih dežel še posebej dobro samo, če je dobro evropskemu velikemu kapitalu in njegovim najočitnejšim zastopnikom. Po ideološkem obrazcu, ki ga je Žižek v *First as Ideology, Then as Farce* opisal takole: »Čeprav vsi hočemo, da revni postanejo bogatejši, je kontraproduktivno, da jim neposredno pomagamo, saj niso dinamični in produktivni element družbe. Edina potrebna intervencija je tista, ki bogatim pomaga, da postanejo še bogatejši; profiti se bodo nato avtomatično, sami od sebe, razdelili med revne ... Danes je to naziranje dobilo obliko verovanja, da če bomo vrgli dovolj denarja na Wall Street, bo padel tudi na Main Street ter pomagal navadnim delavcem in lastnikom. Če torej hočeš, da bi imeli ljudje denar, da si zgradijo hiše, ga ne smeš dati neposredno njim, ampak ga je treba dati tistim, ki jim ga bodo nato posodili.« Žižek seveda v nadaljevanju pokaže, da takšna logika zgreši samo bistvo kapitalizma. V kar pa se na tem mestu ne bomo spuščali.

Nadaljevali bomo z nečim drugim. S tem, da opisana logika ne pomeni le vladajočega ideološkega diskurza v EU, ampak tudi v Sloveniji. Že odkar smo vpeljali kapitalizem, ki smo si ga leta 1991 le redki upali poimenovali s pravim imenom - pač v duhu že na začetku omenjene manire - in ki so ga zato zavijali v celofane postsocializma, tranzicije in podobnih ideoloških navlak, je omenjena logika, da se v družbi vsem, še posebej revnim in tistim, ki so brez vsega, lahko godi bolje le, če se bo bolje godilo kapitalu in kapitalistom, ekonomska, politična in medijska mantra, ki ji ni videti konca. Še posebej, ker slovenskemu kapitalizmu ne gre dobro. Ker mu ne gre po načrtih. In ker ne proizvaja učinkov - od katerih vse v resnici zanima le eden, namreč profit -, ki so bili načrtovani. Slovenija gre namesto k svetli bodočnosti v franže. Ponavljane omenjene mantre na vseh področjih in v vseh situacijah očitno nič ne pomaga. Če bi kaj pomagalo, bi nam moralo iti vsekakor bolje.

Oziroma, glede na število ponovitev, dobro. Če ne celo zelo dobro. Oziroma odlično.

Očitno protoreligiozne prakse ponavljanja manter vsaj v Sloveniji za zdaj še ne prinašajo pričakovanega rezultata. Magijske prakse namreč po antropološki evidenci delujejo le, če aktivirajo nekatere psihosomatske procese ali če temeljijo na razumevanju dejanskih zvez med pojavi. Slovenskemu ponavljanju omenjene in še nekaterih drugih manter psihosomatike Slovencev in Slovenk očitno ni uspelo aktivirati. To tudi, resnici na ljubo, ni njihov namen. Da omenjene protoreligiozne prakse ne temeljijo na razumevanju dejanskih zvez med pojavi, pa se prav tako dokazuje sleherni dan znova. Nasprotno, zdi se, kot da se v Sloveniji zadnjih dvajset let, zadnjih nekaj let pa še prav očitno, dogaja nekaj čudnega. Nekaj nenačrtovanega. Nekaj nepojasnljivega. Nekak vdor Realnega, ki ga nihče ne zna niti razumeti niti poimenovati. In čeprav so vdori Realnega povsem normalna dimenzija človeške eksistence, ob njih velja razumeti, da jih je treba, kot je predlagal že Adorno, ki je to povedal sicer z drugimi izrazi, za to, da nehajo biti srhljivi in strašljivi, poimenovati. Udomačiti. Prevesti v Simbolno. Šele takrat postanejo obvladljivi. In nestrašljivi.

In čeprav se zdi, da slovenskih nenačrtovanih razmer in nezaželenih posledic, povezanih z njimi, nikakor ni mogoče udomačiti - magijske prakse zdraviteljev iz vseh koncev in krajev ter iz najrazličnejših znanstvenih disciplin, predvsem ekonomije, ne zaležejo -, ima slovenski vdor Realnega v resnici ime. To ime je neindigenizirana modernost. Tisto srhljivo, kar se nam dogaja, kar nas konstantno odmika od zastavljenih ciljev in kar neprestano proizvaja nezaželene rezultate in stranske učinke, je to, da uvožene modernosti nismo indigenizirali. To je bil razlog za moje nestrinjanje z ukrepi države še v času, ko me je o tem, zakaj jih kritiziram, povprašal Drnovšek. Je že res, da o tem, kaj neindigenizirana modernost je, ekonomisti praviloma ne vedo prav veliko. Je pa res tudi, da je zgodba množična, stara in celo zguljena. V praksi jo je preživelo lepo število predvsem neevropskih ekonomij in njihovih dežel, s skupnim in zakonitim rezultatom: krizo, ki ni bila ni-

koli zgolj ekonomska, ampak vedno tudi politična, socialna in človeška. Povezana je bila z izbruhom revščine, nedelovanjem političnih in socialnih institucij ter neučinkovanim rešitev, prenesenih z Zahoda.

Za kaj torej pri neindigenizirani modernosti gre? Če z modernostjo, kar je tudi v antropologiji sprejeto, razumemo stanje, značilno za zahodne kapitalistične družbe, potem modernizacija, kot je trdil Kearney, pomeni »proces ekonomskega, socialnega in kulturnega razvoja, za katerega se pričakuje, da bo vodil v obliko organizacije in produkcije, skupaj s sistemom verovanj, enako tisti, ki so jo že dosegle industrijske družbe«. Skladno s tem razumevanjem bi lahko procese, ki naj bi stekli v osamosvojeni Sloveniji, razumeli natančno kot procese modernizacije oziroma kot procese pretvorbe slovenske družbe, ki so jo nekateri sociologi razumeli kot obmoderno družbo, v moderno družbo. Pri tem smo uporabljali natančno tiste načine razumevanja, tiste postopke in procese, ki jih je tudi Kearney opisal kot značilne za ideje modernizacije. Idejam modernizacije je »središčna predpostavka, da nerazviti narodi stopicajo za razviti in da jih bodo morda dohiteli, pri tem pa tak razvoj vključuje industrializacijo in zamenjavo 'tradicionalne' socialne organizacije, svetovnega nazora, kulture in osebnosti ter drugega z njihovimi modernimi dvojniki«. Moderni dvojniki so seveda zahodni dvojniki. Torej je zamenjava tradicionalnih institucij, vrednot, kulture itd. z zahodnimi vrednotami, kulturo, institucijami itd. tista pot, po kateri modernizacija poteka in po kateri se modernost (lahko) uveljavi.

Natančno po tej logiki je bila slovenska družba razumljena kot 'obmoderna' družba, kot družba, ki je 'manj razvita' od zahodnih razvitih družb. In natančno po tej logiki je bila njena pot pretvorbe v razvito družbo videna kot zamenjava starih institucij, praks, vrednot, človeških navad itd. z novimi, zahodnimi praksami, navadami, vrednotami, institucijami itd. Dualizem 'staro-novo' je v slovenski tranzicijski zgodbi dobil še značilne ideološke razsežnosti: staro je bilo socialistično, novo kapitalistično. Zamenjava starega z novim je torej pomenila zamenjavo socializma s kapitalizmom. Tem zamenjavam se je pridružil še boj zo-

ROWAN ATKINSON
**JOHNNY
ENGLISH
2** V KINU
KARANTINA CINEMA ©2011 Universal Pictures WORKS TITLE

samo
5,5 €*

Vozniki, presenečeni boste nad ekskluzivnimi ugodnostmi avtomobilske asistencije Generali:

- nudimo avtovleko brez omejitve kilometrov v Sloveniji,
- nadomestno vozilo vam dostavimo na kraj nesreče v Sloveniji,
- nudimo pomoč v primeru okvare ali nesreče kadarkoli in kjerkoli,
- tudi ko zaklenete ključne v avto, vam zmanjka goriva ipd.

Brezplačni telefon

080 70 77

www.generali.si

GENERALI
Zavarovalnica

*Velja za osebna vozila fizičnih oseb, več na prodajnih mestih zavarovalnice Generali.

Logika, da se v družbi vsem, še posebej revnim in tistim, ki so brez vsega, lahko godi bolje le, če se bo bolje godilo kapitalu in kapitalistom, je ekonomska, politična in medijska mantra, ki ji ni videti konca.

46

per 'socialistične ostanke preteklosti', torej ideološki boj, ki se je zdel še toliko potrebnejši, kolikor bolj se v praksi načrtovana modernizacija po omenjenih poteh zamenjave ni realizirala in kolikor več političnih koristi je prinašal. Za nerealizacijo svetlih ciljev prihodnosti je bilo namreč treba najti razlago. In namesto razlage, ki bi temeljila na razumevanju dejstev in procesov, se je uveljavila ideološka razlaga 'ostankov socializma', ki je seveda retroaktivno omogočala še nasilnejše moderniziranje, torej kopičenje še več napak, pa tudi oblikovanje najrazličnejših skrajno slaboumnih bojnih gesel tipa: »Ljudem je treba iz glave izbiti Kardelja!« Katerim ljudem? Slovencem? Kdo pa je sploh kdaj poznal to, kar je napisal Kardelj?

Če pustimo ob strani teoretično zastarelost takšnega razumevanja, ki je skladno z logiko socialnega evolucionizma 19. stoletja in za katero so antropologi že ob koncu 19. stoletja ugotovili, da ne vzdrži empirične etnografske evidence, ter se posvetimo zgolj temu, kar je šlo v slovenski ideološki bitki za moč in modernizacijo v izgubo, je treba poudariti, da je bil temeljni problem slovenske 'modernizacije' predvsem to, da se v resnici nikoli sploh ni dojelo, kaj se slovenski postsocialistični družbi v resnici dogaja. In zakaj. Kajti tisto, kar se ji je in kar se ji še zmeraj dogaja, niso 'ostanki socializma'. Dogaja se ji neindigenizirana modernost.

Kaj je torej ta neindigenizirana modernost? Z neindigenizirano modernostjo v socialni in kulturni antropologiji razumemo neponativljeno modernost, torej modernost, ki ni prilagojena nativnim razmeram, predvsem nativni kulturi in njenim značilnostim. Socialne in kulturne antropologe je študij nativnih ekonomij in procesov v njih pripeljal do ugotovitve, da ekonomskih procesov ni mogoče obravnavati ločeno od kulture družbe, v kateri potekajo. Za antropologe je pri analizi ekonomskega življenja in ekonomskih procesov bistveno, da je treba, kot je poudarila Narotzkyjeva, »ekonomske procese nujno misliti kot vpete, utemeljene v socialnih in kulturnih procesih«, oziroma kot je dejal Carrier, da »ekonomskega življenja ni mogoče razumeti, dokler ga ne vidimo v širših okvirih človeške družbe in kulture«. Sahlins je v tem

duhu trdil, da so »oblike družbene bivanja materialnih sil ... določene z njihovo integracijo v kulturni sistem«. Prvi in izhodiščni korak antropološkega študija ekonomije in ekonomskega življenja je torej sama »zavrnitev ideje o ločeni ekonomski sferi« (Narotzkyjeva). Od tu tudi uvid, kaj je narobe z večino ekonomskih razlag ekonomskega. Namreč to, kot je dejal Gregory, da so »teoretiki, ki uporabljajo ekonomski pristop ... nagnjeni k temu, da mešajo splošne ekonomske kategorije z zgodovinsko specifičnimi kategorijami. Na primer, nagnjeni so k temu, da dojemajo nekapitalistične ekonomije v okviru neustreznih kategorij, ki so relevantne le za kapitalizem.« Zahteva po konkretizaciji in historizaciji študija ekonomskega, pa tudi kategorij, ki se v njem kažejo, torej. Da vsa reč močno spominja na Marxa, seveda ni čudno. Kar je čudno, je to, da se nam je, kljub obstoju omenjenega vedenja in kljub empiričnim evidencam o katastrofalnosti takšnih praks, zgodila nehistorizirana razlaga in spreminjanje našega ekonomskega. Predtransizijska slovenska ekonomija je bila namreč nekapitalistična ekonomija.

Kaj so torej alternative? Za Slovenijo je edina alternativa indigenizirana modernost. Logika indigenizirane modernosti pri tem vključuje dvoje. Najprej to, da je končno treba dojeti, kar je dokazano tudi v praksi, da uspešen prehod nemoderne družbe v moderno družbo vedno in brez izjeme poteka po enkratni, za vsako posamezno družbo značilni poti. Modernizacij je torej več. Ne pa le ena sama. Nato je treba dojeti, da prav tako tudi modernost ni zgolj ena sama. Ampak jih je več. Oboje najznačilneje in najbolj prepričljivo dokazujeta modernizacija in modernost Japonske, ki je tudi po Hendryjevem mnenju značilna indigenizirana modernost, ter modernizacija in modernost Kitajske, ki ju zdaj, tudi socialni in kulturni antropologi, intenzivno proučujejo. Pri tem je treba upoštevati še, da uvoz zahodnih rešitev praviloma ne pomeni izginjanja tradicionalnih praks, institucij, vrednot itd., ampak, kot je ugotovil že Sahlins, njihovo vztrajanje, celo krepitev. Po antropološki evidenci torej vsakokratna konkretna družba in kultura modernost oblikujeta na sebi lasten način in vsakokratna konkretna

modernost vsakokratne konkretne družbe vključuje tradicije te družbe, pa naj gre za ekonomske, socialne in/ali politične dimenzije in elemente te tradicije. Natančno to dejstvo je Sahlins poimenoval 'indigenizacijo modernosti'. Ni jasno, zakaj naj bi bilo v Sloveniji drugače.

Alternativa Slovenije je natančno in edino takšna indigenizirana modernost. In to ne glede na to, kakšno konkretno formo bo, gledano družbeno, dobila. Napaka, ki jo je v zadnjih dvajsetih letih storila Slovenija, je bila, da se prehoda v razvito industrijsko družbo zahodnega tipa ni lotila po japonskem modelu, torej s prilagajanjem zahodnih rešitev svoji tradiciji, ampak po poti ukinjanja svoje tradicije (ki se je zmotno izenačila z 'ostanki socializma') in nadomeščanja te tradicije z zahodnimi rešitvami. Zato ne sme preseščati, da se v Sloveniji kažejo enake težave, kot so se kazale tudi v drugih državah (na primer v Keniji), ki so ubrale to očitno napačno logiko in pot prehoda v modernost. Iz tega zornega kota so nezadovoljstvo ljudi, socialni in ekonomski problemi ter vrsta drugih težav in ekscesov v resnici ne napake, ampak zakonite posledice, ki se pojavljajo vedno in povsod, kjer in kadar se z Zahoda prevzete rešitve ne prilagodijo lastni kulturi in njenim značilnostim, tudi zanj značilnim vrednotam. Seveda je tudi ideja, v zadnjih letih silno priljubljena med slovenskimi magi, da se bodo težave rešile, če bodo ljudje opustili svoje tradicionalne vrednote in jih nadomestili s tistimi, ki so značilne za Zahodnjake, napačna. Najprej zato, ker kaj takega v praksi sploh ni mogoče. In nato zato, ker bi takšna rešitev, tudi če bi bila mogoča, pomenila, da bo ekonomski razvoj, značilen za zahodne industrijske družbe, potekal šele v naslednjih generacijah. Vrednote namreč za to, da se temeljno spremenijo in vplivajo na razvoj, potrebujejo generacije. To pa seveda ni tisto, kar Slovenija hoče.

Slovenija mora torej, če želi doživeti pospešen ekonomski razvoj, z Zahoda prevzete rešitve prilagoditi slovenski kulturi in njenim tradicionalnim vrednotam. Pri tem prevzemanju je treba dati prednost tistim rešitvam, ki so usklajene s tradicionalnimi slovenskimi vrednotami. Rešitve, ki so z njimi v nasprotju, je treba nujno ali prilagoditi ali pa jih

ne prevzeti. Ob tem bi bilo prav tako nujno opustiti prepričanje, da so tradicionalne slovenske vrednote, kot so egalitarnost, kolektivizem, soodločanje, redistribucija in paternalizem, ovira za prehod v moderno družbo zahodnega tipa. Prav nasprotno, iz njih bi bilo treba narediti primerjalne prednosti slovenskega prehoda v razvito industrijsko družbo, enako kot je Japonska v svoji modernizaciji in modernosti iz svojih tradicionalnih vrednot naredila največje primerjalne prednosti. Enako torej, kot so Japonci izoblikovali svojo japonsko modernost, bi morali v Sloveniji izoblikovati svojo slovensko modernost. Kot je japonski kapitalizem edini kapitalizem, ki lahko uspešno funkcionira v japonski družbi, tako bi bil slovenski kapitalizem edini, ki bi lahko uspešno funkcioniral v slovenski družbi. Zdi se torej, da je res, kot je dejal Žižek, prišel »čas, da stopimo korak nazaj, premislimo in rečemo pravo stvar. Res je, da pogosto govorimo o nečem, namesto da bi to naredili; toda včasih prav tako delamo reči, da bi se izognili govorjenju in razmišljanju o njih.« Zdi se, da danes, na veliko veselje kapitala, prakticiramo drugo logiko. Morda je čas, da bi za spremembo prakticirali prvo. Če ne zaradi drugega, pač zato, ker tega še nismo preverili. Morda pa tudi zato, ker bi veljalo, kljub popolnemu ideološkemu zaštitu mišljenjskega prostora, znotraj katerega se kot edina možna družbena eksistenca kaže kapitalizem, imeti v mislih, da modernizacije lahko bivajo tudi na nekapitalističen način. Ali kot je to dobesedno ubesedil Sahlins:

»Sama industrijska tehnologija po sebi ne diktira, ali bo proizvodnja potekala z moškimi ali z ženskami, podnevi ali ponoči, z najetimi delavci ali s kolektivnimi lastniki, v terek ali v nedeljo, za dobiček ali za preživetje; ne določa, ali bo potekala v korist nacionalnih interesov ali zasebne pogoltnosti; ne diktira, ali bo proizvodnja potekala zato, da bodo njen rezultat doma hranjeni psi ali v hlevih hranjeno govedo, modri ovratniki ali bele obleke; ne določa, ali bo proizvedla onesnaževanje rek in ozračja ali pa to, da bo sama počasi zarjavela kot singerica, ki je veličastno postavljena pred hišo afriškega poglavarja.«

Hiša afriškega poglavarja in rjavenje singerice sta namreč možna. Terenska evidenca dokazuje, da sta. X

MBA

Master of Business Administration

Ekonomski fakulteta v Ljubljani

*Nov MBA program Ekonomske fakultete.
Vaša naložba v znanje.*

Vodilna poslovna šola na domačem trgu z dolgoletnimi izkušnjami.

Uveljavljeni domači in tuji profesorji.

Dobro poznavanje razmer v domačem gospodarstvu.

Poglobljeno sodelovanje z domačimi in mednarodnimi podjetji.

- Visoka stopnja zaposljivosti in možnost kariernega razvoja.
- 65-letna tradicija ekonomsko-poslovnega izobraževanja.
- Široka mednarodna mreža in visok ugled v domačem in mednarodnem prostoru.
- Visoka prepletenost s poslovnim svetom na izobraževalnem in raziskovalnem področju.
- Fleksibilnost povezovanja s programi znotraj fakultete.
- Ustvarjanje poznanstev, poslovnih in osebnih priložnosti med študijskimi kolegi in profesorji.

Ekonomski fakulteta Univerze v Ljubljani v začetku februarja 2012 razpisuje mednarodno primerljiv program MBA. Program je namenjen posameznikom, ki že obstoječe delovne izkušnje želijo nadgraditi z v prakso usmerjenim in poglobljenim znanjem, podprtim z zahtevnimi veščinskimi prijemi. Program bo potekal po načinu izredno, kar pomeni, da je v celoti prilagojen zaposlenim posameznikom. Izvajal se bo v angleškem jeziku.

Več informacij:
Univerza v Ljubljani
Ekonomski fakulteta
Center poslovne odličnosti

Kardeljeva ploščad 17
1000 Ljubljana
+386 1 5892 495
WWW.EF.UNI-LJ.SI/MBA

Franček Drenovec: Ostareli in odsluženi

V današnji Sloveniji ni mogoče povečevati države. Problem je drugje. Država ne nastane sama od sebe, s kakšno majhno vojno, plebiscitom ali ustavo. Za državo se je treba truditi. Slovenska je v velikem razkroju, v pravosodju, izobraževanju, zdravstvu, energetiki, povsod. Ne gre za količino, temveč za kakovost. V Sloveniji pa se ta plat, kakovost države, vsem fučka.

V teh prispevkih naj bi pisali o alternativah - kakšna bedarija. Upam, da mi urednik ne bo zameril, ampak alternativa je znana. V evropski državi, v kateri se je pretekli tehnološki, ekonomski in socialni razvoj zaustavil in zablokiriral na ravni 18.000 evrov letnega BDP-ja na prebivalca, so recepti za nov zagon ekonomske in splošne družbene dinamike znani in preizkušeni. V zadnjih letih se je začel svet korenito spreminjati, vsi stari recepti so na prepihu, a za ta slovenski problem so še vedno veljavni.

Zares pomembno vprašanje je, zakaj vlada v Sloveniji o teh, tako očitnih stvareh tak popoln miselni in operativni mrk. Gre za spreminjanje, za mučno, nikoli instantno, a vseeno radikalno spreminjanje družbe iz odslužene stare v drugačno novo, zato bodo sedanje »elite« - vrhnji sloji starega sveta, vrhnji sloji, samo dokler je še naprej vse po starem - vedno proti, agresivno proti, pa naj se zgodi kakoli. Samo pogledajte jih. To je vedno tako, to ni problem. Problem je skoraj enak mrk zunaj elit in zunaj establišmenta.

ESTABLİŞMENT

V establišmentu so se ideologije vseh političnih strank, s kakšno drobno izjemo, že skrčile na bolj ali manj vulgarni parazitski neoliberalizem. Kriza, ki je tudi njihova, ga samo krepi. Ne bom rekel, da med njimi ni razlik. Groba destruktivna sla je gotovo predvsem značilnost enega »pola« strank. Pa vendar, ko se prebiješ skozi vse tiste ogabne, letos še posebno debele nanose demagogije, vidiš v realnih razmišljanjih o ekonomskem napredku in razvoju pri vseh (s kakšno drobno izjemo) dve izstopajoči osrednji vsebini.

Kaže, da tokrat ne bodo govorili o »konkurenčnosti«, ki je zmnožek stroškov dela (ki so v Sloveniji v

Franček Drenovec (l. 1951) je ekonomist, eden lucidnejših analitikov družbenega in gospodarskega spreminjanja Slovenije. Vedno nastopa kot posameznik, kot državljan. Je eden tistih, ki govorijo malodane bogokletne stvari, a jim nihče ne more ugovarjati - preprosto zato, ker so resnične. Stališča avtorja so njegova osebna stališča.

Ne dvomim, da bodo začeli novoizvoljeni politiki že zelo hitro prodajati državno premoženje, vse vrste deležev v vseh vrstah podjetij, za svež denar za novo investiranje - investiranje v karkoli, to ni pomembno. Pomembno je, kot pravi tisti vic, »da je promet«, da je denar in da se obrača (in lepi na prste). Zalog je še za dve ali tri leta.

odnosu do naših trgov izrazito konkurenčni) in produktivnosti (ki je v domeni lastnikov in menedžerjev in je v Sloveniji izrazito nekonkurenčna), saj so pri nas vedno mišljeni samo stroški dela, produktivnost ne zanima nikogar. Še najmanj zanima »levico«, ki se ukvarja z bolj vseobsegajočimi stvarmi. Tedaj ostane kot realni družbeni projekt, v realnem svetu, edino zniževanje stroškov dela. Ampak to pride na vrsto po volitvah.

Zato pa so se napetosti med plačami in profiti sedaj že odbile tudi proti »tretjemu«, v široko gibanje za zmanjševanje davkov in »stroškov države«. Dejstvo je, da je nekje okrog 18.000 evrov BDP-ja na prebivalca tista meja, od katere naprej je ekonomski razvoj v evropskih strukturah bistveno povezan z vse večjo vlogo in pomembnostjo države. Glavni vzrok za vsespšno slovensko tranzicijsko kolapsiranje je bil prav razkroj države. Vitko državo ima Albanija, Finska ima debelo. Vizija slovenskih elit je kljub temu zelo odločna, in če gledaš z njihovimi očmi, tudi povsem razumljiva: kaj pa manjka premožnim in vplivnim v Albaniji? In kaj bi ostalo od današnjih slovenskih elit v neki hipotetični Finski?

V današnji Sloveniji ni mogoče povečevati države. Problem je drugje. Država ne nastane sama od sebe, s kakšno majhno vojno, plebiscitom ali ustavo. Za državo se je treba truditi. Slovenska je v velikem razkroju, v pravosodju, izobraževanju, zdravstvu, energetiki, povsod. Ne gre za količino, temveč za kakovost. V Sloveniji pa se ta plat, kakovost države, vsem fučka, nič manj »levici« (ki je pogosto kar lepo spravljena v vsakovrstnih porah svoje neučinkovitosti). Tedaj bo prišlo neizogibno na dnevni red krčenje in z vsakim rezom bomo še korak bliže Albaniji.

INVESTICIJE

Drugo, kar vam obljublajo politiki, je obnovev gospodarske rasti z obnovljenim investiranjem. Ampak saj naše elite - stare elite svojega starega sveta - sploh ne znajo investirati! V zadnjih letih pred krizo, v letih brezmejnega zunanega zadolževanja, je bila slovenska investicijska stopnja skoraj najvišja v Evropi, skoraj kot kitajska, nekaj let zatem pa je gospodarska rast že med najnižjimi v Evropi. Kam neki so vrgli (ali spravili) vse tiste desetine milijard? In verjetno ne

BORUT PETERLIN

veste, da je naša stopnja investiranja še vedno med najvišjimi v Evropi in še sedaj, v krizi, višja, kot je bila v časih visoke konjunktore pred krizo povprečna evropska! Pritožujejo se, da se je delež gradbeništva v BDP-ju prepolovil, a ne povejo, da je še vedno večji od povprečnega evropskega. Kaj neki še hočejo, za čim neki jokajo?

V današnji Sloveniji ni med investiranjem in gospodarsko rastjo (med današnjimi investicijami in jutrišnjim produktom) nobene zveze, razen če je morda, ali kar verjetno, negativna. Vseeno sploh ne dvomim, da bodo začeli vaši novoizvoljeni politiki že zelo hitro prodajati državno premoženje, vse vrste deležev v vseh vrstah podjetij, za svež denar za novo investiranje - investiranje v karkoli, to ni pomembno. Pomembno je, kot pravi tisti vic, »da je promet«, da je denar in da se obrača (in lepi na prste). Zalog je še za dve ali tri leta.

Slovenska produktivna baza je ostarela in iztrošena. Iz sedanjega tehnološkega, ekonomskega in socialnega kompleksa ni več mogoče iztisniti zelene gospodarske rasti, ne z zniževanjem plač, ne z zniževanjem davkov,

ne s subvencijami, ne z zadolževanjem, ne z investiranjem. Dokler ne razumeš tega, ne razumeš nič. To so znane razvojne situacije in imajo, kot rečeno, znane rešitve. Tako staro in iztrošeno družbo je treba začeti spreminjati v temeljih, od spodaj navzgor. To traja kar nekaj let, ali ste mislili, da se rešujejo taki problemi čez noč? V današnji Sloveniji so lahko investicije samo investicije v ljudi, na prvem mestu v mlade. Seveda pa je prav to tisto, česar ne bodo naši sedanji vrhni sloji nikoli naredili. Saj niso neumni. Neumni smo mi vsi drugi.

SOCIALNA DRŽAVA

V sferah establišmenta se ob teh volitvah, kot kaže, že razpleta dolg proces tranzicijskega zorenja v neki očitni konvergenci. »Desnica« se je iz svojega začetnega podeželskega voluharstva počasi le prebila v razviti, zahodnjaški, hard core bushevski neoliberalizem. Na Zahodu je to sedaj že povsem iz mode, v nekem vzhodnoevropskem zakotju pa je očitno še vedno kul. Medtem je tudi »levica« končala svoj dvajsetletni herkulski boj z Janezom Janšo, nasprotnikom, s sestopom v zavetje svojega lastnega.

Dobre stare kontinuitetne levice ni več. Nobene posebne, lastne vizije nima več, nobenega lastnega projekta. Povsod so samo še polnokrvni vojščaki tranzicije.

Nastajanje nove levice, levice prihajajočega obdobja, je pa še tako zelo v povojih. Z utopijami ne moreš na volitve. Za tisti del volilnega telesa, ki ga je mogoče pridobiti z lepo zvencimi cilji in obljubami, je že poskrbljeno. Nepreskrbljen ostaja drugi, veliko večji del. Slovenci večinoma pač niso cepci. V veliki večini živijo zelo »praktično«, resno in trezno življenje in pričakujejo temu ustrezno ponudbo tudi od svojih politikov. Volivce vse bolj frustrira to, ne pa vsebina leporečja. Tega ne dobijo nikjer, tudi letos ne.

Taka ponudba ne more biti »socialna država«. V okvirih usihajočega produkta, na ravni 18.000 evrov na prebivalca, ne bo zgolj socialna država zadovoljila nikogar. Slovenski produkt se je skrčil v zadnjih treh letih za sedem odstotkov in trenutno v najboljšem primeru stagnira. Skupna domača poraba (vključno z investicijsko), ki je bila prej napihnjena krepko prek meja produkta, se je skrčila za kar 13 odstotkov. Samo s skrbjo za delitev danega produkta narediš še zelo malo. Slovenci znajo in želijo delati in želijo, da bi njihovi otroci naredili kakšno dobro šolo. To je tisto glavno, za kar iščejo podporo in za kar je ne dobijo nikjer.

Ko to pišem, je skupina zagnanih mladih ljudi še vedno v šotorih pred Ljubljansko borzo. Dogajanje na ameriškem Wall Streetu je bilo tako dobro in močno zato, ker je bilo tako pravilno usmerjeno in tako skladno s »teorijo«. Pri nas pa »finančnega kapitalizma«, domačega namreč, preprosto ni, niti simbolično. Ljubljanska borza ima finančno moč malo večje trafike. Tudi v največjem finančnem podjetju (ki svojim lastnikom prinaša samo izgubo) vedrijo in oblačijo politiki, ne finančniki. V ZDA so res banke tiste, ki diktirajo političnim strankam in predsednikom, v Sloveniji je obratno. Slovenija ni Amerika. O Ameriki je vse polno knjig in strani na internetu, o Sloveniji moraš razmišljati z lastno glavo. To pa je zelo težko! No, vsak začetek je težak. A stvari se dogajajo in že kmalu bodo morali tisti redki, dragoceni mladi ljudje, ki jim ni vseeno, dokazovati veliko zrelost in odgovornost.

Vitko državo ima Albanija, Finska ima debelo. Vizija slovenskih elit je kljub temu zelo odločna, in če gledaš z njihovimi očmi, tudi povsem razumljiva: kaj pa manjka premožnim in vplivnim v Albaniji? In kaj bi ostalo od današnjih slovenskih elit v neki hipotetični Finski?

51

KAPITALIZEM

V prejšnjem desetletju so začeli nastajati novi slovenski kapitalisti, prve malo večje formacije domačega zasebnega kapitala. Proces so podpirale vse institucije sistema, pod vsemi vladami, kar bi bilo normalno, če ne bi bilo nenormalno vse drugo. Novi kapitali so vznikali večinoma iz najbolj zakotnih in zaostalih mest slovenskega gospodarstva, v znanem tranzicijskem neredu, pod nadzorom primitivnih tranzicijskih političnih sestav, skratka po pravilih, prav nasprotnih tistim, ki ustvarjajo meritokracijo. Svoj prvi novi kapitalistični razred smo sestavili - gotovo z izjemami - iz cenjenih balkaniziranih rokohitrcov in sleparjev. V krizi se je ta »razred« sesul kot hišica iz kart, ampak pomislimo, kaj pa, če bi jim moralo celo uspelo? Kako bi se nam pisalo šele tedaj! Ni vse črno, imamo tudi nekaj sreče.

Kakorkoli, domačega zasebnega kapitala v vsaj malo večjih koncentraci-

jah v Sloveniji danes ni več. Adijo. Ostala so samo še precejšnja, iz nekih boljših časov podedovana premoženja »javnega« sektorja, ki so sedaj dejansko lastnina vsakokratnih vladajočih političnih garnitur. V glavnem zaradi njih vas letos vabijo spet na volitve (ste mislili, da zaradi česa drugega?). Ta sektor, po katerem lomastijo že deset let, bodo prejeli tokratni zmagovalci v že precej slabem stanju, v naslednjih dveh ali treh letih pa ga bodo najverjetneje požrli do konca. Čez dve ali tri leta ne bo od slovenskega osamosvojenega kapitalizma - razen dolgov - ostalo nič več. Tranzicija bo požrla samo sebe. Začeti bo treba čisto na novo, s samega dna, iz nič.

In spet, ni vse črno. Saj ne, da kapital ni pomemben, je pa zanesljivo pomemben vse manj. Iz domačih dolin in kotlin se to ne vidi, ampak svet ni več tak, kot je bil nekoč v pradavnini. S koliko kapitala in s kako velikimi investicijami so pa nastali Google, Fa-

cebook in druga taka, sedaj že največja svetovna podjetja? Da ne govorimo o milijonih manjših, kakršnih imamo za ščepec tudi pri nas. Zakaj so investicijske stopnje v drugih, bistveno uspešnejših evropskih družbah tudi dvakrat nižje od slovenske? V Sloveniji se vsa tranzicija vrti okrog kapitala, samo to mesarsko klanje »elit« za kapital moramo spremljati po časopisih in hoditi za njih na njihove volitve. Jebeš kapital in jebeš ta slovenski paleozoik in njegove oguljene fosile.

ODGOVORNOST

Problem je, seveda, da nimamo niti tega, kar bo moralo v prihodnje nadomeščati kapital ali (kakor vam je ljubše) iz česar bo moral nastajati slovenski kapital v »drugem poskusu«. Elite starega sveta so poskrbele tudi za to, svoje položaje so zavarovale tudi s tem. Ničesar drugega nimamo, razen njih, bog nam pomagaj.

V zadnjem spisu, ki so mi ga objavili

v Mladini, sem omenil lepo prispevko znanega egipčanskega pisatelja. V gledališki predstavi pridejo trenutki, ko se dejanje konča. Luči ugasnejo, primadone se umaknejo, na oder pridejo delavci in v tišini zamenjajo kulise. Ko se luč spet prižge, smo na čisto drugem prizorišču.

V Sloveniji luči že ugašajo, čez nekaj let bodo ugasnile dokončno. Prvo dejanje se je končalo, zastor je padel. Na oder morajo priti delavci. Preiti je treba k vsebini. Meštariti po političnem prostoru z današnjim naborom idej in vizij je popolna izguba časa. Najprej je treba sestaviti vsebino. Brez nove vsebine tudi ne bo novih ljudi.

Imamo dve leti časa. Če čez dve leti ne bomo imeli v rokah ničesar, to se pravi, če bomo imeli čez dve leti v rokah tako malo, kot imamo letos, bo zares hudo. Saj vemo, kaj je samo korak naprej od neoliberalizma. Odgovornost je samo naša in je ogromna. ✕

**Ja kaj pa je to? A je to REVOLUCIJA?
Zakaj so vsi NA GREGORČIČEVI!?
Aaa, ni panike, vse O.K.!
Je SLASTNO,
razlog je ...**

Pizzeria
Foculus

na Gregorčičevi 3
v Ljubljani

Jože Vogrinc:

Družba ni nekaj, kar “deluje”.

Zgodovina kaže, da v družbenih odnosih ljudje stalno dosegamo povsem drugačne učinke od pričakovanih, družba pa “napreduje” skozi nenehne poraze tistih, ki si za kaj prizadevajo.

Prvi pogoj, da bi bila v Sloveniji mogoča razumna politika države v enem izmed težjih položajev, v katerih je evropska družba sploh kdaj bila, je strpno javno razmišljanje o položaju. To pa je tako razmišljanje, kjer ljudje ne le različnih prepričanj, ampak tudi z nasprotnimi interesi, poskušajo upoštevati drugače misleče in celo nasprotnike kot partnerje. Imeti drugega za partnerja je mogoče le vzajemno - tako, da te tudi drugi priznava za partnerja. To pa zahteva najprej spoznanje o temeljno različnih ravneh in miselnih okvirih, v katerih razmišljajo pripadniki različnih družbenih sfer. Povejmo poenostavljeno: tehniki si predstavljajo družbo kot stroj, kjer je treba zamenjati slabo delujoče dele, pa bo spet tekel; zdravnikom ali biologom je bližje predstava o družbi kot organizmu, kjer so težave bolezen, ki jo je treba zdraviti; poklicni upravljalci razumejo svoje delo praviloma kot posamične ukrepe v okviru tekočega načina reševanja problemov ali kvečjemu kot reorganizacijo z namenom, početi to, kar že počnejo, učinkoviteje; ekonomisti vidijo v družbi rezultanto prizadevanj posameznikov, da bi stregli svojim interesom, v dobri državi pa avtomatiziran program za uravnavanje reprodukcije (»trajnostni razvoj« rečejo zmerni rasti brez družbenih pretresov). Samo nekateri sociologi in filozofi (pa še kak ekonomski ali socialni zgodovinar) dvomimo o družbi kot sistemu, ki funkcionira. Zgodovina kaže, da v družbenih odnosih ljudje stalno dosegamo povsem drugačne učinke od pričakovanih, družba pa »napreduje« skozi nenehne poraze tistih, ki si za kaj prizadevajo. Nikakor družba ni nekaj, kar »deluje«. Vsaj ne tako kot televizor, da gledalec preprosto upošteva navodila za upora-

Dr. Jože Vogrinc (l. 1953) na oddelku za sociologijo Filozofske fakultete v Ljubljani predava sociologijo kulture in sociologijo medijev. Vodi tudi Center za medijske študije pri ISH - Fakulteti za podiplomski humanistični študij v Ljubljani. Ukvarja se z radikalnimi družbenimi spremembami v zgodovini in z analizo njihovih pogojev, posledic in zavesti udeleženi.

Magični obrazci, ki jih slišimo od kandidatov za naše voditelje, niso nobena strategija. Njihova uporabnost ne presega uporabnosti žebranja kakšnega vaškega vrača v Kamerunu.

54

bo, pa bo imel zvok in sliko, kot se šika.

Zato smo moteči za oblastnike in upravljavce tisti, ki opozarjamo, da pelje krčenje delovanja države na odplačevanje dolgov in propagando konkurenčnosti na dolgi rok v katastrofo. Razumevanje zdajšnjih nalog politike kot »kriznega menedžmenta« je večkratno nedopustna poenostavitev. Usklajevanje družbenih odnosov skrči na ukrepe centralizirane politike, potem pa še to do jema skrčeno najprej na organizacijski, se pravi tehnični vidik zadeve, nazadnje pa še bolj skrčeno na pravico menedžerjev, da zaradi izrednih razmer v naglici brez razmisleka o prihodnosti sprejemajo nepremišljene odločitve, kakršnih ljudje v normalnih razmerah nikoli ne bi bili pripravljene dopustiti. Družba je na dolgi rok talca kratkoročnih kriznih ukrepov upravljavcev.

Od tod nikakor ne sledi, da je treba postaviti za krmilo države filozofa. Kdor mora sprejemati hitre in obnem usodne odločitve v imenu vseh državljanov in državljanov, je v trenutku odločitve glede na trenutne učinke svojih dejanj v resnici »krizni menedžer« in to funkcijo lahko opravlja le, če je že v srednjeročni vlogi profesionalnega političnega operativca. Ne glede na to, kaj je po svojih izkušnjah in izobrazbi, bodo njegove odločitve za družbo koristne le, če je njegova politika izraz široke in trajne družbene podpore in dolgoročne družbene in politične strategije. Dolgoročna pa je le strategija, ki temelji na natančnih in alternativnih analizah verjetnih potekov strukturne krize globalnega kapitalizma in alternativnih položajev EU in z njo Slovenije pri različnih scenarijih. Teh pa nimamo.

»Krizni menedžment« Pahorjeve vlade je bil globoko pod ravnijo strateškega razmišljanja. Ostal je na ravni intuitivnih odzivov finančnih in političnih operativcev na trenutno obnašanje ustanov in oseb, dojetih kot odločilnih za usodo Slovenije (= EU, glavnih evropskih vlad in ECB, G8, G20, MDS ipd.). Z izjemo nekaj tistih, ki so v predvolilni kampanji odrinjeni na rob in so se lotili izdelave strategije, ker nimajo česa izgubiti (na primer TRS in Zares), ni trenutna ponudba kriznega menedžmenta v Sloveniji nič bolj premišljena. Prej se zdi, da je s širokosrčno pomočjo medijev javnost še bolj pobavala. Išče voditelja, ki naj bi

kar sam s svojo osebo utelešal »krizni menedžment«. Ni vprašanje, ali je Janković ali Virant vreden zaupanja v taki vlogi, temveč je težava, da se v takem družbenem položaju za širokim hrbtom voditelja iskalci lastne koristi in hazarderji skrijejo in znebijo družbene odgovornosti za svoje ravnanje. Pri javno predelani dolgoročni strategiji se ne bi bilo mogoče tako skrivati.

Katere so ravni razprave, ki jih je treba povezati med seboj? Najkonkretnější se zdijo »tehnični predlogi« za posamične ukrepe, ki bi zboljšali položaj posameznih gospodarskih akterjev ali tipov akterjev, na primer majhnih podjetij, inovatorjev ali pridelovalcev ekohrane. Izhajajo iz vsakdanjih težav ljudi in njihove primerjave razmer v Sloveniji z razmerami kje drugje, kjer vidijo prizadeti boljše razmere za delo svojih vrstnikov ali konkurentov. Ne samo teoretiki, ampak tudi načrtovalci in izvajalci politik v zanosu prenavljanja celotnih področij družbe se navadno vedejo do (zanje) drobnih problemov prakse zviška in ignorantsko. »Praktiki« se na to odzivajo z načelnim nezaupanjem do celostnih sprememb in do »teorije« nasploh in večinoma tudi s pasivnim odporom do vsiljenih sprememb, ki v praksi potem prepogosto nimajo predvidenih učinkov. Tega nasprotja med makro ravnijo načrtovanja in upravljanja in mikro ravnijo izvajanja in prakse ni mogoče rešiti z organizacijskimi tehnikami, kot so pojasnjevalne kampanje ali predstavitve na spletu, prijazne do uporabnikov. To bi bilo podcenjevanje prakse. Najprej je potrebnega nekaj družbenega napora, da veliko takih težav prizadeti sploh javno predstavijo v taki obliki, da jih je mogoče reševati s smiselnimi ukrepi. Kako se jih lotiti, da bodo zares rešljivi, ne pa, da se bo reševanje nehalo ob prvi oviri ali povzročilo komu drugemu stroške ali ovire, zaradi katerih bo izhlapelo? To je hkrati mikrosociološka in mikroekonomska problematika, hkrati organizacijsko in tehnično vprašanje, a tudi naloga za lokalno in področno mikropolitiko in za poskus preseganja razlik med poklicnimi subkulturami (življenjske in poklicne vrednote na primer kmetov, tehnikov, administratorjev, ekonomistov, sociologov itn., kadar se najdemo pred isto zadevo, se razlikujejo!).

Podjetje, kakršno je Boscarolovo, si nedvomno zasluži resen študij sociologov, ekonomistov, organizatorjev dela in še koga. Ne zasluži si, da njegovo znanje in izkušnje družba dolgo ignorira, potem pa mu z občutkom krivde kakšno željo izpolni na navadno plod domislic in garanja nekaj posameznikov. Staviti v družbenem razvoju na ta kapital je podcenjena možnost. Vendar pa bi bil sociološki in ekonomski nesmisel, narediti iz Boscarola obvezen zgled za majhna inovativna podjetja, seznam njegovih želja in pričakovanj od države pa za evangelij, ki bo Slovence naredil konkurenčne.

Sploh bi bilo vredno preveriti, ali ni tisto, kar inovatorji ali majhna podjetja občutijo kot pomanjkanje volje strank in administracije do olajšanja njihovega položaja, dejansko izraz družbene zaostalosti Slovenije, kar zadeva izoblikovanost politik na regionalni in lokalni ravni in na splošno povezav med različnimi ravni družbenega delovanja. Morda velja to še bolj kakor za navpično raven (državno : lokalno) za vodravno raven, na primer med različnimi telesi, pristojnimi za zadevo (zlasti velja to za rabo prostora, okolje, investicije ipd.). Državna in lokalne administracije so se navajene vesti kot predpisovalke ravnanja, ki se bolj malo ukvarjajo z uresničevanjem, preverjanjem, nadzorom in popraviljem tega, kar so predpisale. Premik, ki bi ga morala slovenska družba doseči, pa je aktivno oblikovanje družbenega razvoja od bazične ravni posameznikov, podjetij in lokalnih skupnosti navzgor, pri čemer bi bila funkcija upravljavcev odzivanje na pobude ter usklajevanje in izvedba politik, skratka biti »servis« državljanov. Naloga strank in drugih političnih akterjev (= gibanj, enkratnih pobud itn.) pa je oblikovanje vsebinskih alternativ. Temeljnih dilem družbenega razvoja Slovenije ni mogoče reševati od zgoraj navzdol, z bolj ali manj trenutnimi domislicami oglaševalcev strankarskih blagovnih znamk. Neposredna naloga družbenega razvoja Slovenije v tem trenutku (pri kateri že krepko zamujamo) je široka javna razprava v civilni družbi, se

pravi med različnimi sferami in ravnimi družbe, horizontalno (med naravoslovci, tehniki, humanisti in družboslovci različnih disciplin; med kmeti, delavci, brezposelnimi in javnimi uslužbenci itn.) in vertikalno (med načrtovalci in izvajalci, teoretiki in praktiki itn.).

Za izdelavo dolgoročne razvojne strategije bo treba vzpostaviti sposobnost prevajanja, preslikavanja ali, če hočete, posredovanja problematike med posameznimi ravni družbenega delovanja, družbene vzročnosti in sprejemanja odločitev. Napaka načina dojemanja družbene problematike »tehnikov« na mikro ravni je predstava o družbi kot seštevek posameznikov ali skupinic in o družbi kot o funkcionalnem sistemu, kjer je načeloma mogoče najti in zamenjati nefunkcionalne dele. Ne razumejo, da razlog, zakaj se na ravni administrativnega odločanja njihove pobude porazgubijo ali spremenijo v nekaj drugega, ni nujno nesposobnost administracije, marveč to, da imajo ukrepi, ki se zdijo koristni pobudnikom, škodljive posledice za druga področja družbenega življenja ali pa kratko malo niso v interesu upravljavcev ali koga, ki lahko vpliva na izvajanje odločitev.

Izvedbena raven, pa naj gre za lokalno ali državno, je raven, na kateri se pobude izpridijo, ukrepi pa izpuhtijo. Nekoliko je za to kriva dedščina samoupravljanja, ko so se ves čas sprejemali ukrepi, za katere nikogar ni pretirano motilo, da so ostali samo na papirju. Vendar pa se slovenski administrativni kulturi to pozna kot navada, da je za vsako zadevo nujno in dovolj sprejeti zakon ali ukrep (in je teh preveč), potem pa, ko bi morali ukrep izvajati, njegove učinke pa spremljati, pozornost popusti.

Trenutni silni pritisk na javno upravo, naj poveča učinkovitost, se v razmerah, ko se meri storilnost uradov s številom rešenih zadev, sprevača v nasprotje od zaželenega, namreč v čisti birokratski formalizem in v prazno, navidezno delo. Ko so uradniki plačani po količini rešenih zadev, postaneta vsebina in kakovost manj pomembni. To samo na videz rešuje probleme, v resnici pa jih ne le kopiči, ampak tudi skriva: zdi se, da je stvar odločena, pa priplava na površje nerešenih zadev kje drugje, v pristojnosti drugega urada. Pavšalni prijemi, ki prenašajo v javni

Temeljnih dilem družbenega razvoja Slovenije ni mogoče reševati od zgoraj navzdol, z bolj ali manj trenutnimi domislicami oglaševalcev strankarskih blagovnih znamk.

55

sektor metode za večjo produktivnost ali intenzivnost dela (dejansko gre za večjo stopnjo izkoriščanja), spodletijo, ker je njihov rezultat slabše opravljeno delo, ne pa več dela za isto plačilo. Smiselne oblike varčevanja v javnem sektorju bi bilo mogoče ugotoviti šele po analizah na posameznih področjih (v šolstvu, znanosti, kulturi itn.) ali celo v vsaki ustanovi posebej, po temeljitih pogovorih z zaposlenimi. Kdor pred volitvami napoveduje ukrepe samo na temelju finančnih projekcij (ta pogruntavščina ekonomistov je izražena v odstotkih, za katere je treba znižati plače ali za kolikor je treba dodatno obremeniti zaposlene, če jih ne odpustijo) ali projekcij organizatorjev dela (tipično je sklicevanje na deželo x, kjer imajo menda zaposlenih manj ljudi za enak obseg nalog - argument ne velja, saj odmisli neznane vsebinske okoliščine), posiljuje dejanske razmere z računsko fantastiko. Varčevalnih ukrepov ni mogoče prizemljiti, ne da bi upoštevali konkretne socialne razmere, konkretne oblike dela in učinke ukrepov na področju A (recimo v zdravstvu) na področje B (recimo na socialo). Sklep: potrebujemo »horizontalno« in »vertikalno« razpravo, če hočemo priti do resnejše ocene, kakšne takojšnje in kakšne srednjeročne družbene posledice utegnejo imeti zamisli, ki se prodajajo kot shujševalna kura države.

Pa smo »prirepljali« do makro ukrepov politike. Pred volitvami nam (razen TRS in deloma Zares) zagotavljajo, da je glavni cilj kogarkoli, ki bo v Sloveniji letos prišel na oblast, večja konkurenčnost slovenskega gospodarstva. Temu in odplačevanju dolgov je podrejeno vse drugo. Ker je glavna proračunska postavka pod udarom javni sektor, je mogoče preprosto ugotoviti: uresničevanje glavnega srednjeročnega cilja Slovenije ogroža tisto, kar je nujen pogoj za normalen obstoj skupnosti, javno blaginjo. Odpravljanje socialne države ne razpihuje le družbenih bojev, ampak niža doseženo raven znanja po končani izobrazbi, socialne varnosti ljudi in njihovega zdravja. Bo manj zdrava in slabše izobražena delovna sila bolj konkurenčna? Je ne bo zmanjšana socialna varnost poglana s trebuchom za kruhom?

Obzorje slovenskega vladajočega razreda leta 2011 ne sega niti do konca tega leta ali do začetka priho-

BORUT PETERLIN

dnjega, namreč do razmisleka o vprašanju, kako se bo Slovenija odzivala na grozeče sesutje evroobmočja ali celo EU. O dolgoročni strategiji ni niti sledu.

Saj ne priporočam, naj slovensko gospodarstvo ne bo konkurenčno ali naj javni sektor ne varčuje, če mora varčevati vsa družba. Ni pa težko videti, da veliko takih, ki so zaposleni (ali brezposelni) pri zasebnikih, privoščijo zaposlenim v javnem sektorju, da bi tudi oni izkusili njihove težave. Taka zavist, ki pelje po volitvah v slabše delo v javnem sektorju, je škodljiva za vso družbo in ne najmanj tudi za zavistneže same.

Danes je neodgovorna vsaka politika, ki še zmeraj noče dojeti, da je globalni kapitalizem v strukturni krizi in da je morda Evropa njegov šibki člen. Če bo EU reševala upnike v EU na račun dolžnikov, bo to socialna in politična katastrofa, ker ni mogoče ohraniti enotnosti zveze,

kjer bi se življenjske razmere v posameznih deželah preveč razlikovale. Ne glede na to, katera država EU in kdaj bo naslednja bankrotirala, bo vsak razplet dogodkov velikanski pretres, ki utegne povzročiti beg kapitala iz EU in splošno ubožanje. Nujno bo enotno ukrepanje EU. Če vlade na to ne bodo pripravljene (in na to niso pripravljene!), bomo postavljeni pred alternativo: ali razpad EU ali vsiljeno poenotenje od zgoraj. Ker razpad EU zaradi prevelike medsebojne odvisnosti za nobeno evropsko deželo ni več realistična opcija, bo katerakoli slovenska vlada morala škripaje z zobmi požreti vsiljeno poenotenje, kakršnokoli pač bo.

Strategija ne more biti omejena na Evropo. Strukturna kriza globalnega kapitalizma bo ne glede na razplet temeljito spremenila ne le razmerja moči v svetu, temveč tudi gospodarske tokove in politične pove-

zave v svetu in družbena razmerja v državah. Zelo negotovo obdobje z velikimi spremembami smeri dogajanja bo trajalo več vladnih mandatov, verjetno več desetletij.

Iz vsega skupaj sledi, da magični obrazci, ki jih slišimo od kandidatov za naše voditelje, niso nobena strategija. Njihova uporabnost ne presega uporabnosti žebzanja kakšnega vaškega vrača v Kamerunu. Kaj potrebujemo namesto tega? Nujne ukrepe za večjo družbeno solidarnost. Nekateri ukrepi (pokojninska reforma) so z nekoliko dobre volje socialnih partnerjev v operativni zmožnosti prihodnje vlade. Vse drugo je predmet nujne razprave v vseh delih slovenske družbe. Temeljni cilj, ki ga moramo doseči, ni niti samo gospodarski niti samo političen, čeprav je oboje. Je družbeni cilj: medsebojna solidarnost, da Slovenije bližnji pretresi ne razbijejo na prafaktorje. X

Rudi Rizman:

Ugrabljena demokracija

Glede na zadnjo izkušnjo demokracije s kapitalizmom, ki jo je ta potisnil na stranski tir, se je treba posloviti od nekdanjega enoumnega ideološkega nareka, da demokracija pade in stoji s kapitalizmom.

Dr. Rudi Rizman (l. 1944), redni profesor na Filozofski fakulteti v Ljubljani, predava tudi na številnih univerzah in raziskovalnih ustanovah v tujini. Enega izmed dveh doktoratov socioloških znanosti je pridobil na Harvardu. V preteklosti je bil odgovorni urednik Tribune, Problemov, urednik Javnosti ter tudi član mednarodnega Russellovega razsodišča in Sartrove komisije za podeljevanje alternativne Nobelove nagrade.

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja se je sloviti francoski sociolog Raymond Aron kritično izrazil o revolucijah v 20. stoletju. Čeprav je o njih prevladovalo mnenje, da prinašajo napredek in širijo prostore svobode, so v tem pogledu vse po vrsti zatajile: če že niso pripeljale do odkritega in novega političnega suženjstva, so v najboljšem primeru vzpostavile avtoritarni družbeni red. Žal Aron ni dočkal zadnje izmed revolucij v minulem stoletju, povezane z zlomom socialističnih političnih sistemov, ki jo simbolizira padec Berlinskega zidu oziroma »čarobno leto« 1989, kakor so ga poimenovali nekateri. Če pa bi še živel, bi se nemara pridružil tistim številnim družboslovcem, ki niso več prepričani, da je mogoče staro razumevanje revolucije uporabiti v zadnjem primeru »revolucij«, s katerimi ima opraviti druga, »vzhodna« polovica Evrope. Dobri dve desetletji po bolj ali manj »žametno« izpeljanih revolucijah, ki so z demokratičnim rezom naredile konec blokovski razklanosti Evro-

Navzven kažejo moderne demokracije sicer videz formalno dobro utečenih demokracij, politika in vladanje pa sta trdno zasidrana v rokah privilegiranih elit oziroma korporacij, in to podobno, kot je veljalo v preddemokratskih časih.

58

pe na »odprte« in »zaprte« družbe, smo priča koncu evforije in porajanju dvomov o tem, da živimo v obljubljeni demokraciji. Za večino od nekdanjih socialističnih držav, če že ne kar za vse, je mogoče trditi, da so njihove politične kulture doživele globoke spremembe. Sociologi in politologi lahko upravičeno govorijo o demokratični tranziciji, zdi pa se, da se jim vedno bolj izmika njen cilj, s katerim je nova in zmagovita politična elita omejeno tranzicijo upravičevala - demokratična konsolidacija. Nove elite so namreč s klientelističnimi in preživetvenimi instinkti v vzpostavljanju dejanske, kolikor toliko normalne demokracije razmeroma kmalu prepoznale nevarnost, ki bi zanesljivo ogrozila njihove sveže pridobljene privilegije.

Formulo njihovega razumevanja demokracije bi lahko strnili takole: DA *volivcu*, ki uporabi svojo pravico vsaka štiri leta, in NE *državljanu*, ki bi si vzel to pravico ali imel na razpolago institucije, ki bi izvoljene predstavnike ljudstva nadzorovale in po potrebi tudi sankcionirale v času med enimi in drugimi volitvami. Majhen korak naprej od nezonsne lahkotnosti bivanja v razvpitem režimu je potemtakem samo za volitve ukrojen (omejen) državljani, vlogo potrošnika pa si lahko, če je tega zmožen, zagotovi brez kakršnihkoli omejitev.

Med hladno vojno so zahodne vlade propagirale idealizirano podobo demokracije, ki ni nujno odslilkavala resničnosti v njihovih družbah. Seveda pa je prvo in drugo v avtoritarnih družbah na drugi strani »železne zavese« spodbujalo demokratična upanja in mobiliziralo ljudi, da so se upirali in nazadnje tudi zrušili avtoritarne sisteme. To, da demokracija ni kakšna čudežno odkrita naprava, ki bi sama po sebi prinašala dobro vladavino in nasploh zadovoljstvo, pa so morali državljani »novih demokracij«, drugače od državljanov »starih demokracij«, šele odkriti. Bolgarski liberalno usmerjeni družboslovec Ivan Krastev meni, da se bo treba posloviti od zgodovinske dediščine iz leta 1989, pri kateri gre za »neomejeno navdušenje nad demokracijo«. Skrajni domet predstavniške demokracije je po njegovem v tem, da omogoči nezadovoljnim državljanom, da v njej oziroma skozi njo rešujejo in rešijo svoje težave. Nekritično dojema-

BORUT PETERLIN

nje demokracije je v bistvu kontraproduktivno in ga potemtakem ni dobro priporočati kot primeren ali celo najboljši način za uveljavljanje demokracije.

Še pred dobrima dvema desetletjema je bil model demokracije, kakršnega so poznali v zahodnem svetu, navdih za tranzicijske države, ki so se otevale avtoritarne dediščine, danes pa je ta model v krizi. To, da je prvo desetletje 21. stoletja globalno gledano zaznamoval upad demokracije, je razlog za zaskrbljenost. V resnici gre za niz kriz - vzemimo finančno, nadalje krizo, v kateri se je znašla Evropska unija, in navsezadnje še krizo, povezano s spremljevalnimi negativnimi posledicami, ki jih prinaša globalizacija -, ki pa konec koncev vse bremenijo demokracijo ali gredo na njen rovaš. Globalna ekonomska recesija je šla z roko v roki s politično demokracijo in s tem z recesijo demokracije. Glavni krivec, kot je ugotavljal Colin Crouch v odmevni knjigi *Postdemokracija*, je politična doktrina neoliberalizma, ki se je naslonila na minimalistično vizijo upoštevanja javnosti in demokracije. Ta je s seboj potegnila zanemarljivo vlogo

države pri reguliranju trga, prižgala zeleno luč za tako rekoč neomejeno liberalizacijo, privatizacijo in nasploh deregulacijo, nadalje za elitistični koncept državljanske participacije, omejen izključno na volitve, in pogosto za povečan vpliv različnih lobijev in močnih interesov. Eno izmed uglednih novinarskih imen (Roger Cohen, *New York Times*) se je izrazilo še neposredneje: demokracija je postala žrtev tega, da se je politika ponudila trgu, se pravi, da jo je bilo mogoče kupiti - seveda za denar.

Navzven kažejo moderne demokracije sicer videz formalno dobro utečenih demokracij, politika in vladanje pa sta trdno zasidrana v rokah privilegiranih elit oziroma korporacij, in to podobno, kot je veljalo v preddemokratskih časih. Do podobnih ugotovitev je prišel v knjigi *Življenje in smrt demokracije* tudi John Keane, ki v sodobni politiki oziroma demokraciji komajda še prepozna interese državljanov. Po njegovem bo sedanja globalna kriza s seboj lahko prinesla tudi usodno nazadovanje, če ne naravnost odpravo demokracije. Ker pa imajo resne ekonomske in družbene teža-

ve vzroke v politiki, se postavlja kot nujno, da se uveljavijo in usposobijo, tudi odkrijejo nove demokratične forme in vsebine, s katerimi bi se prešlo od recesije demokracije k ustvarjalni obnovi te in prek nje usposobilo politiko za reševanje krize.

Lani je ugledni danski zgodovinar M. H. Hansen, ki se ukvarja z antično grško demokracijo, na predavanju opozoril, da je v času liberalne demokratične vladavine Montesquieujeva doktrina delitve oblasti doživela toliko revizij, dopolnjevanj in tudi izjem, da je tako rekoč pokopala demokracijo. Po njegovem ni na primer pred letom 1828 sploh nihče verjel, da bi imele volitve karkoli opraviti z demokracijo, ker so že po naravi aristokratska zamisel z vnaprejšnjim namenom, da se izberejo »najboljši« (*aristoi*). Če bi komu res šlo za demokracijo, bi morali uporabiti žreb. Poleg tega so že pred nastopom neoliberalizma in še bolj po njem številni predsedniki »demokratičnih« vlad bolj ali manj upoštevali znameniti rek Ludvika XIV. »L'État, c'est moi«, kar seveda ni bilo mogoče razumeti kot zavezo demokratični pripadnosti.

Glavni krivec za recesijo demokracije, kot ugotavlja Colin Crouch, je politična doktrina neoliberalizma, ki se je naslonila na minimalistično vizijo upoštevanja javnosti in demokracije.

59

Dvomi o demokratičnih kompetencah in učinkovitosti modela reprezentativne demokracije, seveda na podlagi drugače predstavljenih razlogov, pa so prišli tudi iz akademskih vrst. Opirajoč se na teorem »racionalne ignorance« so akademiki zatrjevali, da je od volivcev nemogoče pričakovati, da si bodo vzeli čas za razumevanje kompleksnih družbenih vprašanj, poleg tega pa imajo njihovi individualni glasovi zamenjlive posledice na volilne izide. Eden izmed akademikov, Russell Hardin, je navrgel, da ima v volilno skrinjo oddan glas enako vrednost, kot če bi bilo na volilnem lističu vprašanje, ali bo naslednji dan sijalo sonce. Spet drugi so se spraševali, zakaj sploh iti na volitve, na katerih se ljudje navadno odločajo za politike na podlagi njihove cenene propagandne brošure ali odvisno od tega, kako široko se jim usta raztezajo v nasmeh.

Pri tem postaja vse očitnejše, da oba doslej uveljavljena zgodovinska modela demokracije, »reprezentativna demokracija« in »demokracija ekspertov« (tehnokratska vladavina), nista zmožna ponuditi odgovorov oziroma z njimi odpravljati vseh tistih lokalnih (nacionalnih) in globalnih težav, ki generirajo omenjene krize. Upori (začenši z gibanjem »indignados« v Španiji in različnimi oblikami zavzemanja javnih prostorov), ki ta čas potekajo v svetu in navsezadnje tudi pri nas (pred Ljubljansko borzo), nakazujejo izhode iz demokracije, in sicer v smeri participativne in deliberativne demokracije. Kritike, ki prihajajo iz teh vrst, niso nasploh usmerjene na demokracijo, temveč na »demokracijo«, se pravi na realno stanje demokracije, ki glede na svoje

ime zavaja oziroma ne deluje. Tem kritikam nekateri neupravičeno očitajo, da so apolitične in da ne ponujajo novih idej. Že s tem, ko protestniki praviloma postavljajo v ospredje vprašanje demokracije, je očitno, da glede na vedno bolj pojemajočo moč in degenerativno naravo (»oni nas v resnici NE predstavljajo«) reprezentativne demokracije, pravzaprav na njene koruptivne razsežnosti, protestniki odpirajo priložnosti za alternative neučinkovitemu in nelegitimnemu modelu demokracije. Tistim, ki verjamejo v življenjske potencialne (»alternative«) in drugačno vizijo demokracije, bi bilo absurdno očitati, da so njeni sovražniki. Donatella della Porta, ki predava politologijo na Evropskem univerzitetnem inštitutu v Firencah, se strinja s kritiko reprezentativne demokracije v tem smislu, da je ta najmanj soodgovorna, da so »demokracijo ugrabile« ne le finančne oziroma korporativne moči, temveč tudi take mednarodne organizacije, kot sta Evropska unija in Mednarodni denarni sklad. Vzemimo kot primer vsiljevanje različnih paktov za zagotavljanje finančne stabilnosti, ki jih morajo prizadete države sprejeti, če hočejo dobiti potrebna posojila. Za ugotovitev, da gre pri tem za očitne protiustavne oblike izsiljevanja, ki državljanke oropa njihove suverenosti, niti ni potrebno posebno poznavanje ustavnega prava.

Zato je povsem logično, da se eden od pomembnih segmentov reanimacije in reinvencije demokracije navezuje na to, da se odvzeta moč vrne državljanom ali, z drugimi besedami, da volivci in volivke pridobijo možnost izrekanja in odločanja tudi o najbolj kritičnih ekonomskih

in družbenih vprašanjih in izbirah. Prvi pogoj za kakovostno in kompetentno diskurzivno demokracijo je seveda vzpostavljanje javnih prostorov, kjer bodo lahko razpravljali in se konsenzualno odločali »normalni državljani«, ki bodo razpolagali z enakimi pravicami, kot so bile do sedaj rezervirane izključno za izbrane delegate in eksperte. Takšna vizija demokracije se razlikuje od modela reprezentativne demokracije, ki temelji na načelu tiranije večine nad manjšino pri sprejemanju odločitev. Za deliberativno demokracijo lahko zagotovo trdimo, da uživa večjo stopnjo legitimnosti, če pomislimo, da aktivni državljani v odprtih ter javnih arenah identificirajo relevantna družbena vprašanja in razpravljajo o njih ter (pol)iščejo zanje možne rešitve. Takšni viziji demokracije bi težko očitali utopičnost, če pri tem vemo, da je več kot 90 odstotkov grških in španskih državljanov soglašalo z razlogi in izbrano demokratično obliko, za kakršno so se odločili protestniki. O podobnem obravnavanju, čeprav samo v odstotkih, ki so presežali 50 odstotkov, pričajo tudi opravljene ankete v Združenih državah Amerike v zvezi z gibanjem Zavzemimo Wall Street.

Praktični prispevki, ki utegnejo demokraciji nekoč povrniti ugled ali, z drugimi besedami, »demokratizirati demokracijo«, so najpogosteje povezani s prizadevanji, da se demokracija osvobodi neomejene moči trga in siren, ki jih pomeni denar. V času razvite informacijske tehnologije omogoča na primer internet odprto demokratično deliberacijo in mreženje med ljudmi, to pa bi utegnulo demokracijo približati idealu neposredne antične de-

demokracije v grški mestni državi - polisu. Toda pri tem smo priča paradoksu: stopnja izobraženosti ljudi v primerjavi s prejšnjimi zgodovinskimi obdobji je višja, prav tako je višja življenjska raven, razširjenost komunikacijskih sredstev pa je večja, kar vse prispeva k uresničljivosti pristnejše demokracije, toda korupcija (klientelizem), državna moč in interesi ter nenadzorovan vpliv velikih korporacij izničujejo demokratične potencialne. Čeprav teh v informacijski družbi ni treba idealizirati, bi prizadevanja v tej smeri utegnila vseeno narediti spodbuden korak naprej od sedanje »demokratične« prakse, ki je skrajno selektivna, naključna in predstavniška v tolikšnem obsegu, da državljanji v njej sploh ne morejo prepoznati svojih interesov.

Prihodnost demokracije je zato odvisna predvsem od tega, na katero stran se bo nagnila zgodovinska tehtnica v zvezi z omenjenim paradoksom, in seveda tudi od tega, kako vztrajne in na dolgi rok vzdržne bodo demokratične inovacije, o katerih smo pisali. Predvsem pa se bo glede na zadnjo izkušnjo demokracije s kapitalizmom, ki jo je ta potisnil na stranski tir, treba posloviti od nekdanjega enoumnega ideološkega nareka, da demokracija pade in stoji s kapitalizmom. Oživiljanje in reinvencija demokracije se bosta, kot vse kaže, lahko oprla edinole na življenjske sokove, ki se pretakajo v demokraciji naklonjenih segmentih civilne družbe in - to se bo marsikomu zdela paradoksalna trditev - na progresivne sestavine v različnih nišah trga, v katerih gnezdiijo še ne dovolj raziskani in prezrti demokratični potenciali. ✕

KlammaUp
prehransko dopolnilo

Hranilo za um

Dvojna moč izvlečka klamatske alge in rožnega korena za zaščito živčnega sistema.

bioagri cert OTCO USDA ORGANIC

VI-DA STUDIO

Podpora organizmu pri:

- občutkih tesnobe in depresije
- nihanju razpoloženja
- stresu in utrujenosti
- težavah s pozornostjo in zbranostjo
- zaščiti živčnih celic pred oksidativnimi poškodbami
- pri učenju in umskih naporih

več na: www.vidastudio.si

Učinkovita kombinacija naravnih sestavin

Najmočnejši naravni nevromodulator, potrjeno z znanstvenimi raziskavami, brez neželenih učinkov

KlammaUp
Prehransko dopolnilo

OTCO
Grown in the USA

VI-DA Studio d.o.o., zasebna zdravstvena dejavnost, Celovška 280 (Mercator center Šiška), Ljubljana
telefon: 01 256 74 74, 040 331 820 e-pošta: info@vidastudio.si

POPOLNA TV ZABAVA DOMA JE NAJLEPŠE!

NAJBOLJŠE TV-ODDAJE, KI JIH LAHKO GLEDATE V ŽIVO ALI KADAR VI TO ŽELITE!

Ni lepšega kot v hladnih zimskih popoldnevih v krogu družine sedeti na domačem kavču in uživati v skupnih trenutkih ob gledanju televizije. Dobra razpoloženja ne pokvari niti dejstvo, da na TV- sporedu ni nič zanimivega. Z novo generacijo televizije 3.0 pa si lahko pričaramo popolno TV zabavo. Uživamo lahko ob gledanju zanimive oddaje ali filma, ki smo ga zamudili, saj smo dopoldne izkoristili za prijeten izlet v naravi. Vse to in še več vam prinaša AmisTV 3.0.

Z AmisTV 3.0 imate popoln nadzor nad vsebino. Na TV-zaslon lahko hitro pričarate domače fotografije ali zbirke filmov iz računalnika, ki jih boste v družbi vedno znova

pregledovali z velikim navdušenjem. Prav tako lahko kar prek televizorja preverite, kaj vam sporočajo prijatelji na Facebooku, iščete zanimive male oglase na Bolhi ali pa si ogledujete najbolj vroče videoposnetke iz YouTubea.

AmisTV 3.0 se od povprečne televizije razlikuje v tem, da je enostavna za uporabo, privlačna, poleg rednih TV-programov na zahtevo pa omogoča tudi ogled drugih zabavnih interaktivnih vsebin, takrat ko imate čas.

Naj se TV zabava začne.

VEČ INFORMACIJ NA WWW.AMIS.NET

ČASOVNE TV-FUNKCIJE

Na lovu za izgubljenim časom!

Spremenite soboto v petek in ponedeljek spet v nedeljo. Z vašim daljincem. Oddaje lahko vsak trenutek ustavite ali si jih ogledate za nazaj. "Časovni preskok" predstavlja eno izmed najbolj priljubljenih Amisovih storitev. Vsebuje 3 funkcije, ki jih lahko uporabljate na vseh najbolj gledanih programih, brez predhodne nastavitve snemanja:

- Zamujeno
- Na začetek
- Pavza

PREDVČERAJŠNJIM

VČERAJ

NA PRAVEM MESTU, OB PRAVEM ČASU. PRED TV IN BREZ ZAMUJANJA!

AmisTV 3.0

AMIS ARENA - MOJA ZABAVA, MOJE VSEBINE

MediaCenter - vaša dnevna soba se bo spremenila v pravi center zabave!

Vsi zbrani? Vključite TV in naj se zabava prične! Vaša AmisTV 3.0 vključuje predvajalnik media-Center, ki omogoča samodejno povezavo TV-ja z vašim računalnikom.

- Poglejte svoje videoposnetke, filme in fotografije
- Poslušajte svojo najljubšo glasbo
- Podpira priljubljene formate (.xvid, .avi, .jpg, .mp3 idr.)
- Predvajanje iz vseh komponent z USB-vrati: zunanji trdi disk, USB-ključek, videokamera ali fotoaparati
- Zbirke lahko predvajate neposredno z vašega računalnika – preprosto in hitro
- Brez zamenjave obstoječe opreme

VIDEO SVET

Vstopite v svet najboljših videotek!

Odkrijte popolnoma nov svet filmskih uspešnic, priljubljenih n nizank in vrhunskih oddaj. "Video svet" lahko vključuje 7 različnih videotek, med katerimi boste prav gotovo našli nekaj zase in za vašo družino. Vsak trenutek! Vstopite v svet najboljših videotek!

- DKino "Kino-dan, vsak dan"
- VIDEO ZABAVNIK "Zbudajte se z najmlajšimi in prebudite otroka v sebi!"
- VIDEOARHIV "Za dolgočasne popoldneve in še daljše noči"
- VIDEOKLUB "Amisov klub najzvestejših naročnikov in ljubiteljev videovsebin"
- VIDEO 18+ "V svetu odraslih – vsak dan nekaj novega!"

Jurij Gustinčič:

Kje so veliki ljudje, velike reči

Vsekakor smo postali previdni, ko gre za sodobnike. Nekoč so znanega človeka zelo hitro povzdignili na visok podstavek, danes ne bomo zlahka o kateremkoli sedanjem državniku rekli, da je velik. Nasprotno, raje mu bomo znižali ceno.

Če je kaj med nami postalo negotovo, prežeto s skepso ali pospremljeno z ironičnim nasmehom, je to odnos do velikih ljudi. Prejšnje dobe so bile nekoliko drugačne. Veliki ljudje so se pojavljali pogosto, bili smo seveda tudi pogosto kar hitro osvobojeni tega balasta. Zelo stari ljudje se bodo morebiti spomnili, kako so po prvi svetovni vojni v Evropi, ne le v Franciji, častili Clemenceauja. Tistega, ki je zmagoval po klavnicah, kakršen je bil Verdun. Še meni se je zdel pomemben, ko sem sedemintrideset let pozneje vozil avto po Franciji, se usmeril naravnost proti Verdunu, stopal med grobovi, kot da grem skozi palačo. Bila pa je samo pošastna klavnica.

Dandanes smo previdnejši ali pa bolj brezbrizni, kadar omenjamo velike ljudi. Saj jih predvsem skoraj, no, skoraj ni več, če ne gledamo na dogodke zelo pristransko. Vsepovsod so seveda kandidati za naziv velikega človeka. Če pa vzamemo čas po tudi že zelo oddaljeni drugi svetovni vojni, se bomo večinoma ustavili - kje? Najbrž ob Churchillovem imenu, nekateri še ob De Gaulu. In seveda ob Rooseveltu. Hitro bomo preskočili Stalina, ki si je sloves umazal z diktaturo. Še nekateri so, med njimi seveda Tito, ki so pač sporni. Sporni bodo dolgo tudi ostali.

Nič posebej drugače ni z dogodki, vsaj če pustimo veliko vojno ali pa velike odpore ob strani. A Slovenci nismo imeli veliko, če pustimo tolminske tlačane izpred petsto let pri miru. Nesreča je hotela, da smo se - redki v Evropi - resnično uprli Hitlerju s puško v roki. In zmagali. Toda kaj bomo s tem, ko pa je na obdobje upora, celo zmagovitega, padla ideološka senca. Kdo jo bo dokončno pregnal? Težko nas je obsenčila in konca tega spora ni videti. Ne jutri ne pojutrišnjem. Usojeno nam je, da živimo z nerešenim razkolom, ni mu videti rešitve.

Gre tudi za to, da lahkotno uporabljamo pojme. Kaj je sploh veliko? Kaj je veliki človek? Odnos vsega sveta do zgodovine je subjektiven do samega bistva. Marsikdo lahko tisočkrat ugotovi, da je neka zadeva ali neki človek velik. V svetu, ki postaja vedno bolj vajen demokratičnosti spora, zmagovalec ne bodo nikoli priznali vsi. Živeti bomo morali, ali že živimo, z odprtimi temami, ki bodo ostale odprte. Ali se bomo na to nekoč navadili oziroma se s stalno dilemo sprijaznili? Vsi častijo Shakespeara, ali skoraj vsi. No, res ne vsi. Pravkar sem pre-

Jurij Gustinčič (l. 1921) je novinar. Novinar je že 60 let. Njegovo življenje je kot spisek svetovnih prestolnic in nanje vezanih dogodkov. Bil je v pravem trenutku v Ameriki in čutil je London, ko je izgubljal svojo moč. Zato danes ve, kaj čuti Amerika. Zato danes ne govori, da bodo Kitajci vladali svetu. To se je govorilo tudi takrat, ko je bil v Moskvi, za Sovjete. Ve kaj je minljivost politike, sistemov, držav. Ni eden izmed. Je edinstven. Kot človek, kot novinar, kot kronist.

Nesreča je hotela, da smo se - redki v Evropi - resnično uprli Hitlerju s puško v roki. In zmagali. Toda kaj bomo s tem, ko pa je na obdobje upora, celo zmagovitega, padla ideološka senca. Kdo jo bo dokončno pregnal?

64

bral pamflet znanega angleškega kritika, ki pravi, da je slavni dramatik in pesnik smešen. Ne le včasih, pravi. Resno dokazuje, da je smešen od prve do zadnje besede.

Vsekakor smo postali previdni, ko gre za sodobnike. Nekoč so znanega človeka zelo hitro povzdignili na visok podstavek, danes ne bomo zlahka o kateremkoli sedanjem državniku rekli, da je velik. Nasprotno, raje mu bomo znižali ceno. Na razdaljo se Rosevelt resda zdi zelo velik, čeprav je bilo po depresiji prehitro videti, da se je Amerika pobrala iz krize. Resnični vzpon ni prišel leta 1930, temveč je k njemu pripomogla šele druga svetovna vojna. Potem pa je Američanom kar dvajset let pomagal Marshallov načrt in še marsikaj, šele zdaj se neka končuje ameriški vek.

Vse bolj se ljudem upirajo označbe veličine, razen ko gre za priljubljene zvezde. V Ameriki je umrl človek, ki je bil v svojem poklicu sijajen, a je bil hkrati tako predan mamilom, da je komaj hodil in govoril. Objokujejo ga nenehno še naprej, z demonstracijami na cestah. A to je odsev želje, da se nekaj obožuje. Vsekakor ne politiki.

Seveda to ne pomeni, da se bojimo močnih besed. Nikakor ne. Pravkar imamo povsod po svetu reprize »zasedbe Wall Streeta«, ki jo že več mesecev izvaja posebna vrsta izobraženih Američanov, ravno takšnih, kot so nekoč drveli v Woodstock. Zasedba? Dandanes se pomen besed hitro povečuje. Saj imamo tudi revolucije vsepovsod, tiste v arabskem svetu celo označujemo za veličastno zgodovinske, čeprav so se revolucionarjem v Egiptu, denimo, hitro spravili na hrbet vojaki, tako da je zadeva končana, verjetno, s preobrazbami, ki bodo veliko manjše od tistega, kar se pričakuje od revolucij. Zasedba Wall Streeta? Mogočne stavbe tiste četrti v New Yorku še vedno stojijo nepremično, v

njih še naprej vladajo ljudje denarja, zasedbeniki pa se morajo zadovoljiti le z nekim kvadratom med nebotičniki, kjer svoj ponos utemeljujejo z vztrajnostjo pri tem, da vzdržijo ob slabem vremenu in pogosto brez tople hrane. No, slišati je tudi, da so jim toplo hrano prinašali.

Najhujšo izkušnjo, če že govorimo o tem, imamo še kar naprej s politiki. Mislim na tiste, ki bi morali, tako si to predstavljamo, biti največji. Seveda se človek takoj ustavi ob Obami. Ko spremljamo ameriško javno življenje, vemo, da se od ameriškega predsednika, vsaj na začetku, vedno pričakuje, da bo velik, čeprav je bilo v resnici velikih v zadnjih sto letih kar malo, Roosevelt, s tem se bo večina strinjala. Nixon jo je zavozil. Eisenhower je zgradil omrežje avtocest in skoval izraz, ki nas preganja. Prvi je spregovoril o vojaškoindustrijskem kompleksu in njegovih nevarnostih. Nevarnosti vidimo sedaj s prostim očesom. Omenili bomo le kopico vojaških posegov, od Koreje prek Vietnama do polovičnih zmag v Perzijskem zalivu in glede izida popolnoma negotovih spopadov v Iraku in Afganistanu. Veliko?

Vse to, tudi če pustimo ob strani Busha, je v nevarnosti, da postane podaljšana zgodba o vojaškoindustrijskem kompleksu, s katerim si utegnejo ZDA zaznamovati mesto v zgodovini. Krize v svetu se morajo reševati, čeprav ni jasno, ali se vedno lahko rešujejo z ameriškim sodelovanjem. Vsekakor pa ZDA imajo, morajo imeti in bodo vedno hotele imeti najmočnejšo vojsko na svetu, četudi se ravno njihov sedanji predsednik vedno bolj zaveda, da mora vojaško moč zmanjšati, in sicer kar precej.

Priti morajo časi, ko se bodo krize v svetu reševale brez sedanjih velikih sil, vsekakor brez ZDA, jutri pa brez Kitajske, če je verjeti tistim, ki mislijo, da bo Kitajska aktivna svetovna vojaška sila. Sicer pa poglejmo še enkrat

pomen uveljavljenih pojmov. Rekli smo že, da si ljudje čudno predstavljajo zasedbo. Nič drugače ni z grožnjo, da nas lahko prizadene ali nas bo celo prizadela gospodarska depresija strašnega obsega.

Spet se moramo ozreti nazaj. Kaj je resničnostna predstava o depresiji? Vzemimo tisto, ki ji nihče ne nasprotuje, po letu 1929. V Evropi je posebno hudo zadela Nemce, iz nje so si pomagali s Hitlerjem. Osebnost pa me najbolj pretrese, če čitam o depresiji leta 1930 v Združenih državah Amerike.

Stotisoči, ne, milijoni so bili zlakoteni. Učitelji so svoje skromne malice delili z učenci, ki so prihajali od doma stradani. Na tisoče Američanov si je vzelo življenje, množični pojav, ki ima korenine v posebnostih ameriške življenjske filozofije. Če si ostal brez dela in si ponosen Američan, boš krivdo pripisal samemu sebi - ni ti uspelo, da si zgradiš življenje, dostojno človeka! S to duševno naravnano stjo ameriškega značaja sem se srečal veliko pozneje, ko so mi nekateri pripovedovali, da so sami krivi, če jim ni uspelo. Nihče drug, ne država ne politiki. No, to se spreminja. Takšne depresije pa v Evropi danes niti ne more biti. Ne bo je. Najtežje prizore smo rezervirali za Afriko in Azijo.

Druga plast ameriškega značaja je tudi pojav, ki je zdaj v vsej svoji moči pred nami. Pojdimo naprej brez ovinov. Američani že dolgo podpirajo Izrael kot svojega otroka, tako se mnogi med njimi počutijo. Razlog, zaradi katerega, pravijo, so vedno bolj na strani Izraela kot pa Arabcev, je zelo enostaven, čeprav ga ni lahko izustiti: Izrael je stabilen, ne bo se sesul, glede Arabcev pa si vsaj doslej niso hoteli naprtiti prevelikih obljub. So seveda za zgodovinski sporazum med Izraelci in Arabci, vendar so stvari, ki so pač pomembnejše od popolnega ravnotežja.

To je začetek zgodbe, ki mu lahko postavimo nasproti le nekaj izjem, denimo tisto, ko je Eisenhower ob anglo-francosko-izraelski invaziji na Suez ukazal Ben Gurionu, naj se takoj umakne. Izraelc je ubogal brez besed.

Zdaj je drugače, zelo drugače. Palestinci so v predstavah ZDA in Izraela, katerega vpliv na politiko največje svetovne sile je zavidanja vreden, naredili neverjetno predrzno napako, ko so se dali izvoliti v nekaj sicer nepolitičnega, humanitarnega, pa vendar pomembnega - med člane Unesca. Kdo je zaradi tega najmočnejše zažugal Unesco in Palestincem, ki si upajo sami graditi državo brez izraelskega dovoljenja? To je bila Amerika, ki je prvi hip celo zagrozila, da zaradi tega ne bo plačevala prispevka tej svetovni organizaciji, namenjeni miru in kulturnemu sodelovanju!

To ni šala. Tudi ni nepomembna ali vsaj drugovrstna poteza na svetovni šahovnici. Vračamo se tja, kjer smo začeli. K melanholičnemu stanju sveta, predvsem pa tistih, pri katerih bi morali iskati veličino. Oprostili smo nekako Obami, ker ni zaprl Guantanamo, kot so pričakovali od njega, ko se je boril za vstop v Belo hišo. Oprostili naj bi mu tudi sedaj, ko poslušamo republikance in si predstavljamo naslednje ameriške volitve.

Zdaj je res drugače, zelo drugače. Ne le pri velikih stvareh, celo pri manjših. Amerika je zaradi Izraela sposobna nastopiti proti svojemu prepričanju. Se javno ponižati. Ni se naučila, da bi jo bilo sram.

Morebiti zato, ker prepričanja, da se veličina splača, ni več. Ni jasno velikega niti jasno malega, tako kot ni v resnici velikih in malih narodov in držav. Spomnimo se, saj seveda nismo pozabili, kako se je začela, denimo, prva svetovna vojna. Tretje morebiti ne bo, začela pa bi se prav tako. ✕

LOG LINE **LOGLINE**
vrhunski parket

Ekološko neoporečen, vrhunske kvalitete, naraven in plemenit, ekonomičen, za več generacij, možnost obnavljanja, vzdržljiv, enostavna nega, odporen, prijazen do okolja, edinstven, po individualnih željah, ...

Za vas smo odprli
prodajno razstavnico!
Otvoritev: 25. november

Log Žabnica d.o.o. | T: 04 / 23 12 000 | E: info@log.si | www.parket-logline.si

VSE BO V REDU.

 triglav

www.triglav.eu

Božo Repe:

Med zrezki v Figlmüllerju in klobasami na Naschmarktu

Vprašanje, kako se oblikuje zgodovinski spomin, je precej kompleksno in tudi vloge kuharskih in podobnih oddaj pri tem ne gre podcenjevati. Gotovo imajo mnogo večji vpliv kot šolska zgodovina ali znanstvene knjige.

Dr. Božo Repe (l. 1956), je zgodovinar in profesor na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Je tudi vodilni analitik družbenega razvoja in komentator. Raziskuje sodobno slovensko, južnoslovansko in srednjeevropsko zgodovino. Je avtor ali soavtor več knjig in šolskih učbenikov.

»Berite poezijo Nika Grafenauerja, berite Novo revijo, poiščite stare številke Nove revije, to so stvari, iz katerih se je rojevalo slovenstvo - to jaz vem.« Nekaj takega sem na postanku doma med dvema posvetoma mimogrede ujel v kuharski oddaji, ki naj bi srednji sloj in nove elite podučila, da so najboljši dunajski zrezki v Figlmüllerju, klobase na Naschmarktu, tartufi v Albi, ratatouille v Nici, Aix-en-Provenceu ali tem in onem pariškem bistroju in tako naprej.

Misel, da se je slovenstvo rodilo v poznih sedemdesetih in zgodnjih osemdesetih letih v Daj-Damu, je zabavna, čeprav je z (urbanim? ... no, ja) mitom o prispevku novorevijaške pивske družčine k slovenski zgodovini pred časom z nekaj stavki opravila že Tanja Lesničar - Pučko. Slovenstvo v Daj-Damu, srbstvo v Klubu književnikov na Francoski 7 v Beogradu, pokop jugoslovanstva pa

pri Mraku. Pa ne, da so eni in drugi jedli isto hrano, le začinili so jo vsak po svoje?

Vprašanje, kako se oblikuje zgodovinski spomin, je precej kompleksno in tudi vloge kuharskih in podobnih oddaj pri tem ne gre podcenjevati. Gotovo imajo mnogo večji vpliv kot šolska zgodovina ali znanstvene knjige. V politično-medijemskem prostoru je stvar že dolgo ponostavljena na »osamosvojitveno« os: 57. številka Nove revije, Majniška deklaracija, Demos, osamosvojitveni junaki vs. JLA in domači »izdajalci« in »veleizdajalci«. Se pa tudi del zgodovinskega ideološko in funkcionalno veže na to osamosvojitveno interpretacijo oz. na politično opcijo, ki stoji za njo, kar se je še posebej izrazilo v letošnjem slavnem letu - najbolj očitno na sedaj modnih zdravljičarskih politično-zgodovinarskih posvetih in podobnih prireditvah, kjer akterji zgodovinarje po-

V čem so Slovenci v resnici danes tako drugačni od drugih jugoslovanskih (balkanskih) narodov? Je slovenska »socialna struktura« danes bližja balkanski ali skandinavski? Je slovenska tajkunizacija kaj drugačna od srbske ali hrvaške?

učujejo o »pravilnem« pogledu na dogajanje. Lahko bi govorili že kar o novi »zgodovinski šoli«, ki pa je nova le po obrazih, po načelu delovanja pa sega v sedemdeseta leta 20. stoletja, le da ima drugačen predznak.

Duhoviti stavek sicer kontroverznega srbskega novinarja Aleksandra Tijanića: »Videli bomo, kaj se bo zgodilo v preteklosti,« torej za Slovenijo velja le še deloma, saj je politično-medijski pogled že vzpostavljen in velik del javnosti in stroke kakšnih bolj problematiziranih interpretacij niti ne potrebuje niti si jih ne želi.

Gotovo imajo nacionalni programi svojo vlogo (če smo že pri tem, prvega v osemdesetih letih z naslovom Slovenski nacionalni program med graditvijo socializma je konec leta 1983 in v začetku leta 1984 napisal starosta slovenskih komunistov France Klopčič, prvič je bil objavljen v Sodobnosti, celotno razpravo o njem pa glej v reviji Borec, 1992). A jih je treba postaviti v zgodovinski kontekst, sicer so bodisi pozabljeni kot Klopčičev ali pa glorificirani brez pojasnila, zakaj so se lahko uresničili. Kar zadeva osemdeseta leta, je najprej treba ugotoviti, da so Slovenci to zadnje obdobje Jugoslavije pričakali z izpraznjenim jugoslovanskim socialističnim patriotizmom, izginjal je strah pred večnimi sovražniki Nemci in Italijani, ogroženost so videli v Srbih. Krepile so se teze, da je Slovenija v Jugoslaviji izkoriščana. Posledica vsega tega je bilo res iskanje nekakšne nove identitete, saj naj Slovenci ne bi sodili v jugoslovanski oz. balkanski civilizacijski krog (to so pogosto trdili tisti, ki so prej goreče zagovarjali ju-

goslovanstvo). To stališče se je po osamosvojitvi močno okrepilo. Ob petnajsti obletnici osamosvojitve Slovenije ga je znan slovenski zgodovinar strnil v ugotovitev, da »socialna, gospodarska, kulturna in politična struktura slovenskega naroda ni združljiva s strukturo drugih jugoslovanskih narodov«. Posledica te ugotovitve naj bi bila 57. številka Nove revije.

Med »nejugoslovanskimi« identitetami so bile popularne t. i. avtohtonistične teorije, po katerih naj bi bili Slovenci staroselci (Etruščani, Veneti ipd.), ne pa priseljeni Slovani, kar naj bi zlasti dokazovale razlage izvora imen. Interpretacija (»prevod«) različnih krajevnih, jezerskih in rečnih imen po vsej Evropi je potekala nekako takole: Drava (Dravus) pomeni dreti, reko, ki ima hiter tok. Beseda izhaja iz sanskerta, Drava pa ni samo v Sloveniji, ampak tudi na Poljskem in v Švici (Derotchia), kar priča o razširjenosti Venetov, hkrati pa tudi o neposredni povezavi Slovencev z njimi. Po tej naj bi imela slovenski izvor tudi Celeia ('selo'), Logatec - Longaticus ('log', istega izvora naj bi bila tudi Locarno in Lugano), Trst - Tergeste ('trg'), Oterg - Oderzo (Otržje). Dokazovanje je zelo podobno tistemu pri amerikaniziranem očetu grškega rodu Gusu Portokalosu v komediji Joela Zwicka My Big Fat Greek Wedding (Moja obilna grška poroka), ki je bil prepričan, da lahko etimološko dokaže, da je vsaka beseda grškega izvora. Tako je - poleg vrste drugih zabavnih domislic - za kimo (ki pomeni v japonsčini nositi, mono pa predmet, stvar, reč) ugotovil, da prihaja iz grške besede »kimonas« (cheimonas, grško 'zima') in

zaključil: »What do you wear in the winter? A robe! So there you go!« Drugi del slovenskih razumnikov je, podobno kot že med obema vojnama, iskal srednjeevropsko identiteto (v to obdobje sodi tudi sedanji Mednarodni literarni festival Vilenica, ki se je začel kot srečanje srednjeevropskih pesnikov in pisateljev). Avstrijski pisatelj slovenskega rodu Peter Handke je to komentiral z ironičnim stavkom, da je Srednja Evropa le meteorološki pojem. V političnem kontekstu je kasneje srednjeevropska ideja, kot mnogokrat prej, doživela razočaranje, srednjeevropsko povezovanje je v devetdesetih letih zavrnil že dr. Janez Drnovšek, pa tudi na drugi strani, npr. v višegrajskem klubu, nad Slovenijo niso kazali kakšnega posebnega navdušenja.

V resnici so novo identiteto in družbeno sliko Slovenije v osemdesetih letih začeli sestavljati alternativna kultura in različna civilnodružbena gibanja, ki so si prizadevala za demokratizacijo Slovenije in Jugoslavije ob konkretnih vprašanjih, ter nekateri časopisi, pomembno tudi tednik, ki ga berete. O kakšni pejorativni »nezdružljivosti« slovenske strukture z jugoslovansko v svojih manifestih niso pisali. In še daleč prej, preden so začeli nastajati novorevijaški prispevki za nacionalni program, sta slovensko samozavest dvignili dve množični akciji, ki nista imeli nobene zveze s politiko, sta pa v interpretaciji osemdesetih let povsem prezrti. Prav ti dve akciji sta povzročili množično homogenizacijo na nacionalni podlagi, ki je po eni strani podpirala ustavobraniteljska prizadevanja tedanjih oblasti, po drugi pa omogočila, da razu-

mniški premisleki o nacionalnem položaju Slovencev niso ostali zaprti v ozkih krogih. Prva je bila akcija Podarim-dobim (prvič izvedena leta 1984), s katero so prek posebnega loterijskega sistema začeli zbirati sredstva za alpsko reprezentanco. Akcija je sicer trajala do leta 1997. V 13 sezonah so prodali kar 18 milijonov kartic, začetek akcije pa so omogočili uspehi Toneta Vogrinca, ki je najprej z Bojanom Križajem, pozneje pa še z vrsto drugih odličnih smučarjev prebudil navdušenje Slovencev. Tedaj so tekmovali pod jugoslovansko zastavo, vendar so v vseh reprezentančnih selekcijah nastopali izključno slovenski športniki, ki so nato na čeladah začeli nositi tudi slovenske zastave. V najbolj odmevnih letih tik pred osamosvojitvijo so prodali več kot tri milijone srečk na leto, kar je ob opustitvi davkov, brezplačni pošti in brezplačnem oglaševanju prineslo - preračunano v evre - okrog 1,3 milijona, to je več, kot dobijo danes zimске reprezentance od vseh sponzorjev in države. Za akcijo je več kot dvesto scenarijev in promocijskih televizijskih spotov ter več deset scenarijev televizijskih žrebanj napisal Jure Apih. Spote in večino oddaj pa je režiral Jaka Judnič. V oddajah in spotih so nastopali smučarji in smučarke, njihovi trenerji in direktorji. Osrednja figura akcije je z velikim šarmom in znamenitim pisanim šalom ter kapo postal igralec Janez Hočevar - Rifle. Ta homogenizacija Slovencev je omogočila, da je še istega leta, kot se je akcija začela, na olimpijskih igrah v Sarajevu v imenu vseh športnikov Bojan Križaj lahko prisegel v slovenščini. Druga akcija je bila Slovenija, moja

SKODELICA KULTURE V CANKARJEVEM DOMU NA VRHNIKI

GLEDALIŠČE

KONCERTI

FILMSKE PROJEKCIJE

FESTIVALI

RAZSTAVE

LUTKOVNE PREDSTAVE

WWW.ZAVOD-CANKAR.SI
WWW.MOJEKARTE.SI

V Sloveniji je pri odnosu do demokratizacije in osamosvojitve prišlo do nekakšne neprepoznave mešanice politike, spomina, javnih manifestacij, medijskih interpretacij in zgodovinskih razlag, ki jo je težko ločiti na posamezne segmente.

dežela. Začetek akcije sicer sodi v čas, ko sta Ciril Zlobec in Janez Menart nastopila s kritiko t. i. skupnih programskih jeder in proti poenotenu vzgoje in izobraževanja v državi, na pisateljski javni tribuni Slovenski narod in slovenska kultura so bile že izrečene praktično vse misli, zapisane v poznejših programih, ustanovljene so bile alternativne kulturne skupine mladih: Gledališče Sester Scipion Nasice kot del Neue Slowenische Kunst (NSK), združenih je bilo več umetnostnih področij, poleg gledališča tudi glasbena skupina Laibach (nastala v Trbovljah 1980) in likovna skupina Irwin. Glavni cilj akcije je bil turističen: po domače bi bilo treba sprejeti medse tuje turiste, ki bodo aktivno uživali v neodkritih raznolikostih čiste in pristne slovenske dežele. Poudarek bi bilo treba dati naravni lepoti in prijaznosti ljudi, ker je bilo to edino, kar je bilo glede na okoliščine mogoče ponuditi gostom. V kriznih razmerah in ob splošni apatiji ter sivini vsakdanjika je bila po mnenju snovalcev edina rešitev načrtno komuniciranje, ki naj prepriča domačo javnost v pozitiven odnos do turizma. Iz tega so avtorji akcije (vodja Jernej Repovš, Zdravko Duša, Jaka Judnič, Jani Bavčer, Zdravko Papič, Miro Kline in še nekateri) izluščili slogan Slovenija, moja dežela (v zadnji različici je bil avtor Duša). Dušan Velkaverh je napisal danes kulturno pesem »Moja dežela, / to je njena lepota, / moja dežela, / mi smo njeni ljudje, / lepota dežele je sloves njen, / njeni ljudje / smo njeno ime, ponosno ime.« Besedilo je uglasbil Jani Golob. Glavni avtor filma je bil Jani Bavčer, direktor fotografije Vilko Filač, režiser pa Jaka Judnič. Predlagani simboli so bili nagelj, klas, sončnica in lipov list. Na podlagi raziskave Mira Klineta in Klasa Brenka so Slovenci kot »edini povsem slovenski simbol« prepoznali lipov list (nagelj je v prvi vrsti prepoznan kot avstrijski in šele nato slovenski simbol, sončnica kot italijanski, klas pa kot madžarski). Ilustracija lista je nato izdelal Zdravko Papič. Že tedaj je bilo tudi ugotovljeno, da beseda Slovenija vsebuje »love«, kar bi kazalo uporabiti za propagandne namene.

Akcija Slovenija, moja dežela je daleč presegla turistični namen, že takoj pa je zaradi provokativnosti izzvala tudi polemike. Razglas »Slovenci! Turisti so na pragu naše de-

BORUT PETERLIN

že!«, s katerim se je akcija Slovenija, moja dežela začela, je bil posnetek proglasa Izvršnega odbora OF iz leta 1943, mnogi pa so v njem videli vzorec v kapitulantskem pozivu bana Natlačena iz aprila 1941. Razglas in akcija sta bila sprva razumljena predvsem politično, saj je v tem času Slovenija zaradi različnih vzrokov postala tarča hudih obtožb na račun nacionalizma in separatističnih teženj. Poleg tega je v Idriji prišlo do fizičnih obračunavanj med mladimi delavci iz drugih republik in Slovenci, pri čemer so slednji nosili priponke z napisom Slovenija, moja dežela. Akcija je izzvala odzive v časopisih po vsej Jugoslaviji. Izraz »dežela« je v zvezi s Slovenijo po Jugoslaviji začel dobivati slabšalni pomen. V tistem času so se začeli sistematični napadi srbskega in veznega tiska na Slovenijo. Prvo večjo polemiko je začel Krste Bjelič, odgovorni urednik zagrebške izdaje dnevnika Borba v času, ko je bila akcija Slovenija, moja dežela sicer

že nekaj mesecev predmet političnih obravnav. V Nedeljskem dnevniku je konec novembra 1985 objavil prispevek z naslovom Kaj muči (nekateri) Slovence? Bjelič je nekaj izjav in dogodkov (npr. pogovor Bojana Štiha z Josipom Vidmarjem, vzklikanje nacionalističnih gesel na nogometni tekmi v Ljubljani, intervju tedanjega predsednika slovenske skupščine Vinka Hafnerja v Nižu, izjavo zgodovinarja Boga Grafenauerja, da je meja slovenske zavezanosti Jugoslaviji pogojena z uredničenjem samostojnega nacionalnega življenja v njej) uporabil za splošen napad na Slovenijo. Poudarek članka je bil, da je Slovenija egoistična, nehvaležna za vse, kar ji je dala Jugoslavija, in se želi odcepiti, razlika v pogledih med uradno politiko in intelektualci pa naj bi bila samo v tem, kdaj naj bi se odcepitev zgodila. Tovrstno novinarstvo je tedaj postalo standarden način pisanja o Sloveniji, prednjačili pa so nekateri poročevalci iz Slovenije, zlasti

Aleksandra Plavevska, ki je poročala za beograjsko Politiko. Čustvenim prispevkom piscev, ki se jim je rušila idealizirana titovska Jugoslavija, kakršna že zdavnaj ni več obstajala, so se pridružili nacionalistični srbski pisci s točno določenimi cilji. V spremenjenem načinu, ki je od jugoslovanstva prešlo k medsebojnim nacionalnim obračunom, je bilo že prepoznavno sistematično spodbujanje protislovenskega razpoloženja, ki so ga že tedaj, še bolj pa v naslednjih letih povzročili domnevno slovensko nerazumevanje kosovskega problema in podpiranje kosovskih Albancev ter slovenske zahteve po demokratizaciji sistema (ukinitvev 133. člena o verbalnem deliktu) in vojske (civilno služenje vojaškega roka) ter odpravljanju preživelih simbolov (praznovanje dneva mladosti). Bjelič je nekaj mesecev za tem začel objavljati tudi v srbski reviji Duga. Dolgo serijo člankov je naslovil Sindrom vzporednega toka, smiselno pa je bila naravnana enako kot prispevek v Borbi, le da z drugimi primeri (civilno služenje vojaškega roka, odnos do JLA, mnenja »alpskih intelektualcev« o nacionalni ogroženosti ipd.). Tedaj že tudi slovenski tisk ni ostajal dolžan. Medijska vojna, ki se je razvila, je bila žal uvod v pravo, ki je sledila nekaj let pozneje.

Akcija Slovenija, moja dežela je, predvsem zaradi filmskega reklamnega prispevka, ki je prek televizije prišel v sleherni slovenski dom, preživela. Dobila je množično podporo in v resnici je, kot vse kulturne zadeve, postala nedotakljiva, po začetnih omahovanjih jo je podprla tudi tedanja slovenska politika. Ljudje so ob jugoslovanstvu, ki se je naglo topilo, geslo Slovenija, moja dežela vzeli kot izraz krepitve nacionalne identitete, še preden so bili artikulirani nacionalni programi, lipov list pa je postal simbol slovenstva. Šele zaradi te identifikacije se je nato lahko zgodilo leto 1988 in prav neverjetno je, kako je Demosova politika občutenje ljudi napačno ocenjevala ali podcenjevala pred plebiscitom in hotela priti do samostojnosti kar z nekakšnimi deklaracijami, navadno parlamentarno večino ali v najboljšem primeru z navadno večino na plebiscitu. Čeprav je sama nato v propagandno geslo ob plebiscitu zapisala »Moja dežela je naša država. Slovenija.« Simbolnih sporočil akcij Podarim-

VLADO KRESLIN

12.,13. in 14.
december 2011
ob 19.30

50 koncertov v 20 letih

© **cankarjev dom**

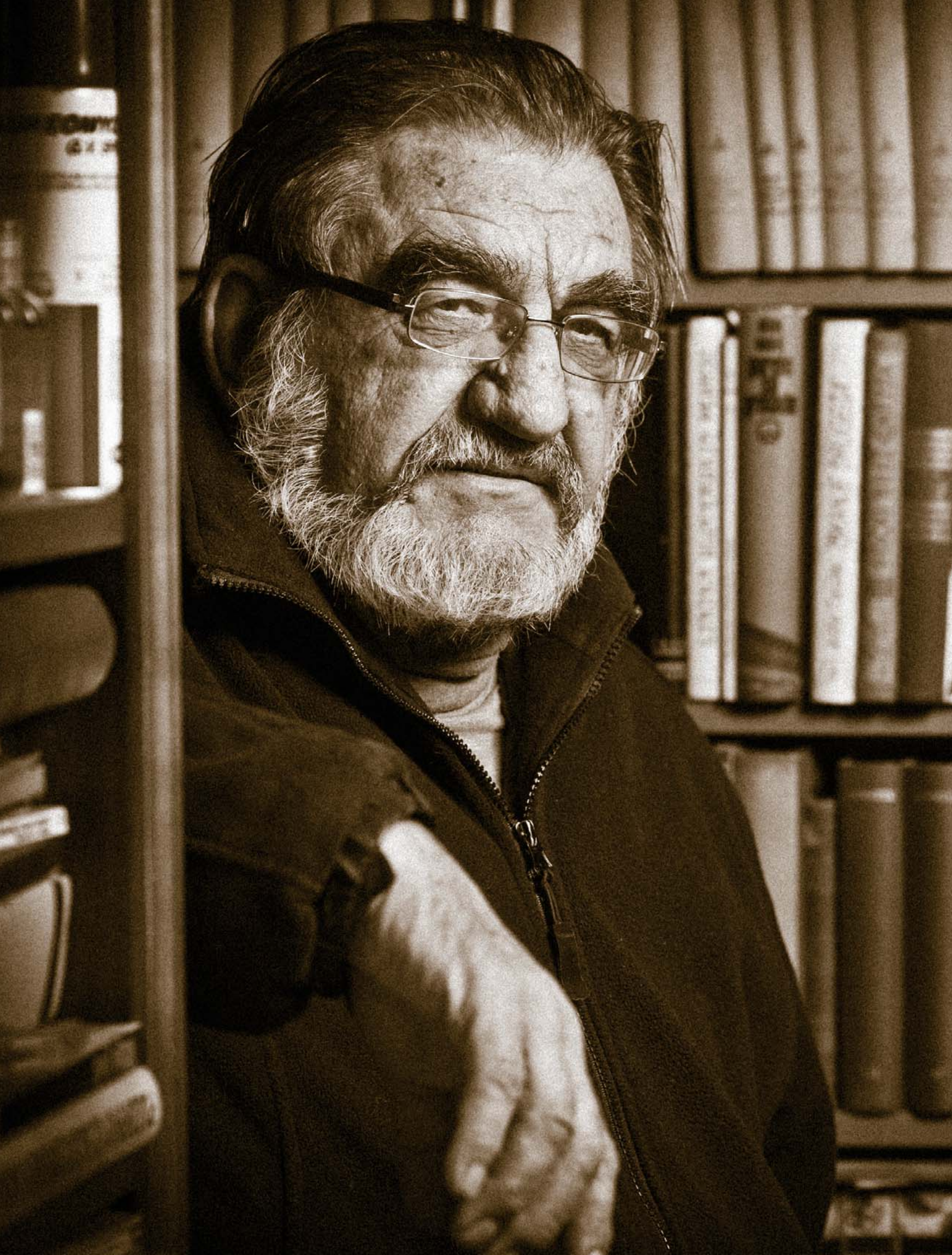
gostje:
Gabriella Gabrielli
Šajeta
Allan Taylor
Hans Theessink

Tista črna kitara

Foto P. Eržen

Pokrovitelj koncerta

Božidar Debenjak: Je konec brezglavih časov?

Kapitalizem je na stopnji, ki pelje v katastrofo. Njegova ideologija je res, kot pravijo nekateri, svojevrstna fundamentalistična religija, katere temeljna verska resnica je, da je treba povečevati dobiček. Vera, ki je zaznamovala naš svet, je krščanstvo. Vse njegove deformacije so bile zanikanje stavka iz Jezusovega nauka: Sobota je ustvarjena zaradi človeka in ne človek zaradi sobote.

Božidar Debenjak (l. 1935) je v začetku šestdesetih let začel poučevati na Oddelku za filozofijo ljubljanske Filozofske fakultete, nazadnje je bil profesor za predmeta socialna filozofija in filozofija zgodovine. Od leta 2001 je zaslužni profesor. Njegova bibliografija obsega več kot 300 naslovov, večinoma v revijah in zbornikih, v knjigah pa: Friedrich Engels - Zgodovina in odtujitev (1970 in 1981); V alternativni: Marksistične študije (1974) in Vstop v marksistično filozofijo (več izdaj). Uredniško in prevajalsko je sodeloval pri izdaji Marxovih del v slovenščini, prevedel Heglovo Fenomenologijo duha in Um v zgodovini.

»In kaj je rop banke v primerjavi z njeno ustanovitvijo?«

Bertolt Brecht je ta stavek vzel za moto *Romana za tri groše* in nato prenovljene verzije Opere za tri groše, in sicer v času po »črnem toroku«, borznem zlomu 24. oktobra 1929, ko se je začela svetovna gospodarska kriza in ko je razpadel svetovni trg. Slednje je odločilno pripomoglo k nastanku brezobzirnih diktatur, ki sta gradili na ekonomski avtarkiji: tretjega rajha in Stalinovega despotizma. Vzroki za krizo ob vstopu v trideseta leta minulega stoletja se niso zelo razlikovali od tistih, ki so sprožili finančno krizo, ki se v valovih zgrinja nad nas: obakrat je šlo za finančno špekuliranje z navideznim kritjem, nastanek različnih »balonov«, ki so se razpočili in povzročili zlom trgovanja. Razlika je predvsem v količini teh balonov, ki je v dobi »kazino kapitalizma« neznanjska. Tudi moč finančnega kapitala je zdaj še večja, kar je še zlasti usodno, saj je kapital povsem globaliziran, politična oblast z vsemi svojimi tremi vejami pa komaj kaj sega čez meje posameznih držav. »Svetovna vlada«, o kateri sanjajo mnogi politiki, pa ni nič bliže, kot je bila Kantu, ko je pisal o »večnem miru«, sanje o

njej torej niso kako učinkovito zdravilo.

A zanimiva je še ena primerjava, in sicer s prvo globalizacijo na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Skoraj natančno sto let pred »dolžniško krizo« sedemdesetih let dvajsetega stoletja se je začela strukturna kriza kapitalizma. V Nemčiji s »črnim petkom« 9. maja 1873, drugje kako leto prej ali kasneje; naše kraje je pretresala še okoli 1880, ko so se ljudje množično izseljevali v Ameriko, ker doma ni bilo kruha. Kapitalizem se je v tej krizi prestrukturiral iz stopnje svobodne konkurence v monopolni kapitalizem, zaostri so se socialni konflikti. Na njihovo ostrino, denimo v Ameriki, nas spominjata prvi maj in pa »drapeau rouge, rouge du sangue de l'ouvrier« (»rdeča zastava, rdeča od delavske krvi«). Nekje sredi devetdesetih let je iz krize izšel globaliziran kapitalizem, ki si je gladki potek dobro utečenih poslov rajši zagotavljal s socialnimi kompromisi, sindikalisti in delavski politiki pa so bili usmerjeni reformistično. Bliža se stota obletnica konca tega obdobja - svetovne vojne in razrvanega kriznega časa, ki ji je sledil. Sredi te krize je bil potem najden odgovor: uporaba doktrine, ki jo je najjasneje formuliral John Maynard Ke-

Nekdanji podjetnik se je vendarle čutil odgovornega za svoje podjetje, današnji menedžerji pa so odgovorni samo »navzgor«, in ta »navzgor« se končuje nekje v meglenih vrhovih finančnega kapitala.

74

ynes, in njen preizkus v Ameriki z Rooseveltovim New Dealom. Države so postale ekonomski akter, začele so izvajati anticiklično politiko, torej zavirati »pregrevanje« ter pospeševati v času pojemanja ciklusa. Še pred koncem druge svetovne vojne so bili s sporazumom v Bretton Woodsu (1944) ustvarjeni temelji za povojni preizkus »države blaginje«, ki je uspešno prestal čas skoraj do stote obletnice »črnega petka«. Začela se je nova strukturna kriza.

Sprva je bila napačno poimenovana: bila naj bi »naftna kriza«. Zakrivile naj bi jo države izvoznice nafte, ker so dvignile ceno nafte; državni programi držav blaginje so bili sicer financirani predvsem z razliko med nakupno ceno pri izvoznikih in prodajno ceno za porabo, torej državnimi davščinami držav uvoznic, a problem ni bil neresljiv in ni bil vzrok za krizo. Bila naj bi »dolžniška kriza«: da bi plasirali presežke denarja, so ga posojali pod zelo nizkimi obrestmi; čez čas pa so ga terjali nazaj z močno zvišanimi obrestmi, kar je naredilo države dolžnice insolventne. V resnici pa je šlo za veliko strukturno krizo, v kateri se je kapitalizem spet levil v novo fazo. Politično je to krizo spremljala ofenziva »nove desnice«, ki je imela svoje politične preroke, za ekonomskega preroka je bil izbran Milton Friedman, po čigar receptih je ravnal čilski diktator Pinochet (v sedlo se je zavihtel 1973/74), kot verski preroki so nastopali ameriški evangelikalci, najbolj izpostavljena politična predstavnik sta pa bila Margaret Thatcher (vodja torijcev 1975, na čelu vlade 1979-90) in Ronald Reagan (1967-75 kalifornijski guverner, 1980-89 predsednik ZDA). Thatcherjeva je zlomila britansko delavstvo, zoper njeno brutalnost je nastopila celo kraljica. Reaganova administracija je zaostrila oboroževalno tekmo. To je sicer oslabilo ZDA, obenem pa je načelo materialno podlago sovjetskim reformam pod Gorbačovom, kar je pospešilo zlom vzhodnega bloka. Osiromašeni zahod ni bil sposoben kakega novega Marshallovega plana za krizno pomoč novemu vzhodu.

Za političnim spektaklom pa se je dogajala levitev kapitalizma: na mesto keynesijanske države blaginje je stopal brezobzirni neoliberalizem, začele so se razprave o »štiritipinski družbi« (ena petina, kakih

20 odstotkov delovno sposobnega prebivalstva je postalo »odveč« in je obviselo na »socialnih transferjih«, torej na čedalje tanjši in redkejši mreži »socialne pomoči«). Nastopila je doba »logistike«, ko so začeli surovine, polizdelke in sestavne dele dovažati »just in time« na vrata podjetij, namesto da bi jih ta imela na zalogi v svojih skladiščih. Podjetja so svoj vozni park in svoje šoferje odvrгла, iz njih naredila svoje »podizvajalce«, ki morajo, zato da bi preživeli, maksimalno izžemati sami sebe, svoje družinske člane in druge svoje sodelavce v prevozništvu. Z javnim denarjem zgrajene ceste pa so postale prostor teh novih premičnih skladišč na tovornjakih. Izvoljeni predstavniki ljudstva niso protestirali proti tej prilastitvi javne dobrine za večanje zasebnega dobička, temveč so rajši prevzeli neoliberalno mantro o »konkurenčnosti«. Iz stare koze se je izluščila nova oblika globalnega kapitalizma. Manj razvitim deželam, kjer je bilo delo cenejše, so naložili produkcijo potrošnega blaga po dampinško nizkih cenah. To je uničilo celo vrsto panog v razvitejšem svetu, denimo tekstilno industrijo, prebivalstvo razvitejših dežel pa je začasno dobilo za svoje plače več izdelkov. Kmalu so se tudi slednjemu v imenu »konkurenčnosti« znižale realne plače in močno poslabšale delovne razmere, tudi zaradi daljšega delovnika.

V tem levitvenem procesu se je spremenilo tudi naše vsakdanje življenje. Iz »kupca, ki je kralj«, smo večinsko postali romarji v nakupovalne centre, v njih moramo zapravljati mnogo dragocenega časa, kupovati to, kar nam ponujajo. Trgovini ni treba, da bi bila ves čas založena z blagom, ki ga potrebujemo, temveč nas sili k nakupom tistega, česar ima sama preveč. Ponujajo nam poceni blago včasih zelo sumljive kakovosti, a zaradi njegovega obilja in razmeroma nizke cene sami težje opazimo, kako se tudi nam znižuje cena dela, kar nam argumentirajo z mantro »konkurenčnosti«.

Tudi nad nami kot posameznikom so zavladale banke, korak za korakom. Plačila za delo ne dobivamo več v gotovini na roko, temveč na bančni račun, in banki moramo za njegovo vodenje plačevati pristojbino. Naša hranilna vloga se smešno slabo obrestuje, banka zanjo sploh

ni zainteresirana. S krediti in lizingi se navidezno povečuje naša trenutna kupna moč, v resnici pa so obresti, ki jih je za to treba plačati, vir bančnih dobičkov in ena od podlag za bogato poplačilo bančnih menedžerjev. Plastične kartice in druge virtualne oblike denarja so zelo omejile kreditno politiko držav, saj se tu dogaja nenadzorovana emisija.

Še mnogo obsežnejše kot nad posamezniki banke s krediti prevzemajo oblast nad podjetji. Krediti pa niso samo vir oblasti bank in bančnih profitov. Kreditiranje, brez katerega je zdaj rast podjetij praktično nemogoča, je način, kako se ustvarjeno bogastvo realnega sektorja preliva v finančni sektor. Kadar pa je zaželeni rezultat kreditiranja sprememba lastništva podjetja (prevzem ali pa »menedžerski odkup«), kjer naj kupljeno podjetje kupcu poplača ceno nakupa, je to čista katastrofa. Različni pokojninski in podobni fondii nakupujejo in »racionalizirajo«, potem pa odmetavajo oskubljene ostanke zdravih manjših podjetij, kar je nekdanji predsednik nemških socialdemokratov Franz Münterfering dobro primerjal z napadom kobilic.

Namesto nekdanjega varčevanja so banke začele prodajati vrednostne papirje, med katerimi imajo mnogi le fiktivno vrednost, in jih pakirati v t. i. produkte (v resnici pač produkte fantazije) ter z njimi žonglirati. Finančnih sredstev v obtoku je tako, po mnenju enih ekonomistov trikrat, po mnenju drugih šestkrat, tretji pa menijo, da kar desetkrat toliko, kot bi ustrezalo realnemu sektorju. Vse drugo so baloni, ki prej ali slej počijo. Nastal je *kazino kapitalizem*, ki spominja na igro črni peter, v kateri je na denimo šest kart pet črnih petrov in ena prava karta; večina igralcev bo torej na koncu, v trenutku resnice, obsedela z nič vrednimi črnimi petri v roki, v čigavih rokah pa bo ostala tista šestina »bogastva«, ki ima kritje v realnem sektorju, se ne ve.

Kriza evropske valute ne izhaja samo iz tega, da so dežele kot Grčija in druge prirejale svoje bilance in se zadolževale nad svojimi sposobnostmi vračanja kreditov. Izhaja predvsem iz tega, da so evropske banke, zlasti francoske in nemške, želele plasirati čim več kreditov, med drugim za nakupe orožja (kar je pač samo in le potrošnja) in dru-

ge neproduktivne namene. Zdaj ko je Grčija sprejela številne ukrepe za svojo finančno konsolidacijo, se je pokazalo, da bi ji bilo treba, če naj sploh preživi, odpisati več kot 60 odstotkov kreditov. Toda dokler so ti krediti terjatve, so sestavni del pozitivne bilance bank; če pa se odpisejo, nastane luknja v bilanci banke in jo je treba dokapitalizirati. Če naj jih dokapitalizirajo države iz svojih davčnih prihodkov, jim zmanjka denarja za javne naloge, ki jih kot države imajo pri zagotavljanju šolanja ter socialne in zdravstvene varnosti državljanov.

Ves razviti svet se srečuje z demografskim problemom: zmanjšuje se število rojstev, življenjska doba pa se podaljšuje. S tem se zaostruje problem pokojninskega sistema. Toda tisto, kar se zahteva od nas, so samo gasilske akcije, ki naj zagotavljajo njegovo »finančno vzdržnost«. Razmisleka o problematičnosti samega sistema pa naj se za božjo voljo ne lotevamo. A prav ta je potreben. Pokojninski sistemi so bili zasnovani kot sistemi rentnega zavarovanja. Generacije so vplačevale za varno starost, pokojninske družbe pa so vlagale prosta sredstva v nekaj, kar je prinašalo rentni dohodek: v nepremičnine z najemnimi stanovanji in lokali, manj v delnice in državne obveznice. Nekatere države so svoje uslužbenke ali »državne uradnike« izvzele iz rentnega varčevanja in se obvezale, da jim bodo po upokojitvi plačevale pokojnino iz državnega proračuna. Vmes je izbruhnila vojna, v kateri so bile mnoge nepremičnine uničene in niso mogle več biti vir rente, v deželah, ki so se razglašale kot socialistične, pa so bile podržavljene in stanovanja dodeljevana po ključu »potreb«. V tem položaju se je konservativni sociolog, jezuit Oswald von Nell-Breuning, domislil, kako naj se zagotovijo pokojnine: z vplačili aktivnih delavcev. A s tem je nastala »veriga svetega Antona« = Ponzijeva shema = piramida: sistem bo deloval samo tako dolgo, dokler bo vplačnikov bistveno več kot prejemnikov. Igračkanje kazino kapitalistov z nepremičninami je porušilo tudi možnost, da se z nepremičninami ustvari nova podlaga za rentni donos. Zdi se, da je ideja »univerzalnega državljankega dohodka« edina, ki lahko pomaga iz te zanke. Po tej poti bi se spremenil tudi celoten odnos do dela. Daljša

Treba je torej spremeniti družbeno paradigmo. Znak tega je tudi svetovni val protestov, saj pomeni, da je vladajoča zavest, ideologija globalnega kapitalizma, dobila razpoko. Nič več se ji brezpogojno ne verjame.

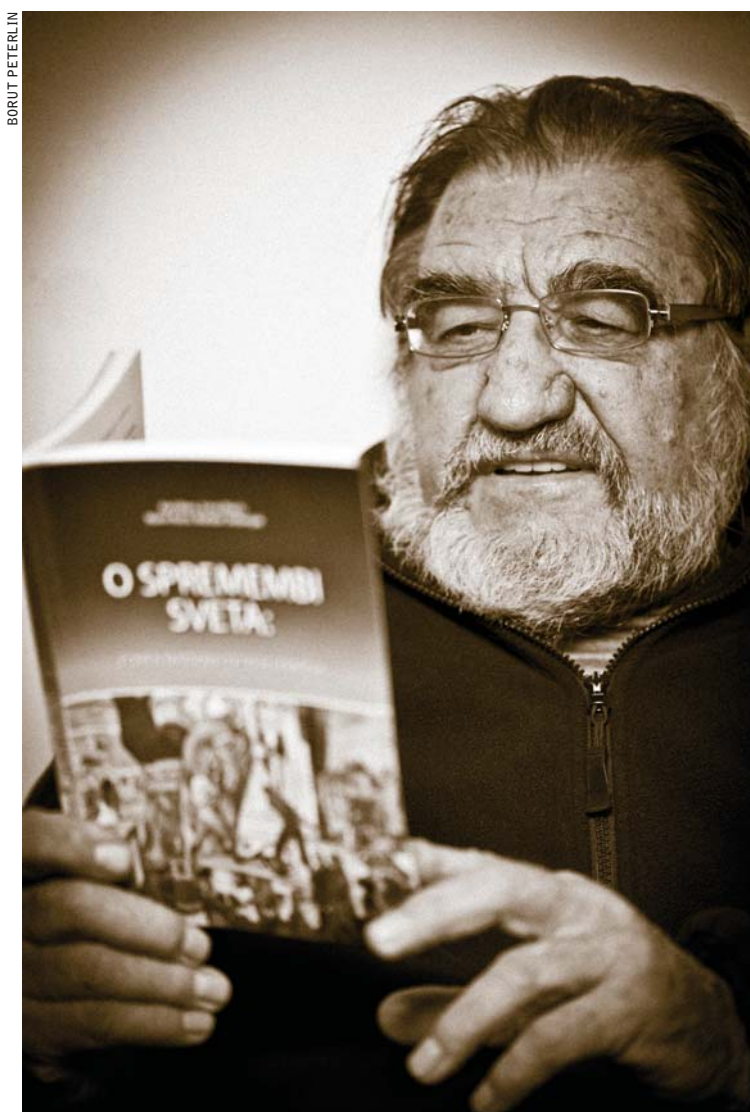
75

delovna aktivnost potem ne bi bila v nobenem navzkrižju z delovnimi možnostmi mladih. A utirjena pot »pokojninske reforme« tega razmišljanja ne dopušča. Religija turbo-kapitalizma s svojo fundamentalistično teologijo pač ne prenaša nobenih »krivovercev«.

Sistem izobraževanja in študija so neoliberalne reforme podredile »potrebam« po »poklicnih profilih«: kot da ne bi bila glavna slabost na vseh področjih življenja »fahidiotizem«, torej zaverovanost v eno drevo, ne pa spoznavanje tega drevesa v gozdu. Vzemimo za prispodobno zdravstvo: pacient hodi od enega specialista do drugega, prvi mu predpiše zdravilo A, drugi zdravilo B, ne da bi opazil, da so osnovne tegobe stranski učinki zdravila A, tretji specialist doda zdravilo C, da bi z njim odpravil simptome, ki jih povzroča zdravilo B, nazadnje pa bolnik konča na interni nujni pomoči, kjer mu morda sploh ne morejo pomagati. Po tem vzorcu delujejo tudi specialisti drugih strok, posledice pa so usodne. Namesto da bi bile sodobne univerze usmerjene holistično, torej da bi nenehno upoštevale celoto in razvijale posebnosti glede na celoto, so postale »multiverze«, ki naj zaradi »potreb družbe« oziroma »gospodarstva« vzgajajo strokovnjake za en vijak, torej, *sit venia verbo*, »šravfologe«. Tudi tu nenehno doni mantra o »konkurenčnosti«.

Kapitalizem je torej na neki stopnji, ki pelje v katastrofo. Njegova ideologija je res, kot pravijo nekateri, svojevrstna fundamentalistična religija, katere temeljna verska resnica je, da je treba povečevati dobiček. Vera, ki je zaznamovala naš svet, je krščanstvo. Vse njegove deformacije so bile zanikanje stavka iz Jezusovega nauka: Sobota je ustvarjena zaradi človeka in ne človek zaradi sobote. Vse obnove in aktualizacije krščanstva so vsebovale ta stavek. Religija sedanjega kapitalizma pa izhaja iz dogme: ni produkcija zaradi človeka, za človekovo preživetje in boljše življenje, temveč je zaradi dobička. Vsi ljudje naj služijo dobičku, večina naj se siromaši, vsakdo, ki je osiromašen, je, kot pravi trenutno najpopularnejši ameriški predsedniški kandidat Herman Cain, sam kriv, zato ne sme protestirati.

Prišli smo torej do totalne perversije vrednostnega sistema. Takrat, ko je bil kapitalizem sicer krivičen, pa vendarle nekako racionalen sistem,

sta bili vlogi personalizacije kapitala in personalizacije dela dodeljeni kapitalistu kot lastniku delovnih sredstev ter delavcu kot lastniku delovne zmožnosti ali moči. Prvi se je obenem zavzemal za racionalnost gladkega poteka produkcije, drugi pa je racionalno zahteval izboljšanje delovnih razmer in primernejše plačilo. Ta kapitalist kot personifikacija kapitala je izginil, ostali so samo njegovi plačani namestniki ali zastopniki (menedžerji), ki jih lahko hierarhično višji menedžerji (nadzorni sveti ipd.) vsak trenutek odpustijo (»krivdno« ali »nekrivdno«). Nekdanji podjetnik se je čutil vendarle odgovornega za lastno podjetje, današnji menedžerji pa so odgovorni samo »navzgor«, in ta »navzgor« se končuje nekje v meglenih vrhovih finančnega kapitala. S

tem pa je sistem izgubil vsako racionalno upravičenost.

Treba je torej spremeniti družbeno paradigmo. Znak tega je tudi svetovni val protestov, saj pomeni, da je vladajoča zavest, ideologija globalnega kapitalizma, dobila razpoko. Nič več se ji brezpogojno ne verjame. Na drugi strani pa še ni prepoznati nove paradigme, naj si bo to humanizirani kapitalizem ali pa postkapitalistična družba. Še vedno smo v obdobju nelagodja in kazanja s prstom na finančni kapital. Zato ima Žižek prav v svoji newyorški ulični intervenciji: razmislek o tem, kaj potem, se mora poglobiti. Krizo »črnega torka« 1929 je prav tako izzval kazino finančnega kapitala. Tedaj sta bila odgovora dva: eden, katerega je teoretsko začrtal Keynes, v praksi pa je najprej zaži-

vel kot New Deal; in drugi, ki je finančni kapital poimenoval »plutokracija«, ga razglasil za »judovskega« in se potem preizkusil v dvanajstih letih »tisočletnega rajha«. Tretji izhod so iskale revolucije, a dogodile so se na zadnjih dvoriščih svetovnega kapitala in že zato niso kazale poti naprej za razvitejši del sveta. Kot svojo glavno nalogo so videle pospešen razvoj za »dohitevanje«: bile so torej razvojne diktature s socialno noto.

Današnji kazino kapitalizem je prav tako brezizhoden. Tako ne gre naprej. Tudi Hollywood je proizvedel že kar nekaj filmov o takem ali drugačnem koncu sveta. Čedalje več je tudi asocialnega ravnanja posameznikov, brezumnega uničevanja lastnine. V Berlinu npr. vsako noč gorijo avtomobili, zgorelo jih je že več kot petsto, gorijo še naprej, čeprav so pravkar prijeli požigalca, ki jih ima na vesti okoli sto.

Toda prav zato je treba resno in temeljito razmisliti o poti k racionalnemu izhodu.

Ob takem stanju stvari je za Slovenijo usodno, da nobena od strank, kar jih je delovalo v dosedanjih mandatih obdobjih parlamenta, ni bila in ni predstavnica kake resnične leve, temveč so se vse gnetle v prostoru od zmerno levega centra prek desnega centra do revolucionarne desnice. Kritična teorija družbe je bila zato nekoliko tolerirana, a nikoli upoštevana. Stranke in njihovi politiki alternativnih odgovorov niso iskali in ne iščejo tudi znotraj obstoječe paradigme kapitalizma. Celotno tu je bila zadnja niša miselne samostojnosti odločitev, da proti volji IMF Slovenija ni uveljavila fiksnega tečaja dolarja nasproti marki, temveč drsečega, kar so morali tuji »mentorji« kasneje priznati za pravilno odločitev. Skoraj vse drugo, kar je politika počela v okviru obstoječe paradigme kapitalizma, pa je bila slepa pokorščina neoliberalnim mantram.

Slovenski politični razred potrebuje torej pogum za samostojnejše ravnanje, za slovo od psihologije ovčke v čredi.

Zato je seveda nujno, da se rodi nova slovenska levica, ki bo politiki kazala kritično zrcalo, sama pa kar najbolj temeljito in intenzivno iskala, katera vrata peljejo na prosto, v svobodo.

Svet stoji na glavi. Treba ga je spet postaviti na noge. ✕

Mojca Vendramin:

Kaj, če bi se prebudili?

77

Bolj kot v uvajanju sprememb smo večji v tem, da energijo usmerjamo v ohranjanje sedanjih razmer in struktur. To je primer neuspele pokojninske reforme, primer gradnje bloka TEŠ 6, primer plač v javnem sektorju, primer subvencij avtoprevoznikom v obliki vračila trošarin, ki so okoljsko škodljive subvencije.

Globalno. Gospodarske krize, ki si sledijo v vse krajših ciklih, in vse burnejši socialni nemiri; pol tisočletja star kapitalistični sistem se maje. Narava se še ni zares uprla, vse jasneje pa postaja, da planet ne bo prenesel nove milijarde ljudi, ki bo žive-la v »zahodnem« slogu. Približujemo se mejam, ki jih postavljajo biološke danosti planeta, in teh ni mogoče premikati. Naj to ne zveni katastrofično in negativistično, želim le orisati, kje smo in zakaj smo tukaj, in pokazati, da potrebujemo spremembe. Spremeniti bomo morali sebe in sistem ali pa

... Zakaj. Kapitalistični sistem se je razvil iz paradigme, da je delo samo po sebi vrednota in da je človek razumsko bitje, ki je sebično, individualistično in tekmovalno. Industrializacija je ta princip - dela zaradi doseganja dobička in njegovega ponovnega investiranja, da bi ustvarili še večji dobiček - spodbujala in človeku je denar postal cilj. To je eden od paradoksov sistema. Psihologi ugotavljajo, da človek v svoji biti ni sebičen, da je socialno bitje, ki potrebuje sodelovanje in prijateljstvo in si želi spoštovanja, ljubezni in pozornosti. Verjetno bi temu težko oporekali, zato tu najdemo razlog, zakaj nas potrošništvo ne zadovolji; zakaj ob vedno večjem bruto domačem proizvodu (BDP) nismo tudi srečnejši. Zato, ker ne dobimo tistega, kar resnično potrebujemo. Imamo pa vedno več tistega, česar ne potrebujemo. In tistega, česar zares ne potrebuješ, ni nikoli dovolj.

Denar je naslednji paradoks sistema. Vsak ga potrebuje, in kdor ga nima, ga želi imeti. Denar ni več samo menjalno sredstvo, tudi sam je postal dobrina, blago za trgovanje in, še perverznejše, tudi dolg je postal dobrina - blago, s katerim se ustvarja nova vrednost. Dokler se »hiša iz kart« ne podre.

Energija, predvsem fosilna, je omogočila industrializacijo, zato je energetski sektor postal pomemben. Finančni sektor je omogočil zadolževanje in s tem hitrejšo gospodarsko rast. Zato je tudi finančni sektor postal pomemben, donosen in zaščiten, v varstvu države in oblasti. Še več, finančni

Mag. Mojca Vendramin (l.1971), je ekonomistka, poklicno deluje na ministrstvu za gospodarstvo. Kot raziskovalka na Uradu za makroekonomske analize se je ukvarjala s politiko varstva okolja in vprašanji družbenega razvoja.

78 Psihologi ugotavljajo, da človek v svoji biti ni sebičen, da je socialno bitje, ki potrebuje sodelovanje in prijateljstvo in si želi spoštovanja, ljubezni in pozornosti. Jasno je torej, zakaj nas potrošništvo ne zadovolji.

sistem gospodarsko rast ne samo pospešuje, pač pa je ta zaradi njega postala nuja, saj mora biti z dolgim ustvarjena vrednost višja, da se z njo pokrijejo tudi stroški obresti. Torej se je s finančnim sistemom odvisnost celotnega gospodarskega stroja od gospodarske rasti še poglobila.

Če več finančnega sektorja pomeni tudi večjo gospodarsko rast, je treba omogočiti, da se ta razbohoti. Iz želje po »še več« se je tako porodila zamisel o deregulaciji finančnega sektorja, zmanjšali so se pravila, omejitve in nadzor nad njim, prepustil se je domišljiji. In gospodarska rast je bila res obilna. Vendar pa realna proizvodnja ni mogla dolgo slediti fiktivnemu finančnemu sistemu. Sledila sta finančni kolaps in gospodarska kriza. Dolgovi, ki so v tem procesu nastali, postopno prehajajo na pleča držav, te pa so imele v času pred krizo od kreditne ekspanzije tudi velike koristi. Tisti dolgovi, ki bodo poravnani, bodo na račun davkoplačevalcev, preostali bodo poravnani posredno prek slabše gospodarske rasti, brezposelnosti, stečajev ... Vendar pretres ni bil igra z ničelno vsoto, saj so se glavni igralci zavarovali pred izgubo. Tako je navezadnje tudi grška zgodba in z njo slabitev evra v korist ZDA. Zato je protislovno, da protestniki, privrženci gibanja Zasedimo Wall Street, ki zahtevajo javno zdravstvo, brezplačno šolstvo, minimalne plače itd., v bistvu prav od države, ki je vse to skonstruirala, zahtevajo, da je še več, da okrepi svojo vlogo in s tem svoj vpliv.

Naslednji paradoks je, da družbeno-ekonomski sistem temelji na potrošnji. Če trošenja ni, je kot pri vožnji s kolesom, ki se prevrne, ko se kolesa nehajo vrteti. Za trošenje pa potrebujemo povpraševanje. Če tega ni, ga je treba ustvariti; treba je ustvariti potrebe. Na individualni ravni je to primer izumljanja izdelkov, zaradi katerih naj bi se bolje počutili. Na širši ravni pa potrebe ustvarjajo težave, na primer bolezni. Tako so bile epidemije grip zelo donosne za farmacevtske družbe. Tudi zdravljenje raka je za proizvajalce citostatikov donosen posel, in ni jim do tega, da bi iznašli zdravilo, ki bi zdravilo vzroke te bolezni, ne pa samo njenih simptomov. Nadalje, terorizem je prav prikladen za ustvarjanje potreb. Med največjimi uporabniki boja proti terorizmu so prav izraelska podjetja, tudi kar nekaj novih delovnih mest - že samo na letališčih - je ustva-

ril ta boj. Med najučinkovitejšimi glede ustvarjanja potreb pa je kar neposreden boj, vojna. In navsezadnje se potrebe ustvarjajo celo z bojem proti ekološkim težavam, na primer z bojem proti podnebnim spremembam. Zato je tako imenovana zelena rast lahko prikladen izgovor, s katerim bi lahko pod pretvezo skrbi za okolje nadalje vzdrževali kapitalistični sistem.

Torej trošenje ohranja kapitalistični tržni sistem v stabilnem stanju, v ravnotežju. Že je bilo povedano, da tistega, česar resnično ne potrebuješ, ni nikoli dovolj. To pa je točno to, kar sistem potrebuje. Sistem deluje. Vendar pa, ali sta stalno trošenje in z njim stalna gospodarska rast sploh mogoča? Težava namreč nastane, ko s trošenjem trčimo ob omejene naravne vire.

Rast je bistvena značilnost življenja. Vsak živ sistem, tudi ekonomski, se razvija tako, da ima najprej obdobje eksponentne rasti. Vendar je v svetu omejenih možnosti nujno tudi časovno ravnotežje med rastjo in upadanjem. Tako v biosferi noben parameter trajno ne raste, niti linearno in še manj eksponentno, pač pa se samodejno sprožajo mehanizmi ustavljanja rasti. Torej na planetu z izčrpljivimi, neobnovljivimi viri, z omejenimi obnovljivimi viri ter omejeno sposobnostjo ekosistemov za nevtralizacijo onesnaženja trajna rast, niti linearna, še manj eksponentna, ni mogoča.

Znanstveno to pojasni zakon entropije. V naravi so vsi procesi entropični (zakon entropije je drugi zakon termodinamike, iz katerega izhaja, da je energija outputa zaradi entropijskih izgub nujno manjša od energije, ki jo vsebujejo inputi; zaradi tega zakona je posledica vsakega ustvarjanja reda, kot je tudi evolucija, nastanek entropije, ki je nepovratna), človekova dejavnost, ki ni popolnoma vpeta v funkcionalno mrežo preostalega življenja, pa je na vrhu lestvice pospeševanja entropije. Rast entropije je bila ob eksponentni rasti proizvodnje od industrijske revolucije pospešena, sedaj pa se skuša zmanjševati s tako imenovano zeleno rastjo. Toda ob rastočem gospodarstvu tudi pri visoki stopnji zmanjševanja in preprečevanja onesnaženja ni izhoda iz entropijske zanke. Tudi tako moderna »zelena rast« je ne more preseči, jo pa odloži.

Z gospodarskim razvojem se sicer pritiski na okolje zmanjšujejo, ven-

dar se to ne dogaja na globalni ravni. Manj razvita gospodarstva še vedno dohitevajo razvita in pri tem onesnažujejo okolje. Po projekcijah bo Kitajska leta 2030 po ustvarjenem BDP preseгла ZDA, leta 2050 pa naj bi bil BDP Kitajske dvakrat večji od ameriškega. Če je kitajske porabe že sedaj za 30 odstotkov svetovne porabe kovin (leta 1980 samo 5 odstotkov), si lahko le predstavljamo ogromen vpliv razvoja Kitajske na globalno ureditev, prek cen surovin in energije in glede obremenjevanja okolja. Bo planet prenesel dodatno milijardo avtomobilov, še posebej, če bodo ti še vedno vozili na fosilni vir energije? Povečuje se tudi svetovno prebivalstvo, in sicer glede na sedanjí prirast za milijardo približno vsakih deset let, kar pomeni, da se bo do leta 2100 podvojilo. To pomeni izjemne potrebe po proizvodnji hrane in s tem pritisk na krčenje gozdov, biotsko raznolikost, porabo pitne vode itd.

Tako pridemo do dileme. Z razvojem se povečuje produktivnost sistema, saj z vse večjo avtomatizacijo naredimo vedno več. Zato za isti izdelek potrebujemo vedno manj ljudi. Tako bi imeli, če gospodarstvo ne bi raslo oziroma ob ničelni gospodarski rasti, vse večjo brezposelnost. Smo torej pred vprašanjem, ali zaposliti ljudi in s tem trošiti tudi več naravnih virov, ki jih je vedno manj; ali pa trošiti manj naravnih virov in imeti vedno več brezposelne delovne sile. Z gospodarsko rastjo se tako izognemo socialni katastrofi, pelje pa nas v ekološko katastrofo; brez gospodarske rasti se izognemo ekološki, doživimo pa socialno katastrofo.

Izbruh socialne katastrofe poleg brezposelnosti pospešuje še vse večja družbena neenakost, ki je kontekst samega kapitalističnega sistema. Tisti, ki ima kapital, ga lahko oplaja. In to oplajanje je na račun tistih, ki ga nimajo. Vendar ima ta igra konec, kot pri družabni igri Monopoli, ki se konča, ko kateri od igralcev pokupi vsa posestva. Prav neenakost je sprožila proteste v ZDA, s katerimi želijo poudariti, da ima odstotek ljudi 40 odstotkov vsega bogastva na svetu. Je torej sploh mogoča rešitev iz zanke, ali gospodarska rast in ekološka katastrofa ali brez rasti ob socialni katastrofi. Je, in sicer je na dolgi rok edina možnost ta, da imamo gospodarstvo brez rasti in da pri tem delo razdelimo med vse. To pomeni, da se tisti, ki imajo zaposlitev, odpovejo

delu dohodka v korist nekoga, ki bi bil sicer brez dela. To v praksi pomeni krajši delovnik in manjše dohodka, kar pa ne pomeni tudi nižje življenjske ravni, saj se ta z razvojem sama po sebi viša. Le bogatenje bi bilo počasnejše, predvsem pa bi bila družba bolj enaka, z manjšimi dohodkovnimi razlikami. V takem sistemu bi torej ne bili odvisni od gospodarske rasti, trošenja in ustvarjanja potreb. Navsezadnje ne bi bili odvisni niti od finančnega sektorja, saj ne bi potrebovali zadolževanja za gospodarsko rast.

In kje smo danes. Po hudi finančno-gospodarski krizi v letih 2007-2009 je pred vrati nova. Ta se je sedaj v nasprotju s prvo, ki je bila omejena na zasebni sektor in njegove dolgove, prenesla na državo. V prejšnji krizi so bili na voljo fiskalni instrumenti politik, sedaj teh ni več. Države so spodbujale trošenje kot na primer v Nemčiji, kjer so subvencionirali nakup novega avtomobila, če si starega dal v razrez, ali v Sloveniji subvencioniranje skrajšanja delovnega časa. Tega sedaj ne morejo več početi, ker se ne morejo več zadolžiti. Torej je ogrožen bistveni gradnik sedanjega sistema: trošenje. Smo prišli do začetka konca?

Lokalno. Naša država je vpeta v evropski in globalni sistem, zato je nemogoče, da bi delovala kaj prida drugače od drugih. Tudi sicer je za koncept brez gospodarske rasti potreben širok družbeni konsenz in pripravljenost na velike spremembe, s katerimi se kot nacija še ubadamo. Čeprav smo država z dokaj dobrim sistemom socialnega varstva in razmeroma majhno družbeno neenakostjo, problem revščine v Sloveniji nikakor ni zanemarljiv. Po podatkih za leto 2009 je bilo v Sloveniji 223 tisoč ljudi, ki so živeli pod pragom tveganja revščine, 121. tisoč je bilo hudo gmotno prikrajšanih in 88 tisoč ljudi je živelo v gospodinjskih z zelo nizko delovno intenzivnostjo. Presečna množica (pri čemer se kazalniki medsebojno izključujejo oziroma se ne podvajajo) je torej 339 tisoč oseb pod pragom tveganja revščine ali socialno izključenih (Poročilo o razvoju 2011, UMAR).

Dohodninska reforma leta 2007 je davčno razbremenila najvišji dohodkovni razred z utemeljitvijo, da naš davčni sistem odganja visoko produktivno in za razvoj ključno visoko izobraženo delovno silo. V slogu »čikaških fantov« so z makroekonom-

Smo se pripravljene odpovedati ugodnemu nakupu izdelka, proizvedenega na primer v Bangladešu, ker vemo, da je tako poceni le zaradi krutega izkoriščanja delovne sile?

79

skimi modelskimi izračuni dokazovali, kako bo vsem boljše, če bodo tisti, ki so sposobni, davčno razbremenjeni in s tem bolj motivirani za delo. Sedaj bi bilo dobro, da bi ta učinek dokazali tudi »ex-post«, za nazaj. Po mojem mnenju, ki ne izhaja iz modelskega izračuna, pač pa iz resničnega primera, bi rekla, da se je s to davčno reformo v žepe bogatih, najverjetneje v njihove nepremičnine in luksuz, prelilo približno 100 milijonov evrov. Namreč primer delilnikov stroškov za porabo toplote v večstanovanjskih stavbah pokaže, da spodbuda z davčno razbremenitvijo še vedno ni bila dovolj velika. Z zakonom, sprejetim leta 2008, se je uvedla obvezna uporaba delilnikov. Podjetniki, tehnologi, inženirji so vedeli, da bo leta 2011 treba vgraditi okrog 200 tisoč delilnikov. Torej je bilo jasno, da obstaja možnost milijonskega posla, ki tehnološko ni posebno zahteven. Vendar ne, letos med vgrajenimi delilniki ni niti enega slovenske proizvodnje. Ker jih v Sloveniji ne delamo. Ali visoko izobražena delovna sila tega izdelka ni bila sposobna izdelati ali še vedno ni bila dovolj motivirana za posel? Če ni bila sposobna, se lahko zamislimo nad znanjem in dejansko sposobnostjo izobražene delovne sile, če pa ni bila dovolj motivirana, se prav tako lahko zamislimo.

Iz tega sledi, da v Sloveniji manjka še precej podjetniškega in tehnološkega znanja, da bi imeli uspešno gospodarstvo. Tako, ki bi bilo bolj tehnološko razvito, manj energetsko intenzivno in potratno. Zato pa potrebujemo tudi dobre šole, predvsem univerze. Z nacionalnim program RISS so narejene dobre zasnove, da bi se v visokem šolstvu in na znanstvenem področju stvari obrnile v pravo smer, sedaj pa je vse odvisno od izvajanja in uresničitve napisanega.

Koliko pa se znamo upreti interesom kapitala v korist socialnih in duhovnih vrednot? Bi zmogli konsenz, da bi prepovedali oglase na TV, ki oglašujejo izdelke za otroke. Da bi vsaj otroke obvarovali pred lovskami potrošništva, dokler je to v naši moči. Bi lahko, ne da bi pri tem zapravljali ogromne količine časa, energije in celo denarja - v primeru referendum - bolj obdavčili za okolje in zdravje škodljivo in eksistenčno ne nujno potrošnje, kot so hitro pripravljena hrana, sladice, sladkarije, meso, embalaža?

BORUT PETERLIN

Žal je videti, da pripravljenosti na spremembe še ni ali je vsaj do sedaj še ni bilo. Bolj kot v uvajanju sprememb smo večji v tem, da energijo usmerjamo v ohranjanje sedanjih razmer in sedanjih struktur. To je primer neuspele pokojninske reforme, primer gradnje bloka TEŠ 6, primer plač v javnem sektorju, primer subvencij avtoprevoznikom v obliki vračila trošarin, ki so okoljsko škodljive subvencije.

Okoljsko, gospodarsko in navsezadnje socialno bi bilo koristno, če bi znali ceniti domače proizvode, izdelke in ideje. Da bi bilo nacionalno razpoloženje tako, da bi bilo to spoštovanje lahko resnično in pošteno in bi pomenilo neke vrste nacionalno zavest, vrednoto. Ker je že res, da v tej kruti globalni tekmi s prosto menjavo trg omogoči, da dobimo največ za svoj denar oziroma da se omejena sredstva najučinkoviteje porabijo. Vendar ta pravila igre niso čista, ker onesnaževanje narave in izkoriščanje delovne sile ni

ovrednoteno in ta škoda ni vključena v cene izdelkov. Če pa trošimo to, kar je lokalno pridelano, se zelo zmanjšajo stroški transporta, ki je sicer velik okoljski problem. Pa ne samo zaradi vpliva na globalno segrevanje, pač pa tudi z vidika onesnaženosti zraka in velike rabe energije. Že na podlagi zdravega razuma je jasno, da s sistemom nekaj ni v redu, če v Sloveniji jemo nizozemske paradiznike in kitajski česen. Poleg tega je pri hrani znano, da je tista, pridelana v domačem okolju, tudi energetsko najustrežnejša. Na splošno bo kljub vse večji globalizaciji postajala vse pomembnejša lokalna samooskrba, predvsem pri osnovnih potrebah, kot sta hrana in energija, saj ta poleg okoljskih koristi prinaša tudi zelo pomembna delovna mesta.

Lastnina. Očitno je za nas zasebna lastnina fetiš, statusni simbol, sicer ne vem, zakaj je v bogatejših državah mogoče, da si avto ali pralni stroj deliš, pri nas pa do tega še ni

smo prišli. Na primer v Švici, kjer je življenjska raven nekajkrat višja kot v Sloveniji, je precej pogosto, da imajo v večstanovanjskih stavbah skupni pralni stroj, tako da ga uporabljajo v skupnih prostorih. S tem privarčuješ, ker ti ni treba kupiti svojega, hkrati pa pridobiš kvadratni meter stanovanjske površine, ki bi ga sicer zasedal pralni stroj. Podobno je z avtom, ki ga uporabiš za neko pot in potem vrneš ter plačaš za uporabo; kot je mogoča uporaba koles v Ljubljani. Če avta ne potrebuješ vsak dan, res ni smiselno, da stoji v garaži ali na parkirišču. Garaže tako sploh ne potrebuješ ali pa se izogneš brezupnemu iskanju parkirišča. Japonci temu rečejo »kuruma banare« - demotorizacija. Vse to so načini, ki olajšujejo življenje, saj zagotavljajo varčnejše življenje in zato tudi zmanjšujejo revščino. Navsezadnje pa so smotni še z vidika varstva okolja. Le z vidika potrošnje in gospodarske rasti niso ugodni. Ali zato takih načinov pri nas še ni? Ali je treba res za vse spremembe čakati na državo in njeno podporo. Ali pa morda v naši družbi primanjkuje tudi svežih zamisli, ki so lahko podjetniški izziv, hkrati pa lajšajo življenje in razbremenjujejo okolje?

Primer novega, drugačnega lotevanja stvari in spremembe, ki jo svet potrebuje, je Patagonija, blagovna znamka kakovostnih in dragih športnih oblačil. Potrošnike, svoje morebitne kupce, nagovarja, naj premislijo, ali njen izdelek resnično potrebujejo. Poleg tega kupce svojih izdelkov obvešča, kako naj ravnajo, da bo izdelek čim dlje uporaben, lahko ga pošljejo v popravilo ali za ponovno uporabo in v reciklažo. Morda je to le nova tržna metoda, vendar je v kontekstu sprememb, ki jih svet potrebuje. Pomeni korak naprej, zato si vsekakor zasluži omembo na tem mestu.

Osebnost. Smo se pripravljene odpovedati ugodnemu nakupu izdelka, proizvedenega na primer v Bangladešu, ker vemo, da je tako poceni le zaradi krutega izkoriščanja delovne sile ali celo otrok in onesnaževanja okolja. Smo pripravljene dojeti, da nekaterih stvari ne smemo imeti, da zanje ni izgovora. Smo pripravljene dojeti, da naše odločitve vplivajo na planet. Smo pripravljene biti budni, ko kupujemo, kot nas nagovarja kampanja evropske komisije »Prebujena generacija«, iz katere izhaja tudi naslov? ✗

Anton Kramberger:

Mila moja cislajtanija, bog te ubio

Sladka javna slast omotičnega zamudništva, ki danes na vso moč hiti in se peha, da bi prehitela že zamujeno, to je vrla podoba današnje pestre Slovenije. A vse v zaodrju dela proti temu, da bi se zares kaj spremenilo.

Dr. Anton Kramberger (l. 1954) je izredni profesor na Fakulteti za družbene vede, ukvarja se s preučevanjem trgov dela, med drugim je raziskoval tudi politične elite v Sloveniji. Dolga leta je bil zaposlen na statističnem uradu, kar se kaže tudi pri njegovem publicističnem nastopanju: podatki mu zaradi tega povedo veliko več kot povprečnemu uporabniku. Preprosto zaživijo, nenadoma številke postanejo ljudje in s tem usode.

V Slovenijo skoraj vse, razen vremena, prihaja s tridesetletno zamudo. To velja tako za traktor in hibridno koruzo, tržno ekonomijo in neoliberalni piš, medijsko nekulturo in stand-up komike, vseisto sredinsko politiko in njen slinasti strankarski golaž, mcdonalds bolonjske reforme in hidravlično črpanje evrovirov, pa tudi za ekumenski polet kraguljev na primorsko univerzo. Le zamude same so, začuda, presenetljivo točne, stalno se pomujajo tu nekje, dajejo videz zasople modernosti, značilne za obrobja razvoja. Postrojene so za beg, to že, a zbežijo ne, ampak se stalno utrjujejo. Morda je zato France Prešeren, obupan nad vsem, kar se tu novega pomotoma zagozdi in malce nakopiči, a nikoli prav ne prekucne, zamrmral, da »vremena Kranjcem bodo se zjasnile«. Morda, pravim. Bila je velika verjetnost, da vsaj od časa do časa utegne naš poet le imeti prav.

Na vzhodu vreme pomeni čas. A orbitalni sateliti vidijo naš čas in vreme, ki ga vedno spremlja, in to vnaprej, ko se nam še sanja ne. Ni nam več treba modrovati, se mrščiti in tuhtati, ali nam onile oblaki odnašajo ali prinašajo dež. Pa smo vseeno užaljeni, ker nam vse te tehnike in nove

Če že moramo uvesti oligarhijo, ko se skušajo domači faraoni povzpeti na oblast ob pomoči plebejcev, saj so nam krhko republiko elitni škrajte očitno do dna zapufali in zafurali, nikar ne sodelujte pri tem.

82

tehnologije skoraj kradejo našo malo domačo kulturo - lojtre, radio Savico, borovnice, kozolce, kašče, oboke, štirne, gange, ajmoht, flancate, colnge, pirhe, šrange, veselice, coprnice, romanja, šihte, fasungo, šporhet ..., skratka, ves ta naš mali, izginjajoči svet lingvističnih unikatnosti in materialnih tradicij ter drobnih krhlin zasebne prostodušnosti in varnosti. Domače je namreč še vedno bolj po starem, nekako arhaično: je lagodno, je počasi, je tudi previdno, vdano, varno in toplo, da so le drva pravi čas naložena okrog hiše. Včasih v kletih in okrog njih kar preveč klokota, dedci norijo, spremlja jih razsajanje, a kaj bi to. Tudi drugod ga lokajo.

Sladka javna slast omotičnega zamudništva, ki danes na vso moč hiti in se peha, da bi prehitela že zamujeno, to je vrla podoba današnje pestre Slovenije. A vse v zaodrju dela proti temu, da bi se zares kaj spremenilo. Niso samo ta rdeči in ta črni, ki podstavljajo noge, tudi levi in desni so pa spodnji in zgornji; vsi držijo svoje nitke, vrvce, gajbice in vzvode, so na preži in v davnem ravnovesju. Resda je povsod polno novih odrov za javne govorce in njihove govorance, hm, vedno nekaj starega na novo oznanjajo, prinašajo, prenašajo, izumljajo, razvažajo, vsiljujejo, prodajajo, obljublajo. A kljub odprtim mejam in novim tehnologijam, ki so postale dostopne, pa padlim vladam in od mrtvih vstalim eksmrkaičevcem je tu še vedno na kupe raznih možnosti za najljubši šport vaških tribunov, trških imenitnežev in drugih povzpetnežev, za njihovo samoljubno lokalno defiliranje, paradiranje in trimfiranje.

Narod pa ploska in treska. To huronsko pitje, popivanje, pa čeprav zaradi odkritja stoletne kumare, razkritja največjega reveža, zajetja temne svetlobe, ogleda električnega avtomobila na biodizel ali pa, preprosto, zgolj zaradi postane vode, ki jo je treba popiti, nas očitno od davnine ven neizmerno radosti. Z radikalnejšimi novostmi se pri nas dela previdno, z andahtjo, kot pravimo. Pametno puščamo času čas, da se novotarije od konca zmedijo drugod, zato da nas tedaj, ko v večjem obsegu le zavijejo v naše kraje, presenetijo že pripravljene. Izjema so bojeviti uskoki, ki se delajo, da od vedno vedo, kako rešiti problem prepočasne adaptacije naroda, z nekakšno kobiličjo invazijo: odpreti glavo, pravijo, pa naliti vanjo svinca in, hop, po riti ... dajte, korakajte, vojaki. Itak gre vedno za obrambo. K sreči so še v manjšini.

Previdnost ima svoje prednosti, pa tudi slabosti. Ena se nam hudo otepa. Celotni otroci nam odrastejo kasneje kot navadno, v svojih poznih srednjih letih, ko jih že prične dajati išias. Drugod, kjer je manj žgočega spomina, ki se mora predajati naprej, drugače bi bilo joj, in kjer je več življenja, mladina večino tega, kar se je namenila postoriti, opravi ali vsaj krepko zastavi že do svojih tridesetih. Pri nas pa še na pragu srednjih let nasledstvena generacija dremlje po šolah, barih in čakalnica za delo. Kosovel je k sreči umrl dovolj mlad, da se je izognil tej mili usodi. Uspelo mu je napisati veliko sočnega, sočasnega in tehtnega, še preden so ga dobili v roke domači kujoni. Ni jim uspelo amputirati mu vida, glasu in bistrca, ušel jim je pod zemljo. Si pa vse do danes pre-

pirljivo lastijo zasluge, kdo ga je bolj prvi odkril. Ali tisti, ki ga je boječje skrival, ali pa oni, ki je prvega oviral, ker je še kaj drugega zarinil globoko v spodnje predale pozabe. Za čas čez trideset let.

Spomini, memorije, komemoracije, dvojne, trojne, pa begajoča zgodovina in razni ustoličeni berniki, berilci, ki ne berejo zase, kot to počno iskrivi, radovedni ljudje, ampak bolj svečano, prebrano, pojoče, tako rekoč za vas. To je javna podoba Slovenije, na zadržanem izletu v pospešeno modernost. Sukajo si stare, bele brke in se z njimi obešajo na nove čase. Vodiči po prihodnosti so, skrbno zazidavajo nove besede, pomene, odnose in razloge, da bi se lahko jutri morda sončili na njihovi terasi. Varuhov položajev, stanu in ugleda povsod mrgoli, kot listja in trave. Številna pokopališča trhljivih vednosti, ki se neutrudno slavijo, in napajališča polovičnega znanja, ki samo sebe cuka za rep, od Boninova do Šareda in nazaj. Pa nešteti štanti s prodajalci lučk vsepovsod, za varno pot do grobov. Kako že zgledajo ti kramarji? Kaj znajo? So nam dober zgled? Odpirajo okna v svet? Obetajo?

Komajda; pogledjmo nekaj prizorišč поблиže.

Družina. Ko se nebo in zemlja objameta, se rado zabliska in, glej ga zlomka, nova družina. V Kanadi že deset odstotkov družin sestavljajo odrasel par in domača žival. Ljubezen je očitno lahko živa, radoživa, živahna in brezmejna. Pri nas pa se ljubezen porabi kakor vavčer, za prvi nakup in enkrat za vselej, smo pač takšna kultura. Nato sledijo same pogodbe, kako doma, kako v javnosti, kako v službi, kako drugje,

pa še, kaj bo iz naših otrok, če jih je kaj. Ostalo se skriva, ker to je - ru-meni tisk. Včasih mislim, da ga polnijo spovedniki. Najtradicionalnejše družine pa so skupaj v glavnem zaradi navad, zavoljo matičarjev in sosedov, drugače pa se notranje hudo cepijo kot nestabilni atomi, in vežejo na karkoli, najbolj pa na zloglasni napredek: moške in kung-fu televizorji na eno, žene, kuhinja in mehiške nadaljevanke na drugo, otroci in internet pa na tretjo stran. Manj tradicionalne družine se zabavajo, če se znajo, in čakajo na boljše čase. Posamezniki samotarji pa delajo, blodijo, delajo, blodijo in ... delajo. Mama mia. Čudaki se čudijo, grejo drugam, se vrnejo pa spet čudijo. Kajti tu okrog se redno pojavlja jata tradicionalistov, ki neutrudno skrbijo za boljši videz razmer, gromko znamenijo enotnost, složnost in enoznačnost nuklearne ali razširjene družine. Prijazno ponujajo kozarce za boljšo plodnost, brez vode, in vrče za dobro voljo, brez vina. Kozarčarji, vrčarji, videzarji.

Šole. So sol ljudstva, dajejo šolance. Zlasti na periferiji, kjer je toliko novega. Odkar zmanjkuje dobrih direktorjev, odkar zginjajo firme, podjetja in delovna mesta, odkar statistika prešteva v glavnem mrtve duše, ker žive kar prehitro izrinjajo iz delovnih in administrativnih registrov, so šole naravno pribežališče za družbo znanja. Jasno, v družbi znanja so vsi kar po šolah, ker učiti se morajo oboji, tisti, ki še ne znajo dovolj, in tudi tisti, ki znajo preveč, ko pa je to, kar se učimo, kaj hočemo, neuporabno. Šole sicer ne uničijo vsega, kar je dobrega v mladini, zagotovo pa nimajo večjih zaslug za to, kar se posreči komu razumeti,

ODKUP PO NAJVIŠJI CENI: bele pisarniške, računovodske arhive

NAJCENEJŠE UNIČENJE: zaupne dokumentacije

NAJCENEJŠI ODVOZ: kosovnih odpadkov, odpadnih surovin, mešanih pisarniških odpadkov

BREZPLAČNO LOČEVANJE: pisarniških odpadkov iz »črnih vreč«

IN IZDAJA EVIDENČNIH LISTOV

Imam kolega: ko se boji za funkcijo, si opaše veliko torbo in nas toplo pozdravlja, zdravo, kolega, kako si kaj; ko je na funkciji, si opaše čisto majhno torbo in gleda mimo, kajti ta svet je poln problemov, on pa tako vneto skrbi zanje.

83

tudi mimo šol. Naše znamenite poklicne šole so vse bolj moderni etno muzeji: posestva, kleti, učne delavnice, telovadnice, mojstri, pomočniki, vajenci, novi programi itd., vsega dovolj. Če bi vsi ti poklicni mojstri, tehniki, gradbeniki, kuharji, frizerke, gospodinjci in aranžerji vdrli na delovna mesta, bi se sistem, o groza, prenovil. K sreči so plače dovolj majhne, da se jim delati res ne splača, delovnih mest pa tudi ni kaj dosti; zato samo desetina diplomantov še najde zaraščeno pot v zaposlitve, pol od tega kar doma. Večina poklicno profiliranih diplomantov srednjih šol pa se vpiše dalje, na višje šole in univerze, v veliko veselje dekanov, dekanj in vice dekanov. Ti lahko vrtijo svoje specialistične vpisne in molilne mlinčke sto na uro.

Ah, ta cerkev. V Utrechtu morajo kopati globoko, da postavijo temeljne kamne na trdno podlago, povsod sama mivka. Pri nas je drugače. Kamnite cerkve, religiozni monumenti, rastejo kar same od sebe, že od površja navznoter, do preštevilnih kraških jam in brezen, kjer se vrši primarno pogansko bogoslužje slovenstva. Na oltarjih teme nas vdano čaka naša slepa prerokinja kraškega sveta, človeška ribica. Večinoma se lahko spokorimo kar v jamah, med kapniki in podzemnimi vodami. Le tu in tam, zaradi lepšega, obiskujemo verske obrede tudi v zunanjih, uvoženih katedralah, novogradnjah tako rekoč. Predvsem zato, ker bi, če se ne bi odzvali klicu svetle dolžnosti, tam kar naprej zvonili.

Šefi in direktorji. Dobri so med njimi, a napuh in odsotnost vsakršne kontrole jim strahovito hitro lezeta v glavo, kjer je bolj malo svetlobe. Morda jim delam krivico, a pri meni spadajo v nekakšno trnovo žaloi gro z več prizori. Prvi prizor, javna uprava: pišemo zaključni test iz nemščine, namestnik direktorja tudi, ker je bilo zagroženo, da tisti, ki ne piše, vrača šolnino, ki jo je učitelju vplačala kadrovska služba. Malce se potimo, še najmanj naš vodilni, ki veselo, izkušeno plonka iz bukvic na kolenih in cegelcev iz rokava. Naredimo vsi. Drugi prizor, ozka lokalna cesta sredi Ljubljane: pred menoj stoji črna limuzina, zato ustavim, kakšnih deset metrov za njo. Nato limuzina z veliko hitrostjo zapelje vzvratno in treščič vame. Izstopiva, okrog je polno očividcev,

BORUT PETERLIN

mladina z bližnje srednje šole, imajo odmor. A voznik limuzine, skrat, direktor večjega podjetja iz logaškega okolja, vseeno vneto in srepo zahteva, itak plača podjetje. Tretji prizor: pomočnik direktorja enega največjih podjetij pri nas profesorje prek emaila zmerja kot totalne bebec, ker mu ne pustimo, da kot zunanji sodelavec nekritično reklamira svojo in neko tujo svetovalno firmo. Češ, umaknite se mi, jaz sem posebljeni denar. Denar že, pamet pa na dopustu. Nasilnež se je zgubil nekje v sivini funkcij, denarja in zlorab. Četrti prizor: časasna stečajna upraviteljica štirinajstih podjetij, sicer izredna študentka, me po emailu ogorčeno ošteva, ker ji pojasnujem, kaj vse mora znati za izpit, rekoč,

da bi lahko ona mene kaj naučila o življenju, sicer pa, da itak lahko ukaže svojim podrejenim, naj ji napišejo izpitno nalogo, ne bi bilo prvič. Kaj si pa mislim. Milo gospo še čakam. Peti prizor: pobaran sem, resno, ali prodam uradno registriran visokošolski program, da bi lahko tudi drugje pobirali šolnine, seveda bi nam izvajalcem nekaj plačali, če ga izvedemo v strnjeni obliki, zgolj v desetih dneh, a za honorar, za v žep. Nešto bi trebali smutit, bog te ubio, Antone. Zadeva se še vedno vrti v prazno, upanje umre zadnje. Šesti prizor: gospodje, ki imajo mogočne položaje, delovno mesto, predstojništvo, direktorske pozicije in še profesure za povrhu, silijo mlade šolance, ki obupano iščejo službe, da zanje po več let delajo zastoj, vse samo zato, da morda kdaj postanejo enaki svojim krivnikom. Učite se, mladi mili moji. Skratka, vsa ta slavna podjetja, projekti in domislice, ki so naplavina

švindlarske tranzicije, so znamenje zidanja gradov na tuj račun, zato se jim sam nisem znal, mogel ali hotel priključiti. Večinoma so te ustanove že zginile z obzorja, v pozabo, ali pa še živijo, a kvečjemu kot šibka zastopstva tujega znanja, dela, licenc ali prijateljskih koncesij. Nič pomembnega torej. Omenjene vodilne osebe pa verjetno še delajo dalje, kar pač delajo, če delajo, ali pa uživajo zasluženi pokoj. Meni ostaja globoko nezaupanje v sposobnost in neznosno lahkotnost neodgovornega slovenskega direktorskega kadra. Svetlo in pisano jih gledam, pa nič ne pomaga.

O mnogočem tega, kar je brhko in hkrati bridko znamenje zamudništva, bi se še rad izrekel. Na primer o upanju, ki se porodi med vrstniki, o trdnih in manj trdnih gostilnah, ki prenašajo svojo žlahtno tradicijo na mlade rodove, na študente in študentke, o rustikalnih kulturnih domovih, ki so prešli v zasebne roke, pa kaj o popolni javni upravi, ki jo pokončno jezdi voševski misijonarji, tudi o medijih ter slavnežih, ki cukajo novinarje za rokav, bi ne bilo napak kaj dodati, ali pa o položajnikih, z lumpi dobavitelji iz ozadja, o tem se je moč v nedogled pogovarjati, končno, živahno dogajanje je tudi v žlahti, ko enkrat zapadejo v predajo in užitek posesti, dediščine in prihranki. A to so morda že teme, ki spremljajo staranje, ko nehote hitiš v objem hiralnic in ljubne matere narave. Morda kdaj drugič.

Za zdaj pa le ponavljam uvodno basen ali pesem, kakor ji porečejo naši bratje Slovaki. Da se utrdi njeno sporočilo. V Slovenijo skoraj vse, razen vremena, prihaja s tridesetletno zamudo. Rodimo se stari, drugače od alg in navadnih, radoživih ljudi. Potem delamo, delamo in ne mislimo preveč, v glavnem delamo po starem. Ko se upehamo, upehamo pa se hitro, ker se tekmeči nenehno trudijo, da bi delali manj in živeli bolje, delamo mi še hitreje. Ne pa tudi dosti bolje. Človekov kapital nabildamo v smer stroja, ki nas ne razume, čeprav mi njega razumemo skoraj popolnoma, nato nam trgi pobegnejo, naša firma opeša, omaga, usahne, stroj se amortizira, naš kapital se sesede, malce se še pokadi iz njega, kmalu strohni. Samo upokojimo se še mladih src - kajti vse vredno, po čemer stalno hrepenimo, je še vedno v celoti pred

nami. A časa in energije, žal, zmanjkuje.

Vmes pa skrbimo za red, če kaj, to pa znamo: radostno potolčemo vse pučiste, prekucuhe in anarhiste (Trubarja, Zoisa, Podbevška ... Bigca), tudi tiste, ki imajo morda zanimive ideje, da le arhaični modeli lahko še naprej in v nedogled drgnejo položaje. In se nam dobrikujejo, kadar jim je tesno in potrebujejo zasilni izhod, češ, nismo mi trideset let zadaj, ampak so drugi ušli predaleč in, jasno, na stranpota. Imam kolega: ko se boji za funkcijo, si opase veliko torbo in nas toplo pozdravlja, zdravo, kolega, kako si kaj; ko je na funkciji, si opase čisto majhno torbo in gleda mimo, kajti ta svet je poln problemov, on pa tako vneto skrbi zanje.

Smo zmerni optimisti. Še zlasti, ko gledamo naše vodilne škrate, kako stalno sunkovito tlačijo večje škatle v manjše in zraven sopihajo, kako predano se žrtvujejo za nas. In k slo, ne preveč vneto, si prikimavamo, da je naša mila domovina res nekaj posebnega, leži na enkratnem križišču severa, juga, vzhoda in zahoda. In da je, ja, seveda, naša skupščina menda res že parlament, naši kandidati so menda res že skoraj mednarodni politiki, naši šefi res podjetniki, pa čeprav z bančnimi vzvodi, in tudi, ja, da ne pozabimo, ljubljana je res že pravo mesto, če sta že Celje in Maribor, Novo me-

sto pa itak, in da je celo pohlepni primorski up res nekakšna korporativna univerza, če že ima toliko univerzalnih pravnih, pravilnih, razvpitih molznikov in koruznikov na napajališčih ter, seveda, obilo naslednjih investicij (pa marž od njih). Sanjajmo torej, da so naši mali svetovi res urbani cvetovi. Cvetovi zla gotovo, urbani morda za silo, na prvi pogled, ubrani pa nikakor.

Zgledi? Jok, brate, malo morgen! Če bolj od blizu pogledaš, same grožnje za zdravje, ko se naši škratje in škrici privaliijo ter zahtevajo od nas, da jim še mi pomagamo tlačiti večje škatle v manjše. Se lahko česa nalezesh: sami pufi okrog njih, veselo in drzno zbrani na tuj račun, za razne javne maškarade, promenade, fasade.

Mar ne čutiš, mila moja, da drgetaš, ko iščeš izhod: prav imaš, tu ni upanja ne priznanja, ja, so samo mrzli poljubi Hilde-Matilde, ki te zapeljuje, to je to, komajda kaj drugega. Vseeno, kam kreneš in koliko si star; tu stalno živiš nekako ukrivljen, nad tabo pa se repenčijo ministri ali pa njihovi ministranti, češ da si ali prekucuh, če bi rad razumel in ne samo trdo delal, ali pa gnjavator, ki ubija sicer prijetno klimo. Zato je bolje, da ostaneš kar v podprtiličju, da ne motiš onih pomembnih klapouh leporečnikov iz nadkleti. Tiho, vzorno, vztrajno in stalno čakaj, da te morda le opa-

zijo, nežno zmrčvarijo in ... daj že mir, ti, ki si vselej vsaj tri klatfre pod zglajeno površino.

Pod zglajeno površino je vsa čakalnica prihodnosti, uradnih ur še ni; cvet zajezene moči je tam, šepeta si prikrite zgodbe zamolčanega kolektivnega žrtvovanja presmelih oseb. Tako ima tudi raja svoje tihe, kontemplativne postanke, vmes med državnimi prazniki. Ljudje te vrste, molčeči in delavni, so hvaležen dejavnik produkcije in konsumpcije, so nadvse dragocen vir za družbeno reprodukcijo, rast in razvoj; delajo za škrate, obenem pa so poceni in zamenljivi. Najlepše, kar jih lahko doleti javnega, je sedmina, pa še zanjo sami našparajo - tedaj celo zavistneži in mračnjaki iz svojega svetlega sveta razvijajo svilene robce in skušajo žalobno smrkati, škoditi ne more.

Onkraj medijske norosti in žarometov, zasukanih navzgor v navidezno življenje, pa je danes mlademu in smelemu človeku pri nas pogosto drugače, nekam vsakdanje tegobno, pusto, zateglo, suho in brezperspektivno. Ne drugi, tretji svet je to, ki se dela, da naj vlada optimizem. Žurajo, furajo, hkrati pa bruhajo, mukajo, vsi do enega sami pametni, no, premeteni cepci, nabrani iz gostega grmovja, kamor sonce redko posije, da te kap. Sence senc na odrskih lučeh. Orientalsko gledališče.

Dragi moji, naj vam priznam, kaj mi leži na duši: prav vseeno mi je, koga volite. Dokler morate zvončkljati, ko se pasete, vam vladajo drugi, zato vas ne bo doletelo nič kaj posebnega. Tam bodo nalimani vsi, ki se jim mudi naprej in navzgor. Enaki. Isti. Tisti. No, če pa že morate tja, na volišča, da vas ne bi po nemarnem opravljali - pa čeprav natančno veste, da kdorkoli, ki zaide na divjo jago, tudi divje strelja in zapravlja, brez nadzora in brez vesti, tudi vam najljubši so zraven -, vas prijazno prosim, upoštevajte tole, iz mene govori izkušnja: izberite točno tretjega, zapisanega naprej ali nazaj od tistega, ki vas je enkrat že prentental. Pa čeprav bo to ženska. Bodimo vsaj velikodušni, brezdušni, kot smo se naredili.

In, čisto nazadnje, ne interpretirajte tega, kar sem napisal. V rimskih republikah so bili interpreti tisti sloj ljudi, ki je senatorjem od donatorjev tajno prenašal podkupnine in sporočila, čemu so sredstva namenjena, da bi le naročnik lahko ostal anonimen. Imam torej starodaven razlog za to prošnjo. Če že moramo uvesti oligarhijo, ko se skušajo domači faraoni povzpeti na oblast ob pomoči plebejcev, saj so nam krhko republiko elitni škratje očitno do dna zapufali in zafurali, nikar ne sodelujte pri tem. Se še ne splača.

✕

TRAVNIŠKI SADOVNJAK – PRILOŽNOST ZA DODANO VREDNOST?

Travniški sadovnjaki kot del tradicionalne podeželske kulturne krajine pomembno prispevajo k njeni večji biotski pestrosti, zato sta njihovo ohranjanje in gospodarjenje z njimi pomembna naravovarstvena in družbena skrb. Pomen travniških sadovnjakov namreč ne sega zgolj na ozko področje naravoslovja (oziroma okoljevarstva/naravovarstva), ampak ima tudi svoje nesporne in močno poudarjene kulturno-sociološke in ekonomske lastnosti. To še posebej velja za Goričko, ki ima

dolgo in bogato tradicijo sadjarstva. Zato smo po zgledu uspešnih delovanj drugje po Sloveniji (RP Kozjansko, KP Kolpa, KGZ) in v njeni širši okolici (NP Risnjak) ter skupaj s partnerji (RRA Mura DOPPS, NP Ōrseg, RA Slovenska krajina) oblikovali projekt »Upkač« (prekmurski izraz za ptico smrdokavro, Upupa epops).

S projektom želimo trajnostno in sistemsko ohraniti biotsko raznovrstnost travniških sadovnjakov, hkrati pa spodbuditi lokalno prebivalstvo k novim gospodarskim

možnostim razvoja. Izvedli bomo vrsto dejavnosti (obnovitev že obstoječih območij travniških sadovnjakov in vzpostavitev novih površin, zgraditev potrebne infrastrukture za gospodarno izrabo produktov), ki bodo prispevale k skupnemu cilju projekta.

 KRAJNSKI PARK
GORIČKO

1001

TISOCINENDAR.SI

Ljubljana: Citypark / 01 541 17 30, Podhod Plave lagune / 01 230 11 45, Mercator center / 01 518 74 18
Domžale: Mercator center / 01 724 41 50, Maribor: Europark / 02 320 59 15

Pro-92 d.o.o., Bratov Babnik 10, Ljubljana / 01 510 81 30

tope in čudovito mehke odeje
z veliko bombaža

DAVID FUSSENEGGER
textil

Janko Lorenci: Moj strah, tvoj strah

Bojimo se, da smo zavozili lastno državo. Ta strah se meša z zdravo jezo zaradi družbenih anomalij.

Janko Lorenci (l. 1943), novinar in komentator, dolgoletni novinar Dela in urednik Sobotne priloge Dela, danes je kolumnist Mladine. Lorenci je napisal več knjig, med drugim Savna in druge zgodbe ter Šepetanje zbora.

Najbrž je dojenčka strah že med rojevanjem, enako kot starca tik pred smrtjo. S strahom se rodimo in s strahom umremo. Strahovi se lepijo na nas vse življenje in so morda najizrazitejše v majhnem veselju naših čustev. To ne velja samo za posameznike, ampak tudi za vsoto vseh nas, človeštvo. Mnogih stvari se boji tudi naša vrsta kot taka.

Strah je eno izmed t. i. temeljnih čustev, tiči nam globoko v genih. Pri tem ni enoznačen; človeka navda s tesnobo, nelagodjem, celo bolečino, hkrati pa nas opozarja na nevarnosti. Skratka, pomaga nas ohranjati pri življenju in nam življenje greni. Sprevrže se lahko v različne bolesterne oblike, a v osnovi je zdrav. To nam takrat, ko nas pograbi, ne izboljša počutja.

Strahov je toliko, kolikor je ljudi. Vsakdo ima svoj osebni, malo poseben strah, tesnobo, negotovost. Za to pestrost poskrbi kombinacija genov, okolja in osebnih izkušenj. Morda obstaja celo strah pred strahom.

Strah se pogosto meša z drugimi čustvi, z upanjem, jezo, maščevalnostjo, žalostjo, napadalnostjo itd. Prestrašen človek je lahko zelo krotek ali zelo nevaren. Večina junaštev je tesno povezana s strahom.

Bojimo se najbrž večkrat, kot čutimo veselje, zadovoljstvo, zaljubljenost, pohoto itd. Strahov nikoli ne zmanjka; nekateri z odraščanjem minevajo, toda rojevajo se novi. Mlad si nesmrten, potem se neizbežni konec počasi rine v podzavest ali zavest. Kar se smrti tiče, postaja človek z leti precej zaskrbljen. A tudi to je zelo različno, kar je v redu - če bog da, smo med tistimi, ki to zoprniijo kar dobro prenašajo. Pri strahu pred smrtjo, tisto dokončno, strah izgubi svojo dvojno funkcijo - na nevarnost nas samo opozarja, odvrne je ne.

MINLJIVI IN TRAJNI STRAHOVI

Podobno kot posamezniki čutijo strahove tudi skupine, sloji, narodi ali kar človeštvo, sedem milijard

EU je nastala iz strahu pred razmerami, kakršne so zanetile drugo svetovno vojno, strah pred jedrskim orožjem pa je preprečil, da bi hladna vojna preskočila v pravo.

88

duš. Zato lahko poleg individualnih govorimo tudi o kolektivnih strahovih. To niso preprosti seštevki individualnih strahov, ki so preveč različni, da bi vsi veljali za vse. Toda nekateri strahovi nastopajo tako rekoč pri vseh ali vsaj pri večini. Zato so pomembni za posameznike in družbe.

Tudi kolektivni strahovi imajo dva obraza; spravlja nas v stisko, hkrati pa svarijo pred nevarnostmi. EU je na primer nastala iz strahu pred razmerami, kakršne so zanetile drugo svetovno vojno, strah pred jedrskim orožjem pa je preprečil, da bi hladna vojna preskočila v pravo. Zdaj se bojimo, kaj bo prineslo nadaljevanje krize, in tudi to sproža različne obrambne reakcije. Ali bodo prevladale ustrezne ali ne, bomo še videli.

Kolektivne strahove je mogoče razvrstiti na različne načine. Eden izmed njih bi lahko bila delitev na *valove strahu* in nekakšen *civilizacijski strah*. Prvi pridejo in minejo razmeroma hitro, drugi nam potuhnjeno preži v kosteh.

Kdaj nas bo zalil kak val strahu, ni mogoče napovedati, a vrstijo se v lepem zaporedju in čedalje pogostejše, kot se zdi. Zgledov zanje ne manjka: strah pred umiranjem gozdov, strah pred terorizmom, aids, nore krave, segrevanje ozračja, prašičja gripa, Fukušima. Taki strahovi se post festum včasih pokažejo kot pretirani. Potekajo praviloma tako, da sprva nastane izjemen, mnogokrat prenapihnen strah, kar panika, potem ta strah polagoma postane del vsakdanjosti in se poleže, nevarnost, ki ga je sprožila, pa se, prej morda precenjena, začne podcenjevati. Včasih sproža valove stra-

hu vedno ista nevarnost, denimo jedrska energija. Strah, ki ga dviga, deluje vzgojno ali pa ne. Po Fukušimi so Nemci in deloma Japonci napovedali izstop iz jedrske energije, drugi se niso zganili. Pedagoški učinek valov strahu je na splošno dokaj mršav.

Ti valujoči strahovi imajo po navadi realno podlago (grožnje jedrske energije, pandemij, novih orožij, načetega okolja itd.). Hkrati obstajajo družbeni mehanizmi in subjekti, ki valove strahu netijo in krepijo. Mednje spadajo politika, mediji in znanost, pa tudi internet. Vsi po vrsti prebivalstvo radi strašijo, da ga laže obvladujejo (politika), si zvišajo gledanost, poslušanost, branost (mediji), pritegnejo zanimanje (znanost) ali sproščajo frustracije (internet). Primer za tako početje politike je t. i. kultura strahu; Zbigniew Brzezinski jo opisuje kot ozračje, ki ga demagoška politika namerno ustvarja zato, da laže uresniči svojo politiko. Bush je tako politiko vodil kot vojno proti terorju po terorističnem napadu 11. septembra. Bush ima po svetu v tem pogledu nemalo kompanjonov.

Tako početje ni nedolžno; ljudstvo ga spregleda, se nanj po eni strani navadi, po drugi pa postane nezaupljivo, tudi če še naprej potrebuje svojo dozo adrenalina. Valovi strahu se tudi zato tako hitro dvignejo in poležejo, kar je lahko, če gre za resno in trajno nevarnost, slabo. Slabo je tudi, da politika, mediji in znanost zato izgublajo zaupanje, trdne orientacijske točke bledijo ali izginevajo, to dela družbo negotovo in še bolj občutljivo za nove valove strahu. Nastaja začarani krog strahu, za katerega se ne ve, koliko je

posledica manipulacij, koliko pa ustrezná reakcija na to ali ono grožnjo. S prašičjo gripo so nas očitno lepo opeharili. Kaznovan ni bil nihče - sprega sokrivcev je bila preširoka in prevplivna.

TESNOBA ZAHODA

Nekakšen humus teh razpršenih občasnih strahov je širša in globlja tesnoba, recimo ji civilizacijski strah. Sestavljajo ga nelagodje, negotovost, občutek nemoči, celo občutek slabe vesti zaradi celote našega tipa razvoja. Ta strah, to nezadovoljstvo s sedanjostjo in tesnobo pred prihodnostjo, to prežeče nelagodje prežema intimo posameznikov in kolektivov. V nas tiči prtajeno in ne zavedamo se ga kar naprej, a je živ. Razvoj svetovnega dogajanja ga prej krepí kot blaži. Z njim ne gre pretiravati, a je tu. Podoben strah so čutile nekatere generacije pred nami, a sedanji se zdi bolj utemeljen, trajnejši in tudi več posledic bo najbrž prinesel. Valovi strahu brez njega ne bi izginiili, bili pa bi blažji in redkejši.

Civilizacijski strah najbolj čuti Zahod. Medtem ko v kar velikih delih sveta, zlasti v novih ekonomskih silah (Kitajska, Indija, Brazilija itd.), prevladuje optimizem napredovanja in dohitevanja nekoč nedosegljivega *Abendlanda*, temu plahni samozavest, saj izgublja nekdanjo samoumevno prednost v znanstveni, gospodarski in vojaški moči. Vedno bolj dvomi tudi o svoji ureditvi - liberalnem kapitalizmu in predstaviški demokraciji, ki ju je še včeraj oholo izvažal na vse konce sveta. Prihodnost se mu zdi negotova in nevarna, muči ga občutek, da so najboljši časi za njim. Relativno zaostajanje po dolgem obdobju večanja

splošne blaginje »rešuje« tako, da v škodo večine ostro reže v socialo, delo, varnost, okolje. To večja družbeno napetost in pospešuje civilizacijski strah. To občutje je težko oprijemljivo, izmuzljivo, a se širi. Zanj niso, kar je koristno in pravično, povsem nedovzetni niti bogati in vplivni; lahko se zatečejo v svoje zaprte četrti, a čutijo, da so dolgoročno odvisni od celotne družbe.

V takem razpoloženju, ki ga zadnja leta dodatno bremeni globalna kriza, a je telo že pred njenim izbruhom, zahodne družbe nihajo med strahom pred prihodnostjo, fatalizmom, upanjem, da se bo vse neka-ko uredilo, in naraščajočim nezadovoljstvom. Velika večina ostaja negibna in tudi miselno trdno vključena v pogon, ki se mu reče (neoliberalni) kapitalizem. Toda strahu, negibnosti in negotovosti se pridružuje čedalje več jeze zaradi slabih perspektiv in stanja, kakršno je.

Naš prtajeni skupni strah polagoma postaja pomemben družbeni dejavnik. Deluje kot strah posameznikov: deloma hromeče, deloma pa tistega, ki se boji, sili v obrambne akcije. Kdaj, kako, ali sploh lahko negibnost preide v široko protestno gibanje, ostaja nepredvidljivo.

PREMIK IZ APATIJE

Toda nekaj se dogaja, to se zdi očitno. Civilizacijski strah ostaja, a je deloma potisnjen v ozadje in spodrina ga jeza. Civilna družba ni še nikoli čutila tako malo zaupanja, a tudi tako malo strahu do institucij, države, koncernov in drugih centrov moči. Protestništvo ostaja omejeno, vendar uživa široko naklonjenost. Če bo obmirovalo na sedanji točki, mu grozi, da bo usahnilo in

WWW.BICIKEL.COM

REVIIJA BICIKEL

ZA KOLESARJE IN VSE AKTIVNE

Vsem novim naročnikom do konca leta 2011 podarimo večnamensko rutko. Na povezavi www.bicikel.com/revija/ izberite Letna naročnina s kodo in vpišite BCTOP

WWW.TEKAC.SI

REVIIJA TEKAC

ZA TEKAČE IN AKTIVNE LJUDI

Naročite brezplačno revijo o teku in sodelujte v nagradni igri: www.tekac.si/revija/

Na 10ko

Raztezanje

Vaje za korak

Videna analiza

Obutev za zahtevne terene

Veštoljno oblačenje

Zrušite se in mi!

NAČRT VADBE ZA 10 IN 21 KM

PRIMERJAVA MATERIALOV LES, JEKLO, TITAN, ALUMINIJ ALI KARBON

KAND. 3. KOLJ IN KAJ JESTI

Dve desetletji lastne države sta prekratko obdobje, da bi nam privzgojili zdravo samozavest in občutek, da je ta država res naša. Z državo je problem, ker jo odločilno predstavlja politika, ta pa se je dokaj spridila.

89

se morda obnovilo šele lep čas kasneje. Zato se zaveda, da mora postati množično, postaviti konkretnije zahteve, se organizirati nacionalno in mednarodno in še naprej iskati javno podporo. Nasilju se za zdaj v veliki večini odreka, vendar grožnja nasilja potencialno vsebuje. Biti do njega preveč zahteven in ne strpen, je zgrešeno - šele rojeva se. Nekaj je vendarle že prineslo, predvsem premik iz popolne splošne odrevenelosti in jasnejšo zavest, da se ne bo nič spremenilo brez pritiska. Civilizacijski strah, ki v marsičem poganja protestništvo, ima močnejše učinke kot valovi strahu. Je sicer difuzen, a globlji, predvsem pa trajnejši. Na tej podlagi postaja čedalje jasnejša tudi njegova osnovna tarča - sistem. Zahtevajo se njegove temeljite korekture ali kar odprava. Zahteve po koncu kapitalizma so manj prepričljive, ker jasne alternative zanj niso ponujene. Poleg tega smo vsi vpreženi v sistem, ki se mu reče kapitalizem, nenehna rast, konsumerizem itd. Iz pogona nočeta radikalno izstopiti ne družba in ne večinski posameznik, čeprav je želja po spremembah velika.

To ne pomeni, da gre za čisto utopijo - če sploh kaj, bo morebitni konec kapitalizma izsilila kombinacija družbenih stisk in ogroženosti narave. Toda veliko bi pomenili že resni popravki sedanjega (neoliberalnega) kapitalizma, popravki, ki bi ga bolj civilizirali. Možnosti za to so dane, čeprav so odprte tudi nasprotni poti. Zahod, zdaj v krizi, strahu in relativnem zatonu, se utegne znova pokazati kot gibalno sprememba, podobno kakor v zadnjega pol tisočletja. Preostanek sveta hoče predvsem rast, na Zahodu pa se krepi zavest, da je treba to rast uskladiti z omejitvami družbe in narave.

Dogajanje je polno protislovij. Trenutno se neoliberalne tendence, močan motor rasti za kakršnokoli ceno, morda celo krepijo in to se kaže tudi v receptih za reševanje krize, ki niso nič drugega kot trud za ohranitev stanja pred njenim izbruhom. Vodilni politiki Zahoda so otroci predkriznega obdobja. Toda hkrati se na razviti Zahodu, kjer so revolucije dozdevno izumrle, s pešanjem države blaginje vračata pozabljeni razredni boj in široko nezadovoljstvo. Strah in jeza se naseljujeta v srednji razred, to odpor proti neoliberalizmu intelektualizira, krepi in mehča hkrati (večina še ima kaj

BORUT PETERLIN

izgubiti). O prihodnosti ne bodo odločali najbogatejši ali najrevnejši, ampak srednji razred; ko se bo čutil dovolj ogroženega, se bo strah odločilno prelil v jezo in takrat lahko nastanejo temeljite spremembe. Kako (nasilno, mirno, mešano), kdaj, kje vse - to ostaja odprto.

SLOVENSKI STRAHOVI, SPLOŠNI IN POSEBNI

Slovenijo so opljusnili vsi valovi strahu, ki so zalili Evropo, v nas pa tiči tudi civilizacijski strah, priznan ali ne. Najizrazitejši je tam, kjer se - po nekaterih kotlinah in dolinah - socialna izčrpanost meša z ekološko. Razlogi za naše kolektivne strahove so podobni kot drugod na Zahodu, imamo pa tudi svoje posebnosti. Smo prej pesimistično kot optimistično ljudstvo. Smo tudi žrtve hitrega, včasih nasilnega prehajanja nekdanje kolektivne identitete v individualistično. To se naporno prepleta z mešanico potlačene strahu, podloženosti in agresivnosti, pridobljeno skozi zgodovino, ko se je bilo treba nenehno prilagajati tujim gospodarjem.

Dve desetletji lastne države sta prekratko obdobje, da bi nam privzgojili zdravo samozavest in občutek, da je ta država res naša. Z državo je problem, ker jo odločilno predstavlja politika, ta pa se je dokaj spridi-

la. Slabi impulzi od zgoraj so pripomogli k temu, da je državljskega poguma in angažiranosti malo, veliko pa oportunitizma, drže, ki je vedno povezana s strahom. Odnos do tujine se polagoma normalizira, a še naprej negotovo nihamo med zgodovinsko držo strahu pred belim svetom, potrebo po odprtosti do njega in samoumevno pravico do obrambe svojih interesov. To se kaže na primer v zmedenem odnosu do t. i. nacionalnega interesa, ki ga trapasti in sebični neoliberalci preprosto zanikajo. Ali pa v tem, da se naša politika do Amerike in Bruslja obnaša ponižno, do evropskega jugovzhoda pa po malem vzvišeno. Še hujše kot po nepotrebnem sklonjen hrbet pred Brusljem je dejstvo, da je politika do dogajanja v EU, našem osnovnem življenjskem okolju, v bistvu brezbrizna. Na domačem dvorišču se čuti suverenjša in varnejša. Toda dokler ne bo drugačna do tujine, bo slabo vladala tudi doma. Ne lagodje do tujine čutijo tudi starejše generacije navadnih ljudi, mlade so na srečo drugačne.

Kolektivnih strahov smo - poleg omenjenih valov strahu in civilizacijskega strahu - v samostojni državi doživeli bolj malo.

Bali smo se, ali bomo ekonomsko zmogli živeti brez Jugoslavije, vendar je šlo.

Bilo nas je strah napada JLA, a pripravljeno smo se bili tudi braniti.

Nekaj časa je bilo večino strah Janše, a smo ga odvolili. Mojster sicer vztrajno bobna po vratih.

Zdaj se bojimo, kaj bo prinesla kriza. Bojimo se tudi, da smo zavozili lastno državo. Ta strah se meša z zdravo jezo zaradi družbenih anomalij, čustvom, ki ga je med nami premalo. Kot je po drugi strani preveč kritikastrstva, historije, katastrofizma, nagnjenosti k počeznemu obtoževanju vsega okoli sebe. Vsa ta slaba čustva se zdijo ofenzivna, a so v bistvu podložena s strahom.

V osnovi se ravnotežje med strahom, ki narekuje negibnost večine, in strahom, ki sili k obrambnim akcijam, tudi pri nas še krepko nagiba v prid negibnosti, sprjaznenosti, fatalizma itd. To je povezano s strahom, da bi se odpor sfizil, da bi odnesel še tisto dobro, kar obstaja, z oportunitizmom, vrtičkarstvom itd. Pa tudi s tem, da strah ni povezan z dovolj refleksije.

Slepi strah je slab svetovalec, dobro se ga je znebiti. To najlaže storiš tako, da strah predelaš - si ga razložiš, prevajaš v konkretne predloge in zahteve, jih trdno braniš in se za to tudi zmigaš. Če vse to počneš dovolj vztrajno, strah prehaja na druge. To je lep občutek.

✕

PODOBA IVANA CANKARJA

Na mitvaškem odru v župnodnem domu
kži naš.

Ivan Cankar.

Pogreb velikega pokojnika bo v petek, dne
13. 1. m., ob trih popoldne.

Slovenski pisatelji in umetniki.

Srečo Dragoš: Pravičnost pod savskim mostom

S tem, ko se je kapital v zadnjih desetletjih globaliziral bolj kot kadarkoli prej, se je tudi radikaliziral. Otresel se je nacionalnih ovir - ker smo jih sami demontirali - in države so odslej zabredle v protislovje, da bolj ko olajšujejo pogoje za kapital, večji so njegovi dobički, hkrati pa so manjši davčni prihodki, s katerimi država gasi disfunkcionalnost takšnega početja.

Predstavljajte si, da bi parlament sprejel zakon z imenom *Pravičnost pod savskim mostom*, v njem pa bi bilo prepovedano spanje pod savskim mostom. Recimo, da bi, tako kot se za zakone spodobi, tudi ta imel glavo in rep, natančno bi razlikoval med vedrenjem, kinkanjem in spanjem, jasno bi sankcioniral le prenočevalce, ne pa kar vsakega mimoidočega, ki za hip zadremlje, določal bi višino kazni za kršitelje, vseboval bi prehodne in končne določbe itd. Zamislimo si tudi, da bi ta zakon šel skozi korektno proceduro, bil povsem legalno vložen, obravnavan, sprejet in tudi izvajan, saj bi ga inšpektorji in policisti na terenu dosledno upoštevali, ne glede na statusne, verske, spolne, etnične ali katerekoli druge okoliščine. In res, odslej pod savskim mostom nihče ne bi spal. Ultraliberalci bi bili navdušeni, rekoč, pravna država končno deluje, že dlje časa smo opozarjali, da je treba narediti red (jasno, da kot tranzitna država ne moremo biti konkurenčni, če vozniki pod cestiščem vidijo speče ljudi). Zadovoljna bi bila tudi levica, saj bi zakon v svoji težnji po enakosti prepovedal spanje tako bogatim kot revnim. Zadovoljni bi bili ekonomisti, ker bi »eksternalije« tega zakona vplivale na povečano gradnjo stanovanj (ali pa vsaj na razmišljanje v tej smeri), kar je dobro za oživitev trga nepremičnin. Zadovoljni bi bili pravniki, ker je zakon tako natančno spisan, da ne dopušča dvoumnosti in ker ga ustavno sodišče ni razveljavilo. Zadovoljni bi bili preobremenjeni socialni delavci, ker bi bili razbremenjeni obveznosti ukvarjati se s primeri brezdomnih, saj jim že prej niso mogli pomagati (centri za socialno delo nimajo stanovanj), od tedaj pa bi brezdomci postali stvar sanitarne inšpekcije in organov pregona. Čeprav bi bil zakon o pravičnosti pod savskim

Dr. Srečo Dragoš (l. 1960), je predavatelj sociologije na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani. Ukvarja se s sociologijo religije in socialno politiko. V zadnjih letih se je posvetil zlasti slednji, njegove analize pa so postale nastavljeni ogledalo tako državnim socialnim politikom kot tudi lastni stroki. Na področju sociologije je Dragoš tisto, kar je Mencinger na področju ekonomije. Ne uporablja težkih besed, uporablja podatke.

Po deležu, ki ga delodajalci plačujejo za socialne namene, smo skoraj na zadnjem mestu, za nami so le še Romunija, Ciper, Danska in Bolgarija, v vsej ostali Evropi pa delodajalci plačujejo več.

92

mostom legalen, ne bi bil legitimen. Za tak zakon, če bi bil res sprejet, bi bilo očitno, da je - kljub generaliziranemu konsenzu in proceduralni legitimnosti - spisan in usmerjen zgolj proti marginalizirani manjšini, ki si ne more privoščiti strehe nad glavo. Očitno bi bilo, da je zakon nastal zaradi interesa večine, ki nima niti potrebe niti skušnjave spati pod savskim mostom, ima pa neke estetske razloge po ohranitvi »slovenske kulturne krajine«, ki je pač nezdržljiva s takšnimi prizori. Šlo bi za zaščito partikularnih interesov močnejših na račun najšibkejših. Pravna forma normativnega sklicevanja na skupno dobro bi v tem primeru delovala kot ideologija vladajočih, torej tistih, ki si jo lahko privoščijo.

PRAVIČNOST

Eden od slovenskih problemov je, da postajamo vse bolj tolerantni do takšnih zakonov, kot sem jih karikiriral zgoraj. Denacionalizacija, privatizacija, regulacija davkov, regionalna samouprava, podjetništvo, ekonomska politika, visokošolska politika, okoljska politika, urbanistična politika, socialna politika, vse to so področja, kjer lahko najdemo primere zakonov v prejšnjem smislu, torej v smeri pravičnosti pod savskim mostom. Ne morem trditi, ali bi se res potrdila moja domneva, da bi med naštetimi področji največ zakonov omenjenega tipa (pod savskim mostom) našli ravno na področju ekonomske in socialne zakonodaje. Prepričan pa sem, da socialna zakonodaja prednjači pred vsemi drugimi sektorji v tem, da so rešitve tipa pod savskim mostom predvsem simbolne (čeprav tudi krvavo stvarne), na drugih področjih pa so predvsem stvarne (redkeje tudi simbolne). Na Slovenskem je ta premik nov, zanemarljiv, a odločen.

Na primer: legalizirano prenehanje plačevanja socialnih prispevkov za delavce, kar počenjajo podjetja (v dejanskih ali namišljenih težavah), je eden od tistih primerov pravičnosti pod savskim mostom, ki ima predvsem stvarne učinke, ne pa simbolnih. Stvarni učinek je v tem primeru težak najmanj 187 milijonov evrov, ki so jih menedžerji ukradli zaposlenim in jih preusmerili v druge namene, čeprav se simbolno s tem seveda ne morejo hvaliti, zato praviloma takšno poslovanje skrivajo. Ravno nasprotni učinki pa so v primerih savskomostne pravičnosti

BORUT PETERLIN

na področju socialne politike. Pod zadnjo (levo!) vlado se je začel dosledno izvajati 128. člen Zakona o dedovanju, po katerem se odvzame dediščina prejemnikom socialnih pomoči, in sicer v višini prejete pomoči, ki jo je upravičenec dobil od državnega ali občinskega proračuna. Z drugimi besedami, država se je odločila, da zarubi dediščino socialnim podpirancem, in to z argumentom pravičnosti. Pravičnost, kakor jo utemeljujejo državni uradniki (in ki je prestala celo ustavno presojo!), naj bi bila v tem, da je Slovenija kot socialna država dolžna izplačevati socialne transferje iz proračunske vreče, ki bi bila ogrožena, če si država ne bi iz dediščin vzela nazaj tisto, kar je prej dala. Torej, če država nekaj nakaže tistim, ki nimajo nič, jim mora tudi nekaj vzeti iz NJHOVIH dediščin, da lahko še naprej nakazuje tistim, ki nimajo nič. Zatrjevanje najvišjih političnih funkcionarjev, menedžerjev in ekonomistov, da smo vsi v istem čolnu, vlaklu, letalu, je postalo meso najprej in najdosledneje s socialno zakonodajo, ki se je prva prilagodila tem nebulozam, z zamikom sledi zdravstveno področje, za tem verjetno izobraževanje, nikakor pa ne področje gospodarstva, bančništva, davkov, obrambe

itd. Pravnih ekspertov, ki se jim ta ukrep rubljenja dediščine najrevnejšim zdi sporen, poznam manj, kot imam prstov na eni roki, od ekonomistov ne poznam nobenega. Razen protestov iz marginaliziranih institucij, kakršne so centri za socialno delo, Socialna zbornica in organizacija, kjer sem zaposlen, nisem zasledil nobenih javnih razprav, ugovorov, pomislekov, ni bilo strankarskih prerekanj niti kulturnih niti verskih bojev glede tega vprašanja. Kot da gre za vsesplošno strinjanje ljudstva, da je tako prav in da se nas to pravzaprav niti ne tiče (saj smo s stopnjo revščine še vedno pod evropskim povprečjem). Kaj pa, če je res nasprotno: da gre za pravni, moralni, civilizacijski, predvsem pa socialnopolitični škandal? Razdedinjenje NAJREVNEJŠIH ne krepi pravičnosti socialne države, pač pa pravičnost pod savskim mostom. Še večji škandal je, da je država - tj. *Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve*, celotna Pahorjeva vlada in celotna opozicija, z Janševo SDS vred - začela izvajati omenjeni dekret razdedinjenja predvsem zaradi simbolnih učinkov, ne pa stvarnih. Če za hip odmislimo moralno konotacijo in pred njo postavimo stvarno bilanco ukrepa, je zadeva z varčevanjem pri-

merljiva s tistimi Pahorjevimi kavicami z začetka mandata. Ne gre za stvarno, ampak za simbolno varčevanje. Med prejemniki socialnih pomoči ni bogatih dedičev, tu so še stroški izterjave in sistemsko povečevanje verjetnosti, da se razdedinjenec znova pojavi kot upravičenec do socialne pomoči, saj je to bil že prej. Zato ni naključje, da država nikoli ne razkrije, kolikšni prihranki naj bi bili ustvarjeni iz tega naslova. Zato so uradniki »socialnega« ministrstva prisiljeni v vseh izjavah za medije ta ukrep apologizirati z izgovori, da ga v resnici ne prakticirajo množično in da takrat, ko do njega pride, pazi-jo, da s tem ne poslabšajo socialnega položaja žrtev. S tem sprožajo paradoks, da to postaja celo res. Krepijo trend, ko se upravičenci do socialnih pomoči vnaprej odrekajo uveljavljanju te pravice zaradi uzakonjenega razdedinjenja, čeprav so brez vsega in izpolnjujejo vse pogoje za socialni transfer. Učinek: število uporabnikov socialnih pomoči ne narašča v tolikšni meri, kot bi sicer, in to je tudi glavni oz. edini razlog, da sta se z novo zakonodajo celo varstveni dodatek ter državna pokojnina birokratsko prekvalificirala iz pokojninskega v socialni transfer - s tem sta postala vračljiva in izterljiva

Med nami tli neizrečena dilema, ki se glasi: ali s krepitvijo socialne države civilizirati kapitalizem ali pa je zrušitev kapitalizma pogoj za civiliziranje družbe.

93

kategorija. Državna pravica se je zamaskirala v posojilo brez dorečenih pogojev in datumov odplačevanja (česar si ne upa niti NLB). Skratka, ukrep nima zveze z varčevanjem, saj je izrazito simbolon v dvojnem smislu: manifestira tanjšanje države, hkrati pa prejemnike transferjev namenoma drži pod pragom revščine. S takimi manevri je »socialna« politika storila še korak naprej v razgradnji koncepta socialne države z namenom, da socialno zakonodajo instrumentalizira v sredstvo zbijanja cene najslabše plačane delovne sile na meznem trgu dela. Ne pozabimo, da je ta državni trik o pravici revežev do državne pomoči, ki se financirajo na račun njihove dediščine, izpeljan v razmerah, ko se socialna pomoč:

* izplačuje res zgolj tistim, ki so brez vsega in niso sami krivi za pomanjkanje;

* ko je višina socialne pomoči (230 evrov) več kot dvakrat prenizka, da bi lovila prag preživetja;

* ko je pravica do dedovanja ustavna pravica;

* ko se razdedinjenje v imenu proračunskega varčevanja začenja in ostaja samo pri najrevnejši kategoriji državljanov, nikakor pa ne pri ostalih, še zlasti pa ne pri najbogatejših (za njih se načrtuje socialna kapica, zaradi katere naj bi še več in bolje delali);

* da se to dogaja v času krize, ko je največ brezposelnih, ko je revščina v porastu, ko se država zadoljuje za sanacijo bank (tudi tujih), ko so države na robu razpada zaradi prelaganja varčevalnih stroškov predvsem na najnižje sloje, plače menedžerjem in bankirjem pa se povečujejo.

SOCIALNA DRŽAVA

Kje jemati, da bi dajali? Odgovor je bil sprva prepuščen iznajdljivosti posameznikov in dobrodelnih organizacij, ki so delovale po istem načelu. Ko ta odgovor ni več zadostoval, se je vmešala država, ki je bila - zaradi delavskih bojev, razraščanja socialnih problemov in groženj z razpadom asocialnih gospodarstev - prisiljena oblikovati mehanizme za preredelitev dobrin od zgornjih k spodnjim slojem. Ko je državna prerazdelitev v socialne namene postala večja od proračunskega financiranja represivnih funkcij, smo dobili socialno državo. Gre za nacionalni izum kompromisa med kapitalom in de-

lom, torej za sistemski amortizer temeljnega kapitalističnega nasprotja, ki ga je bilo mogoče vgraditi le znotraj okvirov nacionalne države. S tem, ko se je kapital v zadnjih desetletjih globaliziral bolj kot kadarkoli prej, se je tudi radikaliziral. Otresel se je nacionalnih ovir - ker smo jih sami demontirali - in države so odslej zabredle v protislovje, da bolj ko olajšujejo pogoje za kapital, večji so njegovi dobički, hkrati pa so manjši davčni prihodki, s katerimi država gasi disfunkcionalnost takšnega početja. Od tod ideologija TINA (There is no alternative), ki se je kot pandemija razlezla z menedžerjev na politike, z desnice na levico, za laikov na eksperte. Nemara res ni odločilno, je pa značilno, da so znotraj nacionalnih okvirov najtrdovratnejši prenašalci te ideologije ultraliberalni ekonomisti, ki že od vsega začetka prilivajo olje na ogenj.

»Kakršenkoli poizkus popravljati tržne rezultate bi bil močno arbitraren in sam po sebi nepravičen. Socialna pravičnost je torej svojevrsten *contradictio in adiecto*, pravičnost pač ne more biti socialna, lahko je zgolj proceduralna, ki s pomočjo trdnega okvira prav(n) e države posameznim tržnim udeležencem zagotavlja enakost možnosti .../« (B. Brščič, 2005: 8-9).

»Absurdno je, da tisti z najvišjimi plačami plačujejo najvišje prispevke ...« (J. P. Damjan, 2005)

»V času gospodarske rasti ... je zaradi nizke brezposelnosti idealna priložnost za zmanjšanje socialnih transferjev.« (I. Masten, 2007)

Ob izidu *Bogastva narodov* v slovenski tiskini tudi pišejo, kaj je za njih temeljno sporočilo Adama Smitha: »Njegovo sporočilo je brezčasno, pot v blaginjo je tlakovana z mirom, pravno državo in nizkimi davki, vse ostalo pride samo od sebe.« (Brščič, 2010).

In res, z vztrajnim ponavljanjem takih idej vse ostalo pride samo od sebe. Viri financiranja socialnih prispevkov v Sloveniji so imeli še leta 1996 tako strukturo: delodajalci so financirali 115,46 odstotka vsote, ki jo je za iste namene prispevala država, prispevki zaposlenih pa so pomenili 112,87 odstotka državnih prispevkov. Dvanajst let kasneje pa so se prispevki delodajalcev znižali na 97,27 odstotka državnega obsega za iste namene, prispevki zaposlenih pa so se dvignili na 117,35 odstotka, torej na višji delež od tistega, ki so ga sredi devetdesetih plačevali delodajalci, ko so še prispevali višji delež

od delojemalcev. V navedenem obdobju se je isti premik zgodil tudi v zvezi s samozaposlenimi in upokojenci, prvim se je socialna obveznost znižala za dve odstotni točki (na 9,37 odstotka), drugim pa povišala za štiri (na 16,13). Posledica tega trenda je, da smo med evropskimi državami zaposleni v Sloveniji skoraj najbolj obremenjeni s socialnimi prispevki, pred nami sta le Nizozemska in Nemčija, v vseh ostalih državah pa zaposleni iz svojega žepa plačujejo občutno nižje deleže za socialne namene (merjeno kot odstotek BDP-ja). A to ne pomeni, da imamo predimenzionirano socialno državo, pač pa izrojeno socialno logiko. Po deležu, ki ga delodajalci plačujejo za socialne namene, smo skoraj na zadnjem mestu, za nami so le še Romunija, Ciper, Danska in Bolgarija, v vsej ostali Evropi pa delodajalci plačujejo več. Podobno je glede deleža naše države, ki je v evropski primerjavi občutno podpoprečen; še tanjše od naše so po tem merilu le bivše socialistične države, Slovaška, Romunija, Poljska, Litva, Latvija, Estonija in Češka (vir: Eurostat). Med redkimi, ki smo nad takim trendom zaskrbljeni, ne pa navdušeni, tli neizrečena dilema, ki se glasi: ali s krepitvijo socialne države civilizirati kapitalizem ali pa je zrušitev kapitalizma pogoj za civiliziranje družbe. Kljub globalizacijskemu pesimizmu sem še vedno med tistimi, ki zagovarjajo prvo možnost (v tej zvezi tudi predlog UTD kot zadnje varovalke pred razpadom sistema). Zagovorniki druge možnosti pa bodo morali premisliti dvoje, v čem se njihova brezbriznost do socialne države loči od alergije neoliberalcev do državnosocialne redistribucije, in drugič, zakaj bi bila omenjena dilema izključujoča, ne pa vključujoča. Ali krepitev socialne države kot pogoja za preživetje kapitalizma ni hkrati tudi pogoj za spraševanje, kaj in kako po njem? Artikulacija te latentne politične dileme je veliko pomembnejša od aktualnega vprašanja, ali bodo neoliberalci spet zmagali. Njihova prevlada bo zaostрила prejšnjo dilemo, a po grškem scenariju.

ETIKA

Pogosto pozabljamo, da se prehod iz predmoderne v moderno in postmoderno družbo ni zgodil le z drugačnimi načini produkcije, tehnike, s spremenjenim načinom mišljenja in vsakdanjega življenja, ampak tu-

di z drugačnim načinom čutenja. Čustva so fundament moralnih sodb, etika pa je njihova utemeljitev (teorija). Čustveni premik se zgodi, ko se spremenijo večinsko sprejete etične sodbe o socialni stratifikaciji, kar pomeni, da moralna večina začne drugače vrednotiti in utemeljevati vrednost tistih, ki zavzemajo nižje in najnižje položaje na družbeni lestvici. S kakšnimi premiki imamo opravka, kaj se dogaja?

V predmodernih razmerah, ko je bila prehodnost med spodnjimi in zgornjimi sloji neznatna in izjemna - saj je večina ljudi celo življenje obtičala znotraj tistega statusa, v katerem je bila rojena -, v takšnih razmerah se je družbena etika osredotočala na odpravljanje manjvrednostnih občutkov podrejenih. Socialno depri- vilegirane, marginalizirane in stigmatizirane so tolažili na tri načine, ki jih je nazorno povzel de Botton. Prvi način je bil v razlagi, da so tudi najrevnejši sloji enako ali pa še bolj koristni od bogatejših in da niso sami krivi za svoj nizki položaj. Šlo je za etiko, ki je utemeljevala, da kmetje niso nič manj zaslužni za družbene blaginjo kot plemstvo ali duhovščina, zato tudi niso manj vredni. Res da jim je najtežje in da so vsi drugi nad njimi, a takšna je božja volja in takšne so pač družbene potrebe, ker delitev dela narekuje, da mora vselej biti nekdo zgoraj in drugi spodaj, da se vzdržuje red. Tako je npr. že okrog leta 1015 Aelfric (opat iz Eynshama) trdil, da so najpomembnejši za družbo orači, saj bi brez duhovnika ali plemiča družba lahko preživela, brez poljedelcev pa ne, ker le oni pridelujejo hrano. Druga različica razlag (znotraj iste etike) o tem, zakaj tisti na dnu lestvice niso nepomembni in nevedni, saj imajo tudi oni dostojanstvo, je evangeljska. Najdemo jo v zgodbah iz Nove zaveze. Moralne vrednosti posameznika (izvorno) krščanstvo ne presoja po njegovem bogastvu ali revščini, ampak po božji predanosti kot edinem merilu. Vse, kar je drugačno, je veljalo za zlo. Ker pa je materialno bogastvo zapeljiva stvar, ki lastniku daje občutek svobode in neodvisnosti, saj si je z denarjem možno privoščiti skorajda vse ter živeti neodvisno od božjih zapovedi, so zato bogataši manjvredni od revežev. V tej zvezi je večkrat ponovljeno, da »lažje gre kamela skozi šivankino uho, kakor bogataš pride v Božje kraljestvo« (1 Kor 1, 26; Mr 10, 25; Lk 18, 25). S potenci-

ranjem novozavezne logike se pojavi tretja vrsta etične tolažbe, marksistična. Ta omenjeno poanto še zaostri: reveži so edini, ki z živim delom ustvarjajo novo vrednost, bogataši pa so bogati, ker živijo na račun revežev, zato so prvi večvredni, drugi pa manjvredni. Kot vidimo, je bila psihološka funkcija omenjenih zgodb v tem, da je v predindustrijskih, nemobilnih družbah preprečevala občutke inferiornosti nižjih slojev, hkrati pa z vsako naslednjo različico te iste tolažilne etike prižigala upanje, da bo nekoč bolje.

Modernizacija družb, industrializacija proizvodnje in demokratizacija politike sprožijo tudi premike na etični ravni. Prejšnje prepričanje, da spodnji sloji niso inferiorni (ker niso sami krivi za svoj nizki status, ker je človekova vrednost neodvisna od denarja in ker so revni žrtve izkoriščevalcev), to vrsto prepričanj zamenja nova etika z nasprotnimi poudarki. Tudi ta je v treh različicah: v zvezi s koristnostjo, zaslužnostjo in manjvrednostjo. Modernizacija afirmira kapitalno logiko in s tem tudi njene nosilce. Zdaj ravno lastniki kapitala in njegovi upravljalci postanejo najkoristnejši družbeni sloj, ker pospešujejo množično produkcijo, ker ustvarjajo cenejše dobrine, ker množijo bogastvo celotne družbe in ker je potrošnja tistih, ki imajo največ, družbeno najkoristnejša, saj njihovo trošenje najbolj omogoča zaposlovanje ostalih na nižjih položajih, s tem pa najbolj pomagajo k preživetju tudi najšibkejšim članom družbe. Skratka, višje ko si, bolj si koristen in obratno. Druga različica te modernizirane etike izhaja iz zakonodaje devetnajstega in dvajsetega stoletja, ki je v zahodnih državah uveljavila meritokratsko delitev dobrin in položajev ter postulirala načelo enakih možnosti. Če verjamemo, da imamo vsi člani družbe enake možnosti in da obstoječa neenakost izhaja iz individualnih zaslug, potem je vsak sam zaslužen za vse, kar se mu zgodi, kar ima in kamor se uvrsti, kot tudi za to, če ničesar nima in če obtiči na dnu. Splošno verjetje, da je bogatejši boljši in revnejši slabši, postane ver-

ske prepričanje. Bogataš Rockefeller izjavi, da je Bog tisti, ki ga je napravil bogatega, in isto misli tudi škof William Lawrence (iz Massachusettsa), ki je leta 1892 zapisal, da »dolgoročno gledano je bogastva lahko deležen le moralen človek ... Premožnost je zaveznica pobožnosti«. Brutalnost prvobitne akumulacije kapitala, brez katere bi bil kapitalizem nemogoč, spremeni večinske vrednote v škodo manjšin, revnih, marginaliziranih, nemočnih, neuglednih, in ko se temu pridruži celo krščanstvo kot najstarejši način proizvodnje resnic, ni čudno, da gredo v isto smer tudi novo nastajajoče znatnosti. V enako etično past, ki se zgodi krščanstvu, zapade tudi sociologija. Protestantizem se skozi protestantsko etiko dela, prilagojeno podjetniškemu duhu, emancipira izpod cerkvene, predmoderne hierarhije, uradno katolištvo pa dosledno podpira vse oblastniške režime, od katerih si obeta ohranjanje prejšnjih privilegijev - cena obeh drž je erozija novozavezne etike zaskrbljenosti za spodnje sloje. Začetni sociologije pa so v isto past zašli s prevajanjem naravoslovnih šablon v družbena dejstva, kar postane tretja različica modernizirane etike. Matematično izraženo biologistično idejo, da se ljudje množijo z geometrijsko progresijo, rastlina in hrana pa z aritmetično, je Malthus povezal s presežkom človeškega prebivalstva takole: »Kdor se rodi v svetu, ki je že prisvojen kot lastnina nekaterih, in ne more priti do življenjskih sredstev niti z delom niti z darežljivostjo svojih sorodnikov, nima nikakršne pravice do prehrane. Takšen je na svetu odveč. Narava mu ukazuje, da izgine«. Imena, kot so A. Espinas, R. Worms, A. Schäffle, L. Gumplovitz, F. Oppenheimer, G. Ratzenhoffer, J. Gobineau, H. Chamberlain, O. Spengler, A. Rosenberg, pričajo o tem, kako je biološki evolucionizem zašel v socialni darvinizem in ta v rasizem. Tudi pri nas se najdejo takšni, ki razmeroma neekscenčno stopnjo neenakosti na Slovenskem in evropsko povprečen delež revnih razglašajo za alarmantno stanje, saj naj bi prav zato na Sloven-

skem izgubljali »spodobnost za razumno sprejemanje tistih razlik, ki izhajajo iz prirojenih razlik med ljudmi. Ko pa izostane ta sposobnost, izostane tudi sposobnost za priznavanje upravičenih razlik v premoženjskem stanju« (U. Vehovar, 2001). Skratka, najnižji in najšibkejši postanejo ne vredni, da bi sploh preživeli.

A z enaindvajsetim stoletjem je tudi te etike konec. Pravzaprav vsakršne. Postmodernizem ne radikalizira modernistične etike v smislu, da bi jo spremenil, ampak jo spodjeda tako, da prekine povezavo med etiko in mnenji - ta postanejo adiaforizirana. Zdaj se lahko razširjajo brez vsakršnih moralnih ozirov in etičnih utemeljitev. Adiaforizacija je izraz, ki si ga je Zygmunt Bauman sposodil iz stoicizma, da bi opozoril na novo brezbriznost. Stoiki so stvari in dejanja razvrščali v tri kategorije, v dobre, v slabe in ostale, ki so bile z vidika prvih dveh razumljene kot ravnodušne (adiaphora), tj. brez moralnih konotacij. Postmoderna je modernizacijske procese stopnjevala do fluidnosti, v kateri so razpadle vse kategorije klasičnega modernizma, tudi razumevanje politike, javnosti, razrednih delitev in racionalizacij na področju etike. Podobno kot sta na primer individualnost in identiteta postala potrošniški »artikel«, ki ga nenehno menjujemo s spreminjanjem življenjskega okolja, fizičnega in socialnega, podobno je tudi z mnenji in stališči do najpomembnejših družbenih vprašanj. Ta niso več tako pomembna, da bi jih opremljali z utemeljitvami. Enako se zgodi tudi z etiko dela in odgovornostjo do šibkejših. Pretrga se povezava med interesi kapitala in moralnimi sentimentami družbene večine. Naj gre za odnos do bogatih ali revnih, mogočnih ali nemočnih, krivih ali nedolžnih, levih ali desnih, domačih ali tujih, vse to podleže adiaforizaciji, tj. »procesu, v katerem so moralno sporna ravnanja razbremenjena etične sramote«. Posledica tega je - kot pravi Bauman - praksa in »družba, ki je zdaj razbremenjena vseh nadaljnjih odgovornosti, brez občutka krivde za opustitev njenih etičnih dol-

žnosti ... Odvečna postane kakršnakoli refleksija, izhajajoča iz moralnih pobud in splošne občutljivosti do človeške bede, bolečine, trpljenja in ponižanja«. Sklep: kot smo videli, je predmoderna etika s tolaženjem brezpravnih (da niso krivi in ne vredni) blažila frustracije nemočnih, hkrati pa utrjevala neprehodnost med sloji z legitimiranjem družbenih neenakosti. Z modernizacijo družb se zrušijo fiksirane bariere med sloji, posledica tega pa je pospešena mobilnost med višjimi in nižjimi statusi, kar okrepi občutek individualne zaslužnosti za uspeh kot tudi individualno odgovornost za neuspeh. S tem revni, marginalizirani in nemočni postanejo še nekaj manj: družbeno nekoristni, nezaslužni in človeško manjvredni. Nato jih postmoderna oropa še te oznake ničevosti. Baumanova zasluga je v opozorilu, da ta sprememba še ne spada v zadnji krog pekla. Če se nemočnim in stigmatiziranim kategorijam odvzame stigma v razmerah, ko se njihov položaj ne izboljša, so oropani za družbeno prepoznavnost. Posledica je splošna brezbriznost, kjer etična kvalifikacija postane prekršek. Zdaj je mogoče karkoli, saj vprašanja ZAKAJ ni več od nikoder, ne od leve ne od desne, ne od liberalne ne od konservativne civilne družbe. Niti od intelektualcev, kot opozarja Bauman (čeprav je proizvodnje misli njihov poklic). Neodgovornost ni več klicana k odgovorom, ker postane razvezana od njih. Socialnost je osvobodena etičnih premislekov, moralne norme niso več funkcionalne; kar družbo še drži skupaj, so le tehnikalije oblasti in kapitala - neprikrite, tudi ideologija je odveč. Samoumevno odpuščanje zaposlenih, samoumevno ukinjanje delavskega soupravljanja, samoumevna demontaža socialne države, samoumevno pridruževanje k okupaciji Iraka, samoumevnost političnega diriganja ekonomije, novinarjev, šolstva, zgodovine, samoumevno paktiranje oblastniških elit z verskimi, vse to postaja adiaforizacija - samoumevnost samoumevnosti. Šele Gibanje 150 zaustavlja ta trend. X

OPTIKA MESEC

OČESNA AMBULANTA

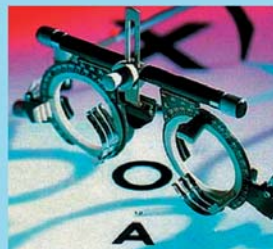
C. m. Tita 31, SI-4270 JESENICE

Tel. & fax: ++386 (0)4 583 26 63

www.optika-mesec.com

OPTIKA
korekcijska očala
mehke in poltrde kontaktne leče
tekočine za vzdrževanje
kontaktne leče
pripomočki za slabovidne

OČESNA AMBULANTA
optometrijski pregledi
okulistični pregledi
predpis kontaktnih leč in kontrolni
pregledi

OPTIKA SONCE
modna sončna očala
športna sončna očala
sončna očala
z dioptrijo

**Z družinsko izkaznico za vlak
potujete 40 % ceneje!**

Otroci do 12. leta pa kar brezplačno!

 Slovenske železnice

www.slo-zeleznice.si

InterRail

Ugodno po Evropi

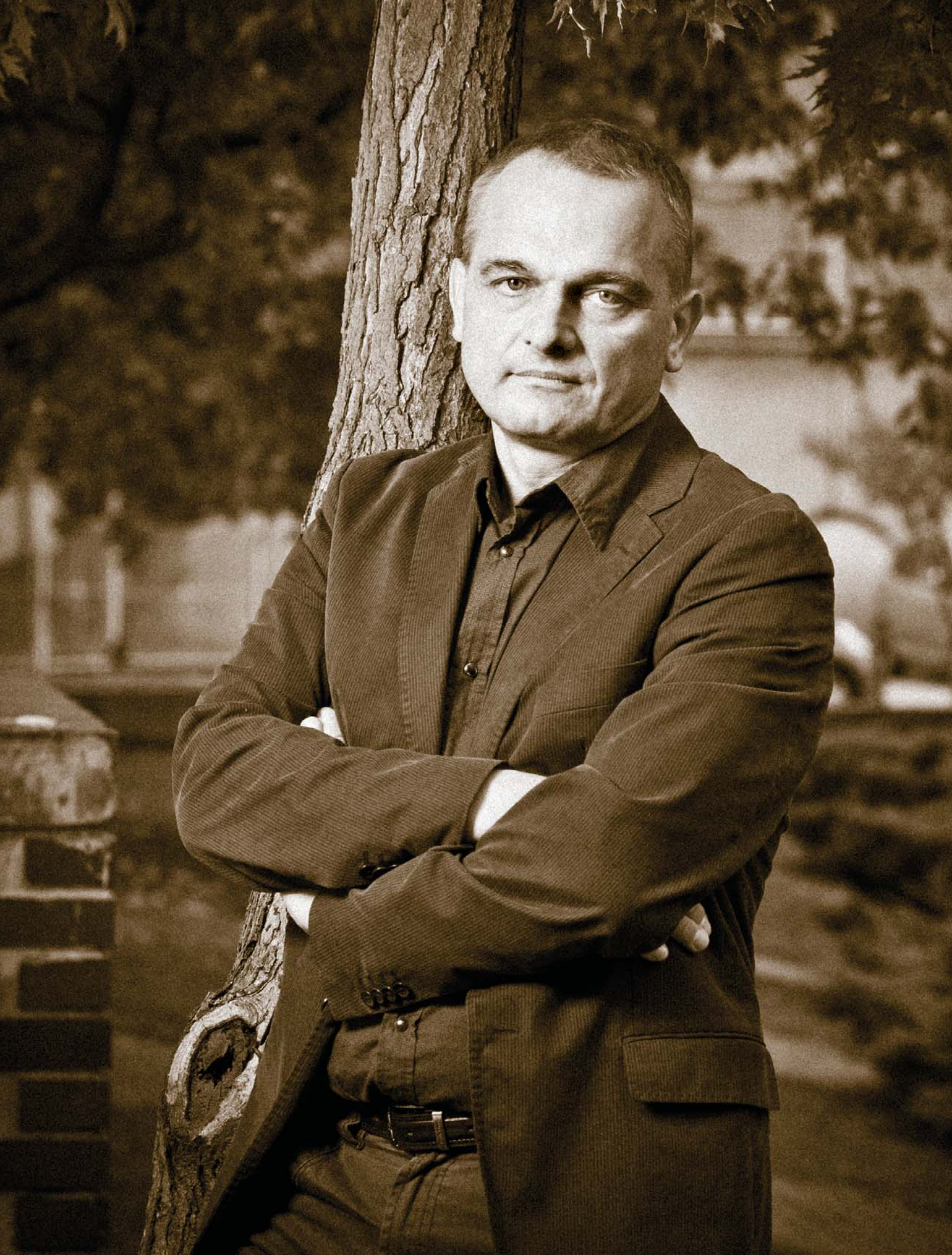
z vozovnico InterRail
– 30 držav, za vse generacije!

Neomejena potovanja
z vlakom, že od 34 €!

 Slovenske železnice

www.slo-zeleznice.si

GREMZVLAKOM

Alojz Ihan:

Peta zapoved: Ne ovajaj (svojega soseda)!

Politiki so v popolnosti naše marionete - ne le v tistem, kar javno kričimo, ampak še bolj v tistem, o čemer zardevajoče ali lenobno molčimo. Podobno kot na primer molčijo starši, ko otroci po tleh razmečejo igrače in obleke in se potem starši v želji po počitku brez besed raje na hitro sklonijo in v petih sekundah vse poberejo, ker je to enostavneje kot zbrati dodatno energijo za deset minut zbranega in prijaznega pogovora za učenje malčkov. Saj je "opravičljivo", naporna služba, živčnost, komu se ljubi! Ampak vseeno delo ni opravljeno.

Dr. Alojz Ihan (l. 1961) je pisana osebnost. Je zdravnik, specialist klinične mikrobiologije in imunologije. Doktoriral je iz tumorske imunologije, zaposlen je kot profesor medicinske mikrobiologije in imunologije na Medicinski fakulteti v Ljubljani. Je tudi vodja Oddelka za imunologijo na Inštitutu za mikrobiologijo in imunologijo medicinske fakultete v Ljubljani. Je avtor poljudnih medicinskih knjig Imunski sistem in odpornost in Do odpornosti z glavo. Seveda, Ihan je tudi pesnik in pisatelj. Literarno delo Alojza Ihana obsega 6 knjig poezije, tri romane in dve zbirki esejev.

Če bo naša bodočnost odvisna od novih zamisli novega mandatarja, kateregakoli že, nam bo trda predla. Politiki ne izumljajo idej, ampak z obstoječimi idejami trgujejo; vsak politik je osebno licitator, organizator, paranoično pozoren na tisoč podrobnosti, ki bi lahko sfižile njegovo parado ponosa, njegova gesla, logotipe, mandat. Kar pomeni, da se bodo vsa nova sporočila in napotila za spremembe (če jih potrebujemo) morala izoblikovati med nami, volivci - tako jasno, da si mandatar enostavno ne bo drznil ravnati drugače. Vsi današnji politiki (razen nekaterih še preživelih afro-azijskih despotov) so namreč izraziti strahopetci, kar zadeva javno mnenje; ta njihova značajska lastnost je temelj demokracije in volivci podzavestno izbiramo izključno takšne (nekoliko devrirane) osebnosti. Prav nobenega strahu ni, da bi pri tej temeljni izbiri prišlo do pomote; ko vo-

Danes imajo ministrstva iz komunizma ohranjen ogromen kup slamnatih pooblastil, za katera pa nimajo ljudi z znanjem, ki bi razumeli, za kaj gre. Pa člane tisočih ministrskih komisij vseeno veseli vtikati se prav v vsako investicijo ali nabavo ali zaposlitev v državnih podjetjih ali zavodih, na primer v neki bolnišnici.

Deset volivčevih zapovedi

Alojz Ihan

1. Verjemi, da samo s tem, kar izrekaš in česar ne zamolčiš, določaš svojo politično usodo
2. Ne kliči gospodarja, da opravi s sosedom namesto tebe, ker te bo vsak despot prišel le zaslužniti, tebe in tvojega sosedu
3. Vsako jesen povabi sosedu in mu nalivaj vino toliko časa, da si bosta lahko ob prvem snegu mirno gledala v oči
4. Ne jurišaj v akcije za blaginjo svojih staršev in otrok, če jih nisi vprašal za mnenje, in še zlasti, če načrtov zanje ne misliš preizkusiti na svoji koži
5. Ne ovajaj svojega sosedu!
6. Če ne znaš z nobeno drugo, ti tudi s sosedovo ne bo uspelo
7. Če ti zgnije krompir na lastni njivi, ti tudi sosedova ne bo obrodila
8. Ne izmišljuj si sosedovih napak, grehov in slabosti, ker s tem samo izdajaš svoje lastne
9. Ne mešaj dreka na mizi, s katere ješ
10. Če kradeš, ne delaj tega pri sosedu, ker bo tam pot do razkritja najkrajša in posledice najdaljše

Sedem političnih smrtnih grehov

Alojz Ihan

1. Prepričanje, da bodo politični ukrepi prinesli napredek (napuh)
2. Koncentracija vseh odločitev v političnem kabinetu (pohlep)
3. Koncentracija vseh osebnih znancev in privržencev v političnem kabinetu (pohota)
4. Preganjanje vseh političnih nasprotnikov z območja oblastnega vpliva (jeza)
5. Vsiljevanje in vtikanje lastnih interesov (+ prijatelji + sorodniki) v politične odločitve (požrešnost)
6. Normativno zaviranje vseh, ki bi utegnili uspeti mimo političnih navez in kombinacij (zavist)
7. Strateško odločanje namesto napornega tehtanja vsake odločitve posebej (lenoba)

livci enkrat samkrat zavohamo demokracijo, nam vsak potencialni despot zasmrdi na trohno, zato do katastrofalnih pomot ne more priti, brez skrbi.

Vse drugo, kar zadeva vsebino sprememb, pa je odvisno od nas, mandatar bo naša marioneta, in mi mu bomo ukazovali (kot smo mu v preteklih 20 letih, stremimo se vendar!), kaj naj spremeni, če si tisto želimo in se nam ljubi. Če se nam ne, bo to za vsakega mandatarja znak, da nam prija še naprej po starem. Da nam

torej še naprej prija ne izrekati o sebi marsikaj, kar počnemo, pa nam je nerodno o tem govoriti. Zato tega v preteklosti raje nismo govorili in smo se delali nore in zato tudi naših politikov naše zamolčane nečednosti niso vznemirjale v njihovih paranojah glede svoje podobe in javnega mnenja. Ker razumete, politiki so v popolnosti naše marionete - ne le v tistem, kar javno kričimo, ampak še bolj v tistem, o čemer zardevajoče ali lenobno molčimo. Podobno kot na primer molčijo starši, ko otroci

po tleh razmečejo igrače in obleke in se potem starši v želji po počitku brez besed raje na hitro sklonijo in v petih sekundah vse poberejo, ker je to enostavnejše kot zbrati dodatno energijo za deset minut zbranega in prijaznega pogovora za učenje malčkov. Saj je »opravičljivo«, naporna služba, živčnost, komu se ljubi! Ampak vseeno delo ni opravljeno. Potem pa čez pet let očitki otrokom o razvajenosti - pa so v resnici starši s svojo lenobo in pasivnostjo naredili otroke invalide, ker jim niso dali priložnosti naučiti se neke nujne življenjske večine.

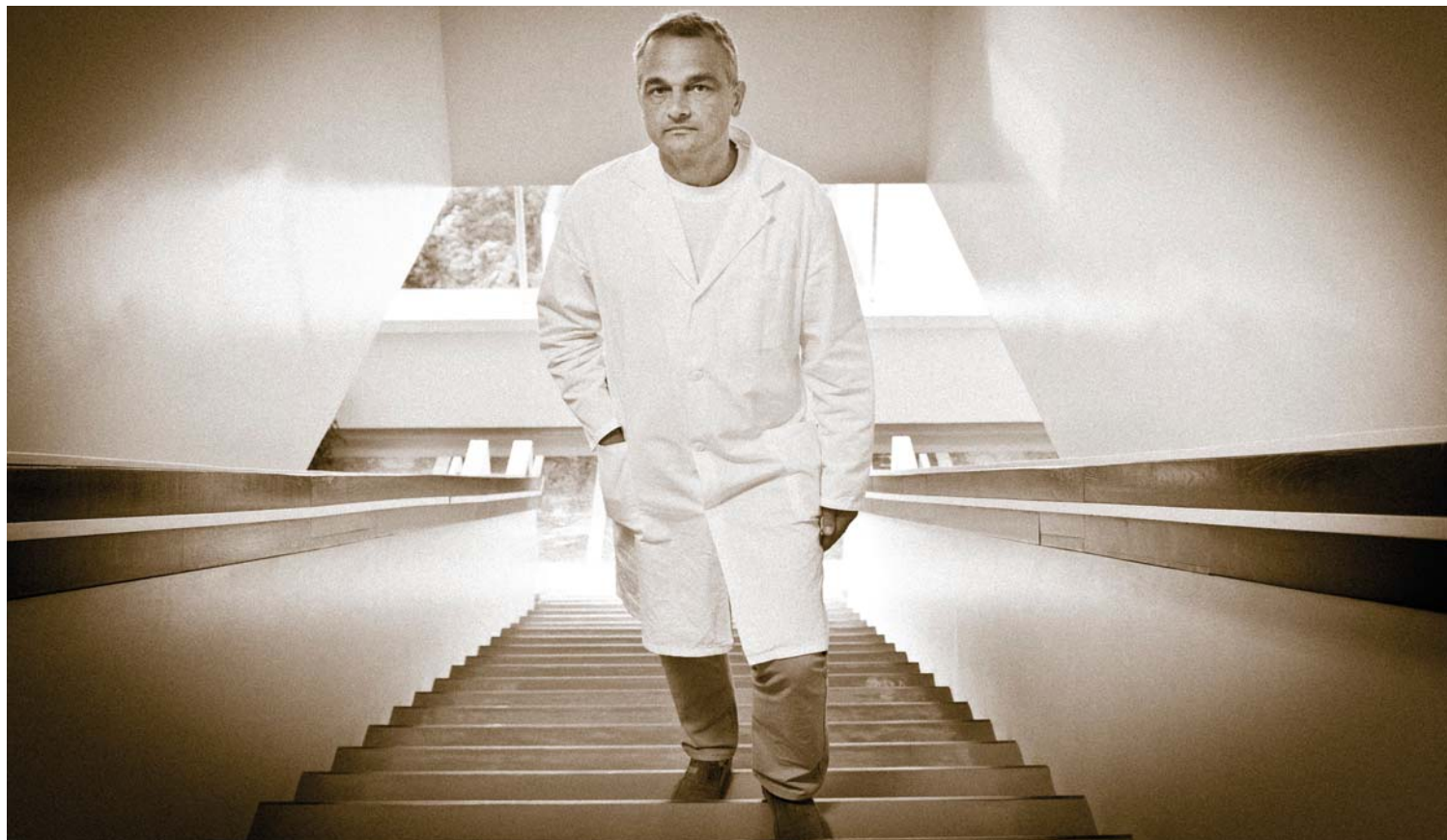
Kot smo mi tiho pustili politike, da so po osamosvojitvi nam na ljubo ohranjali vse naše socialistične privilegije, od stalnih služb dalje - moto je bil, da nihče ne sme izgubiti nobene socialistične pravice, ki jo je usodnega leta 1991 imel. Kaj pa tisti, ki so bili takrat še »premladi za pravice« ali pa se niso še niti rodili? Hm, pa ravno zanje smo socialistični borci gradili krasni, novi, tekmovalni, kapitalistični svet - ampak bog ne daj, da bi ga tvegali občutiti na svoji koži, to pa ne! Za nas je morala ostati sleherni pravica. Mladi in priseljenci pa so zaradi tega crkovali na nekajmesečnih pogodbah. In bi iz teh dejstev postalo vsakemu opazovalcu očitno, da Slovenci nimamo radi svojih otrok! Obožujemo in malikujemo jih kot podaljške sebe, možnosti za samostojnost pa jim noče mo urediti, raje jih pohabimo v neobglijene kriplje, to je del naše kajžarske kulture, travmatičnih dram z dedovanjem tiste edine njive, ki smo jo od vekomaj imeli. In ta kajžarska mentaliteta je postala del naše urbane realnosti, poglejte zadnjih 20 let, ko smo gradili družbo po lastni fantazmi brez ukazujočega gospodarja. In smo koristoljubno molčali, ko je bila »osamosvojitvena generacija« po Jazbinško upravičena do smešno poceni stanovanj. Ista »jazbinškova generacija« se je molče in s figo v žepu strinjala z bizarnim certifikatskim lastninjenjem državnih podjetij. In ista generacija je molče in s figo v žepu nadgradila socialistično togi sistem državne uprave, katerega namen ni učinkovitost, ampak umestitev vsakogar, ki je imel srečo biti ob pravem času na pravem mestu, v nepogrešljivo sistemsko bratovščino, ki se reproducira v več tisoč nepotrebni sistemskih funkcijah. Slovenec brez »sistemskih rešitev« namreč ne zna niti trikrat dihniti, kaj šele izreči

eno samo, čeprav najpreprostejšo odločitev, sistem je nadomestek gospodarja, tistega, zaradi katerega človeku ni treba misliti s svojo glavo, tistega, ki smo ga izgubili s padcem komunizma. Zato raje vsak problem odložiti, dokler zadeva ne bo »sistemsko urejena«, to je mantra, ki nam prinaša mir.

Zato smo navajeni koristoljubno molčati in z molkom dajati navodila svojim političnim marionetam. Vprašanje je, ali smo dovolj jasno spregledali mučne posledice takega molčečega vrtljaka, da so namreč istrabenzni in pivovarske norosti in veigradi neposredne posledice našega molka in tihega računanja, da bo kaj kapnilo tudi nam. Zato nismo hoteli izreči, da sicer ni nič spornega, če Semolič in co. kričavo maksimalno boj za delavske in upokojenške pravice, da pa je od njiju skrajno grdo in politikantsko boriti se zgolj separatno za nas, »socialistične delavce«, na račun vseh drugih, ki so prišli na trg dela kasneje. Ampak kako naj bi se Semolič v skrbi za sindikalno članarino uprl našemu žlahtnemu, prastaremu ljudskemu vzorcu, ki razmišlja v nesamozavestnih okvirih kolektivne revščine, kjer je možnost nekakšnega premika le v tem, da izmakneš kos njive sosedu, očetu, bratu. Pa tudi tega ne z odkritim bojem, pač pa z ovajanjem sosedu nekakšnem gospodarju. Da se ta znese nad sosedom in ostane neobdelana njiva, v katero lahko potem vsako jesen meter za metrom orješ »svoje« nove brazde. Ta nesrečni, prastari vzorec slovenskega kulturnega boja se vedno začne z zamerljivo separacijo od sosedu (seveda je zamera nujno abstraktno-idejna, ker realnih, logičnih temeljev zanjo ni), sledi faza ovajanja sosedu tujcu gospodarju, župniku, Nemcu, Italijanu, komunistu, oblastniku pač! Kulturni boj je simptom tisočkrat preizkušene deviacije slovenskega kajžarskega pohlepa in ovađuštva, ki si izmisli kakršenkoli greh in kakršnegakoli gospodarja, da bi ta uničil sosedu, ki ga je, ko gre za njivo, brez zavor dovoljeno prebravati v rdeče ali belo. Ali ga brez zavor zamolčati, kot so to počeli sindikalisti z »nesocialističnimi delavci«. Kulturni boj je bil tudi molk večine ob sprejemanju certifikatske zakonodaje, ki je eni generaciji omogočila plenjenje podjetij na račun prihodnjih - sedaj, ko se ni izteklo, pa smo ob tem ogorčeni; kulturni boj je bil molk ob Jazbinško

Za nas je morala ostati sleherna pravica. Mladi in priseljenci pa so zaradi tega crkovali na nekajmesečnih pogodbah. In bi iz teh dejstev postalo vsakemu opazovalcu očitno, da Slovenci nimamo radi svojih otrok!

99

BORUT PETERLIN

vem zakonu, ki je »socialistični generaciji« omogočil, da si je prisvojila nepremičninsko prihodnost svojih lastnih potomcev. Kaj ni to še bolj kruto - saj gre vendar za našo lastno kri -, kot je bilo desetletno molčanje o povojnih odvzemih zemlje in tovarn premožnejšim ljudem, ki so bili sicer tudi nekoga sosedji. Ker eno so zgodovina in politični viharji, drugo pa sosedji in sovaščani, ki se morajo po nevihtni moriji še pred prvim snegom znati spet pogledati v oči, da si bodo pomagali, ko bo pritisnil mrz. Kulturni boj nima nič z zgodovino, vedno gre le za rento na račun drugega, za panično mahanje z veslom po glavi utaplajočih se, ki bi radi zlezli v isti rešilni čoln.

Zdaj je sicer videti, da smo Slovenci svojo klasiko kulturnega boja končno spregledali in bo na teh volitvah postal tarča posmeha vsak, ki bo po več kot pol stoletja še vedno želel na račun rdeče-bele retorike potolči svojega soseda in si prilastiti njegovo njivo. Takega norca ne bo nihče več jemal resno. Je pa vprašanje, ali smo spregledali druge vrste kulturnih bitk, ki jih tiho bojujemo ta trenutek in zaradi aktualnosti nočemo o njih

izreči niti besede. Se bodo na primer znala državna ministrstva radikalno samoukiniti glede vseh - in mislim prav vseh - razpisov in arbitriranj glede plasiranja denarja in postati izključno regulatorni organi? Danes imajo ministrstva iz komunizma ohranjen ogromen kup slamnatih pooblastil, za katera pa nimajo ljudi z znanjem, ki bi razumeli, za kaj gre. Pa člane tisočih ministrskih komisij vseeno veseli vtikati se prav v vsako investicijo ali nabavo ali zaposlitev v državnih podjetjih ali zavodih, na primer v neki bolnišnici. Namesto da bi odločanje in hkrati odgovornost, od pravne do finančne, prenesli tja, kjer procesi potekajo in kjer je znanje o njih največje - med zavarovalnico, bolnišnico in zavarovance, ki se jih vse skupaj najbolj tiče. Ampak če bi ministrstvo distribuiralo operativne odločitve proč od sebe, potem politične glave ne bi imele občutka, da imajo vse pod nadzorom. Čeprav ta slamnata »kontrola« v resnici pomeni, da z njo odvezujejo vodstva institucij, od bolnišnic dalje, za odgovornost glede poslovanja, nabav, navsezadnje tudi zdravljenja. Če nakup milijonske aparature ni del bilance

in odgovornosti bolnišnice, ampak politično-planersko »podarjen« denar, ki ga ne bo treba v bodočnosti »povrniti« iz zaslužka pri opravljanju storitev, je gospodarnost pri načrtovanju investicij v zdravstvu vnaprej izgubljena. Podoben je problem informatizacije zdravstva. Gre v resnici za hud problem, ker kljub računalnikom vsa dokumentacija, izvidi, laboratorijski rezultati ... še danes obtičijo v papirnati obliki in so tako rekoč nedostopni že različnim oddelkom iste bolnišnice, kaj šele med ustanovami. Zato je ogromno ponavljanja preiskav, prepisovanja podatkov, izvidov - zelo nepotrebno in potratno. Ampak tudi pri tako koristnem projektu je absurda zamisel, da mora to urejati ministrstvo za zdravje, ki nima niti tozadevnega znanja, niti strokovnjakov, niti izvršne moči pri zdravstvenih organizacijah. Pa grejo desetine milijonov za razpise in projekte, informatizacija pa ne pride nikamor, ker so vsi nezainteresirani razen računalničarjev, pa še ti samo do točke, ko zmagajo na tem ali onem razpisu in si zagotovijo denar. Potem pa se v praksi izkaže, da je vsaka bolnišnica in zdravstveni dom država za-

se, ker E-lokalci poskrbijo, da stvari niso povezljive, čeprav bi jih vsak Jure iz tretjega letnika računalništva znal povezati v dveh urah. Zato je informatizacija zdravstva nemogoč projekt, dokler ga vodi ministrstvo - v resnici je to projekt za zavarovalnico, ki ima vzvode, ki bi prisilili zdravstvene zavode k resnosti in bi se kar sami začeli povezovati, če bi jim grozila ukinitvev plačil. Ampak pri nas politični razred misli, da mora vse imeti v rokah, čeprav s tistim ne zna in ne zmora kaj pametnega narediti. Kaj ni to tudi neke vrste kulturni boj? Vsiliti ljudem sistem - gospodarja, da prek njegovih pravil in ukazov prevzameš njivo, ki niti ni tvoja niti je ne znaš obdelovati.

Zato se mi ne zdi toliko odločilno, kdo bo na volitvah zmagal, pač pa to, ali bosta resnost razmer in stiska volivce primorali k izrekanju njihovih doslej zamolčanih sebičnih skrivnosti - po volitvah. Samo tako bomo volivci sami sebi sestavili in izrekli novi politični dekalog, brez katerega v prihodnosti ne bo mogoče živeti, ampak le še životariti. In katerega glavna zapoved bo peta: NE OVAJAJ - SVOJEGA SOSEDA. ✘

Dušan Keber:

Etični kapitalizem - ne da ali ne, temveč kdaj

Današnji kapitalizem krši temeljne vrednote, kot so enakost, solidarnost in okoljska vzdržnost.

Ustvarja ogromne socialne razlike, sproža vojne, vzdržuje navidezno demokracijo in goji potrošništvo kot novo obliko nesvobode.

Predzadnja obrambna črta intelektualnejšega dela apologetov socializma, ko so v času pred njegovim sesutjem začeli odgovarjati kritikom, je bila priznavanje nekaterih njegovih napak, vendar ne kot teoretskih slabosti, temveč kot odklonov od teorije, ki jih je mogoče odpraviti. Zadnja obramba pa se je glasila: »Kaj pa drugega preostane? Ali bi se radi vrnili v roparski kapitalizem?«

Predzadnja obrambna črta današnjih častilcev kapitalizma je identična: vse tisto, kar se slabega pripisuje temu sistemu, ni njegovo bistvo, temveč gre za odklone, ki jih je mogoče odpraviti. Prav tako zadnja: »Kaj pa drugega preostane? Ali bi se radi vrnili v kletko socializma?« Tudi zaklinjanje, da gre za najboljši možni sistem, ki bo zaključil zgodovino družbenega razvoja, je lastno opisovalcem obeh sistemov od Marxa do Fukuyame.

Seveda ni mogoče trditi, da bi bil socializem drugačen, če bi imel na voljo daljše zgodovinsko obdobje ali če bi se vzpostavil v najbolj razvitih, namesto v nerazvitih državah. Pojavil se je tam, kjer se je lahko, in v obliki, ki so jo omogočile okoliščine, pa tudi čas, ki ga je imel, da bi se lahko izkazal, si je določil sam. S svojim dušenjem politične svobode in osebne pobude, predvsem pa z ekonomsko neučinkovitostjo si je v primerjavi z vsemi prejšnjimi družbenimi sistemi odmeril najkrajši rok trajanja. Isto velja tudi za kapitalizem: po stoletjih njegovega trajanja je podoba, v kateri se kaže, njegovo bistvo.

Razlike med obema sistemoma so precej manjše, kot se zdi na prvi pogled. Vzemimo na primer način sprejemanja političnih odločitev: politična in ekonomska nesvoboda sta v socializmu uzakonjeni in demokratični postopek je farsa, ki se je vsi zavedajo, kapitalizem pa razglašča ekonomsko in politično svobodo, vendar v njenem okrilju dejanska, čeprav neformalna oblast pride v roke

Dr. Dušan Keber (l.1947), profesor medicine, je nekdanji strokovni direktor Kliničnega centra Ljubljana in nekdanji minister za zdravje, danes tudi mednarodni svetovalec za zdravstvene sisteme. Ob svojem rednem delu je Keber ves čas družbeno angažiran, tako v času političnega preloma kot danes. Je tudi kolumnist Dnevnikovega Objektivna.

Nikoli v zgodovini ni zaradi revščine in z njo povezane lakote in bolezni umrlo več ljudi kot danes. Singer navaja, da je samo v petnajstih letih od padca berlinskega zidu zaradi revščine umrlo 270 milijonov ljudi.

kapitalskih centrov moči, ki mimo volje državljanov usmerjajo politične odločitve. Demokratični postopek je spet le navidezen: vojne zaradi ekonomskih interesov, ki jih vodi ZDA in vanje zvlečejo še desetine drugih držav, potekajo brez soglasja njihovih državljanov.

Prav tako ni nobene razlike med socializmom in kapitalizmom po njihovi dovzetnosti za totalitarne načine vladanja: večina današnjih diktatorskih režimov deluje v okviru kapitalističnega gospodarskega sistema in tudi zadnje deklarirane socialistične države, kot sta Kitajska in Vietnam, sta socialistični gospodarski sistem zamenjali s kapitalističnim. Vendar ljudje povezujejo svojo nesvobodo veliko bolj s političnimi kot ekonomskimi pritiski in diktaturo v socializmu doživljajo kot bolj represivno.

Dejanska in ključna razlika med obema sistemoma je svoboda osebnih pobude: ta v kapitalizmu omogoča, da posameznik lahko sledi svojemu temeljnemu nagibu, da bi se razlikoval od drugih. Uresničevanje tega nagiba je gibalo razvoja znanosti, tehnologije, umetnosti, športa in domala vseh drugih področij, omogoča pa tudi izživiljanje tekmovalnosti na področju pridobivanja materialnih dobrin, ki se v stopnjevanju različici imenuje pohlep. Na drugi strani socializem ljudi izenačuje in pasivizira, ker je v temeljnem nasprotju s človekovo naravo.

Revščina je v kapitalizmu večji problem kot v socializmu. Vendar v kapitalizmu ekonomsko deprivilegirana posameznika nenehno prepričujejo s posameznimi uspešnimi primeri, da se lahko odlepi od revščine, če se le hoče, zato dobršen del krivde za svoj položaj prevzema nase. V socializmu ljudje doživljajo revščino kot krivico, ki jo je s svojimi omejitvami storila država.

Razlika med obema sistemoma je tudi v stopnji razredne razslojenosti. V kapitalizmu obstajata samo dva razreda: politični razred in razred izvajalcev odločitev. Prehajanje med njima je že zaradi dejstva, da je prvi razred maloštevilen, zelo omejeno, predvsem pa ni odvisno od posameznikove sposobnosti; ta lastnost ga pri poskusu vstopa med oblastnike celo ovira. V kapitalizmu obstaja cela vrsta ekonomskih razredov, med katerimi se posameznik lahko vzpenja, in čeprav je ne-

BORUT PETERLIN

nehno nesvoboden v odnosu do razredov nad njegovim, se počuti zmagovalca v odnosu do ljudi pod njim. Seveda pa je tudi v kapitalizmu vzpon na vrh omejen, saj ima ta razred v rokah politične vzvode, s katerimi odbija napade konkurence.

Kakorkoli, socializem je propadel. Pred smrtjo se je tako diskreditiral, da zagovorniki kapitalizma razglušajo tudi njegove ne tako maloštevilne prednosti kot slabosti. Eno od nespornih prednosti socializma, socialno varnost, kapitalizem opisuje kot potuho, ki hromi posameznikovo odločnost, da sam skrbi zase. Nekateri trdijo, da kapitalizem ni zmagal samo kot ekonomsko učinkovit sistem, temveč tudi kot ideologija.

ZAKAJ SI NE MOREMO ZAMISLITI KONCA KAPITALIZMA?

Žižek se je pred protestniki na Wall Streetu retorično vprašal, zakaj si lahko predstavljamo konec sveta, ne moremo pa si zamisliti konca kapitalizma.

Morda tiči odgovor v privlačnosti kapitalizma. Gradi namreč na prvinskih nagonih vseh živih bitij, od

katerih sta zelo pomembna, če odmislimo nagon po preživetju in razmnoževanju, tekmovalnost in potreba po razlikovanju od drugih. No: tudi slednja dva izvirata iz prvih dveh: samo zmagovati samec ima pravico razmnoževanja. Obstaja pa bistvena razlika med človekom in preostalim živalskim svetom: to je pohlep kot želja po kopičenju lastnine prek lastnih potreb. Poleg tega je v naravi sleherni zmagovallec še za časa svojega življenja poražen, v poteku človeške civilizacije pa so zmagovalci zavarovali zmago zase in svoje potomce z uzakonitvijo nedotakljivosti lastnine, pravice dedovanja, pravice, da presežna vrednost proizvoda pripada lastniku in ne vsem, ki so jo ustvarili, itd. Tudi pravila tekmovalnosti so taka, da dajejo odločilno prednost prvotnim zmagovalcem: bogate države lahko uporabijo moč, ki jim jo daje bogastvo, da ekonomsko in tudi fizično (z vojno ali z izstradanjem) uničujejo konkurente, tekmovalcem na spodnjih klinih pa so vsiljena poštena pravila igre, ki izključujejo nasilno ravnanje. Pravičnost prostega trga je iluzija; tekma je nepoštena in

končni zmagovalci so znani vnaprej tako kot v športih, kjer zmagovalca določa kakovost opreme. Pa vendar se v takih športih na startu vedno znova pojavlja množica tekmovalcev brez upa zmage: tekmujejo za etapne zmage, za to, da bi bili vodnosci zmagovalcev, ali vsaj za to, da ne bi preveč zaostali in bi bil kdo čisto na dnu njihovih vodonoscev.

Drug del odgovora je v dejstvu, da ima kapitalizem malo kritikov in da njihova stališča težko najdejo pot v popularne medije. Številni, ki v načelnih razpravah opozarjajo na krivičnost kapitalizma, ne verjamejo, da se da kaj spremeniti. Marsikdo se udiinja kapitalu in postane ciničen komentator alternativnih modelov. Pogosto se tudi odločajo na podlagi svoje pripadnosti premožnejšim slojem. Primer: spremembam, ki bi prerazporedile javna sredstva v korist najrevnejših slojev, večina strokovnjakov in politikov nasprotuje, ko pa so na vrsti davčne razbremenitve najbogatejših, eksperti molčijo ali jih celo podpirajo. Reveži nimajo glasu: ekonomska nesvoboda je hkrati tudi politična nesvoboda.

Morda bomo počasi ustvarili kakšnega lastnega milijarderja, saj napovedujemo vse mehanizme, ki so za to potrebni: slabitev države, zniževanje plač, odpuščanje, odprodajo družinske srebrnine in privatizacijo javnih služb.

103

KAPITALIZEM JE VZROK SVETOVNE REVŠČINE

Razporeditev svetovnega bogastva v kapitalizmu je krivična: Omogočila jo je ključna krivica kapitalizma, da presežna vrednost proizvoda v celoti pripada lastniku in ne vsem, ki so jo ustvarili. Preslabo plačani delavci ustvarjajo dobičke, ki jih lastniki brez slabe vesti jemljejo za svoje, zato se bogastvo najbogatejših povečuje vzporedno z revščino najrevnejših. Grabežljivost nima meja. David Schweickart opisuje, kako kapitalizem ustvarja globalno revščino, kot proces v štirih fazah.

1. Podjetnik se za dobiček bori z večjo produktivnostjo in manjšimi stroški. Idealno zanj bi bilo, če bi lahko plačeval svoje delavce, kolikor je le mogoče malo, hkrati pa bili drugi delavci plačani čim bolje, da bi lahko kupovali njegove izdelke. O tem idealu pa sanjajo tudi drugi kapitalisti, zato se ravnotežno stanje vzpostavi pri nižjih plačah, kot bi realno lahko bile, saj se vsakdo boji, da bo konkurent še bolj znižal plače in prevzel njegove kupce. Da se delavci ne bi uprli, jih je treba ustraševati. Ker današnji kapitalist ne more več obesiti nekaj nergačev, kot je to počel fevdalec, grozi z odpuščanjem, ki ima, kadar do njega pride, hude posledice za delavca in njegovo družino. Ekonomska teorija to lakonično imenuje najnižja vzdržna stopnja brezposelnosti. Vendar imajo majhne plače tudi šibko plat: ponudba je stalno nekoliko večja od povpraševanja, kar pomeni nestabilnost.

2. Zato kapitalist išče nove trge onkraj meja svoje države. Bogatejše dežele silijo revnejše, naj odpravijo ovire za trgovanje in pretok kapitala, da bi pridobile nova tržišča. Hkrati ščitijo svoje kmetijstvo, svoje patente in intelektualno lastnino in z grožnjo najhujših sankcij preprečujejo, da bi revne države proizvajale cenejša zdravila in druge izdelke. V odnosih z revnimi deželami običajno dobijo, kar hočejo: največje korporacije imajo na voljo lastno »pomoč za razvoj«, predvsem pa nadzirajo IMF in Svetovno banko, ki uporabljata svojo pomoč in posojila kot korenček in palico.

3. Poljedelstvo in industrija revnih držav ne moreta tekmovali z zaščitenim kmetijstvom in tehnologijo bogatih držav in se zrušita, kar ima za posledico milijone brezposelnih. Maloštevilni razlašeni kmetje po-

stanejo slabo plačani delavci na svoji nekdanji zemlji, kjer proizvajajo monokulture za potrebe bogatih držav. Sposobnost proizvajati hrano za lastne potrebe se drastično poslabša. Povečuje se število ljudi, ki trpijo lakoto.

4. Razseljeni ljudje migrirajo v mesta, kjer so vir cenene delovne sile za kapitalistično industrijo, ki jo praviloma financira kapital bogatih držav. To kapitalistom olajša pritiske na plače, povečuje brezposelnost v domačem okolju in neti odpor do državljanov revnih držav. Hkrati se v obsegu, v katerem cenena delovna sila nadomešča boljše plačane delavce v bogatih deželah, še zaostrojuje problem premajhnega povpraševanja glede na ponudbo. Svetovna kupna moč se zmanjšuje, brezposelnost pa se seli tudi v bogate države. Nestabilnost med ponudbo in povpraševanjem ostaja in se celo povečuje.

Res da so si revne države deloma same krive zaradi nesposobne oblasti, slabih ekonomskih odločitev in korupcije, vendar jim celo pri tem bogate države držijo vrečo. Njihova politika pogosto ščiti koruptivno in nedemokratsko vladavino v revnih državah. Lokalni diktatorji prodajajo lastnino države po podcenjenih vrednostih in bogate države jo brezvestno kupujejo, čeprav vedo, da je ukradena državljanom. Takim vladam tudi posojajo denar, ki v obliki posojil ostaja potomcem in še dodatno vodi k razprodaji družinske srebrnine

Kapitalizem je z globalizacijo odpravil potrebo po klasičnem kolonializmu z osvajalskimi pohodi: na lestvici držav, razporejenih po bogastvu, so revnejše v kolonialni odvisnosti od bogatejših, ob čemer imajo više uvrščene vsaj možnost, da nemoč proti bogatejšim kompenzirajo z brezobzirnim izkoriščanjem revnejših, tistim proti dnu pa ostaja zgolj to, da se prepustijo izkoriščanju vseh drugih nad seboj. Globalni kapital izkorišča lokalno in globalno, zato obstajata brezposelnost in revščina tudi v bogatih deželah. Pred dvesto leti, ko je prisvajanje dobička potekalo pretežno v domačem okolju, je bilo število revežev v bogatih deželah večje kot v revnih. Globalizacija je možnost izkoriščanja prenesla na ves svet in v teh razmerah bogati raje plenijo po državah tretjega sveta, pa ne zato, ker bi se jim lastni državljanji smilili,

temveč zato, ker tako veliko laže zmanjšajo stroške dela. Ker država, kot je na primer Slovenija, takega pristopa zaradi premajhne finančne in politične moči ne more posnemati, bodo njeni kapitalisti še naprej plenili samo doma.

Neoliberalni ekonomisti se zaklinjajo na tezo, da se je kapitalizem zgodovinsko izkazal za superioren gospodarski sistem, pri čemer pozabijo povedati, kako definirajo pojem superiornosti. Poskusimo sami. Nedvomno je kapitalizem s svojo tekmovalnostjo doslej najbolj vplival na razvoj znanosti in tehnologije ter s tem na ponudbo vedno novih dobrin, ki koristijo tistim, ki si jih lahko privoščijo. Vendar se njegov domet konča prav z besedno zvezo »tistih, ki si jih lahko privoščijo«. Ker s prisvajanjem dobička hkrati pospešeno ustvarja revščino, obstajajo tudi milijarde tistih, ki si teh dobrin ne morejo privoščiti. Seveda je pojmovanje revščine od države do države zelo različno. Medtem ko so v bogatih državah vsaj življenjsko potrebne dobrine omogočene večini ljudi in si celo tisti, ki živijo pod uradnim pragom revščine, lahko privoščijo kilogram cenenih banan, pa zaradi gojenja teh banan na plantazah tretjega sveta razlašeni kmetje umirajo v mestnih getih. Tem zadnjim v vrsti je »superiorni« sistem prinesel vednost, da obstajajo zdravila, ki si jih ne morejo kupiti, in omogočil, da se z mobiteli obveščajo, kadar jim umre še en otrok.

Nikoli v zgodovini ni zaradi revščine in z njo povezane lakote in bolezni umrlo več ljudi kot danes. Peter Singer navaja, da je samo v petnajstih letih od padca berlinskega zidu zaradi revščine umrlo 270 milijonov ljudi, znatno več kot v vseh nasilnih konfliktih dvajsetega stoletja skupaj: obeh svetovnih ter stotinah drugih vojn ter vseh genocidih vključno s Hitlerjevimi, Maovimi in Stalinovimi.

Želja po čim večjem dobičku je v nasprotju s pojmom vzdržnega ravnanja z naravnimi viri in ohranjanja okolja. Bogate države to uničevanje prenašajo daleč proč od sebe v revne države, s čimer še dodatno poslabšujejo kakovost življenja njihovih prebivalcev. Sebičnost bogatih ni samo neposredni krivec za trpljenje in umiranje današnjih generacij, temveč uničuje že naslednje. Kapitalizem krši temeljne vrednote, kot so enakost, solidarnost in okolj-

ska vzdržnost. Ustvarja ogromne socialne razlike, sproža vojne, vzdržuje navidezno demokracijo in goji potrošništvo kot novo obliko nesvobode.

Če je to končni dosežek v razvoju družbeno-ekonomskih odnosov, se moramo zgroziti.

ZDRAVLJENJE SIMPTOMOV NAMESTO VZROKOV REVŠČINE

Vprašanje, kako je možno, da ob silovitem ekonomskem in tehnološkem napredku polovica sveta živi v revščini, je retorično. Revščina obstaja zato, ker jo kapitalizem nenehno ustvarja.

Thomas Pogge se sklicuje na Splošno deklaracijo o človekovih pravicah, da postavi trditev, da državljan bogatih držav kršijo temeljno pravico državljanov revnih držav do takšne življenjske ravni, ki jim zagotavlja zdravje in blaginjo. Ne gre samo za to, da bogati narodi dopuščajo revščino revnih, temveč da jo s svojim delovanjem povzročajo. Denar za odpravljanje najhujše revščine obstaja. Singer trdi, da bi zgolj desetinka odstotka najbogatejših Američanov lahko s tretjino svojega letnega dohodka takoj izpolnila 25-letni program Združenih narodov za zmanjševanje revščine. Cilji tega programa so torej zelo skromni, pa še ti se ne uresničujejo.

Kako se bogatejši svet loteva odpravljanja revščine? V glavnem s dvema pristopoma, ki sta oba neuspešna. Prvi je filantropija: denarna pomoč v bilijonih dolarjev (kljub veliki številki je to komaj 0,1 odstotka BDP-ja donatorskih držav) se je v preteklih desetletjih razlila prek revnih pokrajin človeštva in izginila brez učinkov. Veliko denarja ponikne na poti do revežev v žepih prinašalcev in lokalnih oblastnikov. Preostali denar se vrne v bogate države za nabavo zdravil, hrane in opreme in pomaga, da se izprazni stare zaloge. Marsikdaj taka pomoč naredi več škode kot koristi. Dobrodelnost dosega uspehe predvsem pri reševanju stiske posameznikov, v boju proti svetovni revščini pa je brez moči. Temeljni vzrok za neuspeh je, da je globalni kapitalizem učinkovitejši pri ustvarjanju revščine kot globalna pomoč pri njenem odpravljanju. Naivno je pričakovati, da bi brez regulacije bogati vrnilo tisto, kar so vzeli. Če bi mislili količnik resno, bi svojim delavcem v državah tretjega sveta dajali človeka

vredne plače in plačevali socialne prispevke po zahodnih standardih. Drugi pristop pri odpravljanju revščine, ki ga izvajajo Svetovna in druge razvojne banke, je financiranje projektov, v katerih mednarodni svetovalci, nabiti z doktrino liberalnega kapitalizma, svetujejo revnim državam, kako vzpostaviti učinkovit kapitalizem. Pri tem so v ospredju znani nasveti o vitki državi, zmanjševanju socialnih pravic, privatizaciji zdravstva in fleksibilni delovni sili. Nekatere države se dobro učijo in postanejo lokalni »tigri« z lastno četico milijarderjev, ne da bi imeli od tega drugi državljani kake koristi. Večinoma postane lokalna proizvodnja plen mednarodnih korporacij. Mačka še nikoli ni učila miši, kako naj lovi mačko.

Pri vseh teh poskusih se spregleduje, da je bolezen treba zdraviti pravočasno. Če bi hotel kapitalizem odpraviti revščino, bi moral začeti zdraviti samega sebe.

ZDRAVLJENJE VZROKA REVŠČINE: ETIČNI KAPITALIZEM

Alternativni modeli večinoma ne ukinjajo kapitalizma, pač pa odpravljajo njegov radikalni neoliberalizem; predlagajo torej »kapitalizem s človeškim obrazom«. Zahtevajo pravično delitev dodane vrednosti in demokratizacijo odločanja. Namesto tekmovalnosti, povečevanja produktivnosti in usmerjenosti v dobiček govorijo o sodelovanju, lokalni in globalni solidarnosti, socialni pravičnosti, premišljenem razvoju in okoljski vzdržnosti. Zahtevajo brzdane pohlepa s primerno davčno in drugo regulacijo, delavsko soupravljanje namesto diktata lastnikov, maksimiran razpon plač in minimalno plačo, ki je utemeljena na človekovi pravici do takšne življenjske ravni, ki mu zagotavlja zdravje in blaginjo. Pri redistribuciji dobrin morajo imeti prednost ljudje z največjimi potrebami.

Sleherni alternativni model za današnji kapitalizem trči ob ostro kritiko ekonomskih teoretikov, da ne upošteva tržnih zakonitosti, da bo zmanjševanje dohodka lastnikov

zmanjšalo obseg investiranja, da bodo povečane minimalne plače zmanjšale novo zaposlovanje in da je preusmeritev od sedanjega kapitalizma k novemu modelu tako orjaška naloga, da je že zaradi tega neizvedljiva.

Kritiki imajo pred oči poslanstvo sedanjega kapitalizma, da zagotavlja nedotakljivost lastnine in skrbi za dobiček lastnikov, zato zanje noben alternativni model ne more biti boljši. Obstoječi sistem je z osamosvojitvijo finančnega sektorja nedavno celo dosegel nov »preboj«, da kapital brez povezave z nadležno delovno silo ustvarja dobiček. Nekakšen perpetuum mobile - vsaj do začetka krize. Vendar je tudi ob krizi dokazal sposobnost preživetja: njegove napačne plačujejo tisti, ki jih tudi sicer izkorišča, sam pa nadaljuje spiralo akumulacije profitov. Kdo bi hotel zamenjati tak sistem, še zlasti če imaš v rokah moč, da ga ohranjaš? Pred vsakim ocenjevanjem alternativnega modela je treba določiti cilje, ki jih mora doseči. Takoj ko bodo postali glavni cilji svetovnega povezovanja pravične delitve presežne vrednosti, odprava revščine ter ohranitev planeta, se bo današnji sistem izkazal za njihovo temeljno oviro in današnji kritiki bodo resneje obravnavali predlagane rešitve. Vzemimo kot primer »ekonomsko demokracijo«, ki jo predlaga Schweickart v svoji knjigi »After Capitalism«. Model ohranja tržno tekmovalnost, obenem pa širi demokracijo na delovno mesto in v finančni sektor na podlagi dveh temeljnih postavk. Prva določa, da uprava podjetij ne odgovarja delničarjem, temveč zaposlenim, ki izbirajo direktorje. Druga postavka je oblikovanje javnega investicijskega sklada, ki se polni s pomočjo davka na kapital in iz katerega dajejo javne investicijske banke posojila podjetjem in posameznikom za vzpostavitev in razvoj dejavnosti. Avtor dokazuje, da bi ta model, ki temelji na demokratiziranem načinu odločanja, ohranil kompetitivno tržno ekonomijo in obenem omogočil večjo enakost, smotrno rast, okoljsko vzdržnost,

globalno solidarnost in svet brez revščine. Na kakšen način?

Demokratska podjetja ne bi bila pod pritiskom, da morajo rasti in povečevati vrednost delnic. Podjetjem ne bi bilo treba vdirati na tržišča revnejših držav in uničevati njihove proizvodnje. Pretirana ponudba ne bi bila problem, saj bi lahko delavci v času zmanjšane povpraševanja zmanjšali proizvodnjo in si skrajšali delovni čas. Ključnega pomena pri odpravljanju svetovne revščine bi bilo, da podjetja pod upravljanjem delavcev ne bi več tekmovala med seboj z zniževanjem plač. Če bi dobrine prihajale iz okolij z nizkimi plačami, bi jih država uvoznica obdavčila, nato pa davke vrnila izvoznim državi za izboljševanje razmer tamkajšnjih delavcev ali za druge prednostne probleme. Varnost zaposlitve v ekonomski demokraciji bi imela še en pozitiven vpliv pri odpravljanju svetovne revščine: intelektualne lastnine ne bi bilo več treba ščititi in bi postala brezplačno dostopna revnim državam. Odprava tekme z nizkimi plačami bi omogočila, da bi bogatejše države bolj dovoljno šolale študente iz revnih držav in jim zagotavljale tudi druge oblike pomoči.

Za potrebe tega zapisa ni pomembno, ali je model ekonomske demokracije najboljša alternativa današnjemu kapitalizmu, kot menijo njegovi privrženci, ali pa je samo reinkarnirana utopična različica socializma, ki ima preveč šibkih točk, da bi lahko doživela preizkus v praksi. Navajamo jo kot dokaz, da obstajajo artikulirana razmišljanja o poti iz današnjega sistema, ki je neetičen, izkoriščevalski in krivičen do večine prebivalcev planeta, tudi do samega planeta, in ki ob tem postaja vse manj stabilen. Poleg tega podcenjuje večino človeštva, ker predpostavlja, da se bodo ljudje še dolgo pustili izkoriščati peščici bogatih, ki jih podučuje o najboljšem možnem življenju na Zemlji. Kliče po tem, da tudi »druga stran« pripravi svoje alternativne predloge. Pomembno je, da državljani, ki resignirano menijo, da je današnji ka-

pitalizem dokončna oblika gospodarskih in družbenih odnosov, začnejo verjeti, da obstajajo alternative in da zahtevajo pogovor o ciljih in o etapah poti do teh ciljev. Ko bodo cilji sprejeti, bodo tudi modeli postali bolj življenjski in manj utopični. Dogovor o ciljih je potreben na mednarodni in nacionalni ravni. Mednarodni je potreben zato, da bo opredelil skupne cilje in preprečeval, da posamezna država, ki bi prej kot druge krenila po poti etičnega kapitalizma, ne bila izpostavljena plenilskim napadom kapitala iz drugih držav. Čas je, da se nekatere zveze držav, kot na primer Evropska unija, prenehajo obnašati samo kot trgovske unije in začnejo razmišljati o koristih vseh svojih državljanov. Da prenehajo misliti samo na to, da je zasebna lastnina sveta, temveč da je še bolj sveto življenje njenih državljanov in vseh ljudi na svetu.

Na nacionalni ravni morajo politični akterji predstaviti svoje poglede na prihodnost kapitalizma. Ne glede na svojo majhnost bi lahko Slovenija odigrala vidno vlogo v prebujanju občutka odgovornosti za bolj etično podobo gospodarskega in družbenega sistema, v katerem živimo. Smiselno bi bilo povezovanje z drugimi naprednimi državami v skupino za pritisk na mednarodno skupnost.

Žal se dozdeva, da večina naših političnih strank in njihovih voditeljev vidi Slovenijo v svetovni dirki na položaju vodonosca; položaj, ki nas od najbolj siromašnih držav loči samo po tem, da smo višje na lestvici in da se lahko tolažimo, da ostaja vrsta slabotnejših od nas, ki jih bomo premagovali v neenaki tekmi pod gesli svobodnega trgovanja in ustvarjanja dobička. Morda bomo počasi ustvarili kakšnega lastnega milijarderja, saj napovedujemo vse mehanizme, ki so za to potrebni: slabitev države, zniževanje plač, odpuščanje, odprodajo družinske srebrenine in privatizacijo javnih služb. Etapni cilji, taki, ki si jih lahko zastavi tudi oblast za en mandat, so ravno nasprotni. X

TURISTIČNE KMETIJE – ENKRATNA PRILOŽNOST V VSEH LETNIH ČASIH!

Turistične kmetije so zanimive za obisk tudi pozimi. Preživite s svojimi najdražjimi nepozabne počitnice pri prijaznih gostiteljih na turističnih kmetijah. Razvajali vas bodo z okusnimi sezonskimi in lokalnimi jedmi, odličnimi hišnimi sokovi in vini. Lahko pa jih obiščite zgolj za en dan in si privoščite okusno kosilo, po predhodnem naročilu. Počitnice na kmetiji so lahko odlično izhodišče za aktivni oddih ali sprostitvev v naravi.

Združenje
Turističnih
Kmetij Slovenije

Več informacij o ponudbi slovenskih turističnih kmetij najdete na: www.turisticnekmetije.si

IZJEMNI
PROGRAMI
ZA VAŠE TELO
SKOZI VSE
LETO ...

BOGATA PONUDBA
NEGOVALNIH
TRETMAJEV ...
VSAK DAN SI LAHKO
PRIVOŠČITE NEKAJ
NOVEGA.

PRI NAS JE VEDNO
SONČNO, PRIJETNO
IN RAVNO PRAV
TOPLO.
SUNNY STUDIO JE V
VSAKEM TRENUTKU
PRAVA IZBIRA.

SUNNY STUDIO

Sunny Studio, Regentova cesta 37, 1000 Ljubljana - Dravlje
tel.: 01 513 44 44, fax.: 01 513 44 60,
email: sunny@siol.net, www www.sunny.si
Odperto vsak dan od 7.30 do 22.30 ure.
Sobote, nedelje in prazniki od 9.00 do 21. ure.

FITNES, VODENE VADBE, SOLARIJ, MASAŽE,
KOZMETIČNE NEGE, PEDIKURA, MANIKURA,
DEPILACIJE, SAVNE, SPA, AJUR, ORIENT,
THALAXA, SUNNY SKY, SUNNY SHOP, M&S HAIR,
SUNNY CAFE ...

Razveselite svoje najbližje z nakupom darilnih bonov.

Aleksander Zadel: Zakaj bo revolucija

Podobno kot leta 1988 ne bi nihče z gotovostjo napovedal, da bo Slovenija v letu 1991 samostojna in suverena država, tudi danes ni mogoče napovedati, da bomo na primer leta 2014 še vedno živeli v miru in v istem družbenem redu kot danes.

Dr. Aleksander Zadel (l. 1964), specialist klinične psihologije, je predstojnik Oddelka za psihologijo na Fakulteti za matematiko, naravoslovje in informacijske tehnologije v Kopru, hkrati pa tudi ustanovitelj in direktor zasebnega Inštituta C. A. R. (Corpus Anima Ratio), v okviru katerega organizira treninge upravljanja medosebnih odnosov v podjetjih in drugih institucijah. Poudarja, da veliko težav, s katerimi se spoprijema današnja slovenska družba, izhaja iz otroštva in neprimerne vzgoje. Infantilnost, patološkost, neodgovornost in pomanjkanje vizije ter samokritičnosti so le nekatere od njih.

Pomislite na človeka, ki bi bil ves čas srečen. Bi si tak človek sploh česa želel? Bi si želel dela, bi si želel družine, bi si želel sprehoda in igre z otroki? Najbrž ne! Ko smo zares srečni, se tisti trenutek prepustimo temu občutku in si navadno ne želimo nič drugega, ampak v sreči uživamo. Pomislite na človeka, ki je v globoki depresiji. Ali si ta človek želi česa? Najbrž si želi ogromno stvari. Toda ali ima moč, da bi si jih vzel, ali ima moč, da bi se premaknil iz svoje pasivnosti in storil kaj, da bi se jim približal? Najbrž ne! Med obema skrajnostma je polje običajnih človeških občutkov, ki nam sporočajo, ali imamo svoje življenje pod nadzorom. Bolje ko se počutimo, bolj imamo načeloma zadovoljene svoje potrebe in močnejše verjamemo, da nadziramo svoje okolje. Velja seveda tudi obratno. Slabše ko se počutimo, manj imamo zadovoljene svoje potrebe, pa tudi občutek, da učinkovito nadziramo svoje okolje, je najbrž medel in otopel. Gibanje med obema skrajnostma je torej naša realnost. Mati narava ni predvidela tega, da bi bili ves čas srečni. To ni smiselno. Predvidela je, da je nezadovoljstvo gibal napredka. Posameznik, ki si želi, da bi se bolje počutil, je pripravljen za to tudi kaj storiti. Če ste lačni, si želite jesti. To je pravadno pravilo evolucije in razvoja človeka. To pravilo se ne da izničiti, ni ga mogoče spremeniti, čeprav je videti, da ga je potrošniški družbi skoraj uspelo izkoreniniti. Potrošniški družbi in korporacijam, ki jo vzdržujejo, je popolnoma jasno, da morajo povzročiti nezadovoljstvo. Nato morajo sporočiti ljudem, ki so po naravi leni, da jim ni treba storiti ničesar drugega kot le kupiti njihov izdelek ali storitev in bo spet vse v redu. (Saj poznate kakšen primer?) Ali imajo nad tem procesom še nadzor?

V času odraščanja se učimo, kako poskrbeti zase. Pomemben del skrbi zase se nanaša tudi na to, kako upravljamo odnose z drugimi. Ravno

Pred desetimi leti ali še malo več smo si rekli, pa dobro, to se je zgodilo v Ameriki. To je daleč stran, to se nas ne tiče. Letos poleti smo rekli, dobro, to se je zgodilo na Norveškem. To je daleč stran, to se nas ne tiče. Agresivnost se plazi po svetu. Prisotna je povsod. Družbena okolja se med drugim razlikujejo tudi po tem, kako ji dovoljujejo, da se izrazi.

zavedanje, da večino potreb zadovoljujemo v medosebnih odnosih, je jamstvo, da bomo za kakovost odnosov veliko naredili. Posameznik, ki ima urejene in kakovostne odnose z najbližjimi, bo lahko razvil primerno samospoštovanje, občutek lastne vrednosti in pozitivno samopodobo. Vse to mu bo dalo občutek, da ima svojo usodo v svojih rokah. Na učinkovitost upravljanja medosebnih odnosov najbolj vplivajo izkušnje v zgodnjem otroštvu. Odzivi staršev na to, ali kaj počnemo prav ali narobe, in njihove povratne informacije o tem najbolj dramatično vplivajo na to, kako se naučimo razumeti, da smo za svoje počutje najbolj odgovorni sami. Če do tega stika ne pride, se običajno razvije pasivna osebnost, ki je prepričana, da se počuti dobro ali slabo predvsem zaradi tega, kar počnejo ali ne počnejo drugi. Na tak način zraste človek, ki razloge za svojo bedo, neuspeh ali depresijo večinoma vidi zunaj sebe, v politiki, družbenem ustroju, hierarhiji, institucijah, svojih bližnjih, pa tudi v vremenu, zvezdah in drugih obrobnihih pojavih. Tak človek ima vse možnosti, da se razvije v idealnega potrošnika. Prepričan je, da so za vso bedo, v kateri živi, krivi drugi. Zato ga je lahko prepričati, da si bo pomagal sam, ne tako, da bo uredil odnose z njimi, temveč da si lahko pomaga s pripomočki potrošniške družbe.

Potrošniška družba! Družba, v kateri se skupaj z bedo, s kičem in množico nepotrebnih stvari na videz cedita med in mleko. Toda za koga? Ko smo Evropejci s koncem obdobja kolonizacije tretjega sveta znosili v Evropo vse bogastvo, ki ni bilo preveliko, pretežno ali pribito (zlato, surovine, umetnine ...), se je začelo obdobje, ko smo temu istemu svetu, ki smo ga izropali, začeli deliti lekcije o pomenu miru, demokracije, znanja in znanosti ter medsebojnega spoštovanja in ne nazadnje skrb za okolje ter o pomenu svobodne trgovine. Pravila trgovine so seveda postavili močnejši in so omogočila nadaljnje pretakanje denarja v svetovne centre moči, sedaj brez grobe uporabe sile. To je trajalo, vse dokler ni bila sila spet potrebna v tistih primerih, ko so se nekateri narodi toliko okrepili, da so ponovno pokazali svojo voljo in željo živeti po svoje in ne po pravilih, ki jih po-

BORUT PETERLIN

stavlja tisti, ki si je »demokracijo zamislil«.

Za nekoga, ki prodaja nekaj, česar nihče ne potrebuje, je ključno, da pri ljudeh ustvari potrebo po tem, česar ne potrebujejo. Seveda je ustvariti navidezno potrebo pri suverenem, zadovoljnem, opolnomočenem človeku razmeroma težko. Posameznik, ki se zaveda, da tiči izvor njegovega zadovoljstva v odnosu do sebe in drugih ter v kakovostnem delu, ki mu omogoča zadovoljevanje celega spektra potreb, je izrazito odporen proti manipulaciji. Na manipulacijo pa se odlično odzovejo zmerno jezni, zmerno prestrašeni, zmerno depresivni, zmerno naščuvani, zmerno naveličani in zmerno nemočni ljudje. Ti so v svoji nervozi in nesposobnosti videti prave vzroke svojega nezadovoljstva glavna tarča vsakogar, ki v manipulaciji vidi svojo priložnost. Pa naj si bo to politik ali trgovec. Manipulant se lahko zanaša le na eno stvar, da mu bo uspelo pravilno uravnotežiti razmerje med zadovoljstvom in nezadovoljstvom v posamezniku. Če je človek preveč zadovoljen, ni dobro, saj ni preveč dovzeten za manipulacijo in kupovanje tega, česar ne po-

trebuje. Če je preveč nezadovoljen, seveda tudi ni v redu, saj po vsej verjetnosti sedi doma, golta depresive (torej ne nakupuje) ali meče granitne kocke v parlament (in dela škodo). Idealno je, če posameznika naredijo za kompulzivnega nakupovalca. Morda poznate primer, ko se otrok sredi trgovine skoraj razpoči, ko zahteva to ali ono. Pogosto se po odhodu iz trgovine niti ne spomni več, da je nekaj zahteval, in nakupljena stvar ostane za vse večne čase v vreči in neuporabljena. Starši pa - prepričani, da se je to zgodilo zadnjič - vedo, da bo tako le do naslednjic, ko bodo, ponovno nemočni, popustili. Nakupovanje le zaradi nakupovanja je vedenje, ki se pri nekaterih iz razvojne faze spremeni v način življenja in motnjo, ki jo je izjemno težko odpraviti. Taki ljudje so seveda kronično nezadovoljni s sabo. Če nečesa nimajo, jim seveda to ni všeč, če si kaj privoščijo, pa ugotovijo, da je zadovoljstvo trajalo premalo časa. Zato se pojavi želja, kaj želja, potreba po ponovitvi nakupa. Ko se vzpostavi povezava nakupovanje-zadovoljstvo, je zmaga korporacije dosežena. (Poznate kakšen primer?)

Posameznik je v tem boju nemočen, pogosto apatičen in se sčasoma vede kot zombi ali suženj, brez življenjske energije in do vratu zadolžen ter priklenjen na svoj transakcijski račun, ki kaže klavrno podobo. V svoji nemoči, negativni samopodobi in pomanjkljivem samospoštovanju ni nič lepega. Edina dobra stvar, ki jo ima človek od takega življenja, je občutek, ki je hkrati opravičilo, da on za tako stanje ni odgovoren. Če si žrtev, je za tvojo nesrečo kriv nekdo drug. Dokler ima žrtev vsaj trohico upanja, da bo jutri bolje, nekako gre. Simbioza z nakupovalnimi središči in neumornimi politikami, ki potrebujejo te nesrečnike za svoj obstoj, deluje. Upe posameznik polaga v nove volitve, v novo vlado, v nov nakup česar koli že in podobno. Toda ko upanje zamre, se začnejo težave. Stanje brezupa je izrazito travmatično in boleče. Posameznik se v tem stanju začne prej ali slej spraševati, do kdaj bo to trajalo. Prej ali slej ugotovi, da je namenjeno tako, da bi to stanje trajalo čim dlje časa, brez kakršnekoli spremembe. Sprememba je za korporacije in potrošniško družbo moteča, je floskula in se lahko nanaša samo

Družbeno ozračje, povezava brezupa in brezperspektivnosti na eni strani ter nezadovoljstva in jeze na drugi strani, govori v prid tezi, da je nevarna mešanica že ustvarjena. Pogoji so izpolnjeni.

109

na vse večje in večje dobičke. Takrat se celo žrtev v svoji nemoči začne spraševati, kdo je za tako stanje kriv ali odgovoren. Seveda se prst ne sme obrniti proti samemu sebi. To bi pomenilo, da je treba nekaj spremeniti pri sebi. Toda kako naj začne kitajsko govoriti nekdo, ki je sicer za ta jezik že slišal, mu je pa popolnoma neznan, poleg tega ve tudi, da se ga je precej težko naučiti? Problem je v kitajščini, ne v njem. Kitajščina je težka. Zato išče krivca zunaj sebe. Krivca, na katerega lahko pokažeš s prstom, ki se ga upaš pokazati s prstom. Seveda sprva ne preveč očitno, zgolj toliko, da se bolje počutiš, pa da ne izzivaš. Anonimnost na najrazličnejših internetnih forumih je pravi kraj za to. Tam se lahko sprazni. (Poznate kakšen primer?) Poleg tega ugotovi, da je več takih kot on. Da je veliko razžaljenih, besnih, obupanih, nemočnih. Potem je vsaj malo lažje. Lahko vzdrži še kakšno leto ali dve. Vmes se ozira naokrog in vidi, da so nekateri bolj zadovoljni od njega. Ti očitno goljufajo. On, ki je pošten, trpi, drugi, ki ne trpijo, očitno niso poštene. To je dokaz. Če je od njega bolj zadovoljen partner ali njegov otrok, sta kriva tudi onadva. Še posebej onadva. Vedno je imel občutek, da ga ne razumeta, da ne trpita tako kot on, da se mu v bistvu celo posmehujeta. Onadva, ki ju ima tako rad. V bistvu sta lahka tarča. Večina agresivnosti v družinah izvira iz nemoči agresivca, da bi pridobil naklonjenost, ljubezen in dolžno pozornost svojih bližnjih. (Poznate kakšen primer?) Ne razume, da si pozornosti in topline ne more pridobiti, dokler je ohol, neprijazen,

grob in aroganten, dokler pije ali zanemarja bližnje. Čeprav mu je v resnici hudo, se brez težav znaša nad bližnjimi. Počuti se celo njihov odrešitelj. Njim je lažje, ker so kaznovani. On pa, ki jih ljubi, jih mora celo kaznovati. Saj se takrat za hippec ponovno počuti bolje, toda bolečina, ki ga lomi na dvoje, je z vsako agresivnostjo večja. Kdo bi to vzdržal? Alkohol pomaga vsaj malo. Omamljenost pomeni otopenost, otopenost je korak do malomarnosti, malomarnost pa pot do groze, ki jo povzročajo v imenu nemoči in ljubezni. In tako v nedogled. Leta in leta. Človek je trpežno bitje. Pogosto njegovi bližnji vzdržijo trpinčenije dolgo, predolgo. Neredko leta ali desetletja. Agresivec seveda po poti dobi občutek, da lahko počne karkoli nekaznovano. Zanj, za trpečega in razžaljenega potrošnika, pravila ne veljajo. No, vsaj tam, kjer jih, večinoma brez posledic, lahko krši. In kje drugje je boljši prostor za kršitev pravil kot na cesti? Vsaj na cesti lahko pokaže svojo moč, svoj upor. In si privoščiči. Dvignjeni sredinec je najmanj, kar nas lahko doleti od takega človeka. Prehitvanje po desni, hupanje pol metra za odbijačem pri 130 km na uro, parkiranje, kjer je prostor, ne, kjer se sme, vse, da bi pokazal svojo pomembnost. In če se slučajno zgodi, da ga preseneti policija in mu pokaže nesprejemljivost njegovega vedenja, za katero bo moral nositi posledice, postanejo policisti inkasanti, birokrati, ki skrbijo le za polnjenje proračuna, nerazumni butci, ki so si vzeli v tej državi vso oblast, namesto da bi lovili lopove in nepoštenjake. (Saj poznate kakšen primer?)

V posamezniku se tako kopiči sovražstvo, ki ga lahko kanalizira le skozi ventile, ki si jih upa uporabljati. Najpogosteje so ti ventili posredno ali neposredno samoagresivnost (alkoholizem, divja vožnja, zloraba drog in psihofarmakov ...) ali agresivnost do tistih, ki se jih upaš napasti (bližnji, kdorkoli prek anonimnosti na internetu, marginalne skupine, deprivilegirani ...). (Poznate kakšen primer?) Faze v razvoju agresivnosti si sledijo po predvidljivem vrstnem redu.

Nemoč zadovoljiti svoje potrebe.

Slabo počutje.

Še več nemoči za zadovoljevanje potreb.

Še slabše počutje.

Iskanje krivca za to stanje.

Obrat od sebe k nemočnim.

Izbruh agresivnosti.

Vzrok za agresivnost je vedno nemoč. Povod pa so moteči dražljaji iz okolice. Agresivnost je najprej usmerjena na tiste, ki se jih upamo napasti. Najbolj primerna tarča so naši najbližji. Ti so najbolj nemočni. Olajšanja, vsaj dolgoročnega, to ne prinaša, zato se agresivnost nadaljuje. Potem pride do agresivnosti navzven, do tistih skupin, ki se jih nekdo upa napasti (homoseksualci, prostitutke, manjšine ...), na koncu se seveda agresivnost stopnjuje, postaja vse manj usmerjena na posameznika in vse bolj na družbo oziroma predstavnike družbe. Kriv je tisti, ki ima moč. Revolucija je blizu. (Poznate kakšen primer?)

Pred desetimi leti ali še malo več smo si rekli, pa dobro, to se je zgodilo v Ameriki. To je daleč stran, to se nas ne tiče. Letos poleti smo rekli, dobro, to se je zgodilo na Norve-

škem. To je daleč stran, to se nas ne tiče. Agresivnost se plazi po svetu. Prisotna je povsod. Družbena okolja se med drugim razlikujejo tudi po tem, kako ji dovoljujejo, da se izrazi. Pri nas je bilo v preteklosti veliko avtoagresivnosti. Alkoholizem, samomorilnost in avtomobilske nesreče so le vrh ledene gore. Zadnje čase opažamo veliko več agresije, obrnjene navzven. Umori v družinah, agresivnost v najhujših oblikah, kot je bil primer očeta, ki je čez balkon zalučal svojega otroka, nestrpnost do drugače mislečih, želja po omejevanju človekovih svoboščin. Za nepristranskega opazovalca so razmere take, da nas širša družbena agresivnost v bližnji prihodnosti ne bi smela presenetiti. Kdaj bo množično izbruhnila, ne ve nihče. Lahko jutri ali pa čez pet let. Podobno kot leta 1988 ne bi nihče z gotovostjo napovedal, da bo Slovenija v letu 1991 samostojna in suverena država, tudi danes ni mogoče napovedati, da bomo na primer leta 2014 še vedno živeli v miru in v istem družbenem redu kot danes. Še najmanj kaj takega lahko napovejo politiki. Ti tako ali tako ne znajo predvideti niti tega, kaj se bo zgodilo čez dva meseca.

Družbeno ozračje, povezava brezupa in brezperspektivnosti na eni strani ter nezadovoljstva in jeze na drugi strani, govori v prid tezi, da je nevarna mešanica že ustvarjena. Pogoji so izpolnjeni. Ali zažigalna vrstica že gori in ali jo je mogoče še pravočasno ugasniti, pa ne vemo. Ni več vprašanje, ali revolucija bo. To je dejstvo. Poigramo se lahko le še z vprašanjem, kdaj bo in kakšno vlogo pri njej bo imel vsak izmed nas. ✘

digitalija

NADZIRAJTE SVOJ DOM Z ENIM UPRAVLJALCEM:

- LCD TV
- OZVOČENJE
- »MULTIROOM« SISTEM
- DOMAČI KINO
- ZUNANJE OZVOČENJE
- LUČI, ZAVESE, ŽALUZIJE

Prepričajte se na lastna ušesa

Digitalija se lahko pohvali z bogato paleto inovativnih izdelkov, oblikovanih na tak način, da lahko v celoti okusite vsako zadnjo podrobno vašo najljubše glasbe ali filma.

Obiščite nas v prodajno-demonstracijskem **salonu Digitalija** in preizkusite naše izdelke.

V Digitaliji vam:

- Strokovno svetujemo.
- Izdelamo načrt za ozvočenje.
- Izdelamo načrt za »multi-room« sistem.
- Izvedemo montažo.
- Poskrbimo za vaše udobje.

DIGITALIJA, d.o.o. | Šmartinska cesta 53 | 1000 LJUBLJANA
 S: www.digitalija.si | T: 059-938-480 | E: digitalija@digitalija.si

Gabi Čačinovič Vogrinčič: Za drugačen svet naprej drugačna šola

Odločitev za drugačno šolo je težka, ker zahteva spreminjanje odnosa med otrokom in odraslim človekom, da bi se slišal glas otroka. Nismo še pripravljeni za to, da slišimo otrokov glas.

Drugačen svet, ki ga potrebujemo, je svet, ki zagotovi dostojno življenje za vse ljudi, življenje, ki daje smisel in omogoča ustvarjalno udeleženo v solidarni skupnosti. V konceptih, ki jih danes uporabljamo, zagotovi varuje pravna in socialna država: vsem dostopno odlično javno šolstvo in varstvo sta med temeljnimi pogoji za družbo prihodnosti, ki temelji na socialni pravičnosti in človekovih pravicah.

Skupnost, ki zagotavlja socialno pravičnost in varuje človekove pravice, je drugačna človeška skupnost, to je skupnost, ki bo temeljila na etiki udeležnosti in jo moramo šele soustvariti. Potrebujemo novo razpravo, skrbno raziskovanje novih rešitev v dialogu med vsemi generacijami in vsemi ljudmi v svetu, ki ga moramo spremeniti za vse nas. Zato se morajo slišati vsi glasovi, ki se danes ne slišijo: ne slišijo se glasovi mladih, ne slišijo se glasovi delavcev, otrok, žensk, revnih, starih, odmevajo le glasovi politike in kapitala.

Rešitve bodo nove in drugačne, ker bodo v njih udeleženi mnogi in bomo za 21. stoletje redefinirali razmere za dostojno življenje, redefinirali bomo delo, redefinirali bomo rast in razvoj. Nihče sam nima pravega odgovora na pomembna vprašanja bodočnosti, ker jih moramo soraziskati in soustvariti.

Dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič (l. 1941) je psihologinja, strokovnjakinja za psihologijo družine, družinska terapevtka in profesorica na Fakulteti za socialno delo v Ljubljani.

Na razpolago imamo vrsto raziskav, predvsem tiste o skritem kurikulumu, ki ugotavljajo, da odrasli ne znamo spoštovati otroštva, da ga ne varujemo kot posebno dragoceno obdobje, ker ga ne poznamo, saj otroku ne damo možnosti, da nam o njem pove.

113

BORUT PETERLIN

ODLOČITEV ZA DRUGAČNO ŠOLO JE POTREBNA IN NUJNA

Paradigmatski premik za drugačno šolo je mogoč, čeprav ni preprost. Nekaj lahko spremenimo že v čakalnju na sistemske spremembe, ki jih nujno potrebujemo. Odločitev učitelja za ravnanje iz perspektive moči z vsakim učencem, tudi s tem, da najprej iščemo znanje (in ne neznanja!), je uresničljiv korak. Mnogi učitelji že znajo, zmorejo in hočejo, a potrebujejo podporo v šoli in družbi.

Ni mogoče, slišim vedno znova. Že omenjeni obsežni raziskovalni projekt, ki smo ga na Fakulteti za socialno delo opravili in v njem preizkusili koncept soustvarjanja znanja z učenci z učnimi težavami, dokazuje, da so spremembe mogoče in uspešne, a za drugačno šolo mora soustvarjanje učenja v učeči se skupnosti postati skupen projekt šole.

Odločitev za drugačno šolo je težka, ker zahteva spreminjanje odnosa med otrokom in odraslim človekom, da bi se slišal glas otroka. Nismo še pripravljeni za to, da slišimo otrokov glas, in še manj za to, da bi ga sprejeli kot človeško enakovreden glas eksperta iz izkušenj. Težavna je, ker se moramo učitelji odpovedati moči, ki nam ne pripada: da smo edini lastniki vseh znanj, resnic, mnenj. A mislim, da izbire nimamo. Odrasli smo v celoti odgovorni za to, da vzpostavimo in varujemo odnos, ki učencu omogoča izkušnjo soustvarjanja v procesu učenja in s tem dragoceno izkušnjo znanja.

Drugačna šola bo ustvarjena po meri učenca, šole danes to niso. Na razpolago imamo vrsto raziskav, predvsem tiste o skritem kurikulumu, ki ugotavljajo, da odrasli ne znamo spoštovati otroštva, da ga ne varuje-

mo kot posebno dragoceno obdobje, ker ga ne poznamo, saj otroku ne damo možnosti, da nam o njem pove. Spoštovati otroka pomeni spoštovati njegove posebnosti, spoštovani kompleksnost otroških svetov. Je zdaj uveljavljen šolski urnik res dober za otroka? Ure sedenja, kratki odmori, ki postajajo še krajši, v katerih se učenec ne more niti spočiti niti razgibati. Kakšen je smisel domačih nalog, kaj resnično prispevajo, čemu so namenjene? In še: kdo določa prihodnost, za katero samozvano pripravljamo otroka?

Je učenje sodelovanja pri delu, učenje pomoči drug drugemu, učenje sočutja in solidarnosti del šolskega kurikula? Vprašati se moramo, ali je šola prostor, kjer vsak učenec lahko razvije svoje sposobnosti, da bi mogel uspešno delo soustvarjati v procesu učenja. Vsakemu učencu pripada učitelj, ki je njegov spoštljiv

in odgovoren zaveznik na šolskih poteh.

Jasno izrečena in ubesedena vizija, ki povezuje in obvezuje vse udeležene, učence, učitelje, starše, vodstvo, mora biti soustvarjena, dogovorjena, zapisana kot politika šole. Raziskave so pokazale, da trije cilji, ki so hkrati varovalni dejavniki za vsakega učenca, učinkujejo kot dobra in uspešna podpora. To so zagotovljena skrb in podpora vsakemu učencu, pričakovanje od vsakega učenca, da ima močna področja, da zmore, in tudi zagotovitev vsakemu učencu možnosti za delo; in končno udeleženosť učenca, eksperta iz izkušenj in soustvarjalca učenja v učilnici in življenju šole.

Vem, ovire so, ker svet ni drugačen svet, kot ga potrebujemo. Moramo se dvigniti, kot pravi Hessel, in se lotiti dela. Prav za drugačno šolo se zelo mudi. ✕

Boris Vezjak:

Logika gospodarja

Ljudje so še pripravljene zadržati svoje napačne sodbe, če le sistem deluje in jih to ne udari po žepu. Politikom so pripravljene odpustiti grehe, če v položaju predvolilne izbire bolj kaže na to, da so jamstva o gospodarski učinkovitosti dovolj velika.

Medijsko opevani podjetnik Ivo Boscarol je nakazal recept za rešitev Slovenije iz politične in gospodarske krize s kleno ugotovitvijo, da ljudstvo potrebuje gospodarja. Zadel je bistvo, kajti to je le prva od dveh zelo priljubljenih in ne povsem artikuliranih intuicij, koga želijo volivci v političnem vrhu. Včerajšnji gospodar ni izkazoval pravih lastnosti ali to sploh ni bil. Pokazal se je za mlahavega, neodločnega, popustljivega ali celo lažnega. Želel je na vrh sveta, ampak tam je ostal popolnoma sam in žalosten zaradi tega, kakor je kasneje potožil. Na drugi strani, nekje daleč spodaj, je ostalo samo razočarano ljudstvo, besno in z občutki ogoljufanosti zaradi svoje izbire. Predvidljivo se je odločilo večini vladajočih koalicijskih strank izreči nezaupnico. Več kot to, sledila je želja po kaznovanju teh strank s totalnim fiaskom na volitvah. Nastopil je trenutek, ko ljudstvo za včerajšnje vladarje tako rekoč ne želi več slišati. Razlikovanje med levico in desnico ga ne zanima. Vlada je zavozila, je nesporna fantazmatska ugotovitev, zaradi česar je steklo iskanje gospodarja z veliko začetnico, ki nas bo potegnili iz blata.

Boscarol pri določanju gospodarja ni meril le na zanesljivega menedžerja v izvirnem pomenu besede, torej gospodarstvenika. Ne, izrecno je navrgel, da meri na takega, ki bo rekel: »Poslušajte, mi smo tukaj, možnosti so te in gremo!« Nekoga z nesporno močjo vodenja ljudstva. Ko nekdo zahteva Gospodarja, sebe in

druge nujno interpelira v podložnike. Pojem je sicer tu nujno ideološko zastavljen, vendar označevalec v tej perspektivi linearno ne pomeni antidemokratskega tirana, pred katerim bi morali trepetati. Ne zahteva neposredno avtokratskega Janjšo, strah in trepet vseh, ki si ne želijo njegove trde roke, kajti trije medijski mušketirji - Virant, Janša in Jankovič -, v predvolilni tekmi dominantni na vseh lestvicah javnomnenjskih raziskav in nesporno glavni politični igralci naslednjih let, ne ponujajo zgolj prazne ideologije. Takšna ugotovitev bi bila pregroba. Kar znova ne pomeni niti, da strežejo z njenim nasprotjem, brezideološkostjo. Ker ni nujnega razcepa med ideologijo in gospodarstvom, v preseku ponujajo približek obojega: neko ideologijo gospodarske rešitve. Idejo čudeža, zapakirano v različne embalaže, včasih tudi zelo skromne. A pomemben je on: zahteva se tako rekoč pravi dedec in gospodar je moškega spola. Takšen, ki bo znal udariti po mizi. Biti del ožje Virantove ekipe, kot se je pripetilo Boscarolu, nemudoma razkrije njegove preference. Pravzaprav pozicija gospodarja družijo vsa tri imena. Temeljna dilema, komu se ta lik najbolj prilega (recimo obramboslovcu in nekdanjemu predsedniku vlade, županu in nekoč direktorju, bivšemu ministru in profesorju), se omeji na izhodiščno vprašanje politične psihologije: kaj naredi gospodarja za gospodarja? Da je »nov obraz« - kar je tu le ozaljšan izraz za isto -, gotovo ne.

Dr. Boris Vezjak (l. 1968), filozof in publicist, je zaposlen na Filozofski fakulteti Maribor. Vezjak je aktivni opazovalec družbenega dogajanja. Napisal je več knjig tako na področju filozofije kot tudi o slovenski politiki. Med drugim Paranoja, manipulacija in racionalnost, Sproščena ideologija Slovencev in Somrak medijske avtonomije.

Vladavina ljudstva, pravijo, ni nič drugega kot glasovanje dveh volkov in koze o tem, kaj bodo jedli za kosilo.

116

S KRUHOM POMAZANO: GOVNO IN DEŽEVNIKI

Pravkar zarisana logika izbire je prva, ki nam razloži preference državljanov pred volitvami. Gospodar mora biti odločen in znati voditi kmetijo, to vedo že imbecilni junaki in gledalci resničnostnega šova s tem imenom. Druga splošno sprejeta intuicija, ki po svoje oblikuje naša pričakovanja o odločitvi na predčasnih volitvah, je razširjena zla slutnja o večji popustljivosti državljanov do nove oblasti glede na prejšnjo. Merim na vodljivost ali razpoložljivost državljanov glede ekonomskih in socialnih ukrepov tam, kjer prej niso popustili niti za ped. Je lahko ta sprememba posledica poslušnosti pokoravanja vrednemu gospodarju? Kajti mlahavemu se popušča, pravemu ne. Pri prvem se ne zategujejo pasovi, pri drugem skoraj z veseljem. Pravzaprav tistemu pravemu sploh ni treba ničesar obljubiti in tudi ne obljube izpolniti. Zato ta intuicija nadaljuje in pogloblja prejšnjo. Kaj točno mislim s tem? Hlapci iščejo gospodarja zato, da bi lahko prostovoljno, »sami radi«, kot se reče, ubogali njegove ukaze. Kar potrebujejo, ni več, ampak manj svobode. Če sem lahko premišljeno vulgaren: pripravljeni so jesti tudi govno, česar prejšnjemu nikakor niso dovolili. Pripravljeni so sprejemati iste reforme, zaradi katerih je morala predčasno oditi Pahorjeva leva koalicija. Tiste, ki se ji je narod odkrito rogala iz referendumu v referendum, od enega ukrepa do drugega. Sindikati bodo, domnevajmo, nenadoma nadvse voljni sodelovati, socialni partnerji se utegnejo izkazati za potrežljive in izjemno kooperativne. Vendar se to ne utegne zgoditi zaradi bistveno spremenjenih kriznih gospodarskih razmer. Zaradi česa se torej bo?

Razlag, zakaj ljudstvo nenadoma začne iskati Njega in sebe dojemati kot podložnika ali zakaj so ljudje pripravljeni izpeljati dejanja, ki so jih še včeraj razglašali za nedopustna in odbijajoča, je več. Nekatere ponuja filozofija, nekatere psihoanaliza, spet druge socialna psihologija. Volitve so privilegirana situacija, ko gospodarja razglasijo podložniki. Drži, vselej si ga ljudje v tej formi neizbežno ne želijo, a včasih le. Koliko so pri tem, racionalni in svobodni v svojih odločitvah, pripravljeni početi kaj neprijetnega? Francoski psiholog Jean-Léon Beauvois v Razpravi o liberalni sužnosti ekspe-

MARKO PIGAC

rimentalno dokazuje obnašanje ljudi v nekaterih okoliščinah in to, katera med njimi določajo človeško ravnanje. Poskusimo si zamisliti, kdaj bi bili pripravljeni jesti omenjeno govno. Če bomo to zadovoljivo razložili, bo verjetno tudi jasneje, zakaj. Se bi k tej izbiri zatekli le, če ne bi šlo drugače, če bi bili na smrt lačni? Nikakor!

V poskusni skupini ljudi iz eksperimenta, ki je bila pred tem ustrezno psihološko zmanipulirana v videz, da svobodno počne nekaj, česar normalno ne bi želela nikoli storiti, je računalnik z žrebom določil neokusno nalogo: na primer ali reševanje labirinta ali pojesti deževnike. Kaj bi torej ljudje raje izbrali po popoldanskem počitku, miselno igro ali degutanten obed? Ker je žreb navidezno po naključju določil, da bo morala poskusna skupina pojesti črve, je eksperimentator pred njo zaigral, da je nastala napaka in da del eksperimenta, kjer bi določali, katera skupina bo morala storiti prvo ali drugo, ni predviden in ne bo izpeljan. Temu je sledilo nekaj skoraj neverjetnega: velik del udeležencev se je ob nepričakovanem »izpadu« možne izbire sam ponudil, da bi vendarle jedel deževnike. S čimer bi ti udeleženci storili prav to, za kar so pred tem izrecno dejali, da se jim gnusi, pa jih v dejanje nihče ni neposredno prisilil.

Zakaj? Naj nekoliko poenostavim: Beauvois meni, da s tem dokazujejo svojo svobodo, za katero so se pripravili prepustiti postopkom racionalizacije in internalizacije, tj. samoprepričevanja. Da bi radi preizkusili sebe in potrdili svojo izbiro, četudi v obliki goltanja sluzastih deževnikov, ker želijo dokazati svojo načelnost glede držanja besede ali tako ali drugače preseči svojo naravo in predsodke. Kaj torej prepriča ljudi, da volontersko storijo kaj, za kar ne mi ne oni poprej ne bi niti malo verjeli, da s(m)o tega zmožni? Lastna svoboda, ki ji tu sledijo udeleženci eksperimenta, je po svoje prisilna svoboda njihove sužnosti. Prisilnost in svoboda sta nujno korelativni, prisila (jesti deževnike) raste premosorazmerno s prepričanjem o naši svobodi. Zdaj odmislimo vse bistvene kontekste, predvsem kritike oblasti in liberalizma kot ideologije, kar sta bili glavni tarči avtorja, in se osredotočimo na položaj (pred)volilne izbire. Obstaja analogija med prvim in drugim? Je takšno ravnanje podobno volivcu, ki smo ga prej opisali v dveh položajih izbire, za konzumiranje govna in proti njemu? Da, vendar nam ta analogija še ne pojasni, zakaj ljudje niso bili pripravljeni vstopiti že v prvi, Pahorjev »reformni eksperiment« v njegovem mandatu. Ne obstaja neki X, zaradi katerega so pripravljeni

slediti enemu »eksperimentatorju«, ne pa tudi drugemu - ob tihi predpostavki, da bodo. Vendar lahko na to njihovo pripravljenost iz njihovih vzorcev ravnanja vsaj grobo sklepano. Nekoliko poenostavljeno rečeno, državljeni so pripravljeni jesti govno ne na ukaz ene ali druge osebe in ne zato, ker bodo pač slepo sledili enemu, pravemu gospodarju, ker prejšnji ni bil dovolj dober ali sploh ni bil. Nikakor: situacija s »pravim« jim bo omogočila zgolj, da manifestirajo svojo svobodo, in v dokaz temu se govnu ne bodo upirali. Gospodar bo tukaj le zato, da jim omogoči njihovo lastno izbiro.

IRACIONALNOST VOLILNIH IZBIR

Predčasne volitve v Sloveniji so se časovno ujele z globalnim svetovnim gibanjem 15. oktobra, bojem proti finančnemu kapitalizmu, ki ga pri nas posebejlbajo alternativne skupine, s svojimi artikuliranimi zahtevami nastanjene na primer v šotorih pred Ljubljansko borzo. Opisani mentalni dispozitiv je v strogem in popolnem nasprotju z njihovo temeljno agendo: iracionalno je, da ob vzklikih gibanja 15o, glasu »99 odstotkov« in artikulaciji zahtev po pravičnejši porazdelitvi dobrin vidimo in iščemo rešitev v dispozitivu gospodarja. Kot da ga za takšnega ne ustvarja to, da prav on krađe

Teza o iracionalnosti volivcev in njihovem hlastanju po gospodarju ima pomembne širše implikacije za razumevanje demokracije. Kar si želijo volivci, pretežno ni nič modrega in nič racionalnega - navsezadnje o ekonomskih politikah zvečine nimajo pojma.

117

hlapcu! Ali kot je precizno zapisal dr. Igor Pribac: kako je mogoče, da pri nas 80 odstotkov ljudi podpira protestnike pred borzo, natanko tolikšen odstotek ljudi pa želi nameniti svoj glas bodisi Virantu, Janši ali Jankoviču? Močno sočustvujejo s hlapci, a si obenem le želijo gospodarja? Bičajo neoliberalizem in dajejo prav njegovim kritikom, vendar ga bodo že jutri znova izbrali? Stranke s socialnimi programi, ki ponujajo ekološke in gospodarske alternative, po anketah sodeče nimajo nobenih možnosti! Mar ni takšno ravnanje globoko shizofreno in nerazumno?

Praktično iracionalnost v filozofiji opiše problem šibke volje: zakaj kadilec, ki natanko ve, da s svojim početjem škoduje svojemu zdravju in mu obenem kajenje ne prinaša nobenih pravih koristi, vendarle vztraja pri tem početju? Zakaj ravnamo nerazumno tudi takrat, ko točno vemo, da se s tem uničujemo? Prej omenjeno dejstvo nekonsistentne ujetosti med podporo alternativnim gibanjem in obljubljenim neoliberalističnim odrešiteljem je le eno v nizu tistih, ob katerih se postavlja vprašanje iracionalnosti volilnih preferenc. V neoklasični ekonomski perspektivi se predpostavlja, da so ljudje razumna bitja in torej tudi na volitvah izbirajo po trezni presoji. Vendar so razumni le takrat, kot pravi ameriški ekonomist Bryan Caplan, ko si na primer izbirajo službo ali kupujejo mleko. Razumni so zgolj, kadar jih preveč stane, če se motijo. Rasist bo na primer najel temnopolto osebo, če bi bila druga možnost za njegovo podjetje dražja. V trgovino s ceninim blagom ne bi nikoli vstopili, pa vendar to počnemo, ker nam pogled v denarnico ne daje druge možnosti.

Po drugi strani pa kake osebe včasih prav nič ne stane, če ohrani svoja napačna prepričanja, za nameček jih celo ljubi in nenehno goji. Caplan govori o racionalni iracionalnosti: če je poceni verjeti nečemu, četudi je to vera v nekaj »napačnega«, potem je v to racionalno verjeti. Racionalnost tu ni mišljena v normativnem smislu, prej v tehničnopsihološkem: ljudje ne želijo razmišljati in tudi ne preverjati, ali so njihova stališča resnična in kredibilna.

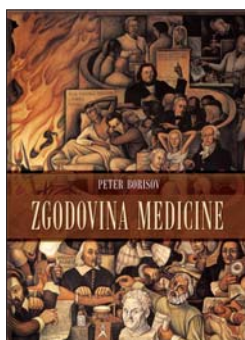
V politiki so s tem odprta vrata vsem vrstam zmotnih in varljivih prepričanj ali želja. Povedano enostavneje: ljudje so še dlje pripravljeni zadržati svoje napačne sodbe, če le sistem deluje in jih to ne udari po žepu. Politikom so pripravljene odpustiti grehe, če v položaju predvolilne izbire bolj kaže na to, da so jamstva o gospodarski učinkovitosti dovolj velika. A ob tem ostajajo nerazumni. Iracionalno je, da terjajo novega gospodarja na podlagi mnenj o skorumpiranosti prejšnjih. Kajti kateri pa niso pokvarjeni? So Jankoviču našli kaj manj afer kot Janši ali Virantu ali obratno v vseh smereh? Imajo vsi skupaj kaj manj afer kot vlada, ki je odstopila? Navsezadnje, ali ni najmanj obremenjen v tem pogledu Pahor, a to ne šteje kaj dosti? Gospodarju hlapec očita ukradeni užitek na svoj račun, tajkunstvo, gospodarski kriminal, sprevržene spolne (pasje) igrice. Vrhunsko igro hlapca je zaigral slovenski Dostojevski, ko nas je poučil: kjer ni Boga, je vse dovoljeno. Nič ni sveto, obstaja le neskončno uživanje perverznih omrežij in mafijskih hobitnic. Zaigral v smislu, da bi opozoril na potrebo po gospodarju - in pokazal na samega sebe. Tudi v tem je bila njegova perverznost.

RACIONALNO IRACIONALNI

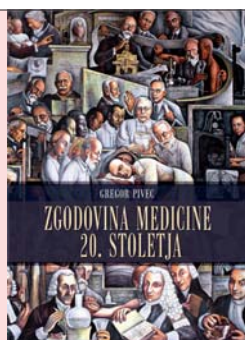
Logika iracionalnega hlastanja po gospodarju razloži, zakaj včasih afe-re so škodljive, spet drugič niso. Učinkovitost niti ni odvisna od njihove »realne« narave. Afer Patria, brezplačniki in ponarejanje arhivskega dokumenta Janši niso posebej škodovale, čeprav nekatere odprte celo v času kampanje. Na drugi strani so bile, izmišljene ali ne, nekatere usodno stresne za LDS in Zares, pa seveda celotno vlado. Dramaturgija afer se je povečini razvila tudi (ali celo pretežno) ob pomoči obsežne z mediji podprte psihopolitike paranoje in teorij zarot. Kar pomeni: fantastičnih zgodb o ukradenem svezitku gospodarjev, njihovi moralni sprevrženosti, lažeh in prevarah, kapitalskih in prijateljskih omrežjih, čudnih spolnih nagnjenjih, spletkah in režiranih sodnih procesih. Sklep: ljudstvo nekaterim dovoli vladati navzlic aferam, spet drugim ne. Nekaterim jih do konca zameri, drugim odpušča. Odvisno od demagoške retorike ustvarjanja videzov in paranoizacije miselnih slogov državljanov. Odvisno od njihovega lastnega uživanja, zgrajenega na podlagi zasmehovanja, diskreditacij in izključevanj. Predvolilna mrzlica je manifestirala isto dnevno vsesplošno paranojo zarot že na ravni ravnanja strank: sta se skrivaj dogovorila Janša in Virant, sta dogovorjena Virant in Jankovič proti Janši? Predvsem desno usmerjeni politični sferi je odlično uspelo z artikulacijami paranoidnosti, osebnih diskvalifikacij in insinucijskega diskurza, ob asistenci celega niza medijev, povsem sensiti oblast, levica na oblasti pa ob polnem košu medsebojnih sporov in neumnih lapsusov ni našla orožja, da se stampedu

postavi po robu. Ker so državljani racionalno iracionalni, si niso pustili kratiti ponujenih fantazmatskih ugodij. Resnično pretehtalo je le dejstvo, da nam gre ekonomsko in socialno realno res slabše - vsaj tako bi rekel Caplan. Vendar nisem prepričan, da v tej zgodbi posebne vloge ni odigral tudi videz o istem. Od težko določljive dopustitve razmejnitve med stvarnostjo in videzom je tudi odvisno, ali bo ljudstvo novemu gospodarju dovolilo vladati do konca mandata.

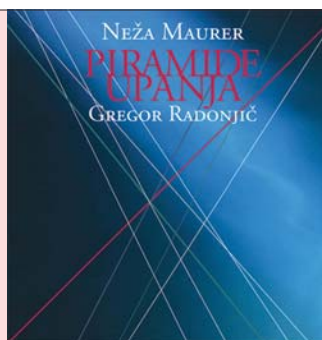
Teza o iracionalnosti volivcev in njihovem hlastanju po gospodarju ima pomembne širše implikacije za razumevanje demokracije. Kar si želijo volivci, pretežno ni nič modrega in nič racionalnega - navsezadnje o ekonomskih politikah zvečine nimajo pojma. Od tu do nove trditve o intrinzični nemoči demokracije je samo še pol koraka. Vladavina ljudstva, pravijo, ni nič drugega kot glasovanje dveh volkov in kože o tem, kaj bodo jedli za kosilo. Na volitvah torej do glasu lahko prihaja krdelo. Po drugi strani gospodarji, na primer Janša, govorijo o »koaliciji razuma« - iracionalnost volivcev torej korelira z njihovo racionalnostjo. Ena najpogostejših zmot po padcu Pahorjeve koalicije je zgodba o zahtevanih novih obrazih in »odpisu« starih. Ne drži niti v absolutnem in celo v relativnem smislu ne. Če bi bilo geslo o novih obrazih res zmagovito, bi se moral bolje odrezati na primer Hanžkov TRS ali še kdo s politične margine. In ravno zato alternativa po volji državljanov še zdaleč ni alternativa protestnikov pred borzo. Kar si slovenski hlapec res želi, je zgolj malikovanje novih mask na obrazu istih, vendar strožjih gospodarjev. ✕

90 € 72 €
KPL 170 € 130 €

80 € 64 €

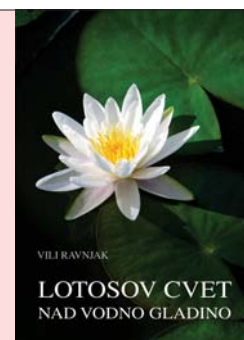

25 € 20 €

16,90 €
13,50 €

16,90 € 13,50 €

20 € 16 €

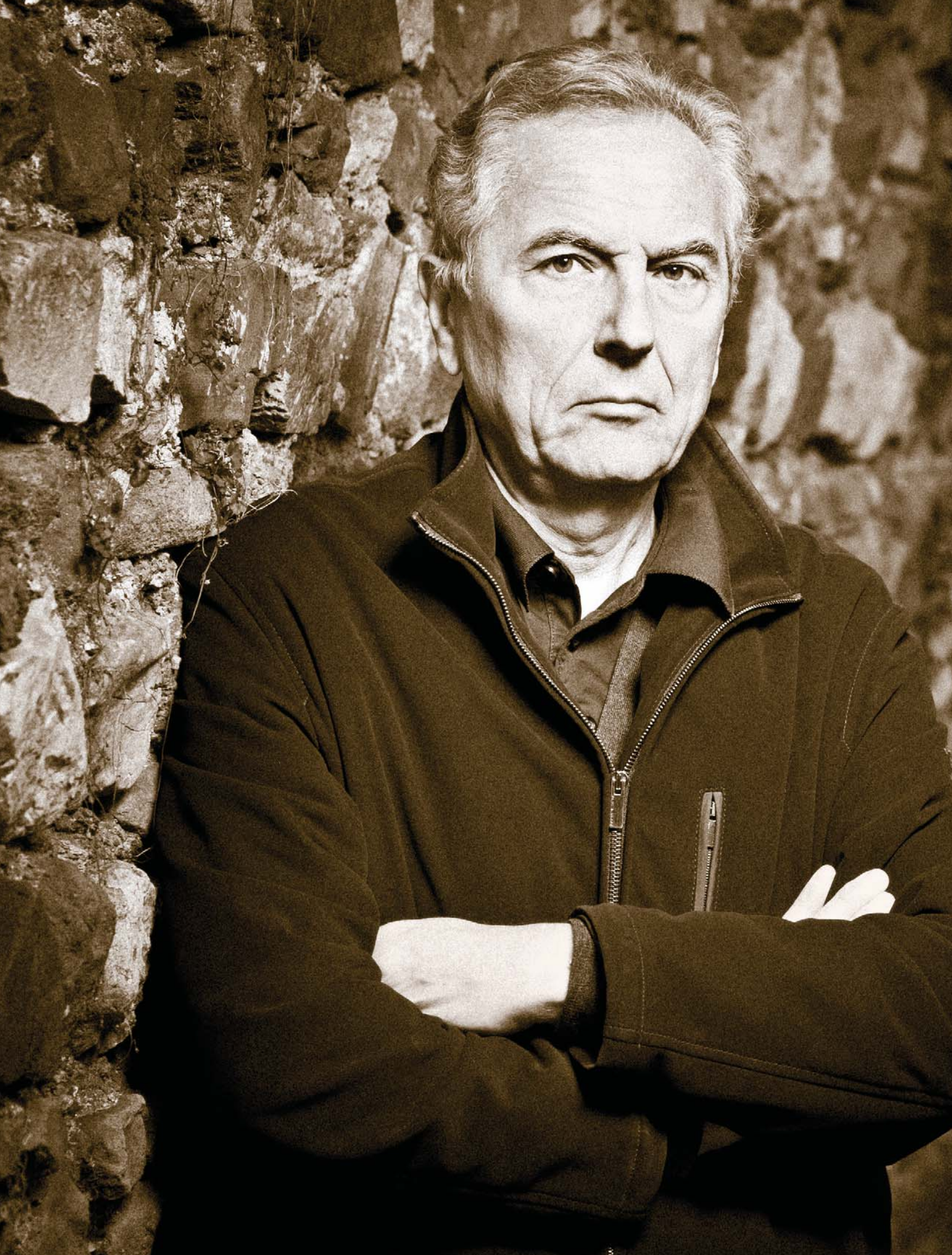
20 % POPUST (brez stroškov pošiljanja) za bralce posebne izdaje Mladina Alternative do konca januarja 2012.

Založba Pivec

Več knjig in informacij

Prodaja: Krekova 13, Maribor - T. 02 250 08 28, F. 02 250 08 29
www.zalozba-pivec.com, info@zalozba-pivec.com

Aleš Vodopivec:

Prostora ni možno resetirati

Kaj vse nam je bilo zaradi krize prihranjeno. Od najvišje piramide na svetu, ki naj bi jo za namene letalskega muzeja zgradili v Vipavski dolini ali v Prekmurju, umetnega otoka pred obalo Izole, Emonike, imenovane tudi "ljubljski projekt stoletja", največje igralnice v Evropi, ki naj bi jo zgradili na meji z Italijo, pa do največjih nakupovalnih središč v tem delu sveta.

Aleš Vodopivec (l. 1949) je diplomiral na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani pri prof. Edvardu Ravnikarju. Med študijem arhitekture je dodatno študiral filozofijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Zaposlen je na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani, kot nosilec predmetov Projektiranje in kompozicija ter Zgodovina in teorija arhitekture, od leta 2003 dalje kot redni profesor. Gostoval je na različnih univerzah, mednarodnih simpozijih in strokovnih srečanjih doma in na tujem. Prejel je številne nagrade na arhitekturno-urbanističnih natečajih, poleg tega pa tudi nagrado Prešernovega sklada (1991), nagrado Piranesi (2000), Plečnikovo nagrado (2001), dve Plečnikovi medalji ter Ernst A. Plischke Preis (Dunaj, 2011).

Leta 1997, ko je Immanuel Wallerstein, eden najuglednejših svetovnih sociologov, napovedal, da prihaja dolgotrajno in boleče obdobje sprememb svetovnega sistema, čas najrazličnejših kriz in negotovosti, ki bodo za mnoge ljudi izjemno boleče, so v Bilbao dokončali gradnjo Guggenheimovega muzeja in tako oznanili začetek desetletja, ki se ponaša z najbolj zapravljivimi in ekstravagantnimi stavbami v zgodovini arhitekture. Ekonomski uspeh Gehryjeve stavbe v Bilbao je povzročil plaz gradnje vse bolj nenavadnih in drznih objektov, ki naj bi postali prepoznavne ikone v prostoru. Pomemben je bil predvsem hiter in presenetljiv učinek, imenovan Bilbao efekt. Eksces je postal iskan. Nihče se ni spraševal, komu je takšna arhitektura namenjena, za koga je grajena in komu koristi. Resnične težave so se tako prikrivale. Koga so sploh še zanimali socialni problemi, stanovanjski primanjkljaj, privatizacija javnih prostorov ipd.?

Dobrih deset let zatem so se s svetovno gospodarsko krizo Wallersteinove napovedi uresničile. Vsi ukrepi, ki naj bi blažili posledice krize, so neuspešni, namenjeni predvsem temu, da bi ohranili obstoječi sistem, razmerja moči in porazdelitev bogastva. Vzroki krize so ostali. Kaj je resnič-

Pri nas je bila socialna neobčutljivost graditeljev najbolj očitna v kolektivni stanovanjski gradnji, ki je v zadnjih desetletjih prinašala nerazumno visoke zasluge. Stanovanjske stiske ljudi so postale vir bogatenja lastnikov kapitala, nepremičninskih posrednikov in gradbenih podjetij.

no treba spremeniti, kakšna bo naša prihodnost, boljša ali slabša, o tem nihče ne ponuja prepričljivega odgovora. Vse bolj pa je jasno, da bo sedanja kriza dolgotrajna, da bo trajala vse do tedaj, dokler ne bo volje in zagotovljenih razmer za drugačen svetovni sistem, ki bo upošteval, da naše življenjsko okolje ni brez meja, delovni ljudje pa niso le strošek.

Seveda je možno reformirati gospodarstvo, zdravstvo, šolstvo in še marsikaj, vendar okolja, tako kot ljudi, ni možno resetirati. Vse spremembe v prostoru, tako naravni procesi kot človeški posegi, zahtevajo čas in imajo dolgotrajne posledice. A ne gre le za ekološke in podnebne spremembe. Tudi vse, kar je zgrajeno, ostane desetletja, včasih celo stoletja. Posegi v prostor so nepovratni. Prostor je omejen, končen in ranljiv. Ko je uničen ali pozidan na neprimeren način, je izgubljen za vse nas. Zato tudi prihodnost našega življenjskega prostora ni velika praznina, nepopisan list papirja, temveč je nasprotno, že v veliki meri določena z vsem, kar smo zgradili, uredili ali pa porušili v preteklosti. Z vsem, kar delamo in gradimo danes, bomo morali živeti tudi v prihodnjih desetletjih.

Tisti, ki so ostali brez zaposlitve, se težko tolažijo z mislijo, da je sedanja gospodarska kriza tudi koristna, predvsem za naš skupni prostor. Kaj vse nam je bilo zaradi krize prihranjeno. Od najvišje piramide na svetu, ki naj bi jo za namene letalskega muzeja zgradili v Vipavski dolini ali v Prekmurju, umetnega otoka pred obalo Izole, Emonike, imenovane tudi »ljubljski projekt stoletja«, največje igralnice v Evropi, ki naj bi jo zgradili na meji z Italijo, pa do največjih nakupovalnih središč v tem delu sveta, luksuznih »kondominijev«, prostorov za bivanje, sprostitve in zabavo tistih, ki imajo že tako ali tako vsega preveč, itd. itd. In koliko drugih, prav tako dragih in bizarnih projektov, ki so nam jih še nedavno obljubljali, ko so nekateri verjeli, da bo Slovenija postala svetel zgled razvitemu delu sveta, je ostalo v predalih. Upajmo, da za vedno. Mnogi si lahko upravičeno oddahnemo, saj nam je grozilo, da bomo celotno deželo spremenili v nekakšen velikanski Disneyland. V kriznih časih pa je vendarle treba ugotoviti, da bi bila naša prihodnost

še bistveno bolj brezperspektivna, če bi bilo vse to zgrajeno. Imeli bi še več dolgov, hkrati pa bi vsak od teh projektov prispeval svoj delež k uničenju identitete slovenskega prostora.

Megalomanski projekti so bili v zadnjih desetih letih, pred začetkom krize, svetovni pojav. V arhitekturi bo ta čas ostal v spominu po povsem nerazumni zapravljenosti in socialni brezbriznosti investitorjev in arogantnem ustvarjalnem samoljubju arhitektov. Karikatura tega so bile zadnje olimpijske igre na Kitajskem. District Six, predel mesta Capetown v Južni Afriki, ki so ga leta 1966 razglasili za območje belcev in zato nasilno izselili 60.000 domačih, večinoma temnopoltih prebivalcev, njihove hiše pa zravnali z zemljo, velja za eno najbolj sramotnih dejanj apartheida. Štirideset let pozneje so zaradi novogradenj, povezanih z olimpijskimi igrami v Pekingu, prisilno preselili vsaj desetkrat toliko ljudi, po najnižjih ocenah 600.000, po najvišjih pa celo milijon. Pa se je ves svet, brez slabe vesti, navduševal nad spektakularnostjo izjemno zahtevnih arhitekturnih dosežkov, ki so jih postavili na »očiščenem« terenu. A ko je po končanih igrah požar uničil enega izmed stolpov kompleksa CCTV (sedeža kitajske državne televizije), delo Rema Koolhaasa, je to pomenilo priložnost za veselje in praznovanje domačih prebivalcev, ki so arhitekturo svetovnih zvezdnikov prepoznali kot simbol »laži, umetne sreče in namišljenega ponosa«.

Pri nas je bila socialna neobčutljivost graditeljev najbolj očitna v kolektivni stanovanjski gradnji, ki je v zadnjih desetletjih prinašala nerazumno visoke zasluge, povsem primerljive s tistimi, ki jih poznamo v razvitem delu sveta. Stanovanjske stiske ljudi so postale vir bogatenja lastnikov kapitala, nepremičninskih posrednikov in gradbenih podjetij. In to kljub temu, da sodobni stanovanjski bloki, razen nenavadno slikovitih fasad, ne dosegajo bivalne kvalitete 'socialističnih' stanovanjskih sosesk iz 60. let preteklega stoletja. Stanovanja so slabo zasnovana, običajno enostransko orientirana, pozidanost prostora je prevelika, zunaj objektov je komaj kaj prostora za zelenje. Gostoto stanovanjske pozidave je narekoval zgolj zaslugek investitorjev, ne pa dobro

počutje stanovalcev. Obenem smo tudi glede števila najemnih stanovanj pristali prav na dnu Evrope.

Urbani geografi in sociologi ugotavljajo, da arhitekti niso bili le nedolžno orodje v rokah kapitala, temveč so z nenavadno dragimi projekti prispevali svoj delež k sedanji gospodarski krizi. Mnogi so se navduševali, da bodo z gradnjo ikon dobili novo identiteto. A paradoks je, da so prav zaradi arogantne arhitekture mnoga mesta izgubila svojo prepoznavnost. Pretirana arhitekturna ekstravaganca, ki se ne meni za ljudi, njihove življenjske potrebe in navade, briše zgodovinski spomin, tradicijo in lokalne značilnosti okolja. Prizadela je kulturno podobo in avtentičnost mnogih prostorov, naselij in mest, saj je izginilo predvsem tisto, kar je majhno, skromno in pristno. Z globalizacijo se razlike v prostoru zmanjšujejo. Zato so prostori z obrobja, s periferije, ki jim je uspelo ohraniti kulturno avtentičnost, pogosto zanimivejši od svetovnih središč. To bi bila lahko tudi naša priložnost.

Skratka, svetovna gospodarska kriza, ki se je začela prav s pokom nepremičninskega balona, je pokazala, da nikakor ne živimo v »najboljšem vseh možnih svetov«, temveč v socialno, ekološko in kulturno nadvse krhkem okolju, ki se šibi pod težo človeških krivic, grozečih podnebnih sprememb in izgubljenih kulturnih vrednot. Upajmo, da je imel Paul Virilio prav, ko je govoril, da bodo krize ali katastrofe svetovnih razsežnosti morda streljale človeštvo in preprečile, da bi zdrsnili v svet brez humanosti.

Čeprav živimo v času konca velikih zgodb in pokopanih idealov, pa povsem brez aspiracij življenje izgubi smisel. Ker so utopije pristale na »smetišču zgodovine«, si je Wallerstein izmislil nov termin »utopistika«, s katerim je želel opozoriti, da je napočil čas, ko se je treba zavzemati za realne cilje »alternativne prihodnosti, za katero verjamemo, da bo boljša, in ki je zgodovinsko mogoča«.

In kakšna naj bi bila naša alternativna, boljša prihodnost? Vsekakor bolj odgovorna in prijazna do okolja in ljudi. Tudi arhitektura lahko, in celo mora, graditi boljši svet, ne more pa reševati socialnih protislovij, popravljati zgodovinskih krivic ali nasiti lačnih. Arhitektura je

»kolektivna umetnost«. Karkoli gradimo ali urejamo v prostoru, ima socialne posledice. Okolje in prostor opredeljujeta vse nas in naša življenja mnogo bolj, kot se tega zavedamo.

Pesnik Wallace Stevens je to izrazil s poetično natančnostjo, povsem preprosto, »sem to, kar me obkroža«. Prostor našega življenjskega okolja doživljamo in izkušamo vse od rojstva, enako neposredno in spontano kot materni jezik. Literatura, gledališče, glasba, slikarstvo in druge umetnosti lahko obogatijo naša življenja, a mnogih se sploh ne dotaknejo, vsi pa smo močno zaznamovani s svojim življenjskim prostorom. To je tisti del kulture, ki jo sprejemamo nezavedno, prek vsakodnevnega izkustva. Tako je prostor v marsičem soroden jeziku - hkrati pa je tudi najbolj trdoživ zapis narodove kulture in našega zgodovinskega spomina. Zgodovina spopadov, bitk in vojnih govori o pomenu ne le fizičnih, temveč tudi simbolnih razsežnosti prostora. Zato ni naključje, da se najprej rušijo arhitekturni spomeniki, od antičnih mest do newyorških dvojčkov WTC.

Vendar se v slovenski kulturi poudarja le pomen jezika, prostor in arhitekturo pa celo tisti, ki se ukvarjajo s kulturo in umetnostjo, sprejemajo kot nekaj samoumevnega, nevrednega pozornosti. V našem vsakodnevnem okolju, v medijih in zlasti v našem kulturnem življenju, za vprašanja prostora in arhitekture ni nikakršne občutljivosti in nobene interesa. To je najbolj očitno v samograditeljstvu, ki je usodno zaznamovalo skopo odmerjen slovenski prostor. Večina Slovencev si sama, brez strokovne pomoči, gradi hiše, ureja stanovanja in okolice, ker je prepričana, da zna povsem dovolj in zato arhitektov sploh ne potrebuje. V resoluciji o nacionalnem programu za kulturo je arborretum Volčji Potok namenjeno več pozornosti kot celotni arhitekturi ustvarjalnosti. Vsakokratno imenovanje ministra za okolje in prostor pa je dokaz, da politika razume to funkcijo predvsem kot politično sinekuro, itd. itd. Slovenci smo, kar se prostora tiče, nekulturni.

Zato je težko z optimizmom zreti v prihodnost slovenskega prostora, kljub temu da naše okolje odlikujejo izjemne naravne kvalitete in bogata

Urbani geografi in sociologi ugotavljajo, da arhitekti niso bili le nedolžno orodje v rokah kapitala, temveč so z nenavadno dragimi projekti prispevali svoj delež k sedanji gospodarski krizi. Mnogi so se navduševali, da bodo z gradnjo ikon dobili novo identiteto.

121

grajena dediščina. Slovenija je kljub majhnosti krajinsko neverjetno raznolika in neobičajno lepa dežela, umeščena na presečišče najrazličnejših geografskih posebnosti, podnebnih razmer in kultur, kar nedvomno vpliva tudi na kakovost življenja, ki je pri nas, za veliko večino prebivalstva, še vedno višja kot v številnih, tudi gospodarsko bolj razvitih deželah. Poleg tega naš prostor zaznamuje kakovostna arhitekturna dediščina, ki jo, bolj kot mi sami, ceni in občuduje velik del kulturnega sveta. Tako Plečnik kot Ravnikar sta znala vsak v svojem času združiti lokalno z univerzalnim, Plečnik z zvestobo klasični disciplini, Ravnikar z upoštevanjem modernističnih načel. Odmevnost njunega dela v tujini je predvsem posledica prav lokalne prepoznavnosti njune arhitekture. Tudi sodobna slovenska arhitektura je v tujini deležna več pozornosti in priznanj kot doma.

Prav zaradi navedenih kvalitiet naše ga življenjskega prostora, bi se morali vprašati, ali je res tako samoumevno, da gradimo vedno nove objekte, če pa prebivalstvo ne narašča? Mestna središča številnih slovenskih mest, Celja, Kopra, Novega mesta idr., so prazna, brez življenja, ker so na mestnem robu zrasli nakupovalni centri. Prazni stanovanjski bloki, poslovne stavbe in industrijski objekti, nedokončane gradnje nakupovalnih središč in številna opuščena gradbišča, ki jih vidimo pri nas in v večini dežel razvitega sveta, so odsev gospodarske krize, obenem pa najboljši dokaz, da so gradnjo narekovali interesi kapitala, ne pa resnične potrebe ljudi. S stavbnim fondom je podobno kot z bogastvom. Dovolj ga je za vse, a porazdelitev lastništva je izraz socialnih razlik in krivic, ne pa dejanskih potreb.

Če želimo graditi, nedvomno bolj kot nove stavbe potrebujemo učinkovit sistem javnega transporta. Urbanistično-arhitekturna stroka že več kot pol stoletja poudarja, da je javni prevoz pogoj za racionalno in odgovorno poselitev slovenskega prostora. Ker takšnega sistema ni bilo in je bil prevoz na delo vezan na osebni avto, imamo danes Slovenijo prekrito z razpršeno gradnjo enodružinskih hiš, ki jih ni mogoče komunalno opremiti niti z najnujnejšimi priključki, v delovnih dneh pa se samo v Ljubljano pripelje več

BORUT PETERLIN

kot 130.000 osebnih vozil, ki zasedejo več dragocenega mestnega prostora, kot ga potrebujejo zaposleni za opravljanje svoje dejavnosti. Tega problema ne moreta rešiti nobena prometna ureditev in noben sistem parkiranja.

Danes celo tisti, ki so bili najbolj goreči zagovorniki megalomanskih projektov, ugotavljajo, da je čas nerazumne zapravljalivosti minil in da bomo zato prisiljeni prepoznati vrednost tistega, kar že imamo, tudi obstoječega stavbnega fonda. Skratka, obnove, prenove in dozidave starih objektov so v srednji Evropi, pa tudi v ZDA, najpomembnejša naloga arhitekture naše bližnje prihodnosti. Tudi mi smo imeli, in še imamo, izjemne priložnosti v opuščeni industrijskih objektih, ki jih tudi v najbogatejših deželah preurejajo v centre sodobne umetnosti, v kulturna in univerzitetna središča itd. A pri nas tega nočemo videti, ne v Ljubljani, kjer bi lahko Tobačno tovarno z minimalnimi posegi preuredili za potrebe akademij, ne v Mariboru, ki se bo čez dva meseca ponašal z nazivom Evropska prestolnica kulture, organizatorji pa še

vedno ugotavljajo, da nimajo zagotovljenih sredstev za načrtovane novogradnje.

Arhitekturna dediščina je v svetu cenjena, ne le zaradi krize in nadvse uporabnih prostorskih potencialov, temveč zaradi vse večje kulturne ozaveščenosti, ki prepoznava stare stavbe kot najbolj zveste pričevalce kulture nekega časa in prostora. Glede varovanja grajene dediščine smo svetovna posebnost. Z izjemo Plečnikovih del je slovenska arhitektura 20. stoletja povsem nezaščitena, pa čeprav je k prepoznavnosti grajenega prostora največ prispevala prav domača šola za arhitekturo, ustanovljena leta 1921. Številna, tudi najbolj pomembna dela so že porušena ali pa uničena z nestrokovnimi prenovami.

A prav 20. stoletje je verjetno edino obdobje v zgodovini, ko so si arhitekti prizadevali za boljši in pravičnejši svet, ki bi s pomočjo industrializirane gradnje, s funkcionalno in tehnično premišljenimi stavbami, zagotovil dostojne bivalne in delovne razmere najširšim množicam, ne pa le ekonomsko in politično privilegirani eliti.

Zato je vredno prisluhniti Juhaniju Pallasmi, najbolj pronicljivemu mislecju in neizprosno kritiku sodobne arhitekture, ki pravi, da ga z vero v prihodnost lahko navdaja le arhitektura ekološkega funkcionalizma. To je arhitektura, ki ima svoje temelje v kulturnih in regionalnih posebnostih prostora. Takšna arhitektura mora postati bolj enostavna pri iskanju odgovorov na temeljne človeške potrebe in bolj občutljiva glede prilagoditve naravnemu okolju. Po desetletjih materialnega izobilja bi se morala arhitektura vrniti k iskanju enotnosti uporabnosti in lepote.

Primerjava Guggenheimovega muzeja v Bilbau z najnovejšim projektom japonskega biroja SANAA, lanskega dobitnika ugledne Pritzkerjeve nagrade, muzejem Louvre-Lens kaže očiten premik sodobne arhitekture od egocentrične ekstravagance k elegantni skromnosti. Skratka, okoljski problemi in stiske ljudi nas silijo, da znova premislimo vsebino in pomen najbolj znanega gesla arhitektov 20. stoletja - »manj je več«.

✗

Luka Omladič: Onstran trajnostnega razvoja

Zgodovinsko gledano je vsaki navidezni samoomejitvi kapitalizma v naslednjem koraku sledila njegova še večja ekspanzija.

Trajnost je povsod: v vladnih dokumentih in v šolskih učnih načrtih, v strategiji gospodarskih družb, v imenu ene politične stranke in v predvolilnem programu vseh. Prihodnje leto je kot največji meddržavni politični dogodek načrtovana konferenca o trajnostnem razvoju Rio+20, torej ponovitev t. i. Svetovnega vrha (*Earth Summit*), konference o okolju in razvoju v Riu de Janeiru izpred dvajsetih let, ki je med drugim začrtala konvenciji o podnebnih spremembah in o biodiverziteti. Trajnostni razvoj je vsaj kot besedna zveza vseprisoten. Morda je za naš odnos do njega simptomatično, da se je na prvo stran političnega slovarja v slovenščini prebil brez načrtnega razmisleka o najustrežnejšem prevodu angleškega izraza »sustainable development«, kar povzroča nekatere zadrege in alternativne prevode; a vendar je jezikovna zadrega še najmanjša glede pojma, ki je postal zbirna posoda za vsa pričakovanja, kakšen *naj bi bil* razvoj, v nasprotju s tem, kakšen sedaj je.

Kakšni sta njegova vsebina in njegova moč, da se izogne očitku, ki ga je Marx namenil tistim reformatorjem, ki jim manjka oboje, torej vsebina in moč: »Neki poštenjak si je nekoč umislil, da se ljudje le zato utaplajo v vodi, ker so obsedeni od misli o teži. Če bi si to predstavo izbili iz glave, pa bi bili vzvišeni nad vsemi nevarnostmi vode ...«? Ali se lahko zateče h Kantu, ki opozarja na drugo past kritike normativnih pojmov, kakršen je trajnostni razvoj: upoštevati nekatere norme, pravi Kant, je preprosto naša *dolžnost*, kolikor smo razumna bitja. Tisti, ki trdijo, da te norme niso relevantne, ker menda niso realistično izvedljive, »v svoji namišljeni modrosti menijo, da lahko s krto-vskimi očmi, uprtimi v izkustvo, vidijo dlje in jasneje kakor z očmi, ki so bile dane bitju, ustvarjenemu za to, da stoji pokonci in zre v nebo«.

To sta dve skrajni točki, med katerima sta smiselna kritika in premislek o trajnostnem razvoju: ugotoviti moramo, kje in zakaj je koncept nemočen ali vsebinsko šibek. Še vedno je zelo aktualen Marxov ugovor »filozofskim herojem«, kakor imenuje salonske ali idealistične reformatorje, ki menijo, da je razlog krize v napačnih predstavah, ne pa v sami zgodovinski in ekonomski strukturi kapitalističnega ustroja. Toda sočasno zavračamo banalno kritiko, da so načela trajnosti irelevantna.

Dr. Luka Omladič (l. 1973), filozof, se na ljubljanski filozofski fakulteti med drugim ukvarja z ekološko in okoljsko filozofijo. V zadnjih letih se je uveljavil kot eden pomembnejših okoljskih analitikov. Je član Sveta za trajnostni razvoj in eden najbolj aktivnih piscev na znanstvenem blogu Kvarkadabra.

Ali je to, da imajo bogati velike izpuste ogljika, revni majhne, tisti, ki iz revnih postajajo bogati, pa pospešeno naraščajoče, lahko razvojno vzdržno oziroma »trajnostno«?

124

tna, ker so nepraktična ali nerealiistična. Rekli bi prav nasprotno: naj-pogosteje so natančno »realistične« interpretacije trajnostnega razvoja, ki na prvo mesto postavljajo njegovo kompatibilnost z »realnostjo« globalnega tržnega gospodarstva in mednarodne politike, neposreden vzrok nemočnih ukrepov, ki na realnost nimajo učinka.

PRIMER: PODNEBJE

Pred to težavno presojo smo tudi, ko presojamo dosežke obdobja med prvimi in drugim Riom. Problem dobro ponazorijo ukrepanje v zvezi s podnebnimi spremembami. Človeški izpusti toplogrednih plinov so pač ena najočitnejših razvojnih težav in so neposredno povezani s tako rekoč vsemi vidiki razvojne sestavljanke: so v neposredni korelaciji z današnjo proizvodnjo in življenjsko ravnijo (bogatejši in gospodarsko razvitejši imajo večji ogljični odtis); vsa kredibilna znanstvena skupnost se strinja, da izrazito vplivajo na življenjske razmere človeštva; in nazadnje, obstaja verodostojen tehnični odgovor (opustitev rabe fosilnih energentov) na vprašanje, kaj moramo storiti, da se nevarnosti izognemo ali vsaj zmanjšamo škodljive posledice.

Če moč trajnostne razvojne norme merimo po njenih realnih učinkih, se je glede podnebnih sprememb od prvega srečanja v Riu le malo kazalcev spremenilo v smer, ki bi bila skladna s priporočili. Svetovni izpusti ogljika v ozračje na letni ravni so se v teh dvajsetih letih povečali za 30 odstotkov; zadnji statistično obdelani podatek kaže kar 6-odstotno povečanje letnih izpustov leta 2010 glede na leto 2009, kar je sploh največji do sedaj ugotovljeni pospešek naraščanja izpustov. Da je bilo leto 2009 zaradi recesije nekoliko izstopajoče, je slaba tolažba: v tem letu so se namreč izpusti zmanjšali le za odstotek.

Tudi ni težko razložiti, kaj je vsaj zunanji ali formalni vzrok te nemoči. Rio leta 1992 in procesi Konvencije o podnebnih spremembah, ki so bili tam začetni (Kjotski protokol), niso učinkovito odgovorili na eno bistveno vprašanje. Ali je to, da imajo bogati velike izpuste ogljika, revni majhne, tisti, ki iz revnih postajajo bogati, pa pospešeno naraščajoče, lahko razvojno vzdržno oziroma »trajnostno«? Če je odgovor ne, tedaj je očitno glavni izziv trajnostnega razvoja na tem področju vzpostavitev modela svetovne prerazdelitve

izpustov in bogastva. Čeprav se je Kjoto pomena razdelitve zavedal (k zmanjšanju je zavezal le razvite in sočasno določil različne mehanizme pomoči drugim), je ni bil sposoben razviti v delujoč model. Njegova pozitivna zapuščina je razvoj politik, ki ob pravilni uporabi lahko spodbudijo opuščanje ogljičnih tehnologij - na primer merjenje izpustov in določitev kvot, subvencije za obnovljivo energijo ali obdavčitev in določitev cene izpustov ogljika. Njegov primanjkljaj pa je prav v tem, da je ključni vidik prerazdelitve pomaknil v ozadje. Vsi uspehi kjotskih politik, ki jih priznavamo kot veliko vrednost, zato nosijo s sabo prtljago te neuspešne plati procesa. Od tod evropska frustracija v potekajočih podnebnih pogajanjih, zakaj svet na našo ambiciozno začrtano pot v brezogljico prihodnost ne odgovori s *svojimi* zavezami: je zrcalna podoba frustracije druge strani, da Evropa ne razume ali noče razumeti, da za velike del sveta sedanja razdelitev bogastva in deleža pri izkoriščanju naravnih virov preprosto ni sprejemljiva, še toliko manj sprejemljiva pa je kot podoba trajne rešitve.

Podoba podnebno vsaj relativno uspešnega Zahoda, ki mu je uspelo omejiti ali celo nekoliko zmanjšati izpuste ogljika, se še dodatno zaplete, če spremenimo metodo ogljičnega računovodstva. Zahod je dober del svoje industrije in z njo izpustov preselil »na Kitajsko«. Če ta izvoz (»outsourcing«) izpustov upoštevamo in ogljični odtis blaga pripišemo državi, ki ga uvozi, ne pa državi proizvajalki, ogljične bilance dobijo bistveno drugačno podobo. Po tem izračunu Slovenija namesto sicer minimalnega zmanjšanja izpustov na svojem ozemlju v obdobju od leta 1990 do 2008 ob upoštevanju ogljičnega odtisa uvoženega blaga šteje kar 30-odstotno povečanje izpustov! Vse države kjotskega aneksa B skupaj, torej tiste, ki so bile zavezane k zmanjšanju izpustov (skupaj z ZDA, ki sporazuma niso ratificirale), pa bi ob upoštevanju trgovanja v tem obdobju šteje 11 odstotkov povečanja izpustov. Seveda lahko rečemo, da gre le za računski obrat, ki v ničemer ne spremeni bistvenega, količine ogljika, ki ga svet spusti v ozračje. Toda s tem spet zameglimo ključno etično vprašanje trajnostnega razvoja, to je, kako naj se *pravično razdelijo* odgovornost in stroški za spremembo smeri razvoja med državami in med ljudmi.

V resnici se vprašanju pravične razdelitve bremen in prednosti ogljika laže približamo, če zmanjševanje pogledamo z druge strani in izpuste prikažemo kot vsem skupen, a omejen naravni vir. Pri tem je mogoče izhajati iz znanstvenih modelov, ki napovedujejo, pri kolikšni količini toplogrednih plinov v ozračju lahko z neko verjetnostjo pričakujemo neko zvišanje temperature. Model (celo dovolj konservativen, a gre za načelo) denimo lahko pokaže, da za verjetno zvišanje temperature za 2 °C skupna količina ogljika, ki ga bomo prečrpali v ozračje, ne sme biti večja od bilijona (10¹²) ton ogljika. Okoli polovice te količine smo v ozračje že izpustili. Ker je raba fosilnih goriv daleč največji vir izpustov, lahko preostali del prevedemo v *količino fosilnih goriv*, ki jih še lahko porabimo. Po tem načelu razdelitve morajo bogate države najbolj zmanjšati svoj delež pri tej količini, in sicer iz dveh razlogov: ker so zgodovinsko največ prispevale k sedanji skupni količini ogljika v ozračju in bile deležne razvojnih koristi poceni energije in ker zaradi svoje visoke razvitosti najlaže izpeljejo prehod na brezogljico vire energije. Nasprotno ga revnejše države v izhodišču lahko celo povečajo, da nadomestijo razvojni zaostanek. Vendar je vključitev zgodovinske odgovornosti za celotno količino v ozračje spuščenih toplogrednih plinov ali celo govor o »podnebnem dolgu« Zahoda za zahodne pogajalce bolj ali manj prepovedana tema; nasploh je glede vprašanja pravičnosti prevladujoče mnenje, da prej moti potek dogovarjanja kot pa k njemu pripomore. Ob tem premisleku pa se pokaže še ena pomembna stvar, h kateri se bomo v nadaljevanju še vrnili: trajnostni razvoj se vsaj tako relevantno dotika sedanosti in celo preteklosti - razvojnega vprašanja se ni mogoče lotiti brez upoštevanja sedanje globalne distribucije bogastva in njenih vzrokov v evropskem kolonializmu - kakor prihodnosti.

Stalno umikanje korak nazaj od normativnosti (pravičnosti) v imenu tako imenovanega realizma pa v resnici ne naredi trajnostne politike nič učinkovitejše. Ko je trajnostni razvoj kot načelo vstopil v državne in mednarodne politike, se je vselej znašel v dialektiki prilagajanja »realnosti« ekonomskih in političnih razmerij - lepa načela proti trdi resničnosti. Kot se je izrazil sociolog John Bellamy Foster, vsi živimo v neka-kšni *Aličini čudežni deželi ekonomisti-*

stov. Stvari, ki stojijo na glavi, so videti normalne. Ampak človeka, ki je prepričan, da je stoji na glavi normalno stanje, ne boš laže prepričal o nasprotnem, če se še sam malo nagneš v stran. V najslabšem primeru boš s tem le potrdil orientacijo na glavo obrnjene normalnost.

KAJ SPLOH JE TRAJNOSTNI RAZVOJ?

Bojim se, da Rio+20 ne bo pretirano usmerjal pozornosti v tako razumljen moralni in resničnostni deficit sedanjih trajnostnih politik. Količinski korak sklepam iz gradiva, ki je na voljo, je prevladujoča implicitna interpretacija trajnostne zadrege - zakaj konceptu trajnosti ni uspelo obrniti smeri razvoja? - ravno nasprotna. Prevladalo je stališče, da je normativnosti v trajnosti preveč in se je treba obrniti proti »ekonomski realnosti«. Tako bo očitno glavna tema srečanja v Riu koncept »do okolja prijaznega gospodarstva« (*Green Economy*). Definicijo trajnosti s poudarkom na ideji drugačnega razvoja torej nadomešča poudarek na ideji drugačnih gospodarskih in podjetniških praks. Vprašanje je, kakšna ideološka strategija stoji za tem premikom. Seveda si pod zeleno ekonomijo predstavljamo obnovljivo energijo, učinkovito rabo takšne energije, električne avtomobile, odpravo revščine in drugo vse dobro. Vendar v osnovi ekonomske kategorije niso in niti ne boje biti moralne, njihovo merilo je drugačno: konkurenčnost, donosnost, učinkovitost ... Zato je upravičeno vprašanje, kako se trajnost znajde in kaj se z njo zgodi, ko jo postavimo v dialektiko prilagajanja ekonomiji. Smiselno je, da si priključimo v spomin, kakšna je bila pravzaprav izvirna definicija trajnostnega razvoja.

Glede kompleksne množice premikov, ki so se sprožili na prelomu osemdesetih in devetdesetih let prejšnjega stoletja pod imenom »globalizacija«, je zanimivo, da sta jo na neki način predvidela oba velika nasprotna pogleda na razvoj. Za oba, liberalni in marksistični pogled na kapitalizem, je globalizacija njegova dovršena in nujna stopnja. Tu se podobnosti sicer nehajo. Marksistična kritika je izginila v akademsko podzemlje, liberalna afirmacija pa se je ustoličila v ideologiji, ki jo verjetno najbolj posebej formula o *koncu zgodovine*: da sta tržno gospodarstvo na eni strani in liberalna parlamentarna demokracija na drugi najbolj dovršena družbena oblika, ki si jo v

Daljnosežnejša razlaga pojma zelene ekonomije izhaja iz kritike gospodarske rasti kot take. Ker je gospodarska rast vselej vezana na povečevanje proizvodnje, ta pa je odvisna od črpanja omejenih virov, je nevzdržen sam imperativ gospodarske rasti.

125

tem trenutku človeštvo lahko zamislili ali želi. Trajnostni razvoj, vsaj kolikor je nastopal v okviru konvencionalnih političnih procesov, kakršno je bilo srečanje v Riu de Janeiru, ni bil nikoli postavljen kot kritika tega procesa. Vprašanje je, ali je razlog v samem pojmu ali v njegovi interpretaciji in specifični prisvojitvi.

Najosnovnejša definicija trajnostnega razvoja ima pravzaprav obliko moralnega imperativa ali pravila: sprejemljiv je takšen razvoj, ki omogoča zadovoljevanje potreb zdajšnjih generacij ljudi na način, ki ne bi ogrozil možnosti prihodnjih generacij za zadovoljevanje njihovih potreb.

Ker si naša generacija privoščiti močno pospešeno izkoriščanje in s tem izčrpavanje naravnih virov, od katerih (domnevamo) bo odvisna tudi blaginja zanamcev, je okoljska dimenzija trajnostnega razvoja zelo izrazita. Ni pa edina. Kompleksnejša ga opredeli kot prizadevanje za dosego štirih temeljnih ciljev človeštva: (1) omogočanje zadovoljevanja temeljnih človeških potreb in ustrezne stopnje blaginje za človeka in - če izberemo stališče širše moralne odgovornosti - za vsa živa bitja; (2) doseganje enakopravnosti in primerljivejši ravni življenja vseh ljudi znotraj skupnosti in med različnimi globalnimi skupnostmi; (3) razvoj mora potekati z veliko previdnostjo in upoštevanjem dejanske ali potencialne škode za biotsko raznovrstnost in moč obnavljanja narave; (4) razvoj naj ne spodkopava možnosti prihodnjih generacij, da dosežejo podobno življenjsko raven kot sedanje ter da dosežejo podobno ali boljše raven medsebojne enakosti kot sedanje generacije.

V temeljni obliki (skrb in odgovornost za prihodnje generacije) se trajnost nedvomno dotika ene najosnovnejših človekovih etičnih intuicij - da je prav, da skrbimo za svoje potomce, in da ni prav, če jih s svojim početjem za kaj oškodujemo. Vendar nas sklicevanje na etično intuicijo kot utemeljitev moralne dolžnosti pripelje le do neke točke. Prav primer podnebnih sprememb kaže njeno omejitve: večina ljudi se bo strinjala, da je, če Jaka ukrade Meti kolo in je ona zato potrta, Jaka ravnal narobe. Kaj pa, če je primer takšen: Jaka in še množica drugih ljudi so s svojim ravnanjem sprožili verigo dogodkov, ta pa je eden izmed razlogov, ki bodo v prihodnosti pripeljali do tega, da bodo Meti ukradli kolo in bo zato potrta? Dolga in raz-

BORUT PETERLIN

pršena vzročna veriga nekako otopi naš občutek za osebno odgovornost, četudi se je razumsko zavedamo. Vsakdanja uporaba osebnih avtomobilov ali uporaba elektrike, pridobljene v termoelektrarni, ni početje, ki bi nas navadno ravno navdajalo z moralno skrbjo.

Seveda prav tako, kot etične intuicije ne moremo uporabiti za pravo utemeljitev moralne dolžnosti, tudi iz omejitev, na katere smo pravkar opozorili, ne moremo kar tako sklepati na njeno neutemeljenost, a podrobna razprava o tem presega okvir tega eseja. Ne bi rekel, da je imperativ odgovornosti za prihodnje generacije vir nemoči trajnostnega razvoja; prav tako pa ne bi rekel, da je glavni vir njegove moči. Pa ne gre za to, da bi se odpovedali vprašanju medgeneracijske odgovornosti, še manj racionalni analizi, kakšne bodo posledice današnjih razvojnih odločitev. A bistveno je, da trajnost iz registra prihodnosti prestavimo v sedanost. Nemoč trajnostnih politik je v tem, da so vedno »politike prihodnosti«, ki jih je mo-

goče prikladno uporabiti za to, da se v sedanosti izvajajo neke druge politike.

TRAJNOSTNI RAZVOJ KOT «ZELENA EKONOMIJA»

Zelena ekonomija oziroma »do okolja prijazno gospodarstvo«, ki bo glavna tema konference o trajnosti v Riu prihodnje leto, se na prvi pogled zdi prav to - torej trajnost, ki se je iz sanjivosti o prihodnosti vrnila na zemljo. Pri tem pa se odpira cel nov register ideoloških in teoretskih vprašanj, pa tudi političnih stališč, ki jih je treba zavzeti v tej povezavi, ko v politični besednjak očitno prihaja nov pomemben igralec.

Prvo vprašanje v zvezi z zeleno ekonomijo je, na kakšen domet kot razvojna paradigma pravzaprav meri. Najkonvencionalnejša razlaga je, da do okolja prijazno gospodarstvo pomeni drugačen podjetniški model - »zelene tehnologije« naj bi bile sočasno priložnost za gospodarsko rast, ustvarjanje novih delovnih mest in reševanje posameznih okoljskih problemov. Kot tipičen primer takšne

»zelene rasti« (green growth) se na primer navaja polje industrije, povežane z obnovljivimi viri energije. Po drugi strani je očitno, da tako razumljeno do okolja prijazno gospodarstvo ali »zelena rast« precej trdno ostaja znotraj okvirov klasičnega razumevanja ekonomije in kapitalizma. Sicer priznava okoljske omejitve in stavi na racionalnejše upravljanje omejenih virov, toda merilo njegove uspešnosti in brzokone upravičenosti sta ekonomska uspešnost in gospodarska rast v konvencionalnem pomenu besede. Večina političnih strank, ki v svojem programu omenjajo trajnostni razvoj, ga razume v tem smislu.

Daljnosežnejša razlaga pojma zelene ekonomije izhaja iz kritike gospodarske rasti kot take. Ker je gospodarska rast vselej vezana na povečevanje proizvodnje (in korelativno potrošnje), ta pa je odvisna od črpanja omejenih virov, je nevzdržen sam imperativ gospodarske rasti. Naloga zelene ekonomije bi bila v tem smislu dvojna: vzpostaviti delujoč model gospodarstva, v katerem se od naravnih virov odvisna materialna produkcija ne bi povečevala (t. i. modeli nične rasti ali »zero growth«), in zagotoviti, da bi ta oblika delovanja gospodarstva omogočala blaginjo - torej drugače od delovanja gospodarstva danes, kjer stagniranje rasti ali recesija praviloma pomeni tudi zmanjšanje blaginje prebivalstva.

Ta ambicioznejša razlaga trajnostnega razvoja pa se mora prej ali slej spoprijeti še z enim pomembnim vprašanjem. To pa je, ali je takšna transformacija sploh mogoča znotraj okvirov produkcijskega načina kapitalizma. Na začetku smo postavili vprašanje moči in nemoči - a kapitalizem si tega vprašanja ne postavlja. Zgodovinsko gledano je vsaki navidezni samoomejitvi kapitalizma v naslednjem koraku sledila njegova še večja ekspanzija; zmoglost prostovoljne imanentne samoomejitve je nekaj, kar se teoretsko in empirično kaže kot »v nasprotju z naravo« produkcijskega načina.

V takšnih okoliščinah bi postalo vprašanje trajnostnega razvoja - če bi bilo za tak korenit imperativ spremembe razvojne poti človeštva še smiselno uporabljati ta izraz - vprašanje opustitve kapitalizma kot takega. Najbrž pa se v tem primeru vprašanje trajnostnega razvoja ne bo reševalo v konferenčnih dvorinah Ria de Janeira, ampak kje drugje. Kjer navsezadnje je moč. ✕

Maja Novak:

Povabi me na kavo

Švohoten esejček o enotnem
državljanškem dohodku

Gospod urednik, tale esej bo švohotne narave: napačnega človeka imate. Odkar sem izvedela, da moram pametovati o slovenskih alternativah, in sicer za številko revije, v kateri bodo prispevke objavili ljudje, ki so bodisi doktorji bodisi Svetlana, živim v tesnobnem krču strahu in sramu. Z doktorji ali s Svetlano se niti v sanjah ne drznem primerjati, kaj šele tekmovati. Sem samo intuitivno gobezdalo in kot druga intuitivna gobezdala večkrat celo zadenem v črno, ampak da bi *analitično* in *resno* solila pamet vesoljnemu občestvu ... Ne jaz. To je prvi razlog za moj strah, za moj sram in za moje (upam, da obče opaženo in primerljivo vzeto na znanje) posipanje s pepelom.

Drugi razlog je ta, da iz dneva v dan postajam bolj zakrknjen pesimist. Kot pesimist najbrž pravilno domnevam, da zloglasni slovenski karakter v razmerah požigalniškega kapitalizma ne bo nikoli rešil ničesar niti se oprijel kakršne koli pametne alternative.

Tretji razlog, zaradi katerega bom tokrat manj konstruktivna od svojih pišočih kolegov, pa je ta, da sem v temle trenutku že kar precej lačna. In kot je vedela že moja stara mama, postanem takrat, ko sem lačna, nepopisno neznosen in butast otrok.

Vzrok za mojo lakoto je banalen kot »močnik neslan« in bi se lahko zgo-

dil tudi kateremu od Vegradovih, SCT-jevih ali Primorjevih delavcev - ali komur koli. Takole gre zgodba. Gradbeno podjetje - ali založba (v mojem primeru taka, ki je povezana z enim od štiristo in drobiž projektov, s katerimi se diči presvetla evropska prestolnica kulture Maribor) - ali kdor koli najame zidarja ali prevajalca ali kogar koli, da brezhibno in v dogovorjenem roku opravi delo. Gradbeno podjetje - ali založba - ali kdor koli je vnaprej, čez palec, brez sleherne oprijemljive podlage prepričan, da bo denar za plačilo prizadevnega delavca - ali poštenega intelektualca - ali kogar koli dobil od investitorjev - posojilodajalcev - občine - države - kogar koli. Denarja pa ni, vsaj v dogovorjenem roku ne. Navsezadnje ne občine ne država niso dolžne pri priči financirati sleherne oslarije, ki komu pade na pamet. (Kajti ko bi to počele, kako bi jim ostalo dovolj sredstev, da bi občine lahko kupovale stanovanja vedeževalkam, država pa Vaterlande, ups, pardon, napačen okupatorjev jezik, *patrie*, to je tisto, kar sem hotela reči.) Zato gradbeno podjetje - ali založba - ali kdor koli preprosto izjavi, da ne more zalagati denarja za plače - ali honorar - ali kar koli, zato naj zidar - prevajalec - kdor koli na peneze počaka leto ali dve in medtem denar zalaga sam. Kot sem že rekla: banalna zgodba in stara kot svet.

Maja Novak (l.1960), je pisateljica, prevajalka in pravnica. Za roman *Cimre* in zbirko kratke proze *Zverjad* je leta 1997 prejela nagrado Prešernovega sklada. Prevaja iz francoščine, italijanščine, srbščine in angleščine. Je dolgoletna kolumnistka Mladine

Priznajmo si: kar precej jih je med nami, ki sovražijo svoje delovno mesto, nekateri celo svoj poklic, in samo to je razlog, da bi si želeli čim prej oditi v penzijo. In zato se jim zdi misel, da bodo morali delati skoraj do sedmega križa, neznosna.

Trudim se, da je ne bi jemala osebno. Ker se v slovenski kulturi vsi tako dobro poznamo med sabo, da se bodisi tikamo bodisi docela ignoriramo, je to malce težko, a vseeno se trudim.

In če smo odkriti, sploh ne bi imela nič proti temu, da sponzoriram slovensko, evropsko, vesoljno in celo mariborsko kulturo - navsezadnje bi me lahko grelo upanje, da bodo nekega dne po meni, dolgoletnemu mecenu večjega števila podobnih založb, poimenovali to ali ono literarno nagrado ali štipendijski sklad -, če bi lahko živela od česa drugega. Da ne govorimo o tem, kako zelo bi »kaj drugega« pomagalo zidarjem, ki drugače od mene ne morejo po svobodni volji (pa četudi ne zmerom po pameti) izbirati, kaj bodo prevajali in ali ne bi namesto tega raje pisali kolumn, ker znajo pač samo zidati in ker morajo zidati tam, kjer lahko.

Torej sem se lotila računanja na prste, tako mukoma in vzdihujoč, kakor znam samo jaz.

Tu in tam me kateri od mojih prijateljev časti s pivom. Če bi me vsak od delovno aktivnih Slovencev enkrat na leto častil samo s polovico piva ali s pregovorno skodelico kave, natančneje, če bi mi dal zgolj evro, bi vsako leto prejela milijon dvesto tisoč evrov.

Milijona dvesto tisoč evrov na leto sploh ne potrebujem. Za to, da bi moj stanodajalec in jaz lahko še naprej živela na tisti ravni standarda, ki sva je vajena, bi 12 tisoč evrov na leto povsem zadostovalo.

S polovico piva na leto ali s pregovorno skodelico kave bi potemtakem lahko vsak Slovenec spodobno preživel sto ljudi. Ker bi bili med temi tudi zidarji, bi ti lahko čakali na trenutek, ko bodo Hilda Tovšak, Ivan Zidar in Dušan Črnigoj odvezali svoj mošnjiček, tako rekoč z nasmehom na ustih, na toplem v kateri od kavarn z orjaško plazmo, na kateri bi se vrtel nogomet. In pisatelji in prevajalci bi lahko vedrega srca trpinčili tipkovnico zastoj, ne pa tudi zaman, to se pravi: ustvarjali bi za Slovenijo, Evropo, restavratorji na koncu veselja in Maribor.

Z eno besedo, to, kar potrebujemo ogoljufani, ponižani in razžaljeni, je enotni državljanski dohodek.

Na tem mestu se raje ne bi spuščala v učene kalkulacije, ki naj bi dokazale (ali pa tudi ne), ali je projekt enotnega državljanskega dohodka sploh izvedljiv (ali ne). Za to nisem

usposobljena; upam, da bo to tu ali kje drugje, kdaj drugič, storil kateri od mojih sokolumnistov. Ampak zdrava pamet mi pravi, da bi bilo treba k davkom, ki jih vsak od nas plačuje že sicer in ki gredo v tisoče evrov, primakniti samo evro, torej dosti manj od promila, in pogledjte, pogledjte, resnično, povem vam, rešili bi eksistenčno stisko stotih ljudi. Ker sta v naši državi ta trenutek v eksistenčni stiski skoraj dva milijona ljudi, bi to v resnici pomenilo, da bi moral za uvedbo enotnega državljanskega dohodka vsak od nas v proračun prispevati dvajset tisoč evrov na leto. Sliši se grozno, zato naredimo tole: prvič, s pаметnim cenzusom previdno omejimo krog upravičencev (iskreno sem prepričana, da tajkuni, poslanci, nekdanji ministri, ki po koncu mandata vlečejo tisto zloglasno nadomestilo, odvetniki, lepotni kirurzi, najrazličnejši estradniki, športniki leta ipd. tega denarja ne potrebujejo); drugič, namesto tisoč evrov jih na mesec *per capita* podarjajmo, denimo, tristo, kar je še vedno malce več, kot jih iz naslova rednega delovnega razmerja prejema marsikateri zakreditirana šivilja; in tretjič, odpravimo čeden kupček drugih proračunskih izdatkov (razen izdatkov za Vaterlande seveda, kajti kot v eni od risank na Cartoon Networku med brskanjem po smetišču nenehno ponavlja neki neumen pes: »Če pa *rabim* desko za na skret!«), saj si z uvedbo enotnega državljanskega dohodka država lahko privoščiti zmanjšati ali v celoti odpraviti lepo število socialnih pomoči, štipendij, subvencij za samozaposlovanje in kar je še takih reči. V redu: priznam, da mi je na tem mestu že zmanjkalo prstov na rokah in nogah, intuicija pa mi še vedno šepetča, da bi bili državljani v tem primeru, kar se davčnih obremenitev tiče, najbrž približno na istem, kot smo zdaj, glede občutka varnosti, ki ga s sabo prinaša enotni državljanski dohodek, pa precej na boljšem.

Okej, v redu. Priznam. Spregledala sem plačilo, ki bi ga država namenila sama sebi za administrativne stroške, ki bi nastali, ko bi davkoplačevalcem razdeljevala davkoplačevalski denar, to pa najbrž pomeni, da so resnične številke take, da se enotni državljanski dohodek ne more zgoditi že jutri. Pa vendar. Lahko je naš cilj. Alternativni, recimo. (Te dni je moj primarni cilj čim dlje od-

lagati klošarstvo pod Tromostovjem.) Kajti če se s spolzkih tal računanja na prste podam na področje, ki je blizu vsaki jeziki matroni mojih let, torej k amaterski psihologiji, vidim v prihodnosti same nasmejane obraze.

Čudim se temu, da nekateri »zaresni« psihologi, celo tisti z doktoratom, ugovarjajo enotnemu državljanskemu dohodku rekoč, da po uvedbi tega dohodka nihče v državi ne bi več delal. Lepo vas prosim - Slovenec, pa ne bi delal? Ko jih nekaj med nami vsaj ne bi! - vsaj škoda ne bi bilo. Enotni državljanski dohodek naj bi vendar zagotavljal golo preživetje, pa četudi s šepcem več osebnega dostojanstva, kot nam ga mačehovsko odmerjajo zdaj, za avtomobile, boljše od sosedovega, večje plazme in hiše z več nadstropji pa bi bilo treba še vedno zavihati rokave. Da Slovenec ne bi delal za večja avto in hišo, da Slovenka ne bi hodila v službo za to, da bi se potem lahko razkazovala v pradi in lauri biagotti?! To bo dan ...

Morda je kdo med nami res tako kronično len, da bi raje krpal mesec z mesecem samo z enotnim državljanskim dohodkom, ampak kot že rečeno - od teh tudi zdaj ni posebne koristi. Drage dame, vas še nikdar ni zamikalo, da bi blagajničarki v hipermarketu raje dale evro, kot da jo morate opazovati, kako, potem ko vam je napačno odčitala črtno kodo in po telefonu poklicala na pomoč nekoga iz zakulisja, z dolgočaseno zeha, molče, in čakajoč na njenico strmo bulji mimo vas, kot da ste zrak in kot da se za vašim hrbtom vrti posebej zanimiva mehliška telenovela? V državi enotnega državljanskega dohodka bi šef trgovine taki gospodični lahko brez očitkov slabe vesti namesto evra dal delovno knjižico in tako sprostil delovno mesto za koga, ki se bo na njem celo malce pretegnil.

Tisti, ki bi kljub enotnemu državljanskemu dohodku še vedno delali, pa bi delali bolje. Strah pač hromi. Človek, ki ga je strah brezposelnosti, pomanjkanja in tega, da mi bo moral delati družbo pod Tromostovjem, kjer ga bom utrujala z nenehnim čvekanjem, je hrom od strahu, pod tolikšnim stresom je, da na delovnem mestu proizvaja večinoma le napake in neumnosti ali pa naredi manj, kot bi lahko, če bi bil trohico bolj sproščen. Za nameček pa bi bil enotni državljanski dohodek skoraj nujno potreben, če se

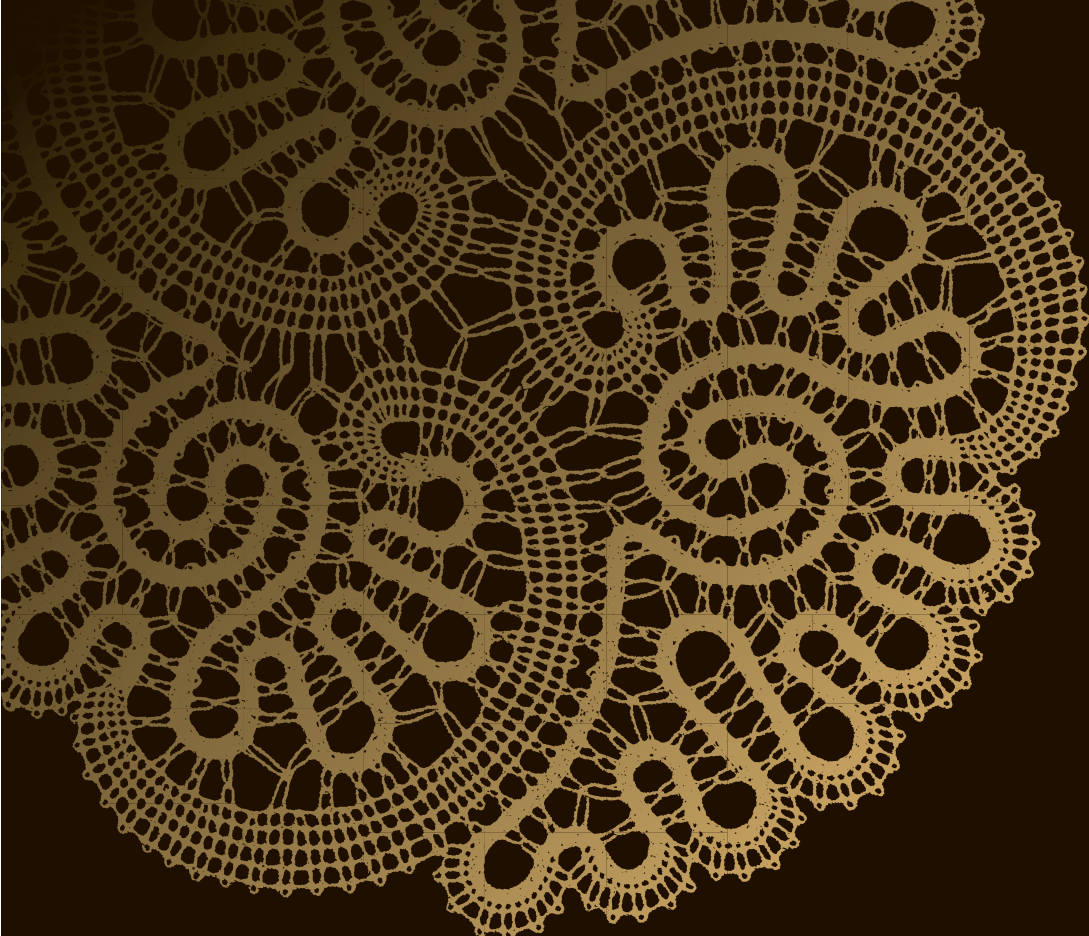
bomo ponovno lotili razmišljanja o pokojninski reformi.

Kajti priznajmo si: kar precej jih je med nami, ki sovražijo svoje delovno mesto, nekateri celo svoj poklic, in samo to je razlog, da bi si želeli čim prej oditi v penzijo, samo to je razlog, da se jim zdi misel, da bodo morali delati skoraj do sedmega križa, neznosna. Kajti svojega poklica in svojega delovnega mesta si niso izbrali, v strahu pred stradežem so se kot utapljlajoči slamice oprijeli tistega poklica in tiste službe, ki sta bila pač na voljo. Morda bi na tem mestu po več desetletjih kazalo ponovno priklicati v spomin nekdanj znamenito Petrovo načelo. (Podnaslov knjige se je glasil: Ali zakaj nam gre vse narobe.) Po tem načelu se sleherni posameznik tako dolgo horizontalno in vertikalno svaljka ter opoteka skozi vesolje zaposlovanja, dokler ne obtiči na delovnem mestu, za katero je povsem nesposoben; tam potlej prevži ves svoj delovni vek, dela »kazin«, kot temu pravijo na Primorskem, in odžira službo bolj nadarjenim od sebe.

Ker si marsikdo zaradi takih ali drugačnih razlogov ne more svobodno izbrati poklica ne službe, je tako imenovana Petrova točka, torej delovno mesto, ki presega njegove moči, pogosto kar prvo delovno mesto, ki se mu ga posreči ujeti.

Ljudje, ki imajo z njimi opravka, nato izgubljajo živce in trpijo, ampak če smo pravični, je treba priznati, da tudi nesposobneži »kazina« ne delajo nalašč in da trpijo tudi sami. Ko bi takim nesposobnikom enotni državljanski dohodek vlival gotovost, da jih ne bo pobralo od lakote, bi se vendarle lahko dlje sprehajali med poklici in službami, izbirali in prebiral, se morda celo odločili za daljše ali dodatno izobraževanje, »iskali sami sebe«, kot se je temu reklo v zlatih šestdesetih letih, in nazadnje našli kaj, s čimer bi se lahko poistovetili, namesto da na koledarju že pred petdesetim letom začnejo risati križe in črtice, ki naj bi pomenili, koliko let jim še manjka do pogojnega izpusta na prostost. Do pokojnine seveda.

Poleg tega pa ... Čakaj. Mislim, da sem že dosegla predpisano število znakov, ki naj bi jih štela ta kolumna. In kako zlahka in kako hitro se mi je posrečilo! Vidite, še dobila ga nisem, svojega enotnega državljanskega dohodka, pa že pozitivno vpliva name ... X

Dnevnik
družba medijskih vsebin, d. d.

Zlata nit | *2011*

Sodelujte v nacionalnem izboru najboljših zaposlovalcev Zlata nit 2011!

Zlata nit je medijsko-raziskovalni projekt družbe Dnevnik, d. d., katerega cilj je skrb za kakovost delovnih mest, podjetniško inovativnost in odličnost na področju zaposlovanja uveljaviti kot pomembne vrednote v slovenskem poslovnem okolju.

K sodelovanju vabimo vsa slovenska podjetja.

Informacije in prijave na www.zlatanit.com. Prijave sprejemamo do decembra.

www.dnevnik.si

60let **Dnevnik**

medijski partner

partnerji

Miha Blažič, N'Toko: Nevera je opij ljudstva

Živim v tisti prihodnosti, o kateri sem fantaziral v osemdesetih letih, ko sem bil otrok. Svet je znanstvenofantastični triler in ne morem si pomagati, da me ne bi navdihoval. Nikoli ne bi svojega časa na Zemlji zamenjal za kakšno drugo zgodovinsko obdobje. Spadam v leto 2011 in tu se počutim doma.

Tega, prosim, ne povejte naprej, ampak s svojim življenjem sem precej zadovoljen. Če sem čisto iskren sam s sabo, mi najbrž ni nikoli šlo zares slabo v pravem pomenu besede. Tudi najnižje točke ne bi bile nič posebnega za koga, ki je doživel vojno, lakoto, posilstvo, pregon ... Moji slabi trenutki so tisti, v katerih ne morem reči, da gre vse po načrtu. In delam to, kar imam rad. Recimo torej, da mi gre dobro. Ne poznam katastrof, lakote, pregona, nasilja. Česa takega večina naših starih staršev najbrž ne bi mogla trditi. Moja generacija trpi bolj zaradi pomanjkanja stvari, ki še pred nekaj leti sploh niso obstajale.

Vendar to še ni vse. Ne samo da se dobro počutim v svoji koži, dobro se počutim tudi v svojem okolju oziroma času. Gledam okoli sebe in se čudim. »Saj je vendar leto 2011, v prihodnosti smo!« Živim v tisti prihodnosti, o kateri sem fantaziral v osemdesetih letih, ko sem bil otrok. Svet je znanstvenofantastični triler in ne morem si pomagati, da me ne bi navdihoval. Nikoli ne bi svojega časa na Zemlji zamenjal za kakšno drugo zgodovinsko obdobje. Spadam v leto 2011 in tu se počutim doma.

Kljub temu pa v dialogu s prijatelji vedno izhajamo iz iste štartne pozicije, ene ideje, ki je podstavek za vse druge. Vsa naša razmišljanja temelji-

jo na prepričanju, da gre svet v kurac. Razlikujejo se samo v tem, na kakšen način gre v kurac. Oziroma v tem, kdo je kriv za to, da gre v kurac.

In še v eni stvari se strinjamo: nihče drug tega ne ve. Svet okoli nas razpada, ljudje pa mirno naprej živijo svoja mala življenja, kot da se ne bi nič dogajalo. Že od nekdaj! Oblast jim je popolnoma sprala možgane in sedaj nekritično sprejemajo vse, kar jim mediji servirajo, prepričani, da bo vse še v redu. Ovce. Hlapci. Slovence! Mi pa smo redki izbranci, ki nismo nasledili tem lažem, nismo se pustili zombificirati. Mi smo kritični! Kritični smo do oblasti, do medijev, do religije, do znanosti, do trendov, do družbe, do prijateljev in do partnerjev. Kajti zavedamo se, da gre svet v kurac in da je ta razpadajoči planet poln laži in manipulacij. To je tisto, kar nas navsezadnje ločuje od živali. Kritiziram, torej sem.

Le to me začena motiti, da imam vse preveč enakih pogovorov z ljudmi iz najrazličnejših krogov. Je mogoče, da si toliko ljudi deli to skrivnost z mano? Na začetku sem predvideval, da samo ljudje, ki so videti podobno kot jaz, tudi razmišljajo podobno kot jaz, v resnici pa nikakor ni tako. O v kurac odhajajočem svetu in neumnem narodu, ki tega ne vidi, se lahko pogovarjam tako rekoč s komerkoli in vsi se stri-

Miha Blažič ali N'toko (l. 1979), je vsestranski glasbeni ustvarjalec. Širšo javnost je nase prvič zares opozoril leta 2003, ko je prvič osvojil nagrado za najboljšega slovenskega freestylerja v klepanju rim. Je član skupine Moveknowledge. N'tokova samostojna plošča Parada ljubezni se bo v zgodovino zagotovo vpisala kot ena bolj poniclejvih kritik našega družbenega vsakdana.

Čeprav sem se doslej imel za nekaj posebnega, ker razmišljam kritično in ne verjamem nikomur, sem sedaj spoznal, da me ravno ta lastnost dela povprečnega. Živim v državi, kjer nihče nič ne verjame. V razredu, kjer vsi sošolci vedo, da Dedek Mraz ne obstaja. Smo mar razsvetljeno ljudstvo, izbrani narod?

njamo, le krivec je iz pogovora v pogovor drug. V tej točki se ujame ta babica iz Rumanje vasi in novinar Mladine, duhovnik in Miss Hawaiian Tropic, pijanček za šankom in direktor firme. Vsi se strinjajo, da gre svet v kurac.

Torej to le ni takšna skrivnost, kot sem si sprva mislil.

Čeprav sem se doslej imel za nekaj posebnega, ker razmišljam kritično in ne verjamem nikomur, sem sedaj spoznal, da me ravno ta lastnost dela povprečnega. Živim v državi, kjer nihče nič ne verjame. V razredu, kjer vsi sošolci vedo, da Dedek Mraz ne obstaja. Smo mar razsvetljeno ljudstvo, izbrani narod?

Vzemimo pod drobnogled poročila na kateremkoli TV-programu. Če se osredotočimo na način, na katerega informacije podajajo novinarji in napovedovalci, hitro zaznamo, da o dogodkih v slovenski politiki poročajo s podobnim tonom kot kaka cinična gimnazijska profesorica vrača razredu kontrolke, pri katerih se dijaki niso ravno izkazali. Potem ko hladnokrvno razglasi porazne rezultate, doda opazke tipa: »In vi mislite s tem znanjem narediti maturo?« Skratka, novice podajajo izredno kritično, že skoraj s pridihom panike in obupa nad trenutnimi razmerami. Informacijo mi postrežejo že z navodili, kako naj se ob njej počutim in kako naj si jo razlagam. In vedno mi želijo dopovedati isto kot tisti pijanček za šankom: »Ta svet gre v kurac!«

Alternativni mediji poročajo o istih stvareh iz istega zornega kota. Alternativni so le po držji: »To, kar vam govorijo mediji, je laž, v resnici je slabše!« Tako je, še slabše je. Za tiste

izmed nas, ki se vendarle želimo počutiti bolj kritično od babice iz Rumanje vasi, obstaja še bolj črnogleda verzija iste slabe novice.

Kdo so torej ti hlapci, ti Slovencej, o katerih vsi govorijo? Kje se skrivajo? Kdo so ti ljudje, ki gledajo osovražene TV-programe in volijo osovražene politike? Pač neki ljudje, ki niso mi. Recimo jim »narod«.

Odprite katerokoli revijo, časopis, glasilo ali pamflet. Preberite katerokoli kolumno ali uvodnik kateregakoli kolumnista, pa naj bo to novinar, pisatelj, profesor ali kak slovenski estradnik. Ko poprimejo za pero, se vsi spremenijo v pravega Che Guevaru, literarnega Robina Hooda, ki bo bralcu odprl slepe oči in mu povedal, kakšno je pravo stanje v tej državi. Skritizirali bodo vse po spisku, opozorili na krivice, ki se dogajajo malemu človeku, in nazadnje dodali, da čakajo dan, ko se bo »narod« prebudil. Od naših zvezdnikov (razen občasnih spodrseljavev nekaterih reperjev, teh uličnih revolucionarjev) ne boste slišali lepe besede o kateremkoli politiku. Pohvalno.

Mislím, da zdaj razumem. Nismo izbrani narod, smo le kolektiv ljudi, ki se imajo za izbrane posameznike. Če narod sestavljajo hlapci, si takoj, ko se začneš dojemati kot del naroda, postal hlapec. Slovencej. Za to, da si samostojna, odrasla, svetovljanska osebnost, torej zadostuje že, da samega sebe ne dojemaš kot del naroda. Sošolci, ki se drug pred drugim delajo, da ne verjamejo v Dedka Mraza, vseeno pa nestrpno čakajo, kaj se bo letos pojavilo pod jelko.

Obstaja zanesljiv način, kako ugotoviti, ali ste Slovencej. Če ste kdaj za

koga rekli, da je Slovencej, potem ste zadostili glavnemu merilu slovencejstva: Slovencej v vseh vidi Slovenceja. Razen v sebi.

Med na spletu objavljenimi poročili slovenskih medijskih ponudnikov poiščite kako dobro novico (to vam zna vzeti kar veliko časa in nazadnje boste le stežka prišli do kakega banalnega poročila o rešenemu psu, ki je padel v vodnjak), novico si polinkajte na svoj profil na Facebooku, zraven dopišite kak kičast komentar (»Kako lepo, rešili so Brunota!«) ter počakajte na odzive. Čakate. In čakate. In čakate ... Nič. Mor-da vam je link polajkala kaka prijateljica, ki je mahnjena na pse, kake večje reakcije od tega pa ne boste dobili. Potem pojdite naslednji dan spet na isto stran in tokrat polinkajte prvo slabo novico, ki vam pade v oči (ta bo praviloma prvi s krepko tiskanimi črkami objavljeni headline, ne bo se vam treba pretirano truditi), ter dodajte kak besen komentar (»Jebemti Pahor! Mrš!«). Rezultat bo takojšen, zgornji levi kotiček zaslona vam bo ves dan rdeče utripal od obvestil, da je nekomu všeč vaš link, pod objavo pa se bodo hitro risala čreva komentarjev enakomislečnih ljudi (»Matr, ta nas bo res na kant spravul!«).

Voila! Postali ste revolucionar! Reformator! Državni heroj!

Eden izmed dveh milijonov takšnih.

Nekdo je dobro opazil ta pojav na spletnih družabnih omrežjih in ga pokomentiral z izjemnim vprašanjem: »Če pišeš o herojstvu, si hlapec, če pa o hlapčevstvu, si heroj?« Ustvariti nekaj pozitivnega, sprožiti spremembo, za vse to so potrebna

leta truda in odpovedovanja. In za ves ta trud ne dobiš pol toliko priznanja, kot ga požanješ v petih minutah naključnega pljuvanja po sistemu. In kdo si pravzaprav sploh želi sprememb? Spremembe bolijo. Toliko je nezadovoljnih ljudi in tako malo takih, ki poskušajo kaj storiti v zvezi s svojim nezadovoljstvom. Torej je dogovorjeno: da ne bomo zabijali časa z iskanjem rešitev, ustanovimo raje fiktivni, vzporedni »narod«, ki bo zaradi svoje hlapčevske mentalitete kriv za vse, kar je narobe. Tako bomo lahko ostali popolnoma nedejavni, ne da bi s tem oškodovali svojo osebnostno integriteto. To lahko sedaj ohranjamo s preprostim kritiziranjem nedejavnosti vzporednega »naroda«. Tisti, ki je sposoben visoke stopnje kritičnosti, bo deležen večjega spoštovanja družbe, ne da bi v družbi naredil eno samo samcato potezo. Ne-koč si moral za to, da si blestel v svojem razredu, dejansko imeti dobre ocene, biti dober športnik, zapecati čim več punc ali pa vsaj zmagati v kakem pretepu. Sedaj pa bo največ spoštovanja deležen tisti, ki se bo znal najbolje pritoževati nad krivičnimi učitelji, pretežkim režimom pri telovadbi, zafrustriranimi sošolkami in agresivnimi sošolci.

Verjemite mi, sem razvajen otrok iz srednjega sloja, ki si je ustvaril kariero iz bentenja nad »narodom«. In nisem edini. Očitno obstaja velik trg za zabavljače, ki znajo na humoren način povedati ljudem, kdo vse je kriv za njihove težave. Nevede sem si izbral najboljši poklic v Sloveniji. Do tu je vse jasno, stvar pa postane kompleksna, ko pridemo do vprašanja: komu ti hlapci pravzaprav hlap-

SONIC

the sound of silence

življenje v gibanju

Adria Sonic - moderen design integriranega avtodoma zagotavlja najboljšo aerodinamiko. Njegov edinstven izgled z markantno sprednjo masko in prostorno, funkcionalno notranjostjo vas bo impresioniral in vam omogočal, da boste brezmejno uživali svoje počitnice.

Hočemo bombastične naslovnice, velike štorije, srce parajoče tragedije, vsak dan, vsako minuto. Naša želja po spektaklu močno prekaša našo željo po resnici.

133

čujejo? Kdo usmerja te zombije? Če hočemo hlapcu očitati njegovo pasivnost, nesposobnost upora, potem mora obstajati tudi gospodar, ki bi se mu moral ta upreti. Hlapec trpi pod represijo, kdo pa jo izvaja? Manjka nam še en člen v tem vzporednem svetu, ki je kriv za vse, kar je narobe. Poimenujmo ga »Sistem«.

Ah, Sistem! Koliko pesmi je že bilo napisanih o tebi? Koliko pesti dvignjenih proti tebi? Koliko kletvic je bilo izrečenih na tvoj račun? V znamenje nestrinjanja s tabo je poginilo nešteto dreadlocksov, se zabrilo nešteto irokez, narisalo nešteto tetovaž, napisalo nešteto parol, prebralo nešteto razboritih govorov.

In še vedno nihče ne ve točno, kdo si.

Vse, kar vemo, je, da nismo del tebe. S tabo nimamo popolnoma nobene zveze. Ne vemo, od kod so se pojavili politiki, korporacije, birokrati, vojska, policija, mafija ... Mi vsekakor nismo imeli nič pri tem. Če bi bilo po naše, vsega tega ne bi bilo in svet bi bil pravičen.

Tako, veriga je sklenjena. Imamo razred in učitelje, ljudstvo in politike, pasivni in aktivni del sveta, ki gre v kurac. Zdaj moramo le paziti, da ohranimo dovolj veliko distanco do enih in drugih. Ostanimo zgolj kritični opazovalci. Slovenija opazuje samo sebe, kako opazuje samo sebe. Kot nekakšen jogi, ki meditira na Himalaji. Le da nam za naše kritično opazovanje ni treba dejansko splezati na goro in se odreči užitek sveta. Odreči se moramo le videzu uživanja. Zato tako pazljivo skrivam svoje zadovoljstvo. Če bo kdo zvedel, da mi gre v življenju dobro, me bo imel za pripadnika »naroda«, reveža, ki ne ve, da gre svet v kurac. Ali, še huje, imel me bo za pripadnika »sistema«, podlega birokrata ali skorumpiranega politika. V obeh primerih bom izgubil vso kredibilnost kot sogovornik.

Naši predniki so verjeli v Boga in v Cesarja. In da jih bo sama moč te vere odrešila. »Moli in delaj!« Ker pa je takšna praksa zahtevala ogromen vložek, hkrati pa ni zagotavljala nobenih očitnih rezultatov (kaj se je zgodilo z našimi predniki po smrti, pač ne moremo preveriti), so naslednje generacije raje poskusile nov, nasproten način. Ne verjamemo ne v Boga ne v Cesarja, moč naše nevere pa je tista, ki nas bo odrešila.

BORUT PETERLIN

Morda smo nekoč slepo sledili vsakemu, ki nam je obljubljal lepši jutri, danes pa zaupamo tistemu, ki nam je sposoben pričarati najbolj črno sliko prihodnosti. Nekomu, ki dobro ve, da gre svet v kurac.

Naša realnost je torej trend.

Resnična stvarnost našega bivanja pa je najbrž preveč kompleksna, da bi jo lahko zapopadli z odgovori »da« ali »ne«. Večina situacij je prav toliko resničnih kot lažnih, enako škodljivih kot dobredejnih. To je prvi problem. Ne ljubi se nam poglobljati v zagonetne mehanizme, ki poganjajo naš svet. Hočemo preproste odgovore: »Da« ali »Ne«, »Kriv« ali »Nedolžen«. Ti pa, žal, redkokdaj povedo vso zgodbo. Drugi problem je, da je resničnost preprosto dolgotrajna. Hočemo bombastične naslovnice, velike štorije, srce parajoče tragedije, vsak dan, vsako minuto. Resnica pa je sestavljena iz malih zgodb, vsakdanjih banalnosti, drobnih šumov in pokov, prizorov, ki so tako očitni, da jih niti ne opazimo. Vse to v enakem obsegu sestavlja veliko sliko in brez upoštevanja vseh dejavnikov ne moremo razumeti, kaj se dogaja. Skratka, naša želja po spektaklu močno prekaša našo željo po resnici. Tretji problem pa je naš popolni odmik od resničnosti, saj se ne dojemamo več kot soudeleženci

zgodovine, pač pa kot njeni opazovalci, nezmožni in neželjni posredovanja. Edina dolžnost zgodovine je, da nas zabava.

Naša stališča so prav tako trend.

Ko bomo vsi postali alternativci, bo alternativna kultura bolj onesnažena s korporativnimi manipulacijami kot katerikoli mainstreamovski trend, predvsem zato, ker je v njej težje odkriti slabe namene. In ravno to se dogaja s kritično mislijo. Tisoč ljudi ima tisoč različnih stališč, vsi pa živijo popolnoma identična življenja.

S tolikšnim poudarkom na tem, kaj si mislimo, je izginilo vprašanje tega, kaj počnemo. Ali res koga briga, kaj si mislim? Ali so moja stališča za koga pomembna? Ali bodo spremenila zgodovino? Približno toliko, kot jo bo moja najljubša barva.

Koliko besed, koliko časa in energije sem vložil v to, da bi ljudem dopovedal, kaj si mislim o svetu, kaj mi ni prav! Toliko truda za nekaj, kar je popolnoma irelevantno. Tiskarne ne dohajajo poplave naših kritik, TV se trese od neskončnih vibracij mnogoterih stališč, internet bo dobesedno eksplodiral, življenje pa gre mirno naprej, kot da se ne bi nič dogajalo.

Ljudje, ki danes živijo nekoč nepredstavljivo stabilna in udobna življenja, se med sabo pogovarjajo, kot

da stojijo pred prepadom apokalipse. Življenje v Sloveniji je eno samo dokazovanje, da nisi Slovenec, da se zavedaš, kako gre svet (s Slovenijo na čelu) v kurac. V resnici pa smo vsi »narod« in naša mnenja nikogar ne brigajo. Dokler vsi živimo enako, se lahko imamo tudi za Klingone, spremenilo se ne bo nič. Kajti zgodovino spreminjajo dejanja, in to ne samo tista velika, revolucionarna, pač pa tudi na videz nepomembni, vsakdanji, dolgočasni mali premiki, ki vplivajo na celoto. Velike spremembe so le rezultat drobnih dejanj, navad, odnosov, služb in rutin, ki še kako zaznamujejo naša življenja. Smo to, kar počnemo. In če sem to spregledal, sem naredil bistveno napako: ljudem sem z besedami poskušal dokazati, kaj sem oziroma kaj nisem, namesto da bi to preprosto bil oziroma ne bil. Ker je pač lažje govoriti. In ker se je lažje sprijazniti s tem, da gre svet v kurac, kot pa s tem, da ne gre nikamor in bomo morali še nekaj časa vztrajati tu. In da ni današnja doba nič bolj dramatična kot katerakoli druga v zgodovini.

Ali potemtakem smem biti zadovoljen? Če res v nikogar ne verjamem, potem tudi ne potrebujem njegovega dovoljenja.

✗

Svetlana Makarovič: Mene ni

Že sem se skoraj navadila, da me ni, pa glej, vruga, slučajno izvem, da je nekdo odprl nekakšen Facebook na moje ime, in ko sem se pozanimala, kaj to sploh je, sem osupla izvedela, da nekateri ljudje nekako kličejo ali pišejo na ta "moj" Facebook v dobri veri, da se prek računalnika z menoj pogovarjajo, ne da bi jaz imela sploh kaj pojma o tem.

Svetlana Makarovič (l. 1939) je ena največjih aktivistk v državi. Od vedno. In še vedno. Zavrnila je povabilo v partijo, pa čeprav ji je potem trda predla. Makarovičeva je tista, ki je v začetku osemdesetih zastavila svoj glas za vse oblike seksualnosti, pa so se vsi takoj poskrili. Je kritičarka Cerkve, a nastopa v cerkvi si ni dovolila očitati. Ima načela, ima Življenjepis. A se ne hvali. Ste vedeli, da je ena izmed ustanoviteljic Nove revije? Že celo življenje plačuje visoko ceno za svojo načelnost. Enkrat tu, enkrat tam. Seveda, je tudi pisateljica, pesnica, igralka.

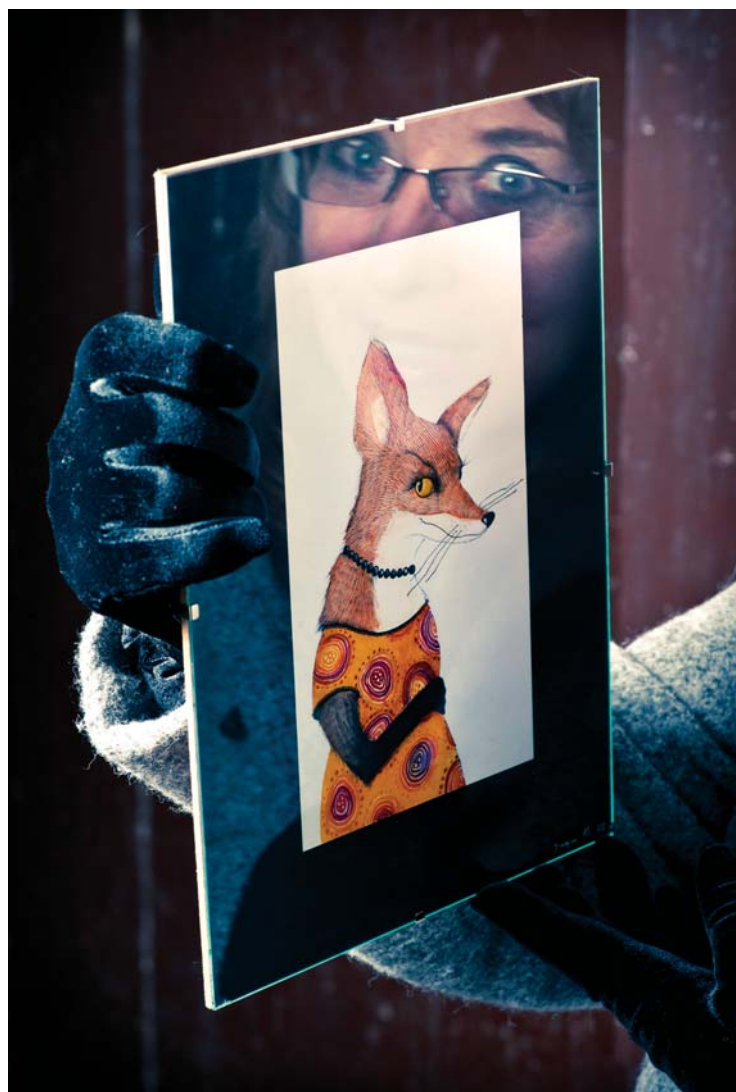
Kar lep čas je že od takrat, ko sem ugotovila, da me sploh ni. Prvič je bilo menda, ko so me prepričevali, da ženska brez moža ne more živeti, in kdor ne more živeti, pač umre in ga ni. Govorili so tudi, da brez avtomobila ne moreš živeti. Pa me spet ni bilo. Zmeraj sem morala poslušati, da je treba početi tisto, kar počnejo vsi, ker da ima večina zmeraj prav, drugače si čudak, če sploh kaj si, in to je še slabše, kot če te ni. Nekoč so se začeli pojavljati prvi računalniki, zmeraj več jih je bilo in zmeraj pogosteje sem morala poslušati, da ga, računalnik, kratko malo moram imeti, ker brez njega vendar ne morem živeti, in kot rečeno, kdor ne more živeti, je mrtev in ga ni. In če nimaš svoje spletne strani, te itak ni. Že sem se skoraj navadila, da me ni, pa glej, vruga, slučajno izvem, da je nekdo odprl nekakšen Facebook na moje ime, in ko sem se pozanimala, kaj to sploh je, sem osupla izvedela, da nekateri ljudje nekako kličejo ali pišejo na ta »moj« Facebook v dobri veri, da se prek računalnika z menoj pogovarjajo, ne da bi jaz imela sploh kaj pojma o tem. Navsezadnje se me to ne tiče, saj me itak ni. Ker računalnika nimam in ga nikoli imela ne bom, ne računalnika, ne mikrovalovne pečice, ne familije, ne avtomobila, ne afna pika kom - tudi ko sem nekoč naivno povprašala, za kakšno afno gre, mi tega nihče ni mogel pojasniti. Za take skrivnosti potrebuješ pač umetno inteligenco, meni, buteljnu, z mojo naravno mikro pametjo pa tudi nikoli ne bo jasno, kaj pomenijo vse te kratice in šifre sem in tja, in kaj mi preostane drugega, ko da se sprijaznim s tem, da me ni oziroma da obstajam samo v neki časovni zanki kot nekakšen zakrnel stvor, saj zna že vsako človeško sčene mojstrsko ravnati z računalniki, jaz pa niti o računalniški

Obstajam samo v neki časovni zanki kot nekakšen zakrnel stvar, saj zna že vsako človeško ščene mojstrsko ravnati z računalniki, jaz pa niti o računalniški abecedi nimam pojma in pod besedo miška si predstavljam nekaj čisto drugega kot večina, ki ima, kot rečeno, zmeraj prav.

abecedi nimam pojma in pod besedo miška si predstavljam nekaj čisto drugega kot večina, ki ima, kot rečeno, zmeraj prav.

Namesto da bi šla torej s časom, sem se že zgodaj začela ustavljati. Ustavljanje se je začelo pa takole: Zakaj je zame bolje, da si nabavim to ali ono? Potrebujem pomivalni stroj? Ki se bo čez nekaj let pokvaril in mi požrl živce, ker bo treba kupiti novega in v mojem malem bivališču naredil poplavo ali kratek stik ali kaj že. Imam tekočo vodo? Imam jo. Odprem pipo in voda priteče. Celo topla. Mi to zadostuje, da s temi rokami pomijem tiste lonce in skodelice in žlice? Mi to poenostavi in olajša bivanje? Ja, mi. Mi bo padla krona z glave, če ne bom živela v modernem luksuznem stanovanju, po možnosti še varovanem z alarmom? Ne bo mi padla z glave, ne. Kajti krono imaš ali je pa nimaš, pa če se to na zunaj vidi ali pa ne. Pred leti sem pomislila na električni pisalni stroj, ker so pač eni nakladali, kako da mi bo to olajšalo pisanje. Po treh dneh sem se ga znebila, in to na prav surov način. Zdaj pišem na svoj navadni stroj, če se zmotim, včasih uporabim ediks, če se mi ne da, pa ne. In kar naprej poslušam: Kdo pa sploh še piše na pisalni stroj? Nihče. Ho, recimo jaz, ampak mene itak ni. In seveda ni mogoče preslišati pomilovalnega in zaničevalnega tona pri pripombah: Kdo pa še hodi po cesti s slušalkami na ušesih in na prastarem walkmanu poslušata kasete iz kamene dobe? Kdo neki? Zakrneli stvar, ki že zdavnaj spada v muzej ali pa na deponijo odpadkov. Sem v resnici ujeta v časovno zanko, ker sem nehala hlastati po vseh mogočih iznajdbah in dobrinah, ki se imenujejo dobrine samo zato, ker jih večina tako imenuje? Je res tako samo po sebi umevno, da zagori luč, ko pritisneš na gumb? Je res tako abotno, če ceniš, da imaš streho nad glavo in zavetje pred zimskim vetrom?

Kateri računalnik mi lahko nadomesti to, kar doživljam v realnem svetu? Kateri kretenski Facebook mi lahko nadomesti resnično srečanje z osebo, s katero se lahko v resnici zapletem v zanimiv pogovor, osebo, ki jo spontano objamem ali

BORUT PETERLIN

ona mene? Kaj? Prijateljstvo prek spleta? Nikoli. Moram zares tvitati pa guglati pa blogati, če imam komu kaj povedati? Zakaj? Ker to počno menda »vsi«? Kdo pa so ti »vsi«? In če ne znam poslati SMS-a, če nimam pojma in me ne zanima, kaj pomenijo na mobilnem telefonu vse mogoče šifre in komande kot »razvrsti« pa »izberi« pa nekakšna »galerija«, nimam pojma, kaj pomenijo neke nerazumljive sličice nekakšnih klešč pa puščic pa kockic, in jemljem si neodtujljivo pravico, da tega ne razumem in da si tudi ne pustim pojasnjevati, češ, kako da je to preprosto. Kot si jemljem pravico do poslušanja dobre glasbe, ki jo

igrajo živi umetniki, do gledanja slike, ki jo je ustvaril umetnik s čopičem, peresom, svinčnikom in brez pomoči nekih silnih računalniških programov. Zame ne obstaja računalniška umetnina. Ne računalniška literatura, ne računalniška grafika, ne računalniška glasba. Že ko so se pojavili prvi sintesajzerji, sem rekla ne in ne in ne. Ob tako imenovani »posemplani« glasbi se mi je obrnil želodec. Hočem pravi inštrument v živih rokah pravega glasbenika, ne njegov ponaredek. Kogar veseli igranje z računalnikom, naj zaradi mene to počne, ampak meni naj ne ponuja surogatov. Ne sprejemam jih. In zdi se prav,

da še enkrat omenim, da ne bo ne-sporazumov: tista mona, ki odpira »mojo« spletno stran in si dovoli celo v mojem imenu dajati izjave ali odgovarjati na klice ali šariti z vpljudnostnimi frazami, tista mona nima z menoj nobene, ampak čisto nobene zveze, zato na svoj predpotopni pisalni stroj brez tvitanja pa bloganja kar naravnost obveščam tiste, ki so nasledli omenjeni moni, da me tam - kot že rečeno - ni. Če me kdo želi spoznati, kljub temu da me ni, bo že našel pot do mene, in se bova v skupni časovni zanki morebiti celo od srca nasmejala, ko naju obeh ne bo. Mogoče bova skupaj poslušala ciganske virtuoze ali Chopinovo glasbo ali gosti črni jazz. Mogoče bo kdo, živ človek, razumel, da poplava vseh mogočih informacij na spletu še ne pomeni, da niso prav tako prisotne tudi naravnost groteskne dezinformacije in da človeku ogromno dajo tudi nekateri prispevki na televizijskih kanalih History, National Geographic, Animal Planet, Discovery - ampak v svojo časovno zanko vendarle nisem čisto zabetonirana; včasih pomolim glavo ven in čisto rada verjamem, da je računalnik lahko silno praktičen pripomoček. Ampak samo pripomoček. Nikoli pa ne bo mogel nadomestiti pravega človeškega stika. Nikoli ne bo sam od sebe ustvaril ničesar novega, in v svojem bistvu ni vreden nič več od pralnega stroja, ki ga jaz cenim precej bolj, saj mi omogoča, da spim na svežih rjuhah ... Tudi moj pisalni stroj ne ustvarja sam. Samo pripomoček je in cenim ga zato, da mi ni treba najprej ujeti gosi, ji izpuliti peresa, ga priostriti, zmešati črnila, preden začnem ustvarjati, a bistveno hitreje ne gre niti s strojem niti z računalnikom, kajti pot misli do besede je zmeraj enaka, ne hitrejša ne počasnejša. Stvar je samo v tem, da se ne pustim posiljevati z ničimer, kar naj bi imelo vrednost a priori samo zato, ker o njeni vrednosti hrumi večina. Kajti večina tudi slučajno nima vselej prav, ampak se večinoma moti ... Če je kdo ogorčen nad tem, kar sem povedala, lahko svoje ogorčenje mirno sporoči na svetlana afna pika kom - tam me prav gotovo ni. ✕

GLOBAL

informacije in naročila:
www.global-on.net
Telefon: 080 98 84

IZBOR NAJBOLJŠIH ČLANKOV IZ SVETOVNEGA TISKA

DRUŽINSKI KOMPLETI

NAJLEPŠA NOVOLETNA DARILA ZA VSO DRUŽINO PO

1€*

Izbira NAJNAJ Družinski
Izbira NAJNAJ Internet

Prihranite z Družinskimi kompleti, ki poleg **SiOL TV, interneta in telefonije** vključujejo **3 mobilne številke Mobitel**, ter se med seboj **brezplačno kličite in pošiljate SMS-e in MMS-e**. Hkrati obdarite sebe in vso družino **s štirimi najlepšimi darili po 1 EUR***! Izbirajte med odličnimi mobiteli, tabličnim in prenosnim računalnikom ter LED televizorjem.

Za več informacij o ponudbi obiščite www.telekom.si, pokličite **080 8000** ali **041 700 700** ali obiščite prodajna mesta Telekom Slovenije.

ZDRUŽITE VSE V ENO

www.telekom.si

*Ponudba velja od 17. 11. 2011 do 31. 1. 2012 za nove naročnike ter za nevezane obstoječe naročnike storitev SiOL in Mobitel, ki preidejo na ponudbo Družinskih kompletov. Ob naročilu izbranega Družinskega kompleta je možna Izbira NAJNAJ Družinski za nakup dveh izdelkov iz ponudbe: Samsung Galaxy TAB 10.1, Samsung Galaxy S II, Sony Ericsson Xperia Arc S in HTC Sensation (Izbira NAJNAJ 19 Družinski), Sony Ericsson Xperia Ray in Nokia 700 (Izbira NAJNAJ 12 Družinski) in Izbira NAJNAJ 19 Internet za nakup enega od izdelkov: prenosnik HP 635 ali televizor LED TV Samsung 40D5000, pri čemer ni možna izbira dveh izdelkov iz ponudbe Izbira NAJNAJ 19 Družinski. Izbira NAJNAJ se doda k naročniškemu paketu, kar pomeni, da ima naročnik za obdobje 24 mesecev na prejetem mesečnem računu dodatnih 12 EUR oziroma 19 EUR za vsakega od izbranih izdelkov. Možen je tudi nakup SiOL BOX-a po ceni 1 EUR, ob vezavi 24 mesecev. Brezplačni klici za vso družino veljajo v skladu s ponudbo Družinskih kompletov: mobilna telefonija do 1000 minut in SiOL telefonija do 200 minut, SMS-i in MMS-i (skupaj do 1000) znotraj družine (do 3 vključene mobilne telefonske številke in SiOL telefonija ter možnost vključitve do 2 obstoječih naročniških razmerij Mobitel po ceni 2 EUR mesečno/razmerje). Naročilo je odvisno od tehničnih možnosti. Cene vsebujejo DDV. Silke so simbolične. Količine so omejene. Telekom Slovenije, d.d. si pridržuje pravico do spremembe cen in pogojev. Za dodatne informacije o ponudbi, pogojih in cenah obiščite www.telekom.si, pokličite 080 8000 ali 041 700 700 ali obiščite Telekomove centre in druga prodajna mesta Telekom Slovenije.